תנ״ך · דרשות ודרושים

זקן אהרן (פריד)

הרב אהרן פריד

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

זקן אהרן (פריד)

הרב אהרן פריד

מקור הטקסט: דיקטה · רישיון: CC BY-SA 4.0

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/זקן-אהרן-פריד/
הקובץ נוצר ב־17 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

בראשית 5
פרשת נח 20
פרשת לך לך 25
פרשת וירא 32
פרשת חיי שרה 38
פרשת תולדות 41
פרשת ויצא 45
פרשת וישלח 47
פרשת וישב 50
פרשת מקץ 55
פרשת ויגש 58
פרשת ויחי 61
השמטה לפרשת וירא 64
פרשת שמות 64
פרשת וארא 73
פרשת בא 77
פרשת בשלח 82
פרשת יתרו 86
פרשת משפטים 97
פרשת תרומה 101
פרשת תצוה 104
פרשת תצוה 105
פרשת תשא 107
פרשת ויקהל 108
פרשת פקודי 109
פרשת ויקרא 110
פרשת שמיני 112
פרשת אחרי 112
פרשת קדושים 115
פרשת אמור 118
פרשת בהר 120
פרשת בחקתי 123
פרשת במדבר 125
פרשת נשא 125
פרשת בהעלותך 127
פרשת קרח 131
פרשת חקת 136
פרשת בלק 143
פרשת פנחס 147
פרשת ואתחנן 148
פרשת עקב 149
פרשת ראה 152
פרשת שופטים 153
פרשת כי תצא 156
פרשת נצבים 159
פרשת וילך לשבת תשובה 161
פרשת האזינו 164
פרשת וזאת הברכה 164
סליק ספר דברים דרוש לשבת שחל בראש השנה שנת תרל"ב 166
דרוש לר"ה שנת תרל"ד 172
דרוש לר"ה תרל"ג 175
לר"ה שחל בשבת תרל"ה 179
דרוש לר"ה תרמ"א 184
לר"ה לפני תק"ש 188
בר"ה תרמ"ב 192
ליל כל נדרי תרל"ה 193
כל נדרי תרכ"ו 194
ליל כל נדרי תרמ"א 196
ליל כל נדרי תרל"א 197
לכל נדרי תרל"ב 199
לר"ה שנת תרכ"ב 201

לשבת תשובה תרמ"ב 203
לר"ה שנת תר"ן 206
לר"ה שנת תרנ"א שנה שנסתלק 208
לפורים 210
לז' אדר 212
לנשואין 212
לקוטים 213
השמטה מהדרושים 220
לכל נדרי תרל"ד 220
ליו"כ תרמ"ב 221

ב"ה

אברך את ה' אשר יעצני ובדרך אמת הנחני לעשות נ"ר לכבוד מר אבא הרב הגאון מאור הגולה מה"ו **אהרן פריעד** זצ"ל להביא לביה"ד את הספר **זקן אהרן** על התורה ודרשת מוהרא"ף אשר אספתי ולקטתי לקוטי בתר לקוטי מכ"י הק' ויגיעות רבות יגעתי כי הכתב יד של מר אבא זצ"ל לא הי' נכתב כסדר על הסדר כי שמעתי מפיו הקדוש שהי' כל ימיו כ"כ עני ואביון שלא כתב אגדה רק על עלים ורובם נאבדו כי נפלאתי מאוד שלא נמצא תחת חבוריו וכתבי קדשו חדושי דאורייתא או אגדה רק משנת תר"ה ומקודם זה הזמן לא נמצא, הגם שהי' חותנו של הרשבה"ג מו"ה **אלעזר** בעהמח"ס **שמן רקח** והי' בבית חמיו משנת תקצ"ג עד תקצ"ז והי' לומד בצוותא חדא ובודאי חידש שמה ח"ד ואיפשר שהי' אב"ד בעיר טשאנוה ונשרף שם מעון קדשו ונאבדו או נשרפו וברכתי היום ברכה על המוגמר, ושתהי' ברכה סמוכה לחברתא אתן תודה להק"ק **בוסערמין** ובראשם הרבני הירא ושלם נו"ק כש"ת מו"ה **אברהם יוסף רובינשטיין** נ"י ראש העדה ומנהיגיה וגביה והראש חברה דח"ק כ"ה **חיים צבי גראס** נ"י והראש חברה דחברא ת"ת **מו"ה ישעי' ענגעל** כי גמלו חסד עמי וכל זה למען כבוד מר אבא זצ"ל ואתן תודה לכל איש ואיש ה בעירנו הן חוץ לעירנו אשר הטיב עמי יהי ה' אתכם עם כל יוצאי חלציכם ויתן לכם משאלות לבכם בזכות תורת אמת של המחבר זצ"ל:

והנני מזכיר היום את כבוד אמי מורתי הרבנית הקדושה והטהורה מרת **רבקה יענטל** תנצב"ה בתו של השמן הרוקח זצ"ל ואחותו של השערי תורה זצ"ל וחמותי הרבנות הצדיקת מרת **יכט** אשת הרב הגאון צדיק מפורסים מו"ה יחיאל מיכל שטערן שהי' אב"ד בק"ק פולדעש יע"א וזוגתי מרת שרה דינה תי' ובני כ"ה גרשון אברהם נ"י עם זוגתו תי' ובתי מרת מחלה לאה עם בעלה מו"ה אהרן צבי עכי"ח ובתו מרת צירל תי' עם בעלה מו"ה חיים נ"י עכי"ח ובתי מרת חוה פעסל עם בעלה מו"ה אברהם ובתי הבתולה מרת גיטל תי' ואחותי מרת רייצל תי' עם בניה וחתניה היראים ושלימים ואחותי חנה עכי"ח ואת בן אחי מו"ה מרדכי פריעד נ"י:

בראשית

איתא במדרש אומרים מקצת שבחו של השי"ת בפניו שנאמר אמרו לאלקים מה נורא מעשיך וכלו שלא בפניו הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו, והוא פלאי איך שייך אצל השי"ת שלא בפניו הלא מלא כל הארץ כבודו, ויראה לענ"ד כי מצינו שהמדות שהי"ת מתנהג בהן עולמו הם שלש עשרה והמה כולן נצרכין לרשעים ולבעלי עבירות וחוטאים

וכמו שפירש"י על פסוק ועתה יגדל נא כח וכו' ועיי' בתוס' עירובין כ"ב ועיי' בתרגום שמבואר שכל מדות השי"ת המה לרשעים אבל לצדיקים גמורים השכר טוב הוא עין לא ראתה ואין לה מדה ושיעור, ואיתא במדרש ישא ה' פניו אליך יעביר כעסך ממך ואין ישא אלא הסרה כמה דתימא ישא פרעה את ראשך מעליך פניו אלו פנים של זעם, ובזה א"ש דאומרים מקצת שבחו של השי"ת בפניו דהיינו בעת שהוא ית"ש כועס על החוטאים ופושעים אומרים י"ג מדותיו שכולם המה מקצת שבחיו כיון שקרואין מדות ויש להן שיעור וכמו שנאמר בפ' פוקד עון אבות על שלשים ועל רבעים, אבל שלא בפניו דהיינו כשהוא ברוך שמו ברצון דהיינו לצדיקים גמורים אז אין כאן מדה ושיעור רק הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו ועין לא ראתה השכר נצחיות וא"ש:

והארץ היתה תוהו במדרש והארץ וכו' אלו מעשיהם של רשעים ויאמר אלקים יהי אור אלו מעשיהם של צדיקים ועדיין אנו יודעים באיזה מהן חפץ וממה דכתיב וירא אלקים את האור כי טוב הוי במעשיהם של צדיקים חפץ ואינו חפץ במעשיהם של רשעים ע"כ והוא פלא:

והנראה בעזהי"ת עפ"י מה שנניח להקדמה קצת מובא בספרים הקדושים, והוא המצוה הגדולה אשר נצטווינו לאהוב הבורא ית"ש אהבת אמיתית הוא רחוק בטבע האדם לאהוב את מי שהוא רחוק ממנו ואינו מכיר ענינו כי לא הוטבע באדם לאהוב כי אם זה שהוא מכיר ממנו ענין שיסובב לו אהבה אך בבחינת מדותיו ית"ש תמידי וע"י הרגל ודביקות במידותו יכיר כל פעם יותר בנעימות המדות האלו, וידע שאלו המדות נמצאים בבורא כל העולמים על אופן יותר נעלה ונשגב לאין שיעור ויתהוו שיווי מה בין אוהב לנאהב והיינו מצד מדותיו עי' בטל אורות שער א' ע"ב שהאריך בזה והנה המדות שהשי"ת מנהג עולמו בהן המה י"ג מדות הידועת המה רובם נצרכין לרשעים ולבעלי עבירות כמו שפירש"י על פ' ועתה יגדל נא וכו' דאעפ"י שהשי"ת אמר אף לרשעים משמע שגם לצדיקים, מ"מ פשיטא דהיינו לרובן זכיות, אבל לצדיקים גמורים איננו צריכים לשום מדה וכמו שמובן מתרגם לפ' המדות שם ע"ש ויוצא לנו מזה דבראותינו רשע גמור וטוב לו והשי"ת מאריך אף ונושא עון נתגלה מדותיו של השי"ת ורב טובו ובהתבונן קצת מנעימי מדותיו הטובים ורב סבלות נגד רשעי ארץ נצמח בלבנו אהבה רבה לכבודו ית"ש ולהדבק במדותיו, ואמנם היראה אשר מחויב בלבנו נצמח לנו מההפוך מצדיק ורע לו, והוא באשר נתבונן ביסורי הצדיקים וידענו ברב צדקתם ובכל זאת סביבו נשערה מאוד ונפרעים מהם מקלי קלות יסתאר לב האדם לירא יראה גדולה מהשי"ת ויאמר כל אדם ברב פחדו אם בארזים נפלה שלהבת מה יעשו אזובי קיר וזה

דבר אמיתי שאין חרדה בעולם אשר יחרוד לבות בני אדם כחרדת צדיק ורע לו בעוה"ז בזה יופתח לנו שערי אורה להבין מאמר חכמז"ל בברכות ל"ג ע"ב על פסוק ועתה ישראל מה ה' שואל מעמך כי אם ליראה ופריך אטו יראה מלתא זוטרתא היא והלא אמרו וכו' אין להקב"ה בבית גנזיו אלא אוצר של יראת שמים בלבד, ומשני אין לגבי משה מלתא זוטרתא היא וכו' ע"ש דהדברים מתמיהים וכי משום דאצל משה היא מלתא זוטרתא יחויב שהוא ג"כ אצל ישראל וכבר דברו בזה חכמז"ל ואמנם לדברינו יומתקו דבריהם בעזהי"ת דכבר נודע דברי רבותינו בחובת הלבבות ושאר חיבורים דא' מתירוצי קושיות צדיק ורע לו והוא עיקר שגם מי שנראה אצלינו ממעשיו שהוא צדיק אולי אינו צדיק באמת לפי הערך הראוי לעבודת הבלתי בעל תכלית ית"ש ובס' טל אורות מביא בשם רמב"ן פי' על פסוק תהילים ע"ג ואני תמיד עמך אחזת ביד ימיני ר"ל כשאני האיש יהודי כראוי להיות ואיש יהודי שלם בעבודת הבב"ת ית"ש אז בל"ס אתה ה' תגן עלי בשלומך ותאחז ביד ימיני אך ריק זכיתי לבבי וכו' אך יכול להיות שלבי ריק מזכות הראוי ואשר תבחר ותקרב ואני מוטעה בעצמי לחשוב עצמו נקי כפים מעון ע"כ ולפ"ז אם אמנם נחה היראה שקטה רעש סבכות רעיונינו בענין יסורי הצדיקים גם החרדה והתעוררת היראה שהנחנו מהיות הצדיקים יוסרו בעוה"ז וסביביו נשערה מאוד נחה ג"כ והיראה מתמעט כי כל איש ואיש אשר יוסר לפנינו נאמר כי אין תוכו כברו ואין הנראה ממנו לצדקת אמתיות ואולי און בקרבו, ואמנם לגבי משה רבינו אשר העיד עליו השי"ת כי בכל ביתו נאמן הוא ולא קם כמשה והי' מובחר אנושי ולא הי' שום ס' בצדקתו וחסידתו ובכל זאת קבל עונש מהשי"ת ולא זכה לבוא לא"י אחר כל התפילות ותחנונים אשר עשה ולא הועילו לו כל זכיותיו מי לא יחרד וירא מעונש מהשי"ת על חטאיו ויאמר בלבו איך לא אירא מהדר פחד גאונו יתב"ש אשר לא יותר לשום אדם אפי' למשה רבינו, וזה כוונת חכז"ל על מה שפריך אטו יראה מלתא זוטרתא הי' וע"ז שפיר משני אין לגבי משה ירצה שהוא הי' צדיק בבירור ובכל זאת נענש ודאי יראה מלתא זוטרתא הי' דמי לא ירא מעונש השי"ת היוצא מדברינו דכמו דמעשי הצדיקים יסובבו לנו תכלית גדול בעבודת אלהים והוא יראת השם מחמת יסוריהם ועונשם אשר נאמר עליהם וסביביו נשערה מאוד כמו כן מעשי הרשעים יסובבו לנו ג"כ תכלית טובה בעבודת השי"ת והוא אהבת השי"ת ע"י התגלות מדותיו הנעימים ובזה מובן המדרש הנ"ל דהי' לן ספק דאפשר דחפץ ה' במעשי הרשעים כדי שיוכל לגלות מדותיו וע"י זה יוכלו בני האדם לאהוב ה' יתב"ש ותכלית הבריאה הי' לטובת האדם ועבודתו לה' ית"ש וממה שאמר וירא אלקים את האור כי טוב אתה למד שאינו חפץ ה' במעשה רשעים כלל רק במעשי הצדיקים ובדברינו אלו

יש לכווין דברי חכז"ל בשבת דף ל"א ע"ב אמר ר"י לא ברא הקב"ה את עולמו אלא כדי שיראו מלפניו שנ' והאלהים עשה שיראו וכו' ודברי תימא הם דמדוע הי' כוונת השי"ת דוקא ליראה ומדוע לא לאהבה אותו ובדברינו א"ש דאף שביארנו דאהבת השי"ת יסובב לנו מכח בחינת מידותיו הנעימים והטובים והתגלות מדותיו היותר נעלם הוא על ידי רשעים לבעלי העבירות ולעושי תשובה וכנ"ל וא"כ הי' הסברה נותנת שתכלית הבריאה הי' ג"כ כדי שיתגלו מדותיו ה' יתב"ש וע"ז אמר ר"י כי דאינו כן דלא הי' תכלית הבריאה אלא כדי שיראו מלפניו דהיינו שיהי' כולם צדיקים ויסובב היראה וכנ"ל ולא משום אהבה דאין חפץ השי"ת במעשי הרשעים וא"ש:

ויאמר וכו' תדשא הארץ וכו' ויהי כן ותוצא הארץ וכו' עץ עושה פרי וכ' רש"י שהציווי הי' שיהי' טעם העץ כטעם הפרי והיא לא עשתה כן וכו' ולפיכך כשנתקלל אדם על עוונו נפקדה גם הארץ על עוונה ונתקללה וקשה בממ"נ אם חטאה הארץ בזה מדוע לא נתקללה מיד ואם לא חטאה אמאי נפקדה כשנתקלל אדם, ונראה דיש לדקדק המאמר הכתוב ויהי כן ותמוה כיון ששינתה איך שייך לומר ויהי כן, והנראה בזה דודאי כל הכח והטעם מתיקות אשר הי' צריך להתפשט בעץ ופרי בודאי נתהווה בארץ ולא הי' בזה שום חסרון רק שהי' הארץ צריכה לחנק כוחתי' חצי' לעץ וחצי' לפרי והיא נתנה כל הכח וטעם ומתיקות לפרי ולעץ לא נתנה שום טעם ולכן שפיר אמר הכתוב ויהי כן קודם שכתוב ותוצא הארץ וכו' דקודם הוצאה הכנת כח וטעם הי' ונתהווה בשלימות בארץ מספיק לעץ ופרי ויתואר לומר ויהי כן אמנם באשר הוציאה האילנות נאמר ותוצא וכו' עץ עושה פרי ושינתה ונתנה כל מתיקות לפרי, והנה ידוע דכל מה שברא השי"ת בעולמו לא ברא רק להנות בו בני אדם וכמאמר בן זומא ברוך שברא כל אלה לשמשני ונקדים מדרך הטבע דהפרי גופא והוא הפסולת אינו מזין ומשביע לאדם רק המתיקות וטעם שבו וממילא מובן דפרי אשר בו מתיקות ושמנות משביע לפי ערך בחצי ממנה כמו פרי אשר בו חצי מתיקות וטעם דהעיקר הוא המתיקות וכן להיפך במי שממלא כריסו ואוכל הרבה לתאווה יוכל לאכול הרבה יותר מפרי טובה כמאמר רווחא לבסומי שכיחי ולזאת הנה קודם החטא הי' הכונה שיאכל אדם רק לשובע נפשו ולא לשובע בטנו רק כפי חיותו ויתעסק במושכלת ובעבדת השי"ת וא"כ לא חטאה הארץ כלל במה ששינתה דמה שיחסר לאדם הנאת העץ יתמלא בהנאת הפרי כי לא יצטרך רק לחצי פרי כי המתקות ישלים וא"כ אין כאן שום חסרון בזה ואמנם אחר שחטא אדם ואחז במדת התאווה א"כ יזיק לו גודל מתיקות הפרי דע"י זה יוכל להרבות כריסו ומלא כריסו דני בישי ויבוא לידי חטא ולכן נתקללה אז וא"ש:

ובדברינו אלו יש לפרש מדרש פליאה מובא בישמח משה וז"ל ותוצא הארץ דשא וכו' ועץ עושה פרי למינו הה"ד ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחודש ע"כ והוא פליאה עי"ש בישובו ותמצא נחת ובדברינו הנ"ל יושם תוך בעה"י לדברי חכמינו ז"ל ונקדים דידוע דברי חכז"ל וכי בתשעה מתענין וכו' אלא כל האוכל ושותה בתשעה מעלה עליו הכתוב כאלו התענה תשיעי ועשירי, והנה בטעם מצות אכילת עיו"כ נראה לעורר (ובלי ס' יש טעמים וסודות כמוסים) עפ"י דברי הרמב"ם פ"ג מה' דעות וז"ל הזהב שמא יאמר האדם הואיל והקנאה והתאוה והכבוד כו' דרך רעה הן ומוציאין האדם וכו' אפרוש מהן ביותר עד שלא יאכל בשר ולא ילבש אלא השק כגון כהני עכו"ם וכו' המהלך בדרך זו נקרא חוטא שהרי נאמר בנזיר וכו' ואסרו לסגף עצמו בתענית וע"ז אמר שלמה אל תצדק הרבה ע"כ ע"ש וכונתו מבוארת שלא הי' כונת התורה במצותיה להשחית גוף האדם בריבוי תענית אדרבה מצוה שיהי' טוב ומתוק ושמן והנה למען לא יאמינו העם שכוונת השי"ת בציווי עינוי יו"כ שהוא בכונה להשחית הגוף ושרצון השי"ת להיות האדם ככהני עכו"ם אשר זכר הרמב"ם הנ"ל לכן ציוותה התורה בפירש שבעיו"כ מצוה לאכול ואם הי' רצון השי"ת להשחית הגוף לא הי' מצוה כן אלא ע"כ שכונת השי"ת הי' שיכלכל אדם וישביע גופו בעיו"כ כדי שיהי' לו כדי ספוקו כח לעסוק ביו"כ בעבודת השי"ת ולא יטרידהו האכילה ושתי' אבל האכילה כדי סיפוק בעיו"כ הוא מצוה כמו התענית ביו"כ וחביב בעיני השי"ת כדי הסיפוק כמו שנמאס בעיניו המותרות ובזה א"ש דאחרי אשר התבאר בתורה ותוצא הארץ עץ עושה פרי א"כ קשה מדוע לא נתקללה הארץ מיד וצ"ל כדברינו הנ"ל דכיון דקודם החטא הי' הכונה שיאכל אדם רק כדי הסיפוק א"כ עדיין לא חטאה ארץ במה שנתנה כל המתיקות דמה שיחסר בעץ יתמלא בפרי ואף שיהי' הטעם יותר משבח מכ"מ כיון שלא יאכל רק כדי הסיפוק הי' חביב בעיני השי"ת ומוכח מזה דאין רצון השי"ת בהשחתת הגוף וע"ז אמר הה"ד ועניתם את נפשותיכם דמצוה לאכול בעיו"כ כדי להראות שכדי הסיפוק מצוה ורצוי לפני השי"ת וא"ש:

ויאמר אלקים תוצא ארץ עיי' בפתיחה לספרי אומר לציון באות כ"ז בסופו:

והעוף ירב בארץ, מסורה שלשה פעמים והעוף, והעוף ירב בארץ, זאת תורת הבהמה והעוף, והעוף אוכל, יראה לפרש דעיקר עבדות האדם להשם ית"ש שיעשה התקשרות בין עולם עליון לעולם התחתון על ידי כח הנשמה שיקשור בהגוף ואז ידע ויאמין כי כמו שהנשמה מנהגת את הגוף כמו כן הבורא ית"ש מנהיג את העולם ומבשרי אחזה אלקי, והתקשרות זה נעשה על ידי אכילת האדם וכמו שכתב המג"א באו"ח סי' ו' סק"ד בשם האר"י הקדוש דהנשמה נהנית מרוחניות המאכל והגוף נהנה מגשמיות המאכל

ומכח זה קשורים זה בזה על ידי המאכל כי מבלעדי זאת הוא פלא גדול איך יתקשר רוחני בגשמי ואיך יתקיים הנשמה בגוף על ידי אכילה גשמיות ותצא מגוף על ידי חסרון המאכל הלא הנפש איננה נהנית מאכילה גשמיות כלל, ובזה פי' האר"י הקדוש מובא שם במחצית השקל הפסוק כי לא על הלחם לבדו יחי' האדם כי על כל מוצא פי ה' יחי' האדם, פי' ה' יורה על רוחניות שיש במאכל כי ברוח פיו נברא כל צבאות עי"ש, והנה זה פשוט דאין הנשמה הקדושה נהנית מרוחניות המאכל אלא אם המאכל כשר ולית בי' דררא דאיסורא ונאכל בברכה הראויה לה כמצוות ה' אבל אם מקבל הנפש חיותו ומזונו מאכילה אסורה או בלא ברכה אז לא מקבל הנשמה ארוחניות המאכל שגם דבר חיותו והנה מאכילה כשירה יתעצם ויתרבה כח רוחניות הקדושה ויתעלה ג"כ המאכל הגשמי למדריגה גבוה ע"י הברכה וזה שאמר הכתוב זאת תורת הבהמה והעוף ירצה האדם מכונה בשם הבהמה ועוף כי מצד חומר וגשמיותו נקרא בהמה ומצד רוחניות שבו נקרא העוף וכמאמר הכתוב ובני רשף יגביהו עוף וכוונת זאת תורת הבהמה ועוף היינו שיתקשרו יחד החומר והנשמה שהוא האדם הוא על ידי והעוף אוכל כי על ידי האכילה יתקשר הנשמה להגוף דהיינו העוף ובהמה אך בתנאי שיהי' והעוף ירב בארץ שיהיה האכילה כשרה עפ"י התורה הקדושה כדי שהנשמה הנקראת העוף ירבה ויתוסף אור רוחניתה וגם הגשמיות יתעלה כי אז כאשר יהי' לרוחניות הרוב נגד הארץ החומר הגשמיי אז יגיע האדם לתכליתו וא"ש:

ויאמר האדם האשה אשר נתת עמדי היא נתנה לי מן העץ ואוכל, מדרש רבה אמר ר' אבא אכלתי אין כתיב כאן אלא ואוכל אכלתי ואוכל עוד, והיא תמוה ונראה לענ"ד עפ"י מה שפירשנו הפסוק ויאמר ה' לא טוב היות האדם לבדו אעשה לו עזר כנגדו ותמהו חכז"ל שמילת עזר ומילת כנגדו המה סותרים מיני' ובי' ותי' זכה נעשה לו עזר לא זכה כנגדו, ולדרכנו יראה לפרש על פי הנחת החוקרים שהתנועה היא על שני אופנים מה שאיליו, ומה שממנו, ופירש"י הוא כך כל מעשה ופעולה שיעשה אדם כל ימי חייו הכל מכינים ונקראים בשם תנועה ומפני שבלי תנועה לא יצוייר שום מעשה ופעולה ובכל דבר שיעשה אדם ראשיתו ותחלתו התנועה, אך יתחלקו התנועות לשני חלקים הא' שישמר האדם את עצמו ולעשות איזה פעולה להנצל מכל דבר רע ושלא יקרה לו שום נזק ויברח מדבר הזיקו וזה נקרא תנועה אשר ממנו או שיעשה אדם דבר להשיג איזה קנין או להשיג מעלה אשר עדיין לא השיג אותה והיתה נעדר ממנו והוא רוצה בתנועה זו להתקרב את עצמו להשיג דבר אשר יקר בעיניו וזה נקרא תנועה מה שאליו, ופירש בזה המאיר איוב מה לך אסתר המלכה ומה בקשתך ירצה מה לך אסתר המלכה

למה אתה עשית תנועה זו לבוא כאן אם היא תנועה אשר היא ממנו ויש לך דברי המעיק אותך ותצרך לברוח או מה בקשתך שאפשר שהתנועה שלך היא ממנו שתרצה להשיג דבר אשר לא היה לך עדיין ובספרי צל הכסף בפירוש רביעי כתבתי בזה עי"ש:

והנה תכלית בריאת האדם יכונו על שני דרכים לפי דרך התורה והיראה היתה תכלית הבריאה להשיג תורה ומצות וקנין נצחיות עולם הבא אשר עין לא ראתה כו' ולפי דרך המון להשיג קניני עולם הזה על ידי פעולת ומעשים ומשא ומתן וכל מלאכות לשני דרכים אלו שווים ודומים זה לזה בצד אחת והוא דכמו שחייבה התורה להשגת חיי ניצחית שני מיני ציווים דהיינו מצות עשה ומצות לא תעשה ושני המינים אלו יחדיו מביאין את האדם לתכלית שלימותו כי הלא תעשה והלאווין המה שמירה לנפש האדם שלא יגעל ויטמא ויתקלקל והמה בגדר התנועה שממנו ששומר הנפש שעל כל פנים לא יגרע ולא יפחת ממעלתו מאשר בא לעולם, והמצות עשה היא בגדר התנועה שאיליו שעל ידי המצות עשה שמקיים האדם קונה שלימות וקנין חדש ומשיג אור שבעתיים, כמו כן בהשגת חיי ארצית ועוה"ז נצרכים ג"כ שתי תנועות, התנועה שהיא ממנו, להשגיח בעין פקיחא על קנין המושג אשר יש לו לאדם שלא יפסיד ולשמרו היטב מכל דבר המזיק לו, תנועה הב' אשר היא אליו להוסיף בכל יום מלאכה ומשא ומתן להשיג קנינים חדשים ורכוש רב כדי לפרנס בניו ובנותיו:

והנה שני תנועת הללו שהם מתנגדים זה לזה הוא מן הנמנע לפעמים על איש יהודי כי כמו שאיש אשר יעומס עליו טורח צורך הבית ושמירת הקנינים שלא יופסדו אין לו יכולת לעסוק במשא ומתן ולהרבות קנינים מחוץ למקומו כמובן, כמו כן אדם אם יצטרך להשגיח על ביתו לרחק מאכלות אסורות ולבישת שעטנז וכדומה שיהי' ביתו חף מכל עוון ופשע ושמירת נחלת כעשו איך ישא עיניו לעלות למרום לדרוש ולחזות בנועם ה' ובתורתו אם עיניו לנוכח ארץ יביטו לבל יקרב אליו חטא ופשע וזה שאמר הכתוב אמר השי"ת לא טוב היות האדם בלבדו שאי אפשר שישיג שלימותו אם הוא לבדו כיון ששלימות האדם הן בנצחיות והן בארציות נתלים בשני תנועת אשר המה שני הפכים ומתנגדים זה לזה ובעבור זה אעשה לו עזר כנגדו ירצה על התנועה שהיא כנגדו וממנו אשר הוצרך להשגיח שלא יבוא לו היזק מדבר המנגדו האשה תהיה לו לעזר אשר תשגיח בכל אופנים למנוע מן הבית דבר המזיקו לגופו ונפשו ובזה תהיה האשה לעזר, והאדם בעצמו יוכל לעלות להשיג שלימותו בתנועה שאליו הן בתורה וחיי נצחית והן בקניני מדומים וחיי העולם הזה כי עיניו תוכל לצפות למעלה ולעלות בקודש בלי מניעה ויושג שלימות המכוין בבריאת האדם, ובזאת יובן המדרש הנ"ל דאדם הראשון השיב

להבורא עת שאכל וחטא בעץ הדעת, האשה אשר נתת עמדי ירצה כל עיקר הטעם אשר נתת את האשה עמדי שתהי' עוזר לי על צורכי הבית להרחיק כל איסור כדי שיהי' לי פנאי לשרת בקודש ולא אטורד מהשיג שלימות היא נתנה לי מן העץ ואכלתי ואוכל ירצה אני מוכרח עוד לאכול מה שתתן לי לאכול ותאמר שזה כשר וכבר נאמר בתורה וספרה לה שהיא נאמנת על כל עניניה ומאכלה ואני מוכרח לשמוע עוד בקולה ולהאמין לכל דבריה, אבל באמת אין זה טענה כי אפי' אם אשה נאמנת על איסור מ"מ על אכילת עץ הדעת שנאסר מפי השי"ת לא הי' צריך להאמין לה וא"ש:

ולאדם אמר כי שמעת לקול אשתך ותאכל מן מן העץ וכו' יש לדקדק דמשמע אם לא היתה חוה מסית לאדם לאכול רק האדם מעצמו היה אוכל לא הגיע לו עונש זה וזה תמיהא דאם נאמר דאפי' אכל בלא הסתה נמי הי' חייב עונש זה א"כ למה אמר השי"ת כי שמעת לקול אשתך והרי זה מיותר לגמרי:

ונראה לפרש בעזרת השי"ת ונקדים תחילה מה שפירשנו איתא במדרש כל השנה השטן מקטרג על ישראל לפני הקב"ה והקב"ה דוחה אותו לראש השנה ליום הדין וכר"ה בא השטן לקטרג ואמר לו הית"ש הביא עדים הלך והביא החומה להעיד על עונותיהם של ישראל והחמה מעידה והקב"ה אומר לו הרי עד אחד ואין עד אחד נאמן הביא עוד עד אחר ולהעיד והוא הולך להביא את הלבנה ואינה מוצאה שהיא נכסת שנאמר תקעו בחודש שופר בכסה ליום חגינו יום שהלבנה נתבקשת ואינה נמצאת שהיא מכוסה, וזה פלא. אפשר לפרש הלא נודע כי שלימות האדם תלוי בקיום מצות עשה ולא תעשה ואמרו חכז"ל שלקיום מצות עשה צריך אדם לעורר חום הטבעי והתלהבות לקיים את המצוות בזריזות ובשמחה ולמנוע מעבירות לא תעשה צריך אדם להשתמש בקרירות ובצנה, וטבעו כבד ומשא להתנועע לעשות דבר איסור, והנה אם האדם הולך תמיד אחר טבעו הן בקיום מצות עשה והן בקיום מצות לא תעשה, אם הוא איש בטבע חם ועושה מצות וגם עבירות אזי יהי' נדון לכף זכות כיון שעל פי טבעו וגורל חומו עושה עבירות והוי כאונס ואונס רחמנא פטרי' והמצות שעשה היא בבחירה ורצונו ומגיע עליהם שכר וכן להיפוך אם טבע איש זה קר וכבידה לנוע ואינו עושה מצות גם לא עבירות אז הוא ג"כ נידן לכף זכות כיון שעל מניעת המצוה הוא אנוס עפ"י טבעו אבל על אשר מנע עצמו מעבירות כיון שהיצר הרע מסיתו והוא ישב ולא עבר הרי קיים מצוה וזוכה בדין וכן פי' בספר מאיר איוב בתחילת הספר על הא דאמרו חכז"ל שבת.. אם יהי' חטאיכם כשנים כשלג ילבינו כשני מבעי לי' למימר אלא אם יהיה חטאיכם כשנים הללו שבאות ומסודרת אז כשלג ילבינו פירוש אם אותו חטא ימשך מטבע האדם מכח מזלו וטבעו

אז ניתן לסליחה מה שאינו כן אם החטא רצוני גמור ע"כ נמצא לפי זה עיקר חטא האדם הוא אם לעשיית עבירה הוא משתמש בחום הטבעי לעשות העבירות בהתלהבות ושמחה ולענין קיום המצוה הוא משתמש בטבע קר ומצונן ומתנועע בכבוד מאוד א"כ אין מעשים אלו מכח הטבע רק מרד ומעל ברצון גמור וממילא ראוי לעונש כיון דאין לו טענת אונס והנה ידוע שהחום הטבעי שבאדם בא מן החמה כי היא נותן חמימות והתלהבות בלב האדם והקרירות בא לאדם מן הלבנה שהיא קרה לנגדה ושופעת עצבות ועצלות בלב האדם, ובזה יובן המדרש הנ"ל שהקב"ה אומר לשטן הביא עדים שישראל חטא ולא הי' אנוסים על פי טבעם מחמת החום או מחמת הצינה כנזכר ועל כן צריך עדים שיעידו שלעשות עבירות הי' משתמשים בחום הטבע, ולקיום מצות עשה הי' משתמשים בצונן וקרות הטבע כדי שיהי' העבירת רצונית והנה השטן הביא החמה להעיד והחמה מעידה שעברו עבירות בחימום והתלהבות אך כאשר רצה להביא הלבנה שתעיד על התרשלות קיום מצות עשה מחמת צונן וקרות הטבע אינה מוצאה שהיא מסתתרות ונכסית מחמת שאנו מרבים אז בחודש תשרי הרבה מצות בהתלהבות כל הימים ר"ה ועשי"ת וסוכה ולולב ושאר מצות שאנו מקיימין וממילא ליכא ראייה על עדות החמה שאינו מחמת אונס וטבע לכן השי"ת מוחל לנו חטאתינו וא"ש ובדברינו אלו יבוא פירוש הפסוק הנ"ל על נכון דהנה יש אנשים אשר מטבעם וממזגם המה קשי עורף איננו שומעים לשום אדם ליקח ממנו עצה או ציווי כי הם עומדים על דעתם בלי לשנות שום דבר ממה שהחליטו בשכלם והנה אם אדם כזה איננו שומע לקול אלקים יש לו קצת טענה שהוא אנוס לפי טבעו ומזגו שלא לשמוע ושלא לקבל שום ציווי וכן יש אנשים שהמה קלי דעת ופתאים יאמינו לכל דבר ושומעים לכל אדם אשר יעצו לו ואם המה חוטאים ושומעים לעצת רשעים ג"כ יש להם התנצלות שהן אנוסין בטבען לשמוע עצת כל איש ואונס ורחמנא פטרי אך אמר השי"ת לאדם אם היית אוכל מעץ הדעת בלי שמיעת קול אשתך הי' לך התנצלות לומר שהייתי אנוס באכילתו משום דטבעך ומזגך קשי עורף ולא תשמע לשום יועץ לכן לא שמעת בקולי ותאכל מן עץ הדעת ולא היה מגיע לך עונש גדול מחמת אונס טבעך אך יען כי שמעת לקול אשתך ובזה הראית לדעת שאין אתה קשי עורף רק אדרבה מיד שמעת לקול אשתך וא"כ אין לך טענה אונס שטבעך קשה שלא לשמוע דהרי שמעת מיד לקול אשתך ולקולי לא שמעת ואכלת מעץ הדעת לכן ארורה האדמה בעבורך וא"ש:

בזיעת אפיך תאכל לחם עד שובך אל האדמה אשר ממנה לוקחת כי עפר אתה ואל עפר תשוב, ויש להבין מה ענין עונש זה לעבירת אכילת עץ הדעת וגם הלא כבר אמר ה' ית"ש

ביום אכלך ממנו מות תמות ונמצא כבר עונש לאכילת עץ הדעת שימות א"כ מדוע הוסיף השי"ת עונש בחיי צער, ועוד כי עפר כו' ואל עפר הלשון כפול יובן בהקדמה לקיחה מפי חכז"ל היות ידוע שהשם ית"ש ברא שמים וארץ כולל כל הבריאה שבעולם יש מאין והמה לפי מה שהסכימו חכז"ל אינם תכלית הבריאה כי המה אינם מוסיפין שלימות על תכונת מה שנבראו מאחר שאין להם מניע ומסית לעבור על רצונו והמה נקראים עומדים כמאמר והארץ לעולם עומדת וכן כתיב ונתתי לך מהלכים בין העומדים אבל עיקר תכלית הבריאה הוא מין האדם לאשר חלק אחד ממנו חומר עב וגשמי וחלק השני ממנו נפח בו ה' דבר רוחני והוא הנשמה הקדושה, ועיקר הכוונה שהאדם בבחירתו יראה למעט החומרית שיש בו ולהוסיף על רוחניות בעסוק בתורה ומצות כי היא מזון הנפש ועל ידי מזון הזה תתעצם ותתגדל הנפש והאור הקטן אשר ניתן לו מיום הולדו תוסיף אור גדול על ידי תורה ומעשים טובים ובזה האדם עושה יש מאין דהחומר בעצם הוא אין כי כל שיש לו תחילה יש לו תכלה וכל מחובר נפסד אבל הנפש לאשר היא רוחני תשאר בנצחותיה לעולם ונמצא מה שמוסיף הצדיק אורה לנפש על ידי תורה ומצות ניתוסף אור לנפש הוא גומר בריאת השי"ת שעושה יש מאין ומוציא יקר מזולל כי החומר מתמעט והנפש נתרבה ונוסף אורה:

אמנם האנשים אשר ימשכו אחרי חומרם בריבוי התאוות מוסיפן חומר על חומרם וימעטו אור הנפש עד כי יהפכו הרוחניות לגשמיות ויעשו אין מיש הפוך כונת הבריאה לעשות יש מאין וזה כונת חכז"ל בזמן שישראל עושים רצונו של מקום מוסיפין כח בפמליא של מעלה ובזמן שאין עושין כו' מתישין כח של מעלה דהכונה בזמן שעושין רצונו אז עושין יש מאין כאילו הוסיפו כח לגמור הבריאה שהיתה הכונה לברוא יש מאין אבל להיפוך באין עושין כו' המה מתישין כח שלמעלה כי עושין בהיפוך כונת הבריאה ואדרבה המה עושין אין מיש:

והנה אם היה השם ית"ש ממלא משאלותינו והוסיף לנו לכל איש מחיתו ועשרו בהרבה קנינים, הי' כל העולם שטופים בהרבות תאוות ובריבוי ומאכלות ומשגל והי' מוסיפין עפר על עפרם ומרבין כמות החומר שניתן להם מיום הולדו כמו שנאמר ורם לבבך ושכחת וגו' וישמן ישורן ויבעט והרי אלו האנשים מרבים האין וממעטים היש היפוך כוונת הבריאה לזה הפליא ה' חסדו אתנו וראתה חכמתו למעט המותרת וריבוי הקנינים לאדם ויעד אותי כי בזעת אפיך תאכל לחם למען לא יהי' כשטופים בריבוי התאוות ומשוקעים בהבלי עולם ובזה יובנו הפסוקים הנזכרים לבראשית הבריאה היה הכונה שיהי' לאדם כל צורכו ומזונו בלי שום עול וטורח כדי שיוכל לעבוד את ה' ית"ש מתוך

הרווחה ויהי' גומר הבריאה לעשות יש מאין ולהפוך גשמיותו לרוחניות ולעלות לשמים בגופו כאליהו הנביא וכחנוך אך כאשר חטא ונטה אחר תאותו לאכול מעץ הדעת אשר לא הי' מוכרח לו לחיותו ועמידתו בעולם הזה אמר הקב"ה מעתה אינו ראוי ולא טוב לך שתהי' לך הרווחה לחיות בטורח קל ולהוסיף קנינים רבים רק כי ארורה האדמה בעבורך וגו' לא תהיה האדמה מרבה לך פירותיה כדי להשיג מותרת ותאוות לבך עד שתרבה חומר על חומרך ותוסיף על גשמיותך אך בעצבון תאכלנה כי תהיה טרוד וטורח הרבה על השגת מזונך הנצרך לקיומך עד שובך אל האדמה אשר ממנה לוקחת ירצה לא תוכל להרבות לך עוד חומר על חומרך כי די לך בהיותך שובך בשעת מיתתך אם תהיה ערך ושיעור החומר הגשם וכו' כאשה היה בעת שנבראת ונולדו כי עפר אתה האם אין די לך ולא תסתפק בחומר וגשמיות אשר לך בטבע משעת לידה ותרצה עוד אל עפר תשוב? בלשון תמיה האם אתה רוצה שארבה לך בטובת חיצוניות ורב קנינים עד כי תוסיף חומר על חומרך ואל עפר אחר תשוב, וא"ש, ולזאת יובן שבזיעת אפיך תאכל לחם איננו עונש על העבירה כי אם בדרך עצה טובה למען נוכל להשלים עצמינו ולירש חיי עולם הבא:

ויאמר ד' הן האדם הי' כאחד ממני לדעת טוב ורע ועתה פן ישלח ידו וכו' וחי לעולם ומדרש, אין ועתה אלא תשובה וכמו שכ' ועתה ישראל מה ד' שואל וכו' כי אם ליראה וכו' מכאן שפתח לו הקב"ה פתח של תשובה וקשה מהיכי מוכח שעשה תשובה ודרש זה מתיבת ועתה וע"ש, ונרא' בהקדים המדרש פגע בו אדם בקין ואמר לו מה נעשה בדינך אמר לו קין עשיתי תשובה ונתפשרתי אמר אדם כך גדול כח התשוב' פתח ואמר מחמור שיר ליום השבת ע"כ יראה דכבר נודע מאמר חכז"ל במס' יומא דהעושה תשובה מיראה נעשין לו זדונות כשגגות והעושה תשובה מאהבה נעשין לו זדונות כזכיות, והכה קין עשה תשוב' מיראת העונש וכמו שאמר לו השי"ת לקין ואם לא תטיב לפתח חטאת רובץ וכמו שפי' רש"י שם ונמצא על ידי תשובה מיראה שעשה קין נעשו לו זדון כשוגג והרי הוא כאלו הרג נפש בשוגג ולכן נתחייב קין גלות כדין כל הורג נפש בשוגג ולכן אמר לו הי"ת נע ונד תהי' בארץ וזה שאמר קין עשיתי תשובה ונתפשרתי ורצה לומר דהוא עשה תשובה ונירא' ונעשה מזדונו שוגג ונתחייב גלות וזה הוי כמו פשר בין פטור לגמרי ובין חיוב מיתה וחיוב גלות הוי פשר וממוצע בין פטור למיתה אבל אדם לא הספיק לו לעשות תשובה ונירא' שיהי' לו חטא שוגג אבל רצה שיהי' לו הזדון נהפך לזכיות ורצה לעשות תשוב' מאהב' והנה אם האדם אשר כבר נמחל לו עונות ועוש' תשובה אין זה חשוב לתשוב' ווירא' דהרי אין לו לירא מעונש כיון שכבר נמחל לו עונותיו אבל

תשובה שעושה הוא תשובה מאהב' והנ' אמרו חכז"ל כל השומר שבת כהלכתו אפי' עע"ז כאנוש מוחלין לו כל עונותיו וממילא השומר שבת ועושה ג"כ תשובה על חטאו הוא תשוב' מאהב' שכבר אין לו עונש שנמחלו עוונתיו לגמרי ובזה א"ש דלאחר שאמר קין שעש' תשוב' ווירא' מיד פתח אדם הראשון ואמר מזמור שיר ליום השבת וקיבל עליו לשמור השבת וממילא נמחול לו כל עונתיו ושוב כשעש' עוד תשובה הרי היא תשוב' מאהב' וזדונות נעשה זכיות וא"ש ומעתה הי' קשה למדרש דאיך ופשר לומר כפשוטו דאם יאכל מעץ החיים יחי' לעולם והרי אכל כבר מעץ הדעת שגורם מיתה ומהיכי תיתי יגבר כח אכילת מעץ החיים מכח אכילת עץ הדעת שהיא גורם מיתה ולמה החליט השם ית"ש שחי לעולם אע"כ מוכח שהקב"ה פתח לו פתח תשוב' דהיינו תשוב' מאהב' כיון שכבר נמחל לו עונו ע"י שמירת שבת ונמצא זדונו נהפך לזכות ואין כאן שום עבירה רק זכות ואם יאכל שוב מעץ החיים אז וחי לעולם כיון שאדרבה אכילת עץ הדעת ג"כ יחשב לזכות ולכן יחי' לעולם ולא יהי' יכול לבוא לשלימתו כנודע וא"ש:

ויראו בני האלקים את בנות האדם כי טבת הנה ויקחו להם נשים מכל אשר בחרו ופירש"י טבת כתיב כשהיו מטיבין אותה מקושטת ליכנס לחופה היו בני האלקים נכנסין תחילה ובועלן אותה מכל אשר בחרו אפי' בעילת בעל ע"כ וקשה באמת למה המתינו עד שנכנסה לחופה ומדוע לא לקחו ובחרו בהם מקודם שנכנסה לחופה יראה לפרש על פי משל ששמעתי איש עשיר גדול הי' בעיר ומתה עליו אשתו והניח' לו בן יחיד ונחמד לאביו מאד ולקח לו האיש אשה אחרת ותמיד הי' דואג האב שלאחר מיתתו תיקח האשה את כל עושרו וקנינו לעצמה ולא תתן לבנו הנחמד היורש האמתי רק דבר מועט ואם יעשה צואה היא תטמין הצואה ותיקח לה הכל רק דבר מועט תתן להיתום מה עשה הלך וכתב צואה וזה לשון הצואה מכל העזבון אשר הניח אחריו תתן האשה להיתום מה שתרצה ע"כ ונתן הצואה בידה ומת וחיים לנו שבק, והנה האש' שמחה מאד עם הצוא' אשר בידה כי תוכל לפרוש דבר מועט וליתן לבן היתום והשאר תיטל לעצמה אך היתום תבע אותה לדין תורה והיא הראתה הצוא' לפני ב"ד והדינים תמהו מאד היעשה כן בישראל שיעבור אדם את נחלת בנו לאשה נכרית אך כאשר עיינו היטב בצוא' אז ירדו לעומק דעת האב המצווה שהי' כונתו שמה שתרצה לעצמ' סך זו תתן לבנו והשאר שרצתה ליתן לבן תשאר לעצמ' ושאלו אותה כמה תרצה ליתן לבן והשיבו מאה זהובים והשאר עשרת אלפים תשאר לעצמה ויפסקו הב"ד שמאה זהובים ישאר לפני' ויתר דהיינו עשרת אלפים יתנו להבן כי הוא היורש אמיתי ולזה כיון המצווה שמה שהיא רוצית ליקח לעצמה תתן להבן והנ' כבר ידוע כי האנשים העוסקים בחכמה

ובתבונ' ואיננו מעורבים בין אנשי העולם והמון העם איננו יכולין להבחין ולבחור את הבנות היפות מתוך המגונות לידע מי ומי הם היפות מראה ומי לאו מחמת כי לא ניסו באלה ואינם בקיאין בהבחנ' זו וסוברים שכולם נאות וראיי' לזה דאמרו חכז"ל האי צורב' מרבנן דאזיל לקדושי איתתי' לידבר עם הארץ בהדי' והיינו טעמא משום דהצורבא מרבנן שאין לו ערך בענינים אלו, מחמת התמדת לימודו ובקל יאונה ויטעה לכן יביא עם הארץ בהדיה שהוא בקי בענינים אלו, ומעתה הכי פרושא דהאי קרא ויראו בני האלהים למעלת עוסקם תמיד במושכלת וברוחנית כצבא השמים ולא הי' מבינים לבאר את היפות ובעייניהם הי' כולם נאות וזה ויראו כו' את בנות האדם כי טבת הנה פי' שכולם היו יפות בעיניהם ולא ידעו מי היא היפה באמת מה עשו המתינו עד שבחרו להם האנשים בנות היפות לעצמן ובהיותם מקושטים תחת החופה אז לקחו אותן הבני אלקים וזה ויקחו להם נשים מכל אשר בחרו ובחרו קאי על האדם שאשר בחרו בני האדם לקחו הם נשיהם והטעם זה שאמר בני אלקים תבחרו אתם הנשים היפות לעצמיכם ותתנו לה מה שתרצו והי' האנשים בוחרים להם היפות והניחו המגונת ולזאת אמרו בני האלקים בקשתינו מה שתרצו אתם ניקח לנו וא"ש:

ויאמר ד' לא ידון רוחי באדם בשגם הוא בשר והי' ימיו מאה ועשרים שנה ויש לדקדק דמה טעם יש בזה שהאריך להם הקב"ה דוקא מאה ועשרים שנים לא פחות ולא יותר נקדים מאמר חכז"ל לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע דהכונה שיראת האדם תמיד שהרוח אלקי אשר בקרבו יתקוטט תמיד עם כח החומר אשר בו להמעיטו ולהחלישו מתאותו ולהפכו לטובה למען הוציא יקר מזולל כדי להחיותו בחיי העולם הבא ע"י דביקותו בנשמתו ושיערו רבותינו שיעור הזמן להאדם הנצרך לשלימותו הוא ששים שנה ואף שימי שנותינו שבעים שנה עשרה ראשונים מימי האדם לא יחשב להיותו קטן וכמו שכתוב תבוא בכלח עלי קבר בעלית גדיש בעתו ודרשו חכז"ל בכלח בגמטריא ששים אך האנשים אשר המה רשעים ועושים מעשים רעים ולא די שאינם מתקנים החומר שלהם אלא שמוסיפים פשע ורשע שגם חלק הרוחנית שבו כלה ואפס ואין וכבר נתהפך ונעשה כולו חומר ומגושם אם המה רוצים לחזור בתשובה אז צריכין זמן כפלים לתקן מעשיו כי כל אדם אשר חלק רוחנית שבו בשלימות רק לתקן החומד צריך ששים שנה כנזכר וממילא מי שנהפך גם חלק הרוחני שבו לחומר צריך ק"כ שנה ששים לתקן החומר וששים לתקן הנשמה וזה כונת הפסוק ויאמר די לא ידון רוחי באדם ירצה דדור זה אני רואה כי לא ירגיז ולא יתקוטט שוב חלק הרוחני שבו עם חלק החומר שבו להחזירו למוטב וזה פירוש לא ידין לשון מדיינין זה את זה רוחי הוא חלק הרוחני ישבו

באדם ורצה עם החומר שבו בשגם הוא בשר ירצה גם חלק הרוחנית שבו נתקלקל ונעשה בשר ומעתה אם ירצה לשוב בתשוב' שלימה יצרך כפל שנות שיעור שלימות אדם סתמי לכן אמר השי"ת דור זה נצרך כפלים כמו שאר אנשים לכן והי' ימיו מאה ועשרים כדי לתקן המחמר ששים שנת והנפש הרוחני ששים שהם יחד מאה ועשרים שנה וא"ש:

סיום התורה לתחילתה בראשית ברא אלקים ופירש"י ולא נאמר ברא ד' שבתחלה עלה במחשבה לברוא במדת הדין וראה שאין העולם מתקיים והקדים מדת הרחמים ושתפה למדת הדין והיינו דכתיב ביום עשות ד' אלקים כו' יראה לפרש על פי מה שאמרו חכז"ל מנחות ל' אפשר משה חי וכותב וימת שם משה אלא הקב"ה אומר ומשה כותב בדמע והנה ידוע מה שכ' בזה הגאון מהר"ש מאסטרפאלי ולי נראה דהנה כתיב ומבשרי אחזה אלהי ירצה דהרבה ענינים יכולין אנו להבין קצת מענין הבורא ית"ש מהבנת עצמינו והנה נחזה אנן אם האדם מצער ומדת הדין פוגע בו הצער אשר יוכל להגיע במדרגה היותר גדולה היא להוריד דמעות ויבכה על צערו וכן אם גדלה על האדם השמחה ביותר המדרגה היותר גדולה עד שמתוך רב גודל שמחתו מוריד דמעות הרי אנו רואין שהטבע מחייב להוריד דמעות פעם מורין על השמחה ומדת החסד ופעם מורין ג"כ על עצבות ומדת הדין וכולם ממקור אחד יבואו מן העינים הרי אנו למדין שמדת הדין ומדת החסד ממקור אחד יבואו כן אנו למדין שמדת החסד ומדת הדין אצל השי"ת המה באחדות גמור בלי שום שינוי ח"ו רק מצד המקבלים נולד השינוי כמו השמש שמשחיר פני האדם ומלבין הבגד המכובס ומהאי טעם נתחייבנו לברך על הרעה בשמח' כשם שמברכין על הטובה ופירשנו בזה פסוק בתהילים רק בעיניך תביט ושלומת רשעים תראה כי אתה ד' מחסי עליון שמת מעוניך יש להבין מה צ"ל רק בעינך תביט כי בודאי לא יביט אדם באבר אחר רק בעינים אבל נראה פירושו אם תראה ותתבונן מדת העינים ותראה איך הדמעות אשר יבואו מהעינים מורים פעם על השמחה וחסד ופעם על היגון והדין ונוזלים ממקור אחד בין תבין כי אצל השי"ת מדת החסד ומדת הדין המה באחדות גמור אז שלומות רשעים היינו אם פגע בך מדת הדין שהיא מכונ' בשם שלומת רשעים אז ונראה תחבב ותקבלם ברצון ותראה מלשון רואה אני את דברי אדמון וזהו שלומת רשעים שהם מדת הדין תראה ותחבב אותו כי אתה ה' הוי' שהוא כולו רחמים מחסי ולזאת אם חסר אשירה ואם משפט אשירה, ולזאת גבי צדיקת מדת הדין וחסד אחד הן באחדות גמור ולזה שפיר אמרו חכז"ל דמשה רבינו כ' וימת משה כי לא הי' אצלו שום שינוי ואין חילוק אם כתב וימת משה או הי' כותב ויחי משה כי אצל הצדיקים נאמר אם חסד אם משפט לעולם אשירה ולמדו זאת מנזילת דמעות מעינים כנזכר לעיל וזה שאמרו חכז"ל

שמשה הי' כותב בדמע שלא ניכר מהם חילוק בין דין לרחמים ומשם נלמד לאחדות הנפלא ולפ"ז אצל הצדיקים אינו מוכרח לשתוף מדת הרחמים למדת הדין כי אצלם לאשר הכל חד להם יוכלו המה להתקיים גם במדת הדין בלבד ולזה יובן לאחר שסיימה התורה וימת משה להורת שמדת הדין ומדת הרחמים אחד היא אצל והצדיקים שפיר פתחה התורה בראשית ברא אלקים דאצל צדיקים גמורים די בשם אלהים גרידא ואיננו צריך לשיתוף מדת הרחמים דהם מתקיימין בדין גרידא אבל ראה שאין העולם, העולם דייקא אנשים בינונים שאינם צדיקים גמורין שאינם מתקיימין בדין לחוד לזאת שיתף הקב"ה מדת הרחמים למדת הדין וא"ש:

ויאמר ד' אל קין למה נפלו פניך אם תטיב שאת ואם לא תטיב לפתח חטאת רובץ כבר נתקשו המפרשים במלת שאת והנראה לדעת במה שכתב בפנים יפות לפרש מה שאמר השי"ת נעשה אדם בצלמנו דבתחילה ברא השי"ת שמים וצבאיה מלאכים וכל צבא מרום והם נבראים על תכלית שלימותן יותר ממה שנבראו וכמו שנאמר הללו את ד' מן השמים הללו כל מלאכיו כל צבאיו וכו' והוא ציוה ונבראו ויעמידם לעד ולעולם דהיינו שנשארים לעולם על מעמדם ומדרגתם כמו שנבראו שוב ברא השי"ת הארץ וכל צאצאי' וגם המה מוכרחים בטבעם וכל אלו איננו תכלית הבריאה, שוב אמר השם ית"ש נעשה אדם וקרא השי"ת לכחות כל הנבראים כחות שלמעלה וכחות שלמטה שיתנו כל אחד ואחד חלק מכוחו להווית האדם שיהי' האדם כולל כל כחותם והשם ית"ש נפח בו נשמת חיים ועל ידי כל אלה נשלם בריאת האדם ואז אם יזכה וישמור תורה ומצות אז יוסיף שלימות לעצמו מלא קדושה וטהרה עד אשר יפריץ לרוב ויגיע שפע אור קדושה שמלאכים ולצבא השמים ולכל ארץ וצאצאיה ואז יתנשאו כולם במדרגתם למעלה בקודש אך אם חלילה לא זכה האדם ויסיר מתורת ד' אז לא די שפוגם את עצמו אלא שהוא גורם ג"כ פגם לכל העולמת עליונים ותחתונים וכמו שאמרו חז"ל כל זמן שישראל עושין רצון המקום מוסיפין כח בפמליא של מעלה ואם להיפוך הם מתישן כח שלמעלה וזה שאמר השי"ת לקין אם תטיב שאת ירצה אם תטיב דרכך בתירה ומצות אז תגרים במעשיך, שאת כל העולמות וכוחת ינשא ויעלו למעלה בקודש כי כולן כלולין בך ואם לא תטיב אז לפתח חטאת רובץ כל לשון חטא הוא חסרון ולכן תדע שתגרום חסרון ופגם לכל העולמות שירדו ממעלתם עד לפתח וא"ש:

פרשת נח

ביום הזה נבקעו כל מעינות תהום רבה וארובת השמים נפתחו ופירש"י תהום רבה מדה נגד מדה הם חטאו ברבה רעת אדם ולקו בתהום רבה ופלא להבין פי' זה ויראה לענ"ד לפרש בהקדים הפסוק וירא ה' כי רבה רעת האדם בארץ וכל מחשבות לבו רק רע כל היום ויש לדקדק על מלת רק היא כמיותר שהרי היה די ליכתוב כל מחשבות לבו רע כל היום גם יש להתעורר למה כתבה התורה רבה בלשון נקיבה ומדוע לא כ' התורה וירא ה' כי רב רעת האדם בלשון זכר וכמו דמצינו וסלחת לעוני כי רב הוא, אך יראה בהקדים דברינו בספרי צל הכסף בפי' ששי בקיצור על הא דכתיב בפרשתינו ויאמר אלהים לנח קץ כל בשר בא לפני כי ממלאה הארץ חמס ופירש"י לא נחתם גזר דינו אלא על הגזל ולכאורה דהרי יש עבירה גדולה מזו שהשחית כל בשר דרכו דהיינו זנות וערוה וכשפירש"י והבאתי שם שהי' סברה פלוספית אחת בעולם להניח דת בעולם שיהי' כל אנשים משותפים בכל צרכיהם בנשים ובילדים ובממונם שיהי' לכל אחד ואחד די סיפוקו והנה ודאי זה דבר שאין הדעת הישר סובל אותו כלל להשתתף בנשים ובילדים כחיבור הכלבים והנה אם הי' דור המבול נוהגים כדעה זו לא הי' מגיע להם עונש קשה כל כך אך המה לא כן עשו כי אם בנשים ובילדים אך הממון לקחו כל א' לעצמן וזה היפוך כל שכל היושר לכן נחתם גזר דינם על הגזל שלא הי' לזה שום לימוד זכות ורק רעה גמורה והנה יש עובר עבירה בבחינת זכר כמו שהזכר עושה פעולתו וגומר ושוב הוא נח מפעולתו כן יש רשע שעובר עבירה ואח"כ נתישב בדעתו אולי חטאתי ושב ואפי' רק במחשבה ג"כ בעל תשובה הוי וכמו דקיימ"ל המקדש אשה ע"מ שאני צדיק אפי' רשע גמור שמא הרהר תשובה בלבו, אך יש עובר עבירה בבחינת נקיבה שהזונה אכלה ומחתה פיה ואמרה לא פעלתי און וכן הרשע זו מעולם אינו חושב בלבו לעשות תשובה מפני שאין לו שום עבירה ואינו יודע על מה לעשות תשובה ולזה אמר הכתוב וירא ה' כי רבה רעת האדם ירצה שהי' רעתם רבה בבחינת נקיבה האומרת תמיד לא פעלתי און. ומפרש הקרא דלכך נקרא רעתם רבה מפני שכל מחשבותם רק רע שלא הי' להם שום מחשבה טובה רק רע מחשבות רעות ונדמה להם כי כולם טובות והעבירות חשבו למצות וחשבו שאין להם שום חטא ואינם צריכם לעשות תשובה ולזה מורה לשון רבה בלשון נקיבה שתמיד אומרת לא פעלתי און. ובזה אמרתי לפרש הפסוק שאמר דע"ה בתהלים למען שמך ה' וסלחתי לעוני כי רב הוא דהפשטות משמע דלכן בקש שיסלח לו מחמת שחטא רב הוא וזה תימא דאדרבה אם היה החטא מועט הי' הדעת נוטה יותר לסלוח והמפרשים נדחקו בזה ולהנ"ל הכי כונת הכתוב דביקש דוד על סליחת עונו

ואמר הטעם כי רב הוא בבחינת זכר ובעת אשר יניח מתאותו יתחרט וישוב ואינינו רבה בבחינת נקיבה שמכחשת ואומרת לא פעלתי און והרי זו תפלה כמו שאנו אומרים בוידוי שאין אנו עזי פנים וקשי עורף לומר לפניך צדיקים אנחנו ולא חטאנו אבל אנחנו חטאנו, וכן אמר דוד המלך ע"ה וסלחת לעוונינו כי רב הוא ולא רבה בבחינת נקבה כי אז כיון שאין חטא אין כאן סליחה וסיפר הכתוב שרבה כל כך רעתם עד שלא עלה להם מחשבה בלבם שיש להם חטא כדי שלא יוכלו לעשות תשובה, והנה יש להבין כיון שכבר נודע להם שיהי' המבול כיון שראו שהתחיל הגשם לבוא שלא כדרכו מדוע לא יעשו תשובה אבל הנכון אלו היה המבול בא על ידי הגשם היורד מן השמים היה השכל מחויב שאנשי סדום כאשר יראו שהגשם בא עשרה ימים או יותר טרם שנשטפו יבינו שהוא עונש מן השמים ויחזרו בתשובה מה שלא הי' רצון השי"ת ולכן נבקעו גם כן מעינות תהום רבה ובא המים מתחתיהם להטעותם שבא המבול במקרה ולא מעונש מן השמים כי אם היה עונש הי' בא מן השמים בלבד וזהו הפי' במדרש הנ"ל כיון שהמה חטאו ברבה והחליטו כל כך ברעה עד שדימו בנפשם שלא פעלו און כלל וכמו זונה הנקבה האומרת לא פעלתי און לזאת נענשו במדה נגד מדה בתהום רבה שנפתח ובא המים גם משם כדי שלא ירגישו שהוא עונש משמים וזה נכון:

את קשתי נתתי בענן לאות ברית ביני ובין הארץ וגו' ולא יהי' עוד המים למבול לשחת כל בשר, יש להבין מה ענין הקשת שלא יהי' עוד מבול ומה שייכות יש זה לזה, יראה בהקדים אשר פירשנו בספר יחזקאל בפסוקים, כמראה הקשת אשר יהיה בענן ביום הגשם כן מראה הנוגה סביב הוא מראה כבוד ה' ואראה ואפול על פני ואשמע קול מדבר, והנה מלבד סתרי תורה הגנוזים ונעלמים בקדושת המרכבה כנודע מדברי חכז"ל מ"מ נראה לפרש המקרא עפ"י פשוטו בהקדים מאמר חכז"ל והוא דכל הנבראים שבעולם נכללים בשלשה חלקים, חלק אחד מהן המה צבא מרום שכל עבודתם ופעולתם שכליים והמה בטבעם עובדים השי"ת בתמידת וכמאמר השמים מספרים כבוד אל וגו' הללו את ה' מן השמים וגו' אבל עבודתנו אינינו בחיריות כי אם הכרחית כטבע ענף אל השורש, חלוקה הב' היא הארץ וכל צאצאה פעולתם להחיות עצמן ולפרות ולרבות לקיום המין ולאלה ג"כ פעולתם הכרחיות טבעית ואינינו בחירית ורצונית כי נפש הבהמות עושה בהכרח מה שבטבעה וכפי מה שנגזר עליה, החלוקה השלישי הוא האדם אשר חלק האחד ממנו שמימי והמא נשמתו חלק אלקי ממעל וחלק השני הוא גופו וחומרי אשר נוטל עפר מן האדמה, ותשוקת ופעולת האדם הוא ג"כ בלול משני הפכים מצד נשמתו תשוקתו לתורה ומצות לעבוד ה' ומצד חומרי תשוקתו לדברים ארציים לאכול ולשתות

ולילך אחר תאוות לבו וכזה נמשך לאדם בחירה רצונית לטוב או לרע, ובאה עליו הציוי עפ"י התורה הקדושה שיגביר תמיד כח נשמתו וימעט כח החומרי להשמר מכל מיני איסורים ותאות להמעיט החומר הגשמי להרבות בתורה ומצות להגביר שלימות הצורה אשר בו ונשמה הקדושה תוסיף אורה ושלימת כידוע, ונחזי אנן הנשמה הקדושה לא די שמוטל עליה עול כבד ורב טרחא לערוך מלחמה עם הגוף כדי להשלימו ולתקנו אלא שנוטל ממנה כל הדרה ושלימותה שהיה לה טרם בואה לתוך הגוף כמו שאמרו חכז"ל בנדה ל' שהולד בטרם נולד הנשמה צופה ומביט מסוף העולם ועד סופו ומלמדין אותו כל התורה כולה וכשנולד ניקח ממנה כל אלה ושוכח כל אשר למד וידע ולא תוכל הנשמה לעשות שום פעולה טובה או רעה אלא באמצעת האברים הגוף המשרתים הרעים ואם תרצה הנשמה לחוות דעתה אינה ביכולתה רק באמצעית כלי הדיבור ולא תשמע שום דיבור רק על ידי שמיעת האוזן וכן צריכה ליתר החושים והאברים לא כן צבא השמים כי השמים מספרים כבוד אל וגו' יום ליום יביע אומר אבל בכל זה אין אומר ואין דברים בלי נשמע קולם כי החות דעת וההלל לה' הוא בלי אמצעאות כלים ואברים גשמים והטעם לזה יראה שהורה השי"ת כונתו בבריאה זו שלא די להנשמה ברצותה רק להשלים עצמה, ולא שולחה לתוך הגוף שתתקן עצמה לבד אלא שתשלים גם את אבריה וחושיה וחומרה יתקדש ויתטהר ג"כ ולכן אי אפשר לעשות שום דבר טוב רק באמצעית הגוף ואבריה וחושיה כדי שאם תטיב דרכיה ותקיים תורה ומצות ע"י אברי הגוף אז גם המה האברים והחושים אשר על ידם נעשו היוצות ונגמרו גם המה יתקדשו ויתטהרו ויעלה מעלה מעלה ובהיותו לומד תורה אז גם כלי הדיבור החומרים יתקדשו ויזהירו כזוהר הרקיע, ולכן נקרא האדם חי מדבר כי עיקר שלימות האדם היא בהיותו מדבר וכמו שמתרגם אונקלס על ויהי האדם לנפש חיה והוה לאדם רוח ממללא כי על ידי הדיבור שהיא מסתמא בתורה ומצות וחכמה וזולת זה לא נקרא דיבור כי רק היא רק ציפצוף בעלמא וע"י עסק התורה תואר הנשמה על הגוף וגם כלי הדיבור וחלקי הגוף יתקדשו ויתעלו ויזהירו להוציא יקר מזולל, והנה הקשת אשר ניתן בענן הוא דמיון נפלא כאשר נראה בעינינו הווית הקשת הוא שמצד אחד נראה ענן כבד ומגושם בחומר ובצד השני זורח השמש באור בהיר מאוד וכאשר יזרח השמש לעומת הענן יבקע הענן ומיד ותראה הקשת כי אותו ענן חומר החשיך יתלהב ויאיר ממאור השמש הבוקע בו ומתערב עמו וזה דמיון נפלא למין האדם כי כמו שאדם מצד א' חומר עב וחשוך ומצד השני יופיע ויאיר אור הנשמה וכאשר יופיע הנשמה על הגוף אז יתעלה וירום גם הגוף כנזכר כמו כן הקשת האור השמש תופיע על הענן העב וחומר החשיך ובוקע בו להאיר

את הענן החושך ואז יתעלה ענן העב והחושך ויהי לאור, והנה אמרו חכז"ל שלא ברא הקב"ה את עולמו אלא לכבודו וכבוד זה איננו חשיב אלא מאדם שהוא יש לו בחירה לטוב או לרע וכיון שהאדם מכריח עצמו לעשות הטוב הנה הוא בריה חדשה שאינו מבריאת שמים וארץ ולזה נאה ויאה ליתן כבוד להשי"ת כי מבטל רצון בחירתו כדי לעשות רצון השי"ת ואדם זה הוא מכבד את הבורא ית"ש באמת, לא כן שמים וצבא מרום וארץ וצאצאה שהמה מוכרחים בטבעם לעשות רצון קוניהם ולא חשוב כבודם אלא כבן לאביו וכעבד לאדונו שכבוד שלהם שעושים הבנים לאביהם ועבדים לקוניהם איננו נחשב לכבוד כיון שהמה מוכרחים וההכרח לא יגונה ולא ישובח, וכבר הארכתי בזה בפתיחה לספרי אומר לציון וזה היא הפירוש במראה יחזקאל הנ"ל לאחר אשר ראה יחזקאל המרכבה קדושה שחיות הקודש כולם מוכרחים על עבודתם וכמו שנאמר שם לא יסבו בלכתן שאין להם שום תנועה הפכיות ומעתה יפלא מהיכן ימצא כבוד ה' אשר בסבתו נברא העולם כנ"ל ועל זה ראה כי כמראה הקשת אשר בענן הוא מראה דמות כבוד ה' אמנם עדיין לא הבין מה דמיון לקשת עם כבוד ה' ואפול על פני כאדם המשתומם על דבר אחר זאת ואשמע קול מדבר ירצה הכוונ' של הקשת הוא קול מדבר דהיינו האדם והבין יחזקאל כמו שאור השמש מאיר ומצהיל את חומר הענן ומעלהו ממדרגה פחותה וחשוך לאורה כן קול המדבר כי אור הנשמה תאיר על כלי הדיבור וגוף החשוך והגס כדי להאיר אותו ולהעלהו למדריגה עליונה ומזה האדם שהוא בחירי יבוא כבוד ה' ונמצא דמות כבוד השם יתעלה הוא מראה הקשת שהחושך נהפך לאור ע"י זריחת השמש והוא קול מדבר שאור הנשמה תופיע על כלי הדיבור לשום חשך לאור הנשמה, וא"ש. ומעתה נביא אל המכוון דלכאורה יש להבין איך נשבע השי"ת שלא יאבד את העולם מה יעשה אם ח"ו יתרמי עוד דור רע כאנשי המבול כיון שהכל תלוי בבחירתו, הנאמר כי לא יענש השם ית"ש אותם זה אי אפשר כי כל האומר הקב"ה וותרן יוותרן מעוהי, אבל הנראה שהבטיח השי"ת את העולם שלעולם לא ימצא דור שלא יהי' בו לו צדיקים או אפי' משום צדיק א' קיים עולם וכמו דכתיב וצדיק יסוד עולם עכ"פ תמיד מוכרח להיות קצת צדיקים אשר בזכותם ואורם יעמוד העולם ולא יחרב וכמו דאמרי' ביומא דל"ח ראה הקב"ה שצדיקים מועטים עמד ושתלן בכל דור ודור ואמרו שם דאפי' בזכות צדיק א' העולם נתקיים ועל זה הבטיח הקב"ה שלא יהי' מבול ולא יכלה העולם כי בכל דור ודור יהי' צדיקים אשר בעבורם העולם יתקיים וכבר הקדמנו שצדיקים דומים במעשיהם שמאיר נשמתן על החומר להעלותו המה בדוגמת הקשת שנראה בענן שהאור מצהיל ומאיר את הענן וזה שאמר השי"ת את קשתי נתתי בענן

להורת שהצדיקים יהי' נזכרים להציל את העולם כמו שמראה השמש מאיר עב הענן ירמוז שמעט הצדיקים יאירו לזכות את עולם שלא יפסד ויכלו וכמו הקשת שמאיר בענן וזה נכון:

בהפטרה של פרשה זו בשכף קלף הסתרתי פני רגע ממך ובחסד עולם רחמתיך אמר גואלך ה' כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי מעבור מי נח עוד על הארץ כן נשבעתי נקצוף עליך ומגעור בך, יש להבין איזה דמיון יש גאולתינו למי כח ובאיזה פנים ישוו שני ענינים הללו הגאולה ומי נח, ויראה על פי שלמדוני רבותינו ז"ל, כי בשעת הבריאה היה כל הארץ מכוסה במים וכמו דכתיב על הרים יעמדו מים והוה הטבע מחייב שהמים יפרוצו על כל פני תבל ומלואה אך כאשר רצה הקב"ה לברוא את האדם ולא יהי' להם קיום בתוך המים לכן צוה ה' ית"ש יקוו המים אל מקום אחד ותראה היבשה למען יחיון ויפרו וירבו על האדמה אך כאשר השחיתו דור המבול את דרכם והי' כולם רעים וחטאים אמר השי"ת כל עיקר כונתם במאמרי נראה היבשה והמים יקוו אל מקום אחד לטובת האדם שיברא ויבקש שלימות לנפשו אבל אחר שאני רואה שהיה גרועים יחזור המים לטבעו שיפרץ על כל פני תבל כי אלה האנשים איננו ראוים שאשנה טבע המים להקוותו אל מקום אחד כי זה חוץ מדרך הטבע אבל יחזור ויפריצו המים לכסות פני תבל ולכלם ולהשחיתם במבול, והנה ידוע שארצינו ארץ ישראל היה באמת ארץ כנען אך כשהוציא הקב"ה את עמו ממצרים והי' עם סגולה אצל השי"ת וגם הארץ ארץ כנען הוא המובחר שבארצות אמר השי"ת אתן את ארץ הטובה לבני החביבים והיקרים הוא ישראל וגרשו את הכנעני והיבוסי שהמה עובדי עבודה זרה מן הארץ ונתישבו בה על דעת שיעבדו את ה' ית"ש אך כשחטאו ופשעו יעשו מעשים רעים אמר הקב"ה אין אתם ראוים עוד לעשות לכם נסים חוץ לדרך הטבע שתירשו ותנחלו נחלת אחרים אלא יחזור הארץ לבעליה הראשונים ואתם תגרשו משם ובדרך הטבע אין לכם מנוחה ונחלה, וזהו ענין הגלות המר הזה ונחזי אכן אם היה אדם בר דעת צופה ומביט כל הנעשה בזמן המבול איך גברו המים על כל ההרים הגבוהים ונמח כל היקום וראה תיבה קטנה ובו איזה אנשים שטים על פני המים היוכל לצייר עוד בנפש שיתרבה מזה עולם חדש וממעט אנשים אשר ישנם בתיבה שטה על פני המים שנה תמימה יתהווה עוד עולם גדול בריבוי אנשים וארץ וצאצאיה וידמה אדם בנפשו כי זה ממש מן הנמנע לפי הטבע אך השי"ת זכר את נח וריחם עליו והוציאו והרבו אותו ואת זרעו עד שנתמלא העולם כמו כן אנחנו בגלות מפוזרים ומפורדים בכל קצווי ארץ גולים ונדכאים בתוך שיני אריות ומלתעתת כפירים וכל מלכי ארץ בתוקפם וגבורתם יושבים שלימם ושקטים הנוכל לצייר בדרך הטבע

שיגאלנו ה' וירים קרנינו עוד להחזיר לנו ארצינו וגדולתינו ואנחנו דומים בגלותינו כנח בתיבה על פני מים אדירים אבל אנחנו בטוחים כמו שרחם ה' על נח והרבה אותו ואת זרעו כן ירחם עלינו במהרה ויוציאנו ויגאלנו מבור גלותינו וכמו שנשבע ה' שלא להביא עוד מבול על הארץ לשחתה כמו כן נשבע שאחר שיגאלנו במהרה לא יהי' עוד גלות אחר לעולם כי נשב בארצנו בטח ושאנן ברב טוב וזה פירוש הפסוק הנ"ל כי הבטחנו ה' ית"ש כי כי הגלות אשר הסתיר פניו ממנו יהי' כגד זמן החירות והגאולה כמו רגע אחת כי בחסד עולם ירחם עלינו, ואם תאמר התחינה עצמות האלו? והכי אפשר עוד לגאול אותנו על זה השיב השי"ת כי מי נח זאת לי כי הגלות אשר בא עלינו דומה למי נח אשר בא על העולם בסבת חטאים כן בא עליכם הגלות וכמו שהראתי כחי וחסדי להציל את כח בתיבה ולהפרותו ולסרבותו כמו כן יהי' במהרה כי בחסדו הגדול יגאלינו וינחילנו את ארצינו ונצא לחירות עולם וכאשר נשבע השי"ת שלא יביא עוד מבול על הארץ כמו כן נשבע שלא ניחנו לגלות עוד יותר ונכון:

פרשת לך לך

ואעשך לגוי גדול זה שאומרים אלהי אברהם ואברכך זה שאומרים אלהי יצחק ואגדלה שמך זה שאומרים אלהי יעקב יכול יהי חותמין בכולן תלמיד לומר והיה ברכה בך חותמין ולא בהם רש"י. יראה לפרש עפ"י מה ששנינו במס' אבות על שלשה דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים ופירש"י דשלימות האדם אשר ישלים נפשו בעולם הזה יוכל להיות על אחד משלשה דברים הנזכרים וידוע דאברהם אבינו השלים עצמו על ידי גמילות חסדים כמו שנאמר תתן אמת ליעקב וחסד לאברהם יצחק השלים עצמו על ידי העבודה ותפלה כי מסיר נפשו ופשט צווארו בעקידתו ויעקב אבינו השלים עצמו על ידי התורה הקדושה אשר למד בבית מדרשו של שם ועבר והנה להשלים עצמו בתכלית השלימות בתורה כמעט מן הנמנע כי מלבד שהיא ארוכה מיני ארץ ורחבה מני ים בכמותה גם באיכותה ראינו ושמענו דברי חכז"ל כי גדלה קדושתה עד שהעידו על יונתן בן עוזיאל שבשעה שהיה עוסק בתורה כל עוף הפורח עליו היה נשרף ואמרו עוד שבשעה שר"א ור"י עסקו במעשה מרכבה ליהטה חומת אש סביבותם ואמרו עוד במדרש שבמי מריבה אמר הקב"ה למשה מה שאמרתי לך, ודברתם אל הסלע היה לך לשנות פרק משניות וכל אלה מורה לן שתורתם של אבותינו היה רצויה ומקובלת לפני השי"ת אבל אנן יתמי דיתמי מה כחנו ומה צדקותינו ומה ידיעתנו בתורה ואפי' אם כל ימינו נהגה בתורה יום ולילה עדיין לא השלמנו את לימוד התורה ועדיין

נשאר חוב עלינו וכן התפלה כבר נשמע הי' אבותינו מגיעים בתפלתם קרוב למדרגת הנבואה שהי' שאין אתנו ואין אנו יכולין לכוין תפלתינו כמו שראוי ולא נוכל להשלים על ידי תפילה כי היא עומדת ברומו של עולם לא כן גמילות חסדים והכנסת אורחים כי בה יוכל האדם להשלים עצמו בכל הזמנים אם נעשה כמו שעשה אברהם אבינו וכמו שפירש"י על ויטע אשל בבאר שבע אשל אכילה שתיה לויה לאחר שאכלו ושתו אמר להם אברהם אבינו לא משלו אכלתם רק משל מי שאמר והיה העולם יראה שאברהם אבינו הי' נוטה נטעי נאמנים בלב האורחי' והאיר עיני בתורה ומצות וקדושה ויותר מה שעשה חסד להאורחים בגופם שהשביעם מלחמו ומסעודתו עוד הרבה יותר עשה מעשה עם נפשות האורחים שהכניסם תחת כנפי השכינה ולמד אתם תורת ד' ועצותם וכן עשו התלמידים למדו אחרים וגיירו הרבה אנשים ועל גמילות חסדים כזאת אמרו חכז"ל גדולה הכנסת אורחים יותר מהקבלת פני שכינה כי גם לאחר מיתתו עדיין זכותו מתרבה בכל יום ויום עפ"י תלמידיו ותלמידיו וכמ"ש החובת הלבבות הבאתי בפתיחה לספרי אומר לציון אות כ"ב וז"ל וראוי לך אחי לדעת כי זכיות המאמין אפי' אם יגיע לתכלית הרחיקה קרוב למלאכים כו' איננו כזכיות המורה בני אדם אל דרך הטובה ומישר הרשעים אל עבדות ד' ית"ש מפני שזכיותיו נפלית בעבור זכיותהם בכל הזמנים עי' בספרי שם דברים נחמדים, ואפשר בזה לפרש מאמר הש"ס בכתובת פ' הנושא דאמרו האי יומא דנח נפשי' דרבי אמרו חכמים כל מאן דאמר נח נפשי' דרבי ידקר יובן עפ"י דברינו דהנה ידוע דתורה שבעל פה המסורה בידינו נכלל בשיתא סדרי משנה אשר חיבר רבינו הקדוש ואחת מיסודי אמונתינו שהתור' הקדו' היא ניצחית וממילא זכיות רבי ע"י העוסק בתורה שבע"פ, לעולם יתרבה זכיות רבי שכל הדינים והפילפולים שנתחדש ונתרבה כולם בנויים על שיתא סדרי משנ' והנה כבר אמרו חכז"ל דהאדם כל זמן שהוא חי נקרא הולך כי הולך אדם אל בית עולמו אבל כיון שמת אינו מוסיף שלימות עוד דבמתים חפשי חפשי מן המצות ועל ידי זה הי' רגילין לומר על איש שמת נח נפשי' דהרי לא יוסיף עוד שלימות יותר כיון דמת אבל במיתת רבי לא שייך לומר נח נפשי' דרבי דהרי בכל דור הולך רבי ממדרגה למדרגה ע"י ריבוי תלמידו וענינים חדשים אשר **ניתוסף** שתיה ע"י עסק התורה ולזאת מי אשר יאמר נח נפשי' דרבי' על כורחך הוא כופר בניצחית התורה לכן ידקר בחרב וזה כונת מדרש רש"י הנ"ל יכול יהי' חותמין בכולם ירצה דהו"א דע"י תורה ועבודה ג"כ יוכל אדם לחתום ולהשלים צורך שלימותו וזה הוא החתימה דהיינו חותם וגומר שלימותו ולזה אמר והי' ברכה בך ובמדתך שהוא גמילות חסדים ומזכה רבים בזה יוכל אדם לגמור שלימותו כיון שיתרבה ויתוסף עוד

ע"י זכות תלמידיו ותלמידי תלמידיו עד עולם ולזאת שפיר חותם וגומר מדת שלימותו אבל לא במדת יצחק ויעקב שאי אפשר לגמור ולחתום שלימותו ונכון:

ויוצא אותו החוצה ויאמר לו הבט נא השמימה וספור הכוכבים אם תוכל לספור אותם ויאמר לו כה יהי' זרעך, והאמין בד' ויחשבה לו לצדקה, ופירש"י הקב"ה חשבה לאברהם לזכות ולצדק' על האמונה שהאמין בו וקשה הלא כבר מקודם אמר השי"ת לאברהם ושמתי את זרעך כעפר הארץ אם יוכל איש כו' גם זרעך ימנה וקשה ממנפ"ש אם האמין אברהם אז לדברי השי"ת א"כ מדוע לא נאמר שם והאמין בה, ויחשבה לו לצדקה ואם ח"ו לא האמין אז קשה יותר איך נאמר איש אשר כבר הושלך לאור כשדים והרג מלכים גדולים ונעשה לו נסים מפורסמים לא יאמין לדברי השי"ת, עוד קשה מפני מה ענין אמונה זו גדול כל כך הלא מנח ג"כ יצא כל העולם, עוד יש להבין בפסוק דויאמר לו השני נראה כמיותר דהרי השי"ת מדבר עם אברהם ואומר לו הבט נא וסיים כה יהי' זרעך עוד קשה דהי' לו לומר כה ירבה זרעך ולמה כתיב כה יהי' זרעך והנראה בזה כי כבר נודע דכל הבטחות שהבטיח הקב"ה את אברהם אבינו עדיין לא נתקיים בנו וכמו שפירש"י דהשם ית"ש הבטיח לתת לאברהם עשר אומת ולא נתן רק שבע אומות ושלשה הנשארים יותן לנו לעתיד לבוא והרמב"ן פ' בחוקתי שכל הברכות עדיין לא נתקיימו בניו רק הכל יתקיימו בניו לעתיד וידוע מאמר חכז"ל דאומות העולם נמשלו לחמה וישראל נמשלו ללבנה וכמו שאמרי' שהן עתידין להתחדש כמותה, וכל ימי הגלות שאומות העולם המה בתוקפן ושולטין בעולם המה נדמים לשמש הזורח ביום אך הבטחנו בוראינו והי' לעת ערב יהי אור דהיינו כשיתמלא סאתם ויגיע קיצם אז ידמו לעת ערב שיעבור כח שמשם ומזלם אז יהי' אור לישראל דהיינו שיבוא משיח צדקינו ויתרומם קרן ישראל להאיר קרנם והנה דבר ידוע שכל דבר שבעולם אינם נראים וניכרים אלא לאור השמש וכל שהשמש מאירה יותר כל דברים שבעולם נראין ביותר ואנו רואין אותם בעליל אך בלילה בעת יכוסה בצל חשך לא יקראה דבר מחמת חשכת הלילה, אך יש דבר אחד אשר אינו נראה ביום כלל רק עיקור מהות הדבר נראה וניכר בלילה וכל עוד שהלילה מחשיך ביותר נראין ביותר והן המה הכוכבים אשר בשמים כי ביום אינו נכרין כלל רק בלילה בהיות החושך גובר אז המה מאירין בחוזק בהירות וזכות ובזה יובנו הפסוקים הנ"ל שבראש אמר הקב"ה לאברהם אבינו הבט נא השמימה וספור הכוכבים דהיינו שצאצאיו ירבו ככוכבים וכבר האמין בזה אברהם כאשר נאמר לו כי ירבו בניו כעפרי ארץ ואחרי כך כתיב ויאמר לו לרמוז על מאמר אחר וכונה אחרת ממה שדבר לו עד עתה וזה כה יהי' זרעך לא אמר כה ירבה זרעך רק כה יהי' זרעך להודיע לו שזרעך יהיו כמו

הכוכבים שכל עוד שהשמש זורח בתוקפו לא נראין הכוכבים כלל כה יהיו זרעך שכל עוד שהאומת יהיו בתוקפן כשמש בצהרים לא יחשבו ולא יראו ישראל כלל ככוכבים ביום אבל לעת ערב כאשר יבוא משיח צדקינו אז יהי אור ישראל שולטין בעולם ויאירו ככוכבי השמים וכל הבטחות שאני מבטיחך יהי' בעולם התיקון ואברהם צפה ברוח הקודש שלו שיהי' זה אחרי שלש' אלפים שנים והאמין על הבטחה זו אף שראה אותה רוח וזמן רב בכל זאת האמין ולכן ויחשבה לו לצדקה ונכון הכל בעזרת השי"ת:

ויאמר אדני במה אדע אמרי' במס' ברכות דף זיין אמר ר"י משום רשב"י מיום שברא הקב"ה עולמו לא הי' אדם שקראו להקב"ה אדון עד שבא אברהם אבינו וקראו אדון שנאמר ויאמר במה אדע כו' ע"ש ועי' במהרש"א חי' אגדות ויש להבין מדוע לא קראוה הצדיקים שלפני אברהם אבינו בשם אדון ועוד מה מעליותא איכא בשם אדון עד שנשתבח בזה אברהם אבינו ע"ה ונראה לפרש עפ"י מה שפרשנו פסוקים קרוב ד' לכל קוראיו לכל אשר יקראוהו באמת ורצון יראיו יעשה ואת כו' שומר ד' את כל אוהביו ואת כל הרשעים ישמיד דיש להבין לכאורה הרי העובד מאהבה הוא הוא חשיב יותר מהעובד ביראה א"כ קשה מדוע אצל היראים הקב"ה ממלא כל רצונם ורצון יראיו יעשה בכל אשר יבקשו וגבי עובד מאהבה לא כתב אלא שומר ד' את כל אוהביו דהיינו ששומר אותו מרעה אבל לא יותר ויראה לפרש עפ"י מה שראיתי משל למלך שמרדה עליו מדינה והמלך עם שרי צבאותיו הולכים עליהם למלחמה, והי' מעמד המלחמ' לא טובה לפני המלך כי מורדיו הרימו ראש והצליחו ונמצא בין שרי צבאות הלוחמים שני כתות כי כת אחד מהשרים יען שעשו באמונה מעשיהם ולחמו בכל כחם להכניע המורדים המה מבקשים תפקידם ושכרם מאת המלך בין יצליחו במלחמה לכבוש המורדים ובין לא יצליחו כיון שהם עשו המחויב עליהם מבקשין שכרן אך כת השני' לאשר יודעים כי המלך בצער גדול ופני המלך רע יצר לו על אשר לא הכניע המורדים גם הנה משתתפין בצער המלך ומחמת אהבתם למלך לא יערב שוב אכילה ותענוג וכל זמן שלא יטיב לך המלך ויכלה המורדים גם הומה צרים עם המלך ואף שלאונו גם המה באמונה הם בושים לבקש שכר מהמלך כי איך יערב להם שום תענוג כיון שהמלך בצער גדול לזאת המה ממתינים עד שיכלה המלך מורדיו והנה לבסוף כאשר יצליח לכלות אורדיו ולכבוש המלחמה אז יבחין המלך שהוא אוהבו באמת ולא ישמח עם המלך רק אותו הכת אשר היו בצער עמו והיו מרגישין בעצבון המלך אך אותו הכת שכבר קיבלו שכרן אינינו אוהבן את המלך רק אוהבן את עצמן לכן לא ישמרו עם המלך, הנמשל בזה כי יש ג"כ שני מיני צדיקים בעולם המין הא' המה ככת הראשונה שהמה לוחמין מלחמת

ד' לכבוש השונא הגדול הצר הרע שעוסקין בתורה ומצות אך המה מבקשים שכרם ותפקידם מצות השם ית"ש ולא ישגיחו על אשר השי"ת בעצמו עדיין לא שמח בעולמו כל זמן שהרשעים ומורדים הרבה בעולם אך המה רוצים שישלם ד' שכרם ויעזרם בכל ענייניהם כדי שיוכלו לשמוח ולהתענג בתענוגם והשי"ת שהוא קרוב לכל קוראיו רצון יראיו יעשה וימלא משאלותם ויתן תפקידם בעושר וכבוד אך מין השני שבצדיקים המה מבינים ויודעים כי השי"ת בעצמו צר לו בעולם הזה מרוב הרשעים ופושעים ועדיי' לא שמח בעולמו עד שיהי' עולם התיקון המה מחמת שהמה אוהבי ד' ית"ש אומרים די לעבד שיהי' כרבו ולא יערב להם שום תענוג בעוה"ז ולא יבקשו שכרם והמה דומים ככת השני הניכר שממתינין על שכרם עד שיטיב פני המלך וזה מאמר הכתוב קרוב ד' כו' ורצון יריאיו יעשה כי לאותן צדיקים יתן ה' להם שכרם מיד וזהו שאמר הכתוב שומר ה' את כל אוהביו, יראה כי שומר הוא מלשון ואביו שמר את הדבר או שומר אמונים שהוא מלשון המתנה ועל זה הקב"ה שומר וממתין את כל אוהביו דהיינו הקב"ה ממתין עם אוהביו הצדיקים ואינם שמחם רק כשיהי' עולם התיקון דהיינו בזמן שאת כל הרשעים ישמיד ואז יעבור ממשלת זדון ואז ישמח ה' עם אוהביו אשר היה מצירם עמו. והנה עבודת אברהם אבינו את ה' ית"ש היה ג"כ ממין צדיקים הללו הנזכרים אשר המה ממתינן בשכרם עד עולם התיקן וכמבואר לעיל שכל הבטחות שהבטיח ה' ית"ש את אברהם היה לקיים בעולם הבא וכמו שכ' והאמין בה' כמבואר לעיל והסברא חייבת שאין עבודה זו חשוב עובד ע"מ לקבל שכר דלא שייך שכר אלא היכי דשייכא עונש אך בעולם התיקון כי יבוטל ממשלת זדון מן העולם ולא יהי' רק טוב ולא חשוב שכר כלל כיון שאין רע בעולם וכן כ' בספר פנים יפות להפלאה ז"ל על מה שאמר הכתוב כי ידעתיו למען אשר יצוה וכו' למען הביא ה' על אברהם וקשה הרי הוא עבודה לקבל שכר ותי' דהכונה למען הביא על אברהם היינו לעת התחייה בעולם התיקון עכ"פ מוכח דעבודה זו לצפות שיחדש ה' עולמו אינו חשוב עובד לקבל שכר אבל מי שעובד בשביל עוה"ז או גן עדן מיקרי עובד ע"מ לקבל פרס והנה הצדיקים אלו כל זמן משך עבודתם המה בבחינת עבדים אבל לאחר שכלו עבודתם וגמרו קיום המצות ולימוד התורה אז נעשו המה אדונים והשית"ש נעשה עבד כי עבד לוה לאיש מלוה והקב"ה חייב לשלם להם שכרם ונמצא לפ"ז לא הי' יכולין לקרוא את השי"ת בשם אדנות באמת מפני שמתהפך הדבר פעם ה' האדון והמה עבדים ופעם המה אדונים והי"ת כביכול עבד, ואפשר שכח ומתושלח ושאר צדיקים שהי' לפני אברהם אבינו כולם עבדו את השי"ת לקבל שכר ולכן לא קראו לה' אדון אבל אברהם אבינו ע"ה שהיה הראשון שהאמין שכל הבטחות

שהבטיחו ה' המה יהי' לעולם התיקון אבל כל עוד שעולם הזה בתוקפו ורשעים בעולם והשי"ת לא שמח בעולמו גם הוא אינו רוצה לשמוח והוא אוהב ה' באמת ולכן שפיר רק הוא יכול לקרות להשי"ת אדון כי השי"ת אדון תמיד ואין לו לאברהם שום בקשה רק כי ישמח ה' בעולמו ונכון:

במה אדע כי אורישנו עיין מה שכתבתי בפתיחה לספרי אומר לציון:

ברכות דף ז' אמר ר"י משום רשב"י מיום שברא הקב"ה את עולמו לא הי' אדם שקראו להקב"ה אדון עד שבא אברהם אבינו וקראו אותו אדון שנאמר ויאמר אדוני וגו'. ש להבין מדוע באמת לא קראו הצדיקים שר קראו לאברהם אבינו כמו נח ומתושלח ויתר הצדיקים להקב"ה בשם אדון וגם מאי מעליותא איכא בהא שקראו אדון עד שנשתבח אברהם אבינו על כך ויראה דהנה כתיב בספר איוב שאמר איוב הלא צבא לאנוש עלי ארץ וכימי שכיר ימיו וכעבד ישאף צל וכשכיר יקו פעלו כן הנחלתי לו ירחי שוא ולילות עמל מינו לי ויש להבין דפעם מדחה עצמו לעבד ופעם לשכיר, יראה בעזה"י דאיוב בא לקונן על מעמדו ומעמד כל אדם על פני תבל דהנה מצינו בעולם שני מיני עבדים א' עבד המכור לצמיתות וקנוי קנין עולם והוא כמו בהמה ושאר קניני רכוש האדם, מין ב' שכיר יום שעובד כל היום ובלילה נוטל שכרו והחילק שבין עבד לשכיר יום הוא בשני אופנים בכל אופן מעלה לזה וחסרון לזה, העבד הקנוי לעולם יען שהוא אחד מקנינו האדם כמו שורו וחמורו בלי ס' ישתדל האדון בעל העבד להשגיח עליו בעין פקיחא שינוח וינפש העבד מעבודתו לעתות המזומנים למען לא יופסד ויחלש כחו מהר כי רצון אדונו שימשך ימי חיותא ימים רבים כמו שרוצה ומבקש שיחי' שורו וחמורו ובשום אופן לא יתכן בעיניו להעמיס על עבדו עבודת תמידית בלי שיאכל וישתה ויניח לעתות מזומנים פן יחלש וימות ויפסד לגמרי ויאבד מן העולם והרי זה מעלה גדולה לעבד הקנוי לצמיתות אבל לא כן השכיר יום כי להיפוך האדון ישגיח עליו להיות זריז ומתמיד בעבודתו ער שכמעט לא יניחנו רגע אחת פנוי וכמעט אינו יכול לבלוע חיקו מאפיסת הפנאי ומחריצות עבודת ואם ירצה השכיר יום לנוח קצת אמר יאמר אדוניו הלא תנוח ביום שתהי' אדון וחפשי לעצמך ואינו ישגיח כלל על תשת כוחו של השכיר וזה חסרון גדול לשכיר יום, אופן הב' העבד יען כי לב יודע מרת נפשו כי כל ימיו עוד רוח חיים בקרבו לא יהי' לו מנוחה ולא ישקוט מעבודתו כי עבד עולם הוא הדאגה ועצבון שבו תחליש כחו כי אין לו תקוה ומנוס לצאת ממאסר עבודתו וזה חסרון רב לעבד לא כן השכיר יען כי יודע כי לעת ינטו צללי ערב ואור השמש יתעלם אז יצא חפשי מעבודתו ואז יחיוב לו שכרו חלף עבודתו ויתהפך הדבר שאז יהי' אדון לעבד

לאשר מוטל עליו לשלם שכר לעבדו ועבד לוה לאיש מלוה והעבד יהי' לאדון, וציור דבר יקר זה די להוסיף כח וגבורה לשכיר יום, שכל זמן עבודתו ישמח לבו כי מהר יתהפך ויושם לאדון וזה ממעלה לשכיר יום, והנה האדם הוא באמת יכונה בשם עבד שהרי הוא מכיר לזמן אין לו רגע מנוחה בכל ימי חייו טרוד על המחי' ועל הכלכלה חיובו נגד עצמו להשלים עצמו וחיובו נגד אשתו ובניו וחיובו נגד נשמתו הכלל הוא עבד באמת וגם בתום ימי חייו איננו בטוח שיבוא למקום מנוחה ושלום כי מי יאמר זכיתי לבי טהרתי מעווני. והנה ידוע כי שם אנוש מורה על חולשה שבאדם וזה פי' מאמר איוב הנ"ל הלא צבא לאנוש, פירוש הנה יש זמן קצוב לחולשת האדם ולחיי צערו והזמן הוא על ארץ כ"ז שהוא חי על הארץ כל ימיו כעס ומכאובים טרוד במאווים והוא כימי שכיר, ימיו מושכר ונמכר לעבד עולם לתהפוכת הזמן רחיים בצואריו לעול ולמשא. וע"ז אמר רבונו של עולם האדם הזה מהות ענינו מה הוא בממ"נ כעבד ירצה אם הוא במדרגת עבד הלא הי' לו להיות מעלת של עבד הנזכר שישגיח עליו אדונו שינוח לעתים וינפש לזמן הקצוב למען יוכל להתקיים ולהאריך ימיו וזה אם האדם זה חשיב כעבד ישאף צל הלא הי' לו לנוח ולהנפש לעתים ידועים למען ישאף צל ויחודש חיותו ואם הוא כשכיר יום ולזאת אין נותנין לו רגע למנוחה כשכיר יום הלא לפ"ז יש לו להיות בטחון שבכלות ימי עבודתו ושכירתו שישולם לו שכרו וזהו כשכיר יקו פעלו ומדוע הוטל על האדם חסרון העבד שלא יובטח על שילום שכרו, וגם חסרון השכיר שלא יתן לו רגע לנפשת רוחו, וע"ז אמר כן הנחלתי לי ירחי שוא ולילת עמל מיני לי שאני איני בטוח על העוה"ב שהוא לאחר מיתה שקרא לילה, וגם ביום אני מודח ומופגע, הרי יוצא לן שיש עבד שהוא קנוי לצמיתות ויש עבד שהוא מתהפך לאדון ואדוניו נעשה עבד וכמו כן יש שני מיני צדיקים המין הא' שעובדים את השי"ת בכל לבבם אך מקווים שכרם לעת צאת מן העולם והנה הצדיקים הללו כל משך ימי חייהם הם עבדי ה' אך לאחר שכלתה ימי עבודתם נעשה המה אדונים והשי"ת כביכול נעשה עבד להם מחמת שמחיוב להם לשלם שכרם ועבד לוה לאיש מלוה וכתיב מלוה ה' חונן דל ונמצא לפ"ז שלא יוכלו לקראות להשי"ת אדון באמת מחמת שמתהפך הדבר פעם ה' אדון והמה עבדים ופעם המה אדונים וכביכול השי"ת עבד ואיפשר שנח ומתושלח ויתר הצדיקים שהיו קודם אברהם אבינו כולם עבדו השי"ת כדי לקבל שכר ולזאת לא קראו להשי"ת אדון אבל אברהם אבינו שהי' עובד במדרגת עבד הקנוי קנין עולם לא לקבל שכר רק מחמת אהבת האמת באשר הוא אמת ולכך נקרא אברהם עובד ה' וכיון שהי' אצל עצמו מכור לעבדות השי"ת לעבד עולם בלי שום קיווי שום שכר לא בעוה"ז ולא בעוה"ב לכן שפיר יתכן

לקרוא להשי"ת אדון כי הוא האדון האמתי לעולמי עולמים ולהכי שפיר אמרו חכמז"ל מיום שברא השי"ת את עולמו לא הי' אדם שהי' עובד השי"ת שלא ע"מ לקבל פרס לכן לא יוכל לקראות בשם אדון עד שבא אברהם אבינו ועבד שלא ע"מ לקבל שכר לכן קרא להשי"ת אדון ונכון:

פרשת וירא

וירא אליו ה' ופירש"י לבקר את החולה אמר ר' חמא בר חנינא יום שלישי למילתו היה ובא הקב"ה ושאל בשלומו, יש להבין למה דוקא יום שלישי היה ומדוע לא בא הקב"ה מיד לבקרו גם מנ"ל דיום השלישי היה דלמא ביום ראשון או בשני שהרי אז הוא מסוכן טפי וכמו שביאר התוס' י"ט בפ"ט מהל' שבת משנה ג' דהא דכתיב בתורה ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים דהיינו שביום השלישי המה חלושים ביותר ויוכלו להרגם אבל לענין סכנה יום ראשון ושני מסוכנים ביותר ולפי זה דלמא בא הקב"ה לבקרו קודם יום השלישי, אך הנראה בזה דהנה כתב הכלבו בה' תשובה וז"ל כשאדם גומר בדעתו לקבל יסורין ולקדש שם שמים כל מה שעושין לו סקילה שריפה וגו' אינו כואב לו כלל וגו' ותדע שכך היא שהרי אם נוגע לאיש אחד אפי' באבר קטן היה צועק אפי' אם דעתו לעכב את עצמו מלצעוק לא היה יכול ורבים מוסרין עצמן לשריפה על קידוש השם ואינו צועקין לא אוי ולא אבוי וגו' וזה שאמרו חכז"ל כל ימי שגמר בלבו לקדש את השם אינו טועם טעם יסורין עכ"ל והנה בלי ספק אברהם אבינו ע"ה שמסר עצמו לאור כשדים לא טועם טעם יסורין כלל ומ"מ חשוב אור כשדים לנסיון כיון שבשעה שהושלך לאור כשדים לא ידע עדיין מזה שלא יהי' לו שום יסורין אבל כשנצטוה על מצות מילה לכאורה לא יהי' נחשב לנסיון כל כך כיון דבלא ספק לא ירגיש אברהם שום יסורין בהימולו כיון שעשה לקדש השם המצווה אותו למול וממילא לא הי' כאן שום סכנה וצ"ל דהנסיון הי' כיון דנשאר חלוש אחר המילה מפני שיצא הדם וכבר ידענו דעיקר חלישות המהול הוא ביום השלישי דוקא כמבואר לעיל אבל קודם לכן לא הי' חלוש וגם לא מסוכן ולכן כשרצה הקב"ה לבקר את החולה בא ביום השלישי שאז היה אברהם אבינו חלוש ביותר ועיקר חולי היה החלישת דבלא החלישות כיון שלא הי' לו יסורין לא הי' חולה כלל ולא הי' צריך לביקור רק משום החלישות לכן בא ביום השלישי:

באלוני ממרא הוא שנתן לו עצה וגו' עיי' בספרי אומר לציון פתיחה כ"ח:

יושב ישב כתיב ביקש לעמוד וגו' עיי' סוף ספרי אומר לציון דבר נכון:

ויאמר אם נא מצאתי וגו' אל נא תעבור וגו' כתבתי בפתיחה לס' אומר לציון אות כ"ג דבר נפלא:

אל נא תעבור מעל עבדך וכבר תמהו על זה דהרי אברהם אבינו לכולם ביקש שיבואו אליו וכמו שאמר ורחצו רגליכם וסעדו לבכם לשון רבים א"כ למה אמר אל נא תעבור לשון יחיד עיי' פירש"י והרמב"ן בפירושו כתב וז"ל עם כל אחד ידבר כדרך כל התורה ובקצירכם לא תלקט, ובקשתם שם וגו' ומצאת עכ"ל וגם זה פלא דעל התורה גופא קשה למה אמרה פעם לשון יחיד ופעם לשון רבים. והנראה לפנ"ד בטעם הדבר שבא בתורה הציוי פעם בלשון יחיד ופעם בלשון רבים כי היה גלוי וידוע לפני השי"ת דור האחרון הזה והדומה לו כהנה אשר יתרבו הפושעים בכל מקום ויתמעטו הצדיקים והישרים בלבותם המה מעוטים, ואילו היה התורה נאמר בלשון רבים בלבד, היה מקום לטעות ח"ו דהמועטים הנשארים אינם מחויבין למסור נפשם לקיים התורה ומצותיה חלילה כי כאשר קבלו וקיימו התורה היו כל ישראל מסכימים על קבלתה וכולם אמרו נעשה ונשמע אבל בדור שהרוב פרקו מעליהם עול התורה ופרצו גדרה היה מקום לטעות ולומר שמא אין חפץ לה' בעבודת היחידים אם אין רובם או כולם שומרים את התורה ולהוציא דבר זה מלב הטועים אמר השי"ת בציוי בתורה בלשון יחיד ולשון רבים להורות שאפי' אם לא יהי' בעולם רק ישראל אחד מחויב ג"כ לקיים התורה והטעם כי לא חפץ לה' בהרבה אנשים רק בצדיקים שוב מצאתי שכ' כן רמב"ן פ' יתרו בפסוק אנכי ה' אלקיך ע"ש והנאני:

ומעתה נבוא ג"כ לכוונת אברהם אבינו דהנה נחזי אנן אם יאמר לשלשה אנשים העוברים אצל איש בעל מכניס אורחים והוא מבקש את האורחי' שיחלקו לו כבוד ויבואו אצלו לסעוד אם האורחים כולם מסכימם להתארח אז מה טוב הדבר, אך אם שני אורחים מהשלשה נחוצה דרכם לילך הלאה ורק לאחר יש זמן ופנאי להתארח אז מדת דרך ארץ שגם השלישי ילך עם השנים ולא ישאר פה כי אולי לא היה כונת הבעל בית להזמין רק יתר האורחים ולא היתה כונתו לזמן אותו רק כדי שלא לבייש ביקש את כולם וכולל אותם בדיבור אחד אבל באמת אפשר שאם לא היה רק הוא לבדו לא הי' ראוי בעיניו לכבדו ולהזמינו, ולזאת גם השלישי ילך לדרכו אבל באמת אברהם אבינו ע"ה אשר כל מגמתו ובקשתו לא היה רק לקיים מצות הכנסת אורחים ודאי דאין חילוק בעיניו אם האורח הוא חשוב או לא אם הם רבים או יחיד דאפי' אם לא היה רק אורח אחד מן הפחות ג"כ היה מזמינו ולזאת פתח בחכמה את פיו ואמר אם כא מצאתי חן בעיניך אל נא תעבור וגו' דאפי' אם לא יוכל לבוא אצלו לסעוד רק אחד מהן הוא מזמינו

ג"כ ואח"כ אמר ורחצו רגליכם וסעדו לבכם להורות כי גם כולם יזמין וממילא יובן כונת הכתוב זה פעם בלשון יחיד ופעם בלשון רבים כדרך כל התורה דכונו שהתורה מדברת פעם בלשון יחיד ופעם בלשון רבים להורות שאפי' לא יהיה ח"ו רק יחיד מאנשי ישראל ג"כ הוא מצווה לקיים התורה ומצותיה כמו כן אברהם אבינו ע"ה הזמין גם את היחיד וגם את הרבים וזה כונת הרמב"ן הנ"ל:

יקח נא מעט מים ובמדרש אתה אמרת יוקח נא מעט מים וגו' חייך שאני פורע לבניך עיי' בספרי צל הכסף בפי' י"ד דברים נכונים:

ויאמרו כן תעשה כאשר דברת ובמדרש אמרו אנו אין לפנינו לא אכילה ושתייה אבל אתה שיש לפניך אכילה ושתייה כן תעשה לעצמך כאשר דברת יהי רצון שתזכה לעשות סעודה אחרת לבר דכר את יליד לך, כל ענין תשובת המלאכים והמשך לברכה שברכו אותו אינו מובן, יראה עפ"י מה שמובא בס' כלי חמדה משם האר"י זצלל"ה בפ' בשלח ג' והוא כי יש להבין כיצד קיום הנשמה עם הגוף על ידי האכילה הלא נודע ומפורסם שהנשמה היא חלק אלוה ממעל ואינו אוכלת כלל כי רק הגוף החומר הוא האוכל גם ראינו כי בהסתלק הנשמה מן הגוף הרי הגוף מונח כאבן דומם ואינו אוכל כלל א"כ קשה להבין מי זה האוכל, ותי' האר"י הקדוש זצלל"ה שבאמת על ידי המאכל ניזונים שניהם יחד ונהנים מן המאכל הגוף והנשמה כל אחד מחלקו כי בכל דבר שבעולם יש בו ניצוץ אלקי קדוש וכמו שאמרו חכז"ל אין לך כל עשב ועשב שמגדל שאין לו מלאך קדוש אשר אומר לו גדל ואותו כח וניצוץ קדוש אשר יש בהמאכל ממנה ניזון הנשמה ונהנה ממנו והגוף ניזון מחומרית דבר המאכל זהו פירוש הפסוק כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם דהיינו הנשמה וכח החיות שבאדם איננו מסיבות חומריות הלחם רק כי על כל מוצא פי ה' דהיינו המלאכים הקדושים אשר מקיימים ומגדלים הצומח ללחם ממנו יחי' אדם וניזון הנשמ' מרוחנית המאכל ע"כ. היוצא לנו מדברי רבינו האר"י הקדוש ז"ל דהנשמה אינה ניזונת מחומר המאכל רק מרוחניות המאכל ויראה דכל זה נאמר בסעודת חול אבל בסעודת מצוה גם מאכילת חומר המאכל ניזון הנשמה כיון שגוף האכילה מצוה ואז נתעלה חומרית המאכל לקדושה יתירה, ובזה מקיים אדם רצון הבורא בבריאת העולם וכאשר פירשנו הפסוק כי בו שבת מכל מלאכתו אשר ברא אלהים לעשות ירצה כמו שברא השי"ת יש מאין כמו כן יעשה האדם יש מאין כי חומר הגוף כולו אין ורק הנשמה הקיימת לעולם היא היש ובאכילה של מצוה אז נתעלה החומר האין לנפש היש, ונעשה אדם שותף להקב"ה במעשה בראשית וזהו אשר ברא אלהים לעשות עוד כמו שהשם ית"ש ברא יש מאין כן יגמור האדם ויעשה מהחומר הנקרא אין דבר יש שהיא קיים

לעולם ובזה א"ש דאברהם אבינו רצה לקיים רצון הבורא ית"ש לעשות יש מאין אך לא הי' נשלם רצון אבינו במה שאוכל הוא בעצמו מפני שאז החומרית כשאר לחומר רק הרוחנית שבלחם יתעלה לרוחנית הנשמ' ולא הי' לו די בכך מפני שלא עשה יש מאין אבל לזאת הגיש המאכל לפני המלאכים שיאכלו ואז יתעלה גם המאכל החומר לרוחנית המלאכים ובזה יקיים רצון הבורא לעשות יש מאין וע"ז אמרו המלאכים אנו אין לפנינו אכילה ושתיי' אבל אתה שיש לפניך אכילה ושתיה כן תעשה ויהי רצון שתעש' סעודת ברית מילה ואז גם חומריות המאכל יתהפך לרוחניות כיון שכולו מצוה ואז תקיים מצות הבורא ית"ש ותעשה יש מאין ותהי' שותף להקב"ה במעשה בראשית ונכון:

ויגש אברהם ויאמר האף תספה צדיק עם רשע עי' בספרי אומר לציון בפתיחה אות (ו'): **חליל**' לך כו' להמית צדיק עם רשע כו' יש להבין דברי אברהם אבינו אשר לפי פשוטו תימה גדולה לחשוב כן על בוראינו אשר נאמר עליו הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט וגם למה פרט אברהם לומר אולי יש חמשים צדיקים בתוך העיר ואמאי לא אמר בעיר או בסדום וכן הקב"ה אמר אם אמצא בסדום בתוך העיר דזה מיותר דהרי כבר ידענו דשם העיר היא סדום וגם קשה פי' הפסוק השופט כל הארץ לא יעשה משפט דונה משפטים יש כאן:

אבל הנראה לפרש עפ"י פירש"י על פסוק פן תדבקני הרעה כו' כשהייתי אצל אנשי סדום הי' הקב"ה רואה מעשי ומעשה בני העיר הייתי נראה צדיק וכדאי להנצל וכשאבא אצל הצדיק אני כרשע וכן אמרה הצרפת לאליהו כי באת אלי להזכיר את עוני כו' ע"ש הרי לפנינו שלוט הכיר בעצמו שהוא צדיק בערך אנשי סדום ורשע בערך אברהם אבינו נמצא שלוט הי' צדיק ורשע ביחד וזה שאמר אברהם חלילה לך להמית צדיק עם רשע דהיינו איש אחד אשר הוא צדיק ורשע יחד והוא לוט ואמר עוד אולי יש חמשים צדיקים בתוך העיר דהיינו שכנגד יושבי העיר המה צדיקים אף שבמקום צדיקים הם נחשבין לרשעים מ"מ לערך יושבי העיר המה צדיקים ראוי שינצלו כולם כי עדה מצלת עדה וכיון שעיקר מצותיו של אדם ועבודתו תלוי ביגיעת אדם ולפי גודל היגיעה והצער שיש לאדם בקיום עבודת ד' יתרבה שכרו וכמו שאמרו לפום צערא אגרא יחויב מזה לפי משפט הישר שמי שדר בין הפושעים והכופרים אשר רוצים למנוע אותו מקיום מצות ד' והוא מתאמץ עצמו להרחיק אותם ונעש' צדיק קטן יהי' שוה למי שאין לו מונעים ודר בין צדיקים אשר נעשה צדיק גדול וכבר אמרו אחד המרבה ואחד הממעיט כו' ולזה אמר אברהם חלילה לך השופט כל הארץ לא יעשה משפט זה אשר השכל מחייב לכם ונכון:

ויאמר אל תשלח ידך אל הנער ואל תעש לו מאומה ופירש"י אמור לו אברהם א"כ לחנם באתי לכאן אעשה בו חבלה ואוציא דם אמר לו השי"ת אל תעש לו מאומה אל תעש בו מום ע"כ ויש להבין על מה גדלה כל כך תשוקת אברהם אבינו לעשות חבלה ביצחק ולהוציא ממנו דם לאחר שידע שאינו רצון הבורא לכך גם מאמר השי"ת עתה ידעתי כו' קשה להבין דאיך יאמר השי"ת עתה עי' רמב"ן ויראה לפרש בהקדים הנה כבר נודע קושית הקדמונים דהידיעה והבחירה המה ענינים סותרת זה את זה דאם נניח שהי"ת יודע עתידת שאיש זה יחטא או יעשה מצוה לעתיד א"כ מוכרח האדם על מעשהו ולא יצוייר בחירה חפשית אשר מגיע לאדם שכר ועונש ואם נניח שהבחיר' חפשיית ביד האדם להיטב או להרע ואיכא על זה שכר ועונש א"כ ע"כ דנעלם מאת השי"ת העתיד להיות מה שאי אפשר להאמין עיי' ברמב"ם ובחו"ה ומצינו על קושיא זו שני תירוצים (א) דעת רבינו משה אלשיך ז"ל מובא בספר פנים יפות על התורה דמצינו לפי דעת חכז"ל דגם אצל השי"ת נמצא בחינת מחשב' ובחינות דיבור ומבשרי אחזה אלהי כמו שהוא אצלינו והנה בריאת העולם הי' בדיבור וכמו שנא' בדבר ד' שמים נעשו ואמרו בעשרה מאמרות נברא העולם ואמרו ג"כ בתחילה עלה במחשבה לברא העולם במדת הדין הרי דיש אצל השי"ת בחינת מחשבה והיא למעלה בקודש מבחינת דיבור עד שאצילות והשתלשלות מחשבה הקדושה עדיין לא עשה רושם בעולם העשיי' עד שהוצרך לבריאת עולם הזה בחינת דיבור וממילא דאין חידוש בזה דידיעת השי"ת אינו מכריח בעולם העשי' הזה את המעשה ולזה אמר הנביא ומפי עליון לא תצא הרעות והטוב דמפי העליון דייקא דמפיו לא תצא משום דאז הדיבור מכריח המעשה וסותרת הבחירה אבל במחשב' יודע ד' ית"ש רק שאינו מכריח המעשה ולזה כיונו ג"כ חכז"ל במה שאמרו דמ"ם יום קודם יציאת הולד נגזר עליו אם יהי' גיבור או חלוש עשיר או עני כו' ואילו צדיק ורשע לא קאמר קאמר דייקא דבדיבור תליא מילתא אבל במחשבה הכל נודע רק דאין הידיעה מכרחת המעשה וכ' הפלאה בספר פנים יפות על פסוק אל אלהי הרוחות לכל בשר דמהאי טעמא אין אדם נענש על המחשבה מטעם כי הידיעה מכרחת את המחשבה והוי כאונס על המחשב' ואין אדם נענש אלא על עבירה שעושה אדם בבחירה:

תירץ הב' הביא התוס' י"ט בפ"ג דאבות במשנ' דהכל צפוי בשם מהר"ם אלמושנינו שידיעת השי"ת היא כאדם הצופה ומביט על העשייה שעוש' האדם וכמו שאין הראי' שרואה האדם מכריח מעש' חבירו אלא שחבירו עושה מה שיבחור בו והרואה יודע הכל כמו כן עיני השי"ת צופות את כל מעשה אדם ויודע אותם ועם כל זה האדם עושה

ובוחר מה שירצה ולא שייך להקשות דכיון שהשם יודע מה שעתיד האדם לעשות א"כ הוא מוכרח לא כן הוא כי לפני השם ית"ש ליכא קדימה ואיחור בזמן שהזמן נברא וזה ההפרש יש בין ידיעות השם ית"ש לידיעתינו שידיעת השי"ת היא תמיד בהוה ויודע מה שעתיד בערכנו ואין עבר ועתיד לפני השי"ת וכמו שבערכינו אין ידיעת ההוה מכרחת המעשה כמו כן ידיעת השם ית"ש תמיד בהוה ואינו מכרחת אבל הספק והקושיא שיש לבני אדם בזה לפי שאנו אין יכולים לצייר איך תהיה ידיעת השם ב"ה וב"ש תמיד בהוו' ואף מה שעתיד בערכנו וזה ג"כ דעת הרמב"ם בזה ולכך כ' דאין ידיעתינו כידיעת השי"ת ע"כ ונחזי אנן הנפקא מינה בין שני תירוצים אלו הוא דלדעת האלשיך אין חיוב שכר ועונש על המחשב' שובה ורעה מפני שהמחשבה מוכרחת מצד ידיעת השם והוי כאנוס וכמו שכ' הפלאה הנ"ל אבל לדעת האלמושנינו הנ"ל דגם על המחשבה מגיע שכר ועונש מצד הדין ועל מחשבה טובה מגיע שכר טוב מפני שהיא בבחירת אדם ועל המחשבה רעה הי' נכון מצד הדין לעונש רק במדת חסד אינו מעניש רק על המעשה וכמו שנ' ולך ד' החסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו ולא תעניש על המחשבה רעה ומעת' י"ל דאברהם אבינו הי' קשה לו קושיא הנ"ל דהידיעה והבחירה סותרת אהדדי ותי' לדעתו כתי' האלשיך הנ"ל ומזה הוכיח דהידיעה מכריח את המחשבה ואינו מגיע עבורה שום שכר א"כ כל מה שעשה אברהם אבינו עד עתה לא הי' אלא מחשב' טובה ולא חשוב למצוה כיון שהוא כאנוס מכח הידיעה ולכן טען אברהם א"כ לחנם באתי לכאן דהמחשבה שלי איננו נחשב למצוה כיון שהידיעה מכרחת אותה א"כ לא בבחירה שלי הי' לי מחשבה טובה זו וגם לא עשיתי עדיין שום מעשה א"כ לחנם באתי לכאן ולכן רצה שיעשה בו מום ויקיים במעשה זו מצות השי"ת בבחירתו ולא מצד ההכרח ועל זה השיבו השם ית"ש דלא כן הוא האמת כאשר אתה סובר דהמחשבה מוכרחת מידיעתי אינו כן אלא דגם המחשבה אשר חישב לשחוט בנו חשיב ג"כ כמעשה וראוי אתה לקבל שכר גדול על המחשב' טובה כי נעשה בבחירתו ולא מהכרח ידיעה ואם תאמר מה נעשה בקושית סתירת בחירה וידיעה האמת בזה כתי' האלמושנינו שידיעתו הוא כצופה על מעשה חבירו וכל ידיעתו המה בהוה ואין לפניו לא עבר ולא עתיד רק הכל אצלו בהוה ולזה קאמר השי"ת אל תעש לו מום כי עתה ידעתי ירצה כל ידיעתי הוא עתה בהוה כי ירא אלקים אתה וכל המחשבה שלך וכל הידיעה הוא בהוה אצלי אשר נכלל בתיבת עתה וממילא היתה המחשבה טובה שלך בבחירתך מחמת כי ירא אלקים אתה לכן לא תעשה בו מום ונכון:

ויקרא אברהם את שם כו' אשר יאמר היום בהר ד' יראה אפשר לפרש עפ"י מה שכתוב בספר פלא יועץ כי האדם דומה בזה העולם למי שעיניו סגורת וגם יושב בבית חשוך ואפל מאוד גם אם יביאון בבית אור גדול כל זמן שלא יפתח האדם את עיניו לא יראה כלל אבל לפי ערך פתיחות עיניו יראה האור אם מעט מעט ואם יפתח עיניו הרבה יראה הרבה שמו כן האדם דומה בכל השנ' כאדם סגור עינים שאין רואה שום דבר רק תאות לבו וגם עולם חשוך בעדו אך בראש השנה בכל שנה ושנה הקב"ה נותן שפע יראה ופחד ואהבה ותשובה בעולם ושערים נפתחים להאיר בעולם ורק תלוי בפתיחת עינים והכנה דרבה לקבל האור אבל כל ישראל מרגישים בפחד ד' הנראה אז ומי שמוכן יותר ופותח עיניו יראה ביותר ע"כ וזהו הכונ' בפסוק הנ"ל אשר יאמר ירצה דורות הבאים ירגישו ויאמרו כי היום דהיינו בראש השנה ד' בהר ירא' שכולם ירגישו ויראו הדר פחד גאונו שיתגלה אור גדול מפחד ויראה בעולם כדי שיחזרו בתשובה וזהו הכונה באמרם קראוה בהיותו קרוב דהיינו בעשי"ת שאז יתגלה פחדו ואור התשובה לכן נקרא אז השי"ת קרוב וכן מבואר במדרש שאברהם ביקש בשעת העקידה עשרת ימי תשוב' לבניו:

פרשת חיי שרה

ויאמר בת מי את ופירש"י לאחר שנתן לה שאל' לפי שהי' בטוח בזכותו של אברהם שהצליח ד' דרכו ע"כ וקשה דאכתי תיקשי למה מיהר אליעזר לתת לנערה צמידים ונזמים של זהב טרם אשר ידע מי היא, כי עדיין אין העת מוכן לכך ונרא' דלכאורה יש להקשות איך עשה יצחק אליעזר שליח לקדש לו אשה הרי קיימ"ל דאסור לאדם לקדש אשה עד שיראנה שמא ימצא בה מום ותתגנה עליו והתורה אמרה ואהבת לרעך כמוך, ואיך יצחק ואברהם ששמרו כל התורה יעברו על איסור זה ונראה בעזה"י דהנה בריש פרק האיש מקדש הקשו תוס' על מנהגינו שאנו נוהגים לקדש את בתו הקטנה והרי קיימ"ל דאסור לאדם לקדש בתו עד שתגדיל ותאמר בפלוני אני רוצה ע"ש ותי' המהרי"ט בחידושיו דלא שייך איסור זה אלא בימים הראשונים בזמן הגמרא שאביהן של הבנות לא הי' נותנין נדן לבנותיהם בי אדרבה החתן היה מרבה מוהר להכלה וכמו דמצינו שאמר שכם לבני יעקב הרבו עלי מהר ומתן א"כ אף שהתורה נתנה רשות לאב הקטנה לקחת ממון ממי שירצה, וכמו דאמרינן בעי מסר לה למנוול ומוכה שחין מ"מ אסור לו לאב לחבול בבתו או לביישה וכן אסור לקדשה כשהיא קטנה עד שתגדיל ותאמר בפלוני אני רוצה, אבל עכשיו שאבות נותנין נדן בנותיהם ומתרוששים כדי ליתן נדן ודאי אב גופא מידק דייק שאם ישיאנה עם מי שאינו מקובל לה מרדה לה והדרא לי'

ונמצא מפסיד מעות הנדן ולזה אמרי' חזקה לא שדי אינש זוזי בכדי ולהכי לא עשו חכמים שום איסור בזה כיון דבלא"ה לא חיישי' לכך דהאב מידק היטב אם יוכלו לדור יחד כיון שהוא נותן מעותיו ע"כ דברי מהרי"ט ויש להבין לכאורה מדוע נתנו חכמים איסור לקדש את האשה עד שיראנה הרי בזמניהם הי' החתן נותן מוהר ומתן ונימא ג"כ דלא שדי אינש זוזי בכדי ובודאי אם נושא אותו ודאי מקבל עליו כל דבר מגונה שיהי' בה ואם לאו לא יפסיד ממונו אך באמת לא דמי דבשלמא בקידושי קטנה שפיר אמרי' דלא צריך לעשות איסור כיון שהבת תנשא ותוליך הנדן לבעלה ואם לא תחפוץ לדור עמה ישאר הממון אצל הבעל והיא תחזור ונמצא אביה מפסיד ולא שדי אינש זוזי בנדן ובודאי האב יחוש לעצמו ולא חששו חכמים לעשות איסור אבל הכא באיש אף שהוא נותן מוהר ומתן לכלה מ"מ הרי הם שארו בידה דמה שקנתה אשה קנה בעלה א"כ אם ימצא בה דבר מגונה ירחיקנה ויגרשה ונשאר המוהר ומתן בידו כי לו נתן לה אלא ע"מ לכונסה א"כ לא שייך כאן לא שדי אינש זוזי בכדי ולכן הוצרכו חכמים לעשות איסור אבל באמת אם הי' שייך גם באיש לא שדי אינש זוזי בכדי היה אמרי' דמסתמא מידק דייק ויתרצה אפי' במנוולת ולזה צוה יצחק שיתן להנערה תיכף הזהב ותכשיטן טרם שידע מי היא כדי שתהי' המתנה לחלוטין אפי' אם ימצא יצחק דבר מגונה וירחיקה תהי' הנזמים והצמידים שנתן לה אליעזר לרבקה ואין ליצחק רשות ליקח זאת כי אין זה מוהר ומתן שנאמר בה מה שקנתה אשה קנה בעלה מפני שניתן לה עוד טרם שנודע לאליעזר מי היא וא"כ הנזמים והצמידים של זהב שלה הי' במתנה מוחלטת ונמצא שייך זה לומר חזקה לא שדי אינש זוזי בכדי ומסתמא יצחק מידק דייק ונתברר לו שלא ימצא בה דבר מגונה או שהוא מרוצה אפי' אם ימצא בה דבר מגונה לא ישנא אותו וממילא דאין כאן שום חשש ולא שייך כאן איסור דלא יקדש אשה עד שיראנו ונמצא לפ"ז במה שנתן אליעזר הנזמים והצמידין עוד טרם שהי' עסק קדושין ביניהם מטעם זה ניצל יצחק אבינו מאיסור דלא יקדש עד שיראנה ונכון:

ויקראו לרבקה ויאמרו התלכי עם האיש הזה ותאמר אלך מעצמי אף אם אינכם רוצים, ותמוה מאי ראתה רבקה לומר כן יראה לפרש על פי מה שראיתי בס' נועם מגדים על פסוק טוב תתי אותה לך מתתי לאיש אחר שבה עמדי וקיצור דבריו שם לאשר ידוע שכחות הטומאה והמה חלקי הרע שבעולם המה שונאים לכחות הקדושה וחלקי הטוב שבעולם ותמיד צופת ומיחלות לעקור כחו הקדושה מחמת שיראו לנפשם שמא יתרבה הקדושה ועל ידי כן יכלה הרע מן העולם והנה לבן שהיה מקור הטומאה כאשר נולדה לו שני בנותיו לאה ורחל הכיר בם שהנה מסטרא דקדישא ומחלק הטוב ואילו היה אפשר

לעקור אותם הי' עוקר אותם אך מה יוכל לעשות עם צאצאי מיעיו ורחמי האב על ילדיו והנה כאשר בא יעקב אצלו הכיר בו שהוא ג"כ מסיטרא דקדושה חשב לבן בדעתו אם ינשאו בנותיו לאנשים אחרים אז מסתמא יעשו הבנות גם את בעליהן וזרעיהן צדיקים וגם יעקב אם ישא אשה תעשה צדיקות וגם זרעם צדיקים ויתרבו כוחות הקדושה בעולם מה שהוא נגד רצון לבן שהיא אבי אבות הטומאה לכן אמר לבן טוב תתי אותה לך מתתי לאיש אחר ובערמה נתן בנותיו ליעקב כדי שלא יתרבו כחות הקדושה בעולם גם ירא לבן לנפשו אולי יסע יעקב מפה ויבא למקום אחר יעשה את כל בני עירו צדיקים ושוב יתרבה כח הקדושה על ידי תוכחה שלו אבל על עצמו היה בטוח שלא יוכל להחזירו למוטב ולעקור כח הטומאה שלו ולזאת אמר שבה עמדי ואל תלך מכאן למקום אחר להרבות הקדושה ע"כ דברי הנועם מגדים, ואמנם מצאנו ג"כ שכחות הקדושה משתוקקת ג"כ להתחבר עם כחות קדושות אחרות כדי שיתרבו ויתעצמו בחיבור חזק וכמו דכתיב כי לא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים והצדיק רוצה לישא צדיקת והצדיקת לבה שואף לישא להצדיק כי טובים השנים מן האחד כדי להרבות בנים צדיקים כי המה חשובים מאוד וכמו שאמרו אינו דומה וגו' לתפילת צדיק בן צדיק. והנה בשידוך זה של רבקה היה ג"כ לבן רוצה שתשא ליצחק והטעם שהיה ירא לנפשו אם תנשא רבקה לאיש אחר ויצחק ישא אשה אחרת יתרבה הקדושה מאוד ע"כ היה טוב בעיניו שישא יצחק את רבקה אבל רבקה לא היתה בטוחה בעצמה שאם תנשא לאחר יעשה מבעלה ג"כ צדיק וגם על זרעה פחדה שלא יהי' רשעים לכן התאוה לינשא ליצחק כדי שתהיה ברורה שגם הוא צדיק וגם זרעה יהי' צדיקים ויתרבה כח הקדושה ולזה פתחה בחכמה את פיה ואמרה אלך מעצמי דהיינו שאני רוצה באמת להרבות כח הקדושה בעולם ואף שאתם אינם רוצים באמת ירצה אתם אעפ"י שג"כ אתם רוצים שאלך ואנשא ליצחק מ"מ אין אתם רוצים בזה להרבות הקדושה אדרבה אתם רוצים למעט כחות הקדושה ותפחדו שלא אנשא לאחר כנ"ל אבל איננו הולך מחמת טעמכם אלא משום שאני רוצה בזה כח הקדושה ולכן אלך מעצמי וא"ש:

איתא במדרש רבה פ' חיי שרה על פסוק ויקם אברהם מעל פני מתו וידבר אל בני חת וכו' מלמד שהי' רואה מלאך מתריס כנגדו, אמר ר"י מה הא דתנינן מי שמתו מוטל לפניו פטור מן הק"ש ומן תפילין וכו' ומכל מצות מן הכא ויקם וידבר, והוא תמוה ועיי' במפורשים:

ונראה דהנה הש"ס בפ' מי שמתו פריך לפניו אין שלא בפניו לא, ומשני כיון שמוטל עליו כלפניו דמי' ויש לדקדק דבאמת אמאי לא תני מוטל עליו ונראה דהתנא בא לאשמעינן

במתק דבריו עוד דבר אחד והוא כבר ידוע מה שאמרו חכמז"ל חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברכין על הטובה וחייב לקבל יסורים של אהבה וכבר אמרו חכמז"ל שכל המקבל יסורים של אהבה ומשמחה כאילו מקיים כל התורה כולה וכתבו בש"ע שהרעה לעובדי השם הוא שמחתם וטובתם כיון שבזה גופא שמקבל היסורין מאהבה הוא עובד את ה' שהוא שמחה לו, והנה נחזי אנן המקבל יסורין מאהבה יכונה בשם מקבל פני יסורין בשמחה ומתבונן ביסוריו ומשתעשע בדין של הקב"ה ואומר צדיק אתה ה' לא כן המבעט ביסורין אלו הי' יכול לברוח מפני היסורין הי' בורח ממנו וזה כונת התנא מי שמתו מוטל לפניו דהיינו כי יקבל יסורים ממיתת קרוביו בשמחה ובאהבה והרי כאלו מתו מוטל ממילא פטור מק"ש ומכל המצות דהמקבל יסורין בשמחה כאילו קיים כל התורה כולה וכאיתא בסוטה, כונו ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם ירצה דאם יתבונן האדם כי עתו מוטל לפניו ומפשפש במעשיו ומצדיק את הדין ותולה סיבת יסוריו בחטאיו ומקבל הרעה עליו באהבה ממילא פטור מכל המצות והנה הרמב"ן כ' בפ' כי תצא דהלאו דלא יוכל לבכר את בן האהובה לא שייך אלא בחיי בנו הבכור אבל לאחר מיתתו מותר לו להאב לשנות והטעם כי לא מצינו על פני אלא בחיים כמו על פני אהרן מעל פני תרח עיי"ש וקשה הא כתיב ויקם אברהם מעל פני מתו, ונראה דאברהם אבינו התעצב עצמו כל כך במדת קבלת יסורין בשמחה ובאהבה עד שמרוב שמחתו ודביקתו בה' יצא מלבו צער מיתת שרה והי' נדמה בעיניו כאילו עדיין שרה בחיי' עד שמצדיק לומר מעל פני מתו כי רוב שמחתו בעבודתו ובאהבתו בה' ית"ש ובדיניו לא נתן מקום תחנות אבל בלבו עד כי ידמה בעיניו כי היא חי ובזה יובן המדרש דשפיר שאל המדרש על הא דתנן מי שמתו מוטל לפניו דהיינו שמקבל יסורין באהבה שהוא פטור מק"ש ומכל מצית מכא לן וע"ז שפיר משני כיון דכתיב ויקם מעל פני כי זה לא יוצדק רק בקבל היסורין בשמחה וא"ש:

פרשת תולדות

אלה תולדת יצחק בן אברהם אברהם הוליד את יצחק עיי' פירש"י יראה לפרש עפ"י מה שכ' בעל הטורים בפ' תצא דלכן סמכה התורה לא יבוא ממזר בקהל ה' לפצוע דכא אלא לומר מה פ"ד אינו מוליד כך ממזר אינו מוליד ע"כ וצ"ל דהא דכתיב גם דור העשירי לא יבוא היינו נקיבות ממזרת, והנה לפ"ז אם הי' מאבימלך נתעברה שרה אמנו ממילא היה יצחק ח"ו ממזר וממזר אינו מוליד ולא הי' תולדתיו יעקב ועשיו לכן כאשר אמר הכתוב

אלה תולדת יצחק שהוליד בנים א"כ מזה מוכח שאברהם הוליד את יצחק דאל"ה אלא מאבימלך נתעברה לא הי' יצחק מוליד אלא ודאי אברהם הוליד את יצחק ונכון.
ויתרוצצו הבנים בקרבה ותאמר א"כ למה זה אנכי ופי' רש"י אם כן גדול צער העבור למה זה אנכי מתאוה ומתפלל על הריון עיי' בספרי אומר לציון בפתיחה אות ר"ז דבר נאה:
ואבימלך הלך אליו מגרר וכו' ויאמרו ראה ראינו כי הי' ה' עמך וגו' ויעש להם משתה וגו' אמרי' בסוף ברכות תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם שנאמר וכל בניך וגו' עפ"י פשוטו שהעולם רואים כי ה' עמם ושם ה' נקרא עליהם מתאספין אליהם וכמו שהי' אצל יצחק, ואפשר לפרש עפ"י מה דאמרי' בפסחים דף מ"ט כל סעודה שאינה של מצוה אין ת"ח רשאי להנות ממנו והנה רש"י בפ' יתרו פי' על פסוק ויבוא אהרן לאכול לחם לפני האלהים מכאן שכל הנהנה מסעודה שת"ח מסובין בה כאילו נהנה מזיו השכינה וכן ג"כ איתא בסוף ברכות ולפ"ז פשיטא דכל סעודה שת"ח מסיב בה הוי סעודת מצוה ולפ"ז קשה איך יצויר שת"ח יהנה מסעודה שאינה של מצוה כיון שהוא בעצמו שם הרי סעודה שת"ח מסיב בה, וצ"ל דלא סגי בת"ח אחד אלא צריך שיהא הרבה ת"ח כמו שיהי' שם בסעודת אהרן וזקנים וכמש"כ המרש"א ח"א סוף ברכות ולפ"ז אם ירצה הת"ח להסוב בסעודה צריך להזמין לו עוד ת"ח אחרים כדי שיהי' תלמודי חכמים הרבה מסובין שם ואז יחשוב כאילו נהנה מזיו השכינה והוי סעודת מצוה אבל בלא זה אינו רשאי לת"ח להנות בסעודה והיות כן צריך הת"ח להרבות שלום בעולם ולזון ת"ח אחרים כדי שהוא עצמו יהנה מהסעודה וצריך שיהי' אהבה ואחוה ביניהם וזה יאמר הש"ס ת"ח מרבים שלום בעולם וא"ש:
בא אחיך במרמה ויקח ברכותיך ובמדרש בא אחיך בחכמת תורתו ויקח את ברכותיך הוציא אפיקומן והראה לו ע"כ והוא פלא יראה לענ"ד בעזה"י דהנה היה קשה לו להמדרש תמיהת גדולת מה שיש להבין במעשה זאת בראש תמיה גדולה על יצחק אבינו אפי' אם נניח שבעיני יצחק אבינו היה עשיו צדיק מחמת שצד אותו בפיו מ"מ איך יתכן על פי הדין והיושר ליתן כל הברכה לבן אחד ולשני לא יתן שום ברכה הלא כבר הזהירו חכמינו ז"ל אל תהי' בעיבורא אחסנתא אפי' מברא בישא לברא טבא ומדוע הסכי' יצחק אבינו בדעתו לברך רק לבן אחד הלא יעקב אבינו בירך לכל בניו ולאפרים ולמנשה ביחד ונתן לכל אחד ברכתו כפי הראוי, תמיה שנית על רבקה אמנו הצדיקת איך עלתה על דעתה לעשות דבר זר ועקוב שילך בנה יעקב ויקח את הברכה במרמה הלא אפשר שיצחק יעשה כדין ויברך בראשונה את עשיו כי הוא הבכור ואחרי כן יברך את יעקב ומדוע חפצה רבקה שיעקב יטל הברכה ראשונה דוקא שלא כדחזי, ונראה בעזה"י

בהקדים איזה הקדמות הקדמה (א') הוא דברי הרמב"ן הקדוש שכ' דיצחק אבינו לא ידע מעולם הנבואה אשר כאמר לרבקה ורב יעבוד צעיר וגם רבקה לא הגידה לו דבר מנבואה זו דאל"כ איך יעבור יצחק את פי ה' לברך את עשיו והיא לא תצלח עיי"ש. הקדמה ב' כתב עוד הרמב"ן וז"ל (הטעם שיוצרך לאכול תחילה קודם הברכה) משום שרצה להנות ממנו כדי שתהיה נפשו קשורה בנפשו בשעת הבאה ואכילה ויברך אותו בחפץ מלא ורצון שלם ע"כ ממילא יובן מזה דאם הי' דעת יצחק לברך גם בנו השני ג"כ היה צריך לצאת אותו שיביא לו מטעמים ויאכל ממנו כדי שתהי' נפשו קשורה בנפשו ואז מתקיים הברכה בשלימות, הקדמה ג' דיצחק לא ידע שלקח יעקב את הבכורה מעשיו וכמו שמבואר במקרא שאמר עשיו את בכורתי לקח וכמו שפירש"י שם, הקדמה ד' מה שמבואר במס' מגילה והביאו רש"י ז"ל על פסוק ולאום מלאום יאמץ דאם יאמרו לך קסרין וירושלים שניהם מוצלחים אל תאמין כי שני אומות הללו ישראל ואדום כשזה קם זה נופל וכשזה מלא זה חרב וכבר כתבתי בשם הרמב"ן דיצחק לא ידע מנבואה זו כלל, הקדמה ה' מה שפירש"י ששני גדיי עזים שהכין יעקב ליצחק הי' אחד מהן קרבן פסח, הקדמה ו' הא דתנן במתני' אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן ופי' רבותינו שאפיקומן הן המה מיני מעדנים ומיני בשר שדרך לאוכלן אחר הסעודה כדי להתענג בהן ואשמעינן התנא דאפי' מינים הללו אסור לאכול אחר אכילת קרבן פסח כדי שלא יתבטל טעם הפסח מפיו עיי' בר"ן:

ומעתה נחזור לפרש הפסוקים ולסלק כל התמיהות הנ"ל וה' יאיר עיני במאור תורתו הנה יצחק אבינו הצדיק בודאי צדקית אהב ישר יחזו פנימו והיה בדעתו לברך שני בניו ובראש יברך את עשיו כי הוא הבכור והוא לא ידע שיעקב לקח מעשיו הבכורה במכירה לחלוטין וכמו שנתבאר לעיל בהקדמה ג' לכן ראוי ונכון בראש לברך את הבכור ואחרי כן צווה ליעקב שיעשה לו מטעמים ויברך ג"כ ויהי' שניהם ברוכים ומוצלחים כי יצחק לא ידע מדברי הנבואה שנאמר לרבקה ולאום מלאום יאמץ שאי אפשר שיהי' שניהם ברוכים כי אם יהי' אחד ברוך ומלא טוב ע"כ השני יהי חסר ובלתי ברוך ולאשר לא ידע יצחק מזה כמבואר לעיל בהקדמה ד' ולזאת היה בדעת יצחק אבינו לברך שניהם והבכור בראשון בלי שום עולה שבעולם:

אך רבקה אמנו הצדיקת אשר לה נאמר הנבואה ולאום מלאום יאמץ ידעה שאי אפשר שיהי' שניהם מבורכים ורק הראשון שיקבל הברכה מפי יצחק יהיה מבורך ולא השני כי אי אפשר שיהי' שניהם מבורכים ולאשר שהיתה רבקה יודעת שיצחק רוצה לברך שניהם רק בראשון ציוה לעשיו שיעשה לו מטעמים מחמת שהוא הבכור ובאמת אינו

כן כי יעקב קנה הבכורה מעשיו בקנין גמור ובשבועה ועשיו ביזה את הבכורה ומכרה ליעקב ברצון טוב לזאת למדה רבקה בדעתה דעת תורה דאזלינן בתר אומדנא דמוכח ואנן סהדי דאילו היה יצחק יודע האמת שעתה יעקב הבכור על פי הדין בודאי היה קורא ליעקב בראשונה כדי לברך אותו לכן שפיר שלחה רבקה אמנו את יעקב לקבל הברכות בראשונה מטעם כי באמת יעקב הוא הבכור ועיקר כונת יצחק היה לברך בראשונה הבכור, ואם תאמר אם יתברך יעקב תחילה לא יהיה שוב ברכה לעשיו מחמת הנבוא' ולאום מלאום יאמץ? מה בכך הלא זה אינו מחמת גרם שלה שכן גזרה חכמת הבורא ית"ש ולזאת רבקה אמנו עשתה בצדק ענינה כדת ואין כאן שום ערמה ומרמה, אך כאשר הלך יעקב אבינו לקחת הברכות פחד לנפשו אולי אחר שיברך יצחק את יעקב יברך ג"כ את עשיו בברכה שניה ויהיה זה ח"ו עבירה לפני יצחק שעבר על דברי ה' ועל הנבואה ולאום מלאום יאמץ ואפי' אם לא יהי' רק שוגג כיון שלא ידע מנבואה זו מ"מ חלילה לצדיקים שיוכשלו אפי' רק באיסור שוגג כי ה' רגלי חסידיו ישמור, ופשיטא שלא הי' רשאין לגלות ליצחק את הנבואה הנאמרה לרבקה כי צדקת יצחק אבינו היה גדולה כל כך עד שלא היה דעתו נכון לסבול שום שינוי מדרך הישר ופשוט לכן הלך יעקב אבינו בחכמה ותבונה לאחר שקיבל הברכה מאביו נתן לו לאכול קרבן פסח משני גדיי עזים שנתנה לו אמו ושנה לפני יצחק הדין והמשנה אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן ולא היה יצחק אבינו רשאי לאכול אחר אכילת קרבן הפסח שום דבר אפי' מיני מטעמים דהיינו אפיקומן כנזכר ומכ"ש שלא היה רשאי לאכול מצידו של עשיו וממילא לא היה יכול לברך את עשיו ברכה שלימה מחמת שאין נפשו של יצחק יוכל להתקשר בנפשו של עשיו בלא קיבול הנאה ממנו וכמבואר לעיל בהקדמה ב' ומה מאוד מתקו דברי חכז"ל ותנופת צופים מה שדרשו במדרש בא אחיך במרמה. בחכמת תירתו, ירצה במה שנתן לו ליצחק לאכול מקרבן פסח ושנה לו הדין דאין מפטירין אחר הפסח וגו' ויקח את ברכתך ברכתך דייקא דאפי' אותה הברכה שהנחתי לברך שהיה עתה ראוי לך לאחר שלקח ה"א הראשונה גם זה לקח ממך על ידי תורתו ודין המשנה הנ"ל וכדי שיאמין עשיו שכן הוא הוציא יצחק את האפיקומן דהיינו מיני מעדנים שנשארו לו ולא היה רשאי לאוכלן אחר אכילת הפסח וממילא שלא היה רשאי לאכול מצידו ולא יהיה נפשו קשורה בנפשו וממילא דאינו יכול לברך אותו כנ"ל והוא נכון. (עי' תודת אהרן בהקדמה):

פרשת ויצא

ויחלום והנה סלם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה ומלאכי אלקים עולים ויורדים בו יראה לפרש בעזרת הית"ש, דהנה מצאנו בטבע כל בני אדם שבעולם אשר בלבם מוטבע מדת התנשאות דהיינו התשוקה לעלות למדרגה יותר גבוה ממדריגה שבו הוא עתה ואין שום אדם בעולם אשר יהיה עומד על משמרתו להיות שמח ומסתפק במעמדו ובגלל דבר זה אין אדם מת וחצי תאותו בידו יש לו מנה רוצה מאתים וכל השתדלות בני אדם תמיד להוסיף להם הון ועושר ולרדוף אחרי הכבוד ולהעלות למעלה גבוה יותר ממעלתו אשר הוא עתה עליה, ובאמת הוקשה לכל חכמי לב מה טעם יש בדבר זה דנראה שכן גזרה חכמת השי"ת להטביע כן בלב בני האדם הלא כל המלחמות ומחלוקת והריסת שיש בעולם גניבת וגזילות שעושין זה לזה הכל נובע ומסובב מענין התנשאות הזה, וכתבו רבותינו ז"ל דבאמת ענין זה הוא דבר נחוץ וטובה גדולה לאדם למען יהיה לו תשוקה גדולה להוסיף שלימותו בתורה ומצות וישתוק בכל יום ויום להוסיף תורה ומצות דאם לא היה השי"ת מטביע כן בלב בני אדם לא היה אדם מתעורר להשתוקק על הוספת שלימותו וברוב הימים היה כמעט נשכח מלב ולא היה מתאמץ לרדוף אחרי תורה ומצות כדי לעלות ממדריגתו למעלה גבוה ולזאת ניתן בטבע הלב להיות משתוקק תמיד לעלות ממדריגה למדריגה יותר גבוה אך הכונה הי' להשלים ע"י זה צורכי הנשמה הקדושה ולהעלותה ע"י תורה ומצות אך היצר הרע מפתה לב האדם ומטה תשוקתו הטבעית לצורכי הגוף ממון וכבוד ומעלת העושר והבלי עולם אבל הצדיק והנכון בדיעותיו בענין תורה ומצות יוסיף אומץ בכל יום וישתוקק תמיד לעלות למדריגה גבוה יותר כדי להשלים שלימת נפשו אך בעניני העולם הזה וצורכי גופו הוכרח להפך טבעו להסתפק במעט במה שחננו ה' וישמח בחלקו כדי שלא יוטרד לבו בעניני הבלי עולם, ובאמת כי ענין זה היא ענין נפלא ועבודה גדולה וצריך סייעתא דשמיא כי עבודה זו היא שני הפכים בנושא אחד כי בעניני תורה ומצות צריך שיהיה לו מדת השתוקקת להוסיף מעלה בכל יום ובעניני עולם הזה יתהפך הדבר שיהיה לו מדת הסתפקות ובכל יום ויום יפרוש יותר מהבלי עולם וירד מטה מטה בצורכי הגוף ואפשר שזה כונת הכתוב אחור וקדם צרתני ותשת עלי כפיך ירצה שלימות האדם הם שני הפכים כי אחור וקדם צרתני דהיינו בעניני הגוף צריך לירד מטה מטה וליפרוש יותר ממותרי עולם וזה נראה כאילו היה הליכתו והנהגתי לאחור אך בעניני תורה ומצות צורכי הנפש אני צריך להשתוקק ולעלות מעלה מעלה והנני כהולך לקדם ע"כ אי אפשר לי להגיע לשלימותי רק בסייעתא דשמיא וזה ותשת עלי כפיך לעזרני ומעתה נפרש ענין חלום יעקב דהנה יעקב אבינו

בלי ספק השתדל להשגת שלימותו ולעיין בכל כחו סדר הנהגתו במדותיו ודרכיו וראה בחלומו והנה סולם מוצב ארצה, יראה כי הסולם הוא כינוי לשם השתוקקת והתנשאות שבטבעי בני האדם כי כמו מי שירצה לעלות עב הגג או על הר גבוה צריך שיהיה לו סולם לעלות ממדריגה למדריגה כמו כן ענין השתוקקת בלב בני האדם לעלות תמיד למעלה גבוה יותר בשם כולם יקרא מאחר שכולם עומדים על המדריגה ואינם מסתפקים במדריגתם אלא רוצים לעלות למדריגה שניה ואין אדם בעולם אשר יאמר כבר הגעתי למדריגה היותר גבוה ואני מסתפק בו המה כאילו תמיד עומדין על הסולם ועולין תמיד ממדריגה למדרגה ועדיין לא הגיע לתכליתו וזהו שראה יעקב והנה סולם מוצב ארצה ירצה שעל כל כדור הארץ ויושביה הסולם עומד כי הוטבע בכל האדם שלא להסתפק במדריגתו רק לעלות תמיד למעלה והוקשה ליעקב אבינו לאיזה תכלית הוטבע כן הרי זה נראה רעה גדולה כנזכר אך כאשר אבינו עיין ודקדק יותר ראה והשיג כי ראשו מגיע השמימה דתכלית השתוקקת זו לעלות תמיד לא לתהו בראו לצורך תאות הגוף רק תכליתו וראשו מגיע השמימה לתכלית יראת ה' כדי להוסיף תורה ומצות בכל יום ובכל יום ידמה בעיניו כאילו היום ניתנה התורה ויעמיק בה ויחדש בה אך תנאי דבק בענין זה כי ומלאכי אלהים אלו הצדיקים עולים ויורדים בו ירצה בעניני עבדות השי"ת ובלימוד התורה המה עולין ומוסיפין אומץ בכל יום אף בעניני הגוף ותאותיו יורדים ומסתפקין במיעוטו וזה הוי שני הפכים וראה כי אי אפשר בלא סייעתא דשמי' וזהו והנה ה' נצב עליו לסייעו ונכון:

וידר יעקב נדר עיי' פירש"י, ובמדרש פ' בחוקתי איתא רבנן אמרו על הכל השיבו הקב"ה ועל הפרנסה לא השיבו יעקב אמר אם יהי' אלהים עמדי אמר לו השי"ת אנכי אהיה עמך, ושמרני השיבו ושמרתיך, בדרך זה אשר אנכי הולך אמר לי בכל אשר תלך, ושבתי בשלום אל בית אבי, השיבו הקב"ה והשיבותיך אל האדמה הזאת ועל הפרנסה שאלה יעקב ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש לא השיבו אמר רב אסי אף על הפרנסה השיבו דכתיב כי לא אעזבך ואין לשון עזיבה האמור כאן אלא לשון פרנסה כמו שכתוב נער היית וגו' ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם, דבר אחר אעפ"י שזרעו ובניו מבקשין לחם לא ראיתי לאותו צדיק אביהם נעזב מיראתו של הקב"ה ע"כ ויש להבין מדוע לא ביארו רבנן טעמם דהרי ר' אסי שפיר אמר דמדאמר השי"ת כי לא אעזבך וזה תשובה על פרנסה ונראה דרבנן ס"ל דודאי הצדיק ראוי לכך שהי"ת יזמין לו פרנסתו וצורכי בריאתו כדי שיהיה יכולת בידו לעבוד עבודת הי בשמחה ובנחת אבל לפעמים נחסר הפרנסה מן הצדיק מטעם כי באמת הצדיק בעצמו אינו צריך להחיות גופו במעדנים וללבוש בגדים

יקרים רק להחיות נפשו בלחם לאכול ובגד ללבוש אך אינו יכול לסבול צער בניו וכל מה שיש לו מפזר לבניו כי רחמי האב יותר על בניו מעל עצמו והרבה פעמים אין הבנים ראוים שיהי' להם פרנסה בריוח מחמת חטאם ולזאת הוכרח למנוע גם מהצדיק גופיו שפע פרנסתו מפני שידוע מה שיהי' לו יחלק לבניו ותמצא לפי זה שהמדרש עצמו במה שמביא פי' אחר על הפסוק נער הייתי בזה מסביר ומתרץ טעם הרבנן שס"ל להו דעל הפרנסה לא השיבו מחמת הטעם אולי לא יהי' הבנים זכאין וראויין והוא יחלק להם ועל זה הבטיח השי"ת ליעקב כי לא אעזבך שאהי' מסייע אותך שתהיה זריז ביראת ה' אף שזרעך מבקשין לחם ולא יהיה להם פרנסה אעפ"י כן לא אעזבך מלסייע אותך שתהיה צדיק ולא תהיה נעזב ונכון:

פרשת וישלח

ויאבק איש עמו עד עלות השחר יראה לפרש על פי מה שפירשנו מאמר חכז"ל לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע יראה דהנה שני כתי בני אדם יש בעולם אשר כמעט אין להם תקנה להחזירם למוטב ולא יועיל להם שום תוכחה ושני כיתות הללו המה אלה שהושלמי יחד היצר טוב עם היצר הרע ואוננם כת הראשונה המה אנשים שיצר טוב שלהן הכניע עצמו לפני יצר הרע והסכים על מעשה רשע באומרו הנה אני כבר עשית עבירות רבות קשות וחמורת ובודאי שאין לי תקוה להשיג שכר עולם הבא א"כ הפסדתי עוה"ב אראה שיהיה לי עכ"פ עולם הזה ועובר עבירות בשאט נפש וממילא דלא יהני לזה שום תוכחה מפני שכמעט מן הנמנע ורחוק בעיניו שיהי' לו תקנה בתשובה וע"ז הזהירו חכז"ל ואמרו ואל תהיה רשע בפני עצמך דהיינו שלא תהיה מוחלט בדעתך שתהיה נשאר רשע לעולם ותתיאש מן התשובה כי אז אין לו תקנה ונאבד מן העולם, אך אנשי כת השניה המה להיפוך שהיצר הרע הכניע עצמו לפני היצר הטוב ועשו שלום ביניהם וגם היצר הרע מסכים על מעשה מצות כי מגמת היצר הרע להחטיא את האדם בעבירות גדולת וחמורת להביא את האדם לידי גדלות גובה וגאון כדי שיזלזל כבוד חכמים ולספר בגנותם ולזאת הוא מסכים ליצר הטוב שיעשה קצת מצות כדי שעל ידי קיום המצות יתגדל ויתקדש בדעתו ולזה ג"כ אין תקנה להחזירו למוטב וכמו ששמעתי בשם מורי מאוה"ג בעל חתם סופר זצלל"ה שאמר פי' הפסוק אל תוכח לץ פן ישנאך דאותות למד צדיק המה תיבת לץ והכונה שמי שהוא בעיניו למדן וצדיק אל תוכיח אותו כי יאמר למוכיחו אני צדיק יותר ממך אני למדן יותר ממך ומה תוכחה נוכל לומר לאיש בעל גאוה כזה ועל זה הזהירו חכז"ל ואפי' כל העולם אומרים עליך שאתה צדיק היה בעיניך

כרשע ואל תחזיק עצמך לצדיק ולזה הזהירו חכז"ל שלעולם לא יהי' ליצר טוב עם יצר הרע שלום ולעולם ירגיז אדם יצר הטוב על יצר הרע ותמיד יהיה קטט ומריבה ביניהם ובהיות שלום בין היצרים אז הוא רע מוחלט וזה כונת הכתוב ג"כ בקש שלום ורודפיהו ירצה דבין אדם לחבירו מחיוב להיות תמיד שלום אהבה ואחוה וכבר הפליגו חכז"ל במדת שלום באמרם שאפי' העליונים צריכין שלום ולכן בקש את השלום בכל אופן שתוכל להשיגו אבל בין גוף לנפש ובין יצר הרע ליצר טוב נהפוך הוא כי רודפיהו תמיד היה רודף אותו ממחיצתך שלא יהי' שלום ביניהם רק תמיד יתקוטטו יחד ואל יסכימו זה לזה כי כן רצון השי"ת אך לעתיד בעולם הבא יתבטל הרע מן העולם ולא יתעורר היצר רק לטוב אז יהיה שלום בניהם והנה ידוע שהגאולה העתידה להיות ב"ב יקרא בשם אור וכמו שנאמר והיה לעת ערב יהי' אור וכן אמר שומר אתא בוקר וזהו שרמז הכתוב ויאבק איש עמו לאחר שנודע שאיש זה הוא שרו של עשיו והוא השטן הוא היצר הרע וסיפר הכתוב שהתחילו היצ"ט עם היצר הרע להתקוטט ולעשות מלחמה ביניהם וקטטה זו יהיה כן לעולם עד עלות השחר עד שיהיה הגאולה ב"ב כי אז יהי' שלום ביניהם כי יעביר ממשלת זדון מן הארץ ולא יתעורר היצר רק לטוב אז יהי' שלום אבל עד הזמן זה תמיד יהיה התאבקות לבני יעקב בין יצר רע ליצר טוב כדי שעל ידי ניצוח מלחמה זו יבוא האדם להשגת שלימותו ותכלית בריאתו ונכון (צל הכסף שמנה עשר): **ויאמר** שלחני כי עלה השחר עיי' פירש"י ובחולין ריש פ' גיד הנשה אמר לו ליעקב מלאך אני ומעולם לא הגיע זמני לומר שירה עד היום הזה ויש להבין הכי מקרה היא שדוקא אז הגיע לומר פעם ראשון שירה, ולא פעם אחר, וצריך טעם על זה והנראה עפ"י מה שמבואר בדברי חכז"ל שמלאך זה הוא שרו של עשיו והוא השטן הוא המלאך המות יורד ומסטין עולה ומקטרג ועיקר התאבקות שלו היה עם יעקב לפתות אותו לרע ולהחטיאו אך כי לא יכול להחטיאו רק נגע בכף יריכו דהיינו כי שלט ביוצאי ירכו והנה איתא בזוהר הקדוש שבאמת מלאך זה הוא מלאך קדוש כשאר מלאכים רק שעיקר בריאתו הוא להחטיא את האדם ולפתותו אבל אם האדם אינו שומע לו ואינו מקבל פיתוי שלו אז המלאך גופא ישמח מאוד מפני שאז נתקיים רצון השי"ת שלא יחטא האדם ויגיע לתכליתו והמשל בזה מלך אחד שהיה לו בן נעים ונחמד מאוד ומושלם בכל המעלות טובות אך נתאוה המלך לידע אם בנו החביב מושלם ג"כ ביראת ה' ואינו שטוף אחר הזימה, מה עשה המלאך שכר זונה אחת ואמר לה דע שאני רוצה שתעשה כל מה שביכולתך לפתות את בני שיעשה הרע ואם תוכל לפתות אותו אז אתן לך שכרך חמשה דינרי זהב, והכה הזונה עשתה בכל יכולתה ופתה את הבן אך הבן גער בה בנזיפה ולא

שמע אליה ומעתה נתבונן אף שהזונה רצונה ומגמתה לפתות בן המלך כדי שתקבל שכרה ועתה שלא יכלה לפתות אותו תפסיד שכרה כי כן היה המדובר מפי המלך בכל זאת היא שמחה ביותר אם לא נתקיים רצונה לפתותו מאשר אם היתה יכולה לפתותו דאעפ"י שאז היתה מקבלת שכרה על כל פנים היה אז המלך בעצבון וצער גדול על חסרון וחטא בנו אך כאשר לא נתקיימה רצונה לפתותו ובן המלך נשאר צדיק הרי גודל שמחת המלך טוב לה יותר מחסרון קיבול שכרה כי באור פני מלך חיים ושמחה ורצון טוב לכל עבדיו וכיון שהזונה גרמה שמחת המלך בודאי תקבל שכרה בכפלי כפלים מהשכר הקצוב לה, והנמשל מבואר כי המלאך השטן אף שמקיים רצון המלך לפתות את האדם לעבירות מ"מ אם האדם לא יאבה לשמוע לו ונשאר צדיק אז ישמח המלאך ביותר מחמת שנתקיי' רצון השי"ת וגורם שישמח ה' במעשיו כי זה היה תכלית הבריאה שיהיה נברא אדם ויברא ג"כ מלאך מסית ומפתה לו והאדם לא ישמע ולא יאבה לו ואז יגיע האדם לתכליתו וגם מלאך המסית ומשטין יגיע ג"כ לתכלית מבוקשו וגם נתקיים רצון הבורא ית"ש בכונת תכלית בריאת האדם והנה כבר אמרו חכז"ל כל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו, דהכונה דודאי לאיש פשוט לא יתן לו שטן בכל כחותיו להחטיאו כי אז ודאי אין האדם פשוט הזה יוכל לעמוד נגדו וכבר הוסכם בתורתינו הקדושה שלכל אדם יש לו בחירה חפשיות וכמו שכתוב ראה הנה נתתי לפניך את החיים וגו' ובחרת בחיים ולהכי כל עוד שמוסיף אדם שלימות לנפשו בתורה ומצות גם יצרו גדול כמו שתמיד יעמוד על מעמד השווה ויהי' לו בחירה חפשית ונמשך לנו מזה דלהצדיק שיותר גדול בעולם לו לבד מוכרח שיהיה יצרו מלאך השטן בכל כחותיו לפתותו ולהסית אותו לרעה וזה היה יעקב אבינו שהיה בחיר שבאבות ומטתו שלימה ודמותו חקוק בכסא כבוד ולאשר הוא היה צדיק היותר גדול שבעולם נזדקק לו השטן המלאך בכל כחו כדי להחטיאו אך אחר שבכל כחו לא יכול לו ויעקב אבינו נצמח אותו אמר המלאך דבר חכמה הנה רק בעת הזאת הגעתי לשלימותי ולתכלית בריאותי כדי שיהיה נעשה רצון השי"ת ולזאת עתה הגיע זמני לומר שירה מחמת שעתה הגעתי לשלימות בריאתי ונכון. **יעבור** נא אדוני לפני עבדו עד אשר אבוא שעירה אל אדוני ופירש"י ואימתי ילך בימי המשיח שנאמר ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשיו יראה ענינו במה שאמרנו לפרש הפסוק קומי אורי כי בא אורך וכבוד ה' עליך זרח עפ"י דמיון מלך גדול עשה משתה גדול לכל שרי המדינות והכין לזה בית ארמון גדול מאוד ויאספו שמה כל הקרואים לסעודה ויהי כאשר הגיע הלילה חשך ואפילה היה בבית לקח המלך כפני (לאמפף) אחד גדול מאוד ותלה אותו באמצע הבירה והדליק את הפתילה כדי להאיר

לכל המתאספים באור גדול אך מיד אחרי הדליקה הורד את הפתילה למטה כדי שיבלע הנפט בתוך הפתילה ותאיר היטב כי כן דרך לעשות בכל מנורת נפט ובתוך כך הוצרך המלך לפנות על זמן מה ולא היה שום אדם אשר הבין מעשה המנורה ואיך ומה לעשות להעלות את הפתילה הדולקת להאיר בכל אנשי הבירה ומתוך כך נשארה הבירה חשך ואופל ולא יכלו האנשים לראות ענינים הצריכין להם מחמת החושך רק מקצת אנשים אשר הי' קרובים למנורה ראו קצת לאור הפתילה הנמוכה הדולקת אך הרחוקים מן המנורה הדליקו להם נרות שונות מן אור המנורה ונעשו כתות כתות אשר לכל כת וכת יש נר משונה מחבירו אך כולם הדליקו הנרות מן האור המנורה הנמוכה אך בעבור זמן מה בא המלך לתוך הבירה והעלה את הפתילה על מכונה פתאום והאיר לכל הבירה ונתמלא הארמון באור גדול כשמש בצהרים אז השליכו כולם את הנרות מידם כי שרגא בנוהרא מאי מהני ע"כ המשל הנמשל בזה הנה המלך הוא מלך מלכי מלכים הקב"ה ברא את העולם כלו ומלואו וטרם הוציאנו ממצרים ונתן לנו תורה מן השמים היה העולם חושך ואפילה בלי אור האמונה אך עם יציאת מצרים וקבלת התורה הדליק ה' ית"ש את המנורה להאיר לכל העולם וכדכתיב שמעו עמים ירגזון וגו' אז נבהלו וגו' אך הקב"ה שקע את האור לזמן מה והוריד הפתילה המאירה מחמת שישראל לא הי' מתוקנים כראוי בתורה ומצות יהי' כמו הפתילה שעדיי' לא נבלע בה הנפט שאינה מאירה יפה כי כר מצוה ותורה אור לכן היצר הקב"ה להשקיע קצת את התורה כדי ליסר את ישראל בגלות ויסורין ולא יהי' רעים מחמת וישמן ישורן ויבעט ובתוך כך פנה המלך ממנו ורק ישראל הקרובים ראו קצת אצל האור הנשאר אך האומת הרחוקים לקחו להן מן התורה הקדושה אור חדש לעצמן והדליקו להן נרות שונות ואמונת בדוית אבל כשיתגלה מלך המשיח ב"ב אז יתנשא הפתילה הדולקת ותחזור התורה להעשות אור גדול והאיר לכל העולם אז ישליכו כל איש את אלילו ונרו כי ה' יתגלה שקרם וזהו כונת הכתוב קומי אורי דהיינו האור הגדול יקום להאיר ואז כי בא אורך דהיינו אורות הקטנים יבטלו מן העולם וממילא וכבוד ה' עליך זרח וזהו ג"כ הכונה בפ' ועלו מושיעים בהר ציון דהיינו שיגיע התשועה ואור גם להר עשיו דהיינו לאומת העולם שגם המה יהנו מהאור הגדול ואז והיתה לה' המלוכה אמן כן יהי רצון ונכון:

פרשת וישב

ויאמר אליהם שמעו נא החלום הזה אשר חלמתי והנה אנחנו מאלמים אלומים בתוך השדה והנה קמה אלומתי וגם נצבה והנה תסובינה אלומתיכם ותשתחוינה לאלומתי

ויאמרו לו אחיו המלוך תמלוך עלינו אם משול תמשל בנו ויוסיפו עוד שנוא אותו וגו' ע"כ והדיקדוקים רבו ונראה דהנה מצינו שני מיני ממשלה בעולם המין אחד הוא אשר נהיתה ליסוד מוסד בעולם כאשר נתאספו אנשים בחבורה אחת יושם הראשית והממשלה על אחד מהן ויהי ראש ביניהם וכבר כתבו חכז"ל דאפי' חבורת גנבים ורוצחים ג"כ יבחרו אחד מהם שיהיה לראש ביניהם שעל פיו יושם חק ויושר לכל ענייניהם כי לולא כן תפול החברה בכללה וכבר פירשו חכז"ל הפסוק באין עצה יפול עם ותשועה ברוב יועץ שפירושו כמו אם אין לאסיפה שום מנהיג אשר על פיו יונהגו דהיינו שאין עצה אז יפול העם כן התשועה יפול ברוב יועץ אם יהי' הרבה יועצים ומנהיגים כי אז זה בונה וזה סותר ויעדר מהם הנהגה ביושר ולזאת הוכרחו למושל ונותן חוק כדי שמתקיים האסיפה והנה המושל הזה אינינו קונה ממשלתו מצד מעלות טובת אשר לו ופחיתות מעלות בני החברא לנגדו דהא אפי' אם יהי' כולם שווים במעלה על כל זה מוכרח שיהיה א' מהן מושל נמצא לפ"ז זה המושל אשר ניתנה בידו הממשלה אף שהוא מתלבש במעלה מ"מ לא הגיע לבני חברא מזה שום פחיתות הכבוד כי אם היה טבע הענין סובל שיהי' כולם מושלים כאחת ודאי היה כן רק משום דהוא דבר בלתי אפשרי שאין שני מלכים משתמשין בכתר אחד ע"כ רק אחד יובחר למושל ואין למושל זה להתגאות בממשלתו על חביריו ובני החברא כי כולם שווים במעלה, מין הב' הוא המלך והוא בחיר ה' נבחר משמים והוא עולה במעלה גדולה וכל העם כולם מתלבשים פחיתת נגד מעלתו לכן הוא ראוי ונכון להשתחות וליפול על פניו לפני המלך מה שאין עושין כן לשאר מושלי עולם וכל זה כדי להראות ולהודת שלעומת המלך כולם פחותי' ולעפר יחשבו נגד גדולת המלך ומעלתו הגבוה. והנה בשמואל הנביא כתיב ויתקבצו כל ישראל וגו' ויאמרו שימה לנו מלך לשופטינו וירע הדבר בעיני שמואל וגו' כאשר אמרו לו תנה לנו מלך ותמהו המפרשים הלא שימת מלך היא מצות עשה בתורה ולמה הרע בעיני שמואל אך בדברינו יובן שנראה שעיקר מצות שימת מלך שיובחר איש מובחר אנושי מלא משלימות המדות והמעלות על פי התורה ונשים אותו עלינו למלך ויהיה נודע לנו פחיתתינו נגדו ונדע שהוא בחיר ה' ויהי אימתו עלינו ולא יגור מפני איש וכמו שדרשו על פסוק שום תשים עליך מלך עליך דייקא שהוא יהיה עולה במעלה גבוה נגדך מחמת פחיתותך אבל בני ישראל לא כן שאלו אלא תנו לנו מלך לנו מלך דייקא שיהיה בגדר המעלה כמוני ולא יהיה רק בתמונת מושל אשר בנו מצד ההכרח אבל באמת לא יהיה לו שום מעלה נגדינו וכנ"ל ולכן היה רע בעיני שמואל בקשתם, כיון שלא בקשו מלך בחיר ה' שיהיה מולך עליהם, והנה בהחלום שהי' ואלמין אלומים פי' התרגום שהי'

מאסרין אסרין שהי' כולם קושרין גופן ונפשותם לאביהם שבשמים ע"י תורה ומצות והנה קמה אלומתי וגם נצבה ירצה שראה בחלומו יוסף שהתלבש במעלת המושל ונעשה שר ומנהיג ביניהם ואף שהי' כולם במדריגה אחת בענין שלימותו עכ"פ מצד טבע העולם מוכרח שיהיה אחד מושל ביניהם והוא המושל אבל עם כל זאת לא ירדו האחים ממעלתם אך כאשר סיפר יוסף שחלם לו והנה תסובנה אלומתיכם ותשתחונה לאלומתי וזה מורה שגם המה התלבשו בפחיתות נגד מעלתו וירדו עשר מעלות נגדו עד שהוא במדריגת מלך וראוי שישתחו אליו אז אמרו המלך תמלך עלינו האם יעלה על דעתך שתהי' למלך עלינו כאילו אתה בחיר ה' ומלך וראוי להשתחות לפניך זה היה לא תהי' ואין חלום בלא דברים בטנים אך אפשר אם משול תמשול בנו יוכל להיות שתהיה מושל אך בקרבינו לא משום מעלתך רק כי הכרח שיהיה אחד מושל אבל אין אנו פחותים ממעלתך כי אתה תמשיל בנו דהיינו בינינו שוים במעלתינו ונמצא חלומך בטל ונכון:

וישב יעקב וגו' ביקש יעקב לישב בשלוה עיי' מה שכתבתי בספרי אומר לציון בפתיחה אות ט"ו:

בפסוק לך נא וראה את שלום אחיך ואת שלום הצאן איתא במדרש הראה לו את שדרש ר' עקיבא ע"כ ומובא בספר ילקוט אליעזר ע"ש והוא תמוה. ונראה לענ"ד לפרש על פי מה שכתבתי בספר אומר לציון בפתיחה אות כ"ט לפרש דברי ר' עקיבא שדרש את ה' אלהיך תירא לרבות תלמידי חכמים דהנה ידוע ממאמר חכז"ל שכתבו שיש שני מיני יראה מין הא' הוא יראה מחמת עונש כאדם אשר ירא מעונש ומשבט מושל מין השני הוא יראת התרוממת שהוא כמו יראת האדם מרבו או מגדול הדור כאשר יצורר אדם בשכלו גודל מעלת הרב או גדולת חכם הגדול ומושלם בכל מיני שלימות ויודע ג"כ ומבין פחיתת עצמו ומיעוט ערכו נגד מעלת החכם אם תסוג נפשו אחור ותירא ותבוש להרים ראש נגד הרב או החכם וזה היא יראת התרוממת שבא מחמת השכל וציור שיש בלבו מגודל מעלת החכם וזה נקרא בלשון עכו"ם עהרפארכט, אך אם אין בלב האדם שכל ובינה לצייר גודל מעלת החכם והמושלם ואין לו ידיעה ושום תפיסה למעלת החכמה ושלימות האמיתי כמו שאנו רואין בעינינו שהמון העם אין מכירין שום שלימות ואין חשוב אצלם שום חכמה כי חכמה ומוסר אוילם בא רק הכסף יענה להם את הכל ויעשו להם אלהי כסף וזהב דאלו אנשים לא ישיגו יראת התרומות לעולם והנה לאשר צייונו ה' ית"ש בתורתו את ה' אלהיך תירא זה מורה לן שנתבונן בשכלינו לירא את ה' יראת התרוממת בגין דהוא רב ושליט על כל העולמת והוא מקור כל החכמות

והשלימות א"כ מוכח מזה שנתרבה ג"כ יראת התלמידי חכמים כי ע"כ צריך להיות בלבו ציור והשכלה להיות ירא מתלמיד חכם גדול מחמת גודל מעלתו ויקרוכי כי רק אז יוכל לעלות במעלת השכל ויאמר אם נה מפני תלמיד חכם אני ירא על אחת כמה וכמה גדלה מעלת הבורא ית"ש וחכמתו וגדלו ויכולתו שראוי ונכון להיות ירא ומפחד תמיד מפני הדר גאון עוזו אך אם אין ציור והשכלה בלב להיות ירא מפני תלמיד חכם הרואה אותו לפניו ועומד נגדו והשמן לבו לצייר מעלת החכמה ולהכיר פתיחת ערכו איך יעוף המים בלי כנפים להיות ירא מפני השי"ת יראת התרוממות וזה כונת ר"ע כיון שנצטוינו להיות ירא מהשי"ת יראת התרוממת אז אפשר בענין ואופן אחר להשיג מדרגה זו רק בהיות כבר ציור והשכלה בלבנו להיות ירא מפני צדיק וגדול הדור שעומד לפנינו ונמצא שפיר דרש ר' עקיבא את ה' אלהיך תירא לרבות תלמיד חכם באשר שמוכרח שיהי' נמצא בלב ציור והשכלה ורק על ידי מציאות מעלת החכמה נוכל לעלות במעלות הקודש לירא מפני היראת התרוממת, ובזה יובן המדרש הנ"ל דהיה קשה למדרש הרי ידוע דתיבת שלום כולל כל מין שלימות וכמו שפירש"י ז"ל על פסוק ויבא יעקב שלם, שלם בגופו וממונו ותורתו א"כ קשה למה פרט הכתוב את שלום אחיך ואת שלום הצאן הלא שלום אחיך כולל הכל וא"כ ואת שלום הצאן מיותר וע"ז תוסף המדרש דאדרבה כונת יעקב אבינו היה לצוות ולהזהיר את יוסף שתמיד יהבינן על שלימת החכמים מופשט משאר שלימות דהיינו שיתבונן על מעלת חכמת אדם בלי הצטרפות קניני הזמן ורק אז אם יהי' לו ציור בנפשו לרומם מעלת החכמה אז ישיג שלימות האדם ולירא מהם ואז נקל לו לעלות במעלת ירא מפני ה' יראת התרוממת וזה מאמר הכתוב לך נא וראה והתבונן על שלום אחיך להשיג מעלת חכמתם מופשט ומובדל מקניני הזמן ולזה כיון הכתוב באומרו ואת שלום הצאן מובדל ומופרש משלום אחיך דרק באופן זה תשיג ותוכל להגיע למעלת איש ירא אלקים באמת ומה שאמר המדרש שהראה לו את שדרש ר"ע דהיינו את ה' אלהיך תירא לרבות תלמידי חכמים דהיינו יראת תלמידי חכמים קודם בזמן שע"כ יהי' ציור בלבו לירא מפני תלמידי חכמים מחמת רוממת חכמתם בלי הסתכלות על קנינים ואפי' הם דלים ועניים אז יוכל לבוא למדרגה היותר גבוה להיות ירא ה' ביראת התרומונת ונכון:

והבור ריק אין בו מים ופירש"י מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו והוא מבואר במס' שבת כ"ב שמביא הש"ס בשם ר' תנחום נר חנוכה שהניחה למעלה מעשרים אמה פסולה שוב מביא הש"ס בשם ר' תנחום והבור ריק וגו' מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו והדרשנים דרשי סמיכות הני תרי מילי דר' תנחום, ונראה לענ"ד כי יש להבין על

הפסוק ויאמר ראובן אל תשפכו דם השליכו אל הבור הזה וגו' למען הציל אותו מידם וכי זו הצלה היא כיון שיש בבור נחשים ועקרבים א"כ ודאי ימות אותו והנה הרמב"ן כתב שהיה הבור עמוק ולא ידעו שיש בו נחשים ועקרבים אך אכתי קשה דעכ"פ ספק הוי אם יש בו נחשים ועקרבים והוי ספק נפשות ואיך יוכל הכתוב לכתוב למען הציל אותו כיון שלפי ראות העין אין זה הצלה אך נראה דאחי יוסף לכך התירו לעצמן להשליכו צבור עפ"י מאמר ראובן מטעם שהוא ספק ספיקא ספק אם יש בבור נחשים ועקרבים כיון שעמוק הבור לא נודע להם ואת"ל יהיה בו נחשים ועקרבים דלמא יוסף הוא חבר כיון שמסר לו יעקב בל חכמתו ואמרי' במס' יבמות ק"א דפליגי תנאי אם נפל אדם לחפירה מלאה נחשים ועקרבים אי מעידין עליו שמת ומשמע שם דהיכי שנפל לבור רחב שאינו דוחק אז אין מעידין עליו שמא חבר הוא ויודע ללחוש ולא הזיקו אותו ויוכל לחיות א"כ כיון דאיכא ספק ספקא וקיימ"ל דס"ס הוי כרוב ואזלי' בתר רובא אפי' בדיני נפשות כמבואר בסנהדרין ס"ט ולזאת שפיר כתבה התורה למען הצילו ולהשיבו אל אביו כיון שעל פי התורה הוי ס"ס וחשיב כרוב והתורה העמידה דבריה על הרוב. אך לכאורה אכתי הא להרבה פוסקים ס"ל דהיכי דאפשר לברר לא מהני ספק ספקא וא"כ הכי יכולין לברר אם יש נחשים ועקרבים בבור דהא אפשר ליטל עששית בנר דלוק בו ולהורידה בתוך הבור ולראות אם יש בה נחשים ועקרבים ושמא ימצא בה נחשים ואך יאמר למען הצילם אך י"ל דהבור היה עמוק מעשרים אמה א"כ לא מהני עששית שהורידו בו נר דלוק דהרי נר חנוכה פסול למעלה מעשרים אמה משום דלא שלטה בהו עינא א"כ לא מהני הורדת הנר לתוך הבור ובזה א"ש דבלא דינא דנר חנוכה שהניחו למעלה משום דלא שלטה בו עינו לא היה יכול לומר דהבור ריק אבל נחשים ועקרבים יש בה א"כ קשיא הא הוי ס"ס דאיכא לברורי אבל בהקדמת נר חנוכה שהניחה וגו' א"ש:

ויאמר אליהם ראובן אל תשפכו דם השליכו אותו אל הבור זה וגו' למען הציל אותו מידם ובמדרש הדודאים נתנו ריח זה ראובן שהציל את יוסף ועל פתחינו כל מגדים זה נר חנוכה ע"כ מובא בספר ילקוט אליעזר ערך חנוכה, ויש להבין כונת המדרש ונראה דהנה אנחנו בית ישראל חוגגים את ימי חנוכה בהדלקת נרות על פתחי חצירנו להזכיר הנס גדול שנעשה לנו בהדלקת הנרות במקדש ואמנם היא גופא טעמא בעי למה היה הנס דוקא בנירות ולא בדבר אחר ונראה דהנה כבר ביארו חכז"ל החילוק שיש בין נס חנוכה לנס פורים דבפורים היה הגזירה להשמיד ולהרוג אותנו לכן התקינו חכז"ל לעשות משתה ושמחה לענג גופינו לאכול ולשתות מדה כנגד מדה הגזירה היה לאבד ולכלות גופינו לכן אנו עושין להיפוך לענג גופינו במאכל ומשתה בסעודה אבל בחנוכה

לא גזרו היונים לכלות גופינו רק עיקר גזירתם היה רק לעקור ולשרש התורה מאתנו ולהמית נפשינו לכן שפיר היה הנס בנרות כמו דאמרי' דרש בר קפרא התורה נקרא נר שנאמר כי כר מצוה ותורה אור כמו שכתוב נר אלהים נשמת אדם וכיון דהגזירה היתה לעקור התורה ממנו ולכלות נפשינו ששניהם התורה והנפש נקראים נר לכן היתה הנס בנרות כי גם הגזירה הי' לכלות הנירות ולזאת גם התשועה והנס בא בנירות וכיון שראינו שחכז"ל חייבו אותנו להדליק נר חנוכה על פתחי חצרינו משום פרסומי ניסא ובפורים דהי' הצלת גופינו ממיתה לא תקנו כן רק להיות כל איש שורר בביתו ומה אנו למדין שהצלת נפשינו והצלת התורה הוא חשיב אצלינו יותר מהצלת הגוף ממיתה לחיים אך עדיין קשה מהיכי אנו למדין כן ומנא ידעו חכז"ל להחליט כן ולתקן נר חנוכה על פתחינו ולפרסם הנס ע"כ זה נלמד מראובן שהרי הבור היה מלא מנחשים ועקרבים א"כ איך כתבה התורה למען הצילו הרי הוא ממש גורם מיתתו, וע"כ צ"ל כיון שעל פי התורה הי' מותר להשליכו שם משום דהוי ספק ספיקא כנ"ל שפיר כ' התורה למען הצילו ואין אנו מחשיבים הגוף נגד התורה וזה פי' המדרש כיון שהתורה העידה שראובן הציל את יוסף על ידי כן אנו למדין שנניח נר חנוכה על פתחינו וזה שאמר הדודאים וגו' זה ראובן, וממילא על פתחינו זה נר חנוכה ונכון.

פרשת מקץ

ויהי מקץ שנתים ימים מדרש אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו זה יוסף ולא פנה אל רהבים ושטי כזב ע"י שאמר לשר המשקין כי אם זכרתני ותזכרתני ניתוסף לו שנים והקשה היפה תואר מה חטא יוסף בזה וכי אינו ראוי לאדם להשתדל בדרך טבע בדרכי אנושי והלא אמרי' יכול יהיה יושב ובטל ת"ל בכל אשר תעשה וברכתיך ונראה לענ"ד דודאי הוא אמת שהבוטח בה' על תשועת נפשו מחויב לעשות כל מה שביכולתו ולא לסמוך על הנס אמנם דוקא בדבר דתליא בבחירת אדם לעשות מעשה או לדבר מחיוב לעשות כל מה שביכולתו כדי לקיים וברכתיך בכל אשר תעשה אבל בדבר שאינו תלוי בבחירת אדם רק בידי שמים והוא סומך על מעשיו שיצליח זה גורע ומכלה מדות הבטחון בהשי"ת והנה שיהי' אדם זוכר דבר ולא ישכח אם הוא נכלל בבחירת אדם או תליא בגזירה מן השמים תליא בפלוגתת אחרונים אי שכחה הוי כאונס ושוגג או אי שכחה הוי כפשיעה עיין בש"ע או"ח סי' ק"ח במג"א וברכי יוסף ונחזי אנן למי דסובר שחכה הוי כפשיעה ע"כ צ"ל דיש לאדם כח ובחירה שלא לשכוח דבר ולזכור אותו ומדלא עשה כן ושכח הוי כפשיעה וממילא לפי זה הא דביקש יוסף משר המשקים

שיזכור אותו ולא ישכחנו כדין עשה שהרי זכירה ושכחה ג"כ תלוי בבחירת אדם ושפיר השתדל יוסף שלא ישכחו ויזכור אותו אבל למאי דקיימ"ל דשכחה הוי כאונס דדוקא בשומר שאמר על הפקדון אינו יודע היכן הוא הפקדון אמרי' כל לא ידענו פשיעותא הוא דשאני שומר כיון שקיבל עליו לשמור מחויב לעשות כל טצדקי שבעולם ע"י סימנים וכתיבה שלא לשכחו ולידע מקומו אבל בשאר דברים שכחה הוי כאונס וכן הלכה ואמרי' בגמרא לבא דאינשי אינשי וממילא לא הי' ראוי ליוסף להשתדל ששר המשקים יזכירנו ולא ישכח אותו כי אינו תלוי בבחירתו כי השוגג ואונס אינו בבחירת אדם רק בידי שמים לזאת לא היה ראוי ליוסף לאמר רק שידבר בעדו לפני פרעה אך על הזכירה שלא ישכח אותו שר המשקים על זה היה לו לבקש מה' יתברך שיכין לב שר המשקים שלא ישכח אותו וזהו פי' המדרש הנ"ל אשרי איש זה יוסף שהיה בוטח בה' אשר לא פנה לדעה דחויה ושקר שהשכחה והזכרון תלוי בבחירת אדם כי טענה זו היא מסיבת גאוה ושקר וזה רהב ושטי כזב ולזה שפיר אמר המדרש בשביל שבאמת היה יוסף בטח בה' רק כי פנה אל רהבים ושטי כזב והיה סבור בדעתו שגם הזכרון תלוי בבחירת אדם כדעה הנ"ל ובאמת הלכה דשכחה הוי אונס ותלוי בידי שמים א"כ חטא יוסף במה שאמר כי אם זכרתני דזה הזכרון בידי שמים הוא לכן נענש על שתי שנים ודו"ק:

ויאמר פרעה אל יוסף אחרי הודיע אלהים אותך את כל זאת אין חכם ונבון כמוך, אתה תהיה על ביתי ופירש רמב"ן אחרי שהודיע אלהים אותך החכמה והנבואה זאת אין נבון וחכם כמותך גם בשאר ענינים וראוי אתה להיות שר ומשנה למלך ע"כ, ויש לדקדק דהרי אמרינן במס' ב"ב ד' י"ב מיום שחרב בית המקדש ניתנה נבואה לשוטים א"כ אפשר שגם קודם שהיה בנוי בית המקדש ג"כ ניתן נבואה לשוטים א"כ אינו מוכח מזה שאחר שהוא נביא ויודע סתרים מ"מ אפשר שהוא שוטה א"כ איך אמר אין נבון וחכם כמוך, אבל הנראה דהמרש"א בחדושי אגדות שם כ' ראותו הנבואה שבא לשוטים אינו מגיע מאה אלהים אלא משד וזה החילוק דהנבואה הבאה לאדם מאת השי"ת דוקא לחכם בא ולא לשוטה והנבואה הבאה לאדם מאת השד הוא בא דוקא לשוטה ולא לחכם ובזה יפורש הפסוק בטוב טעם אמר פרעה הנה שאני רואה שהודיעך אלהים כל זאת ואם תאמר לא כן הוא שזה הנבואה אינו מאלהים רק משד זה שקר דהכי אין נבון וחכם כמותך וכיון דאתה חכם ע"כ הנבואה אינו מהשד אלא מאלקים דנבואה מן השד לא בא אלא לשוטים וא"כ זאת אשר נודע לך בפתרון החלום ע"כ בנבואה מאת האלהים הוא לזאת ראוי אתה להיות אצלי שר ומנהיג משנה למלך ונכון:

כי תועבת מצרים כל רועה צאן ואמרו חכז"ל שהי' עובדין את הצאן לאלהות ויש להבין מדוע בחרו דוקא בצאן לאלהות ולא בבעל חי אחר גם יש להבין מדוע שנאו את רועי צאן מה טעם יש בדבר עוד יש להבין מדוע הי' אבותינו הצדיקים רועי צאן הבל יעקב אבינו ושבטי יה משה רבינו ודוד המלך ע"ה מה טעם יש בדבר. עוד יש לחקור מאיזה טעם וסברא הי' מצרים מעבידין את אבותינו בפרך ובעבודה קשה:

ונראה דהנה העיקרים הביא דעת אפיקורסים קדמונים שהחליטו בדעתם הנבערה שמין האדם הוא היותר פחות הערך מכל מיני בעלי חיים, באמרם שכל מיני בעלי חיים המה בתכלית השלימות בגופם דמיד בתחלת בריאתן מזונם מוכן בלי שום תיקון בגדיהם מוכן עמהם מתחילת הווייתן גם כלי מלחמתם כמו הקרן לשור וכדומה מוכן עמהם ולא נחסר מהם דבר שיוצרך אחד מהן לחבירו לבנות ביתם לחסות בצילם להנצל מזרם ומטר ואין להם שום צער ודאגה לא כן עין האד' דכל ענינו להיפוך כי אדם לעמל יולד ומתחילת הווייתו עד יום מותו דאגה ואנחה יסובבנהו לכלכל את גופו במזון ומלבוש ודירה ומוכן לכל מיני צער כי אין רגע בלי פגע ואין שעה בלי רע עד כי יאמרו הרשעים הנ"ל שהי"ת ברא את האדם לנקמה לכלה בו חמתו, אך באמת תיפח רוחם האמונה הרעה הזאת בא להם מחמת שאינם מאמינים באושר הנפש והצלחת עולם הבא וכל מעשי אדם והצלחתו יגינו וכל קורותיו נמשכו אחר זכיותיו ושכרו יקבל לעתיד אך המה הרשעים הנ"ל אינם רואים רק הצלחת עולם הזה ולכך הגב יהו מעלת בעלי חיים על מעלת מין אנושי, ויראה דהמצרים היה דעתם כדעת האפקורסים הנ"ל דהבעלי חיים המה מוצלחים יותר ממין אדם וכל עבודתם היה להצלחה זמנית ומטעם זה עשו את הבעלי חיים לאלהות כי בעל חי מוצלח יותר וראו עוד אנשי מצרים לבחור מכל מיני בעלי חיים לאלהות את הצאן מפני שנמצא במין צאן דברים מעולים ויקרים אשר אין כן בשארי מיני בעלי חיים ענין אחד דהצאן אשר אין להם רועה הוה נתונין לביזה ולאבד יותר משאר בעלי חיים מחמת שאין בצאן דבר נברא להיות לכלי מלחמה להם שילחמו עמו נגד השונאים הבאים עליו כמו שנמצא לשאר בעלי חיים קרן לשור ושינים לזאב מלתעות לכפירים וכדומה רק לצאן אין להם שום כלי מלחמה להלחם בו ולכך החיות רעות טורפת אותן ביותר על כל פנים דהצאן המה בלתי מוצלחים אמנם אם ניקח הדבר בבחינה אחרת מצאנו שהצאן המה מין היותר מוצלחים כי בעליהם נהנים מחלב שלהן ומגיזי צמר וולדות שלהן וכבר אמרו חכז"ל למה נקרא שמם עשתרות שמעשרת את בעליהן ממוצא הדברים אנו למדין שהצאן הוא בבחינה אחת היותר מוצלח מכל מיני בעל חיים מטעם שמעשרת ומצליחם את בעליהם ובבחינה אחרת הצאן המה היותר

שפלים ובלתי מוצלחים ומוכנים לאכילת חיות רעות ולא לחנם אמר משה רבינו יפקוד ה' וגו' ולא תהיה עדת ה' כצאן אשר אין להם רועה רק להורת כי צאן אשר אין להם רועה המה היותר שפלים ובלתי מוצלחים וזה גופא היה עבודת מצרים שהיה מאמינים שכל הוא במקרה בלי השגחה והמה כצאן אשר אין להם רועה ועוד האמינו כי עיקר הצלחה הוא בעולם הזה ולא האמינו בעולם הבא ולזאת לכל דבר אשר היה מוצלח היו מיקרין אותו ומכבדין אותו וממילא הצאן שהמה מוצלחים ביתר שאת מכל הנבראים ושמו אותן לאלהות ולדבר אשר בלתי מוצלח הי' משפילין אותו ועינוי אותם כצאן אשר אין להם רועה ומטעם זה הי' מעבידן את ישראל בעבודה קשה מפני שהמצרים דימו את בני ישראל בהיותם מאמינים בה' והשגחתו וגרים מארץ נכריה שיותר פחותי ערך ושפלים כנגד עצמם שהי' תושבים ומוצלחים ולכך עינו את בני ישראל כאדון העושה לעבדו ומהאי טעמא הי' שונאין כל רועה צאן דכל רועה צאן מורה על השגחה ממנהיג העולם ומעניש על הרע ומשלם שכר לעושי טוב ואמונה זו היה מתועב ביניהם מחמת שהמה האמינו שהכל תלוי במקרה ולית דין ולית דיין אמנם אבותינו הצדיקים היו בכיוון רועי צאן להורות כמו שהרועה משגיח על צאנו ומעביר צאנו תחת שבטו ונצילם מן החיות רעות כמו כן כל העולם מושגח מבורא עולם והצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט ועיקר הצלחת האדם אינו בעוה"ז רק לעולם הבא על פי מעשיו תכיותיו הנאמרים לפני מטתו ובזה יש להבין דברי חכז"ל שאמרו אותו שנה שיצאו ישראל ממצרים היה שבת עשור לחודש ניסן ולקחו שה וקשרו בכרעי המטה ע"כ ויש להפליא למה קשרו אותו דוקא בכרעי המטה ובדברינו הנ"ל יובן הדבר דאחר שידענו שהשה מורה על הצלחה והיא היתה ענין אלהות למצרים ולזאת הורה אותנו השי"ת שאין הצלחות עולם הזה אמת רק העיקר הוא השם טוב בשעת מיתתו ממעשיו הטובים ולזאת שפיר דקדקו חכז"ל שקשרו את השה דהיינו שקשרו את הצלחה בכרעי המטה שאדם שוכב עליו במיתתו כי עיקר הצלחת אדם הוא בעת מיתתו ממעשיו הטובים ולא בעולם הזה ונכון ועי' תודת אהרן:

פרשת ויגש

ויגש אליו יהודה ויאמר בי אדוני ידבר נא עבדך דבר באזני אדוני ואל יחר אפך בעבדך כי כמוך כפרעה ויש להבין כי למה יחרה אף יוסף בשביל שידבר יהודא אם ידבר דיבורים הגונים בודאי אין דרך החכם להיות בחרי אף בחנם ואם ידבר דיבורים אשר יהיה נגד כבוד יוסף פשיטא דבצדק יוחר אף יוסף כי מי הוא זה אשר יוכל לומר אפי'

רק לאיש פשוט אקללך ואל יחר אפך בי ומכ"ש לשר גדול כיוסף ומה טעם יש בבקשת יהודא. ועוד יש להבין מה ענין כי כמוך כפרעה אדרבה אם הוא דומה לפרעה המלך כ"ש שיוכרח לקצר דבריו ובמדרש איתא מים עמוקים עצה בלב איש וגו' לבאר עמוק מלאה צונן ולא היתה בריה יכולה לשתות ממנו בא אחד וקשר חבל בחבל משיחה במשיחה ודלה ממנו ושתה כך לא זז יהודא מהשיב ליוסף דבר על דבר עד שעמד על לבו ע"כ מדרש והוא בלתי מובן ונראה דהנה יש חילוק גדול במשפט שכל האנושי בין אם עבד פוגע בכבוד רבו בין אם אדם דעלמא שפוגע בכבוד חבירו לענין העונש דאם אחד יבוא לבית חבירו ופוגע בכבוד הבעל הבית אז הבע"ב דוחה את הפוגע בכבודו לחוץ מפתח ביתו ויאמר לו הרחק ממני ולא תראה פני עוד כי אין אתה כדאי שאדבר עמך יותר ויהי' לו שונא מוחלט לעולם לא כן עבד שפוגע בכבוד רבו שאין מדרך לגרש העבד מביתו ושיהיה לו שנאה עמו אבל מדרך הרב להעניש ולקלל עבדו אבל משקבל עונשו אומר לו הרב לך למלאכתך ואוהב אותו כמקדם כי זה איננו כבוד לרב שיהיה לו שנאה וריב עם עבדו והנה העם אצל המלך חשובין כעבד לפני הרב ואם איש יחטא למלך אז המלך מענשו לפי ערך החטא אך אין כבוד לומר לאיש החוטא שאהיה שונא שלך לעולם כי אין זה מדרך הכבוד והנה יהודא היה לו טענת הרבה להציל את בנימן או שיהיה עבד תחתו או שימית האב ועוד כדומה כמבואר במדרש והיה יהודא בטוח בנפשו שאם ישמע יוסף כל טענותיו בלי ספק יהי א' מטענותיו מקבל אצל יוסף ויוצא בנימין לחירות אך פחד יהודא שמא ישמע יוסף טענה ראשונה או שנייה אולי יהי' קצת נגד כבודו יפתח לו הדלת ויוציאנו ויאמר לו אל תוסיף ראות פני ואז ישארו לו שאר טענותיו לריק ולא יכול להציל את בנימין ולזאת התחכם יהודא והקדים לפניו טענה אחת שיהיה לו לבטחון שישמע יוסף כל טענותיו ולא ירחיקנו ממנו ולזה אמר בי אדוני אני איננו כאיש דעלמא אשר אם ידבר נגד חבירו דבר שהוא שלא לכבודו אז יחרה אפו בו וירחק אותו מנגד פניו וישנאהו ולא יניחנו עוד לדבר לפניו אבל באמת אני לפניך כעבד שמדבר לפני אדוניו וזה כוונתו באמרו בי אדוני ידבר כא עבדך דבר באזני אדוני ואל יהיה לפניך למשא לשמוע כל טענותי ואפי' אם אכשל בלשוני לדבר דיבור שהוא נגד כבודך אז תעניש אותי לפי ערך החטא אך לא תרחיק אותי להוציאני למען אוכל לדבר לפניך עוד יתר טענות אשר יש לי ואם תאמר מדוע משיב אני לפניך כעבד ע"ז השיב כי כמוך כפרעה ואתה מלך וכל העם דומים לעבדים למלך ולא יהיה לכבוד לך שתהיה עמי בשנאה ובחרון אף וזה אומרו ואל יחר אפך בעבדך להרחיקני עולמית. ומעתה יובן המדרש הנ"ל כי מי שצמא לשתות ולפניו באר מים צונן עמוקה

והרוצה לשתות ממנה ואין לו רק חבלים קטנים קצרים אינו יכול לשתות מבאר עמוקה כי שהחבלים והמשיחות קצרים ואינם מגיעים עד המים אך אם קושר כולן אחד לאחד יחד אז יוכל לדלות אך צריך לזה חכמה ואומנת איך יקשור אותם יחד כמו כן היה ליהודי טענות רבות ולא היה בטוח שיגיעו כל הטענות לאוזן יוסף שמא ירחיק אותו יוסף ולזה הקדים דיבור שיהי' בטוח שישמע יוסף כל טענותיו ולזאת אמר בי אדוני וגו' ואל יחר אפך בעבדך להיות לי לשונא ולהרחיק אותי משום כמוך כפרעה ואתה מלך, ונכון:

ויפול על צווארי אביו ויבך, ופרש"י אמרו רבותינו אבל יעקב לא נפל על צווארי יוסף שהיה קורא את שמע והוא תמוה דהרי היה יכול ליפול על צווארי יוסף ולנשק לו אחר שגמר הק"ש ויראה דהנה כתיב מבשרי אחזה אלקי דענין האלקי אנו למידן מעלמותינו דכמו שהנשמה נמצאת באדם בלי שום ספק שבעולם והיא רואה ושומעת ומבחנת ואינו נראית כמו כן הבורא ית"ש הוא כנשמה לכל העולם מצוי ורואה ומבין כל מעשה דיבור ומחשבה שבעולם רואה ואינו נראה, והנה השם יתברך שמו ציווני ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך אנו למדין ענין אהבה זו מאהבת עצמינו כמו שנודע לן שאם נודע להחשוק שהחשוקה שלו אוהבת ג"כ איש אחר זולת החשוק מיד יחרה אף החשוק וחמתו בערה בו ונהפך אהבה לשנאה כמו כן אהבת הבורא ית"ש אם יש לאדם האוהב השי"ת אהבה אחרת לאדם אחר מיד נחלש אהבת ה' בלבו ולא יחפוץ ה' בו ובאהבתו כי אהבה אמיתית איננה סובלת לאהוב דבר אחר ואיננה תוכל להתחלק והנה נחזי עוד אם החשוקה אוהבת דבר הנצרך לגופה כמו התכשיטין ומלבושים הנאים כדי שתתקשט בה למצוא חן בעיני החשוק תהיה חביבה ואהובה לפני החשוק שלה אז בודאי ויהי' לרצון לפני החשוק כי כל מה שתאהב לזולתו הוא הכל למען אהבתו כמו כן אם יאהב אדם לבניו כדי שיהי' עובדי השי"ת, וגם אוהב לאכול ולשתות כדי שיתחזק כחו ויהיה יכול לעסוק בתורה לקיים מצות ה' ית"ש א"כ כל עניני עולם אשר הוא אוהב הכל לשם שמים לעשות רצון קונו והרי איש זה חשוב כאילו היה לבבו ולא מאהבת ה' כי כל אהבות אחרות אשר בלבבו סובבים על קוטב אחת לעשות רצון השי"ת וזה הפירוש בפסוק ואהבת את ה' בכל לבבך שיהיה כל אהבה אשר בלבבך כולם יהי' תכליתם לאהבת ה' ומלא הלב ואהבת ה' ואמרו חכז"ל לכך נסמך אחד לואהבת את וגו' משום שאחד בגמטר' אהבה ואהבת ה' צריך שיהיה אחד וזהו ג"כ הפירוש בתפלתינו ויחד לבבנו לאהבה וליראה את שמך, דהיינו שכל האהבת ותאוות אשר יהיה בלבינו יהי' כולם מיוחדים לכוונה אחד לתכלית היוצא ממנו הוא אהבה ויראת ה' אבל אם אדם אוהב בניו שהמה סוררים

ופוחזים או אוהב הון כדי שיתענג גופו וימלא תאוותו אף שעושה ג"כ מצות מ"מ לא חשוב אהבה לה' כלל כיון שהוא חלוק לשנים ואהבה צריך להיות אחד ובזה יובנו דברי חכז"ל הנ"ל שיעקב אבינו היה בטוח על בניו אשר הי' אצלו ונתגדלו עמו שהמה צדיקים רק פחד לעצמו יעקב אבינו אודות יוסף שנתגדל במצרים וגם כי עלה מזלו ונעשה משנה למלך במקום הטומאה ומה יעשה הבן שלא יחטא מחמת שרירות לבו והיה ירא יעקב שמא נטה יוסף מדרך התורה וכדכתיב וישמן ישורן ויבעט וגו' ולכך לא חבק ולא נשק ליוסף להראות אהבתו אליו כי אולי יחלק על ידי אהבה זו אהבת ה' ית"ש ויאהב לדבר המתנגד לאהבת ה' ית"ש וזה שאמרו חז"ל דיעקב לא נפל על צווארי יוסף ולא נשקו מפני שהיה קורא את שמע דהיינו שמע ישראל וגו' אחד ואהבת וגו' בכל לבבך ואם יאהב ליוסף ג"כ אפשר לא יוכל לקרוא שמע וגו' אחד ואהבת וגו' בכל לבבך ונכון, [עי' תודת אהרן ועיי' בספרי הקטן צל הכסף בפי' ששי מה שכתבתי על מדרש הנ"ל]:

פרשת ויהי

ויקרבו ימי ישראל למות ונתקשה הרמב"ן במה ידע הרי לא היה חולה וכ' הרמב"ן כי הרגיש בעצמו אפיסת הכחת ויתרון החולשה וידע כי לא יאריך ימים ולולי דבריו היה נראה עפ"י מה שפרשנו הפסוק ויאמר ישראל וגו' אמותה הפעם אחרי ראותי את פניך כי עודך חי, יש להבין וכי דרכו של צדיק כמותו ליפתח פה לשטן ולמה לו לומר דבר זה אבל הנראה עפ"י מה שכתבתי בספרי אומר לציון בפתיחה אות כ"ו לקוחה מפתיחה לחתם סופר יו"ד כי עיקר הווית האדם בעולם הזה הוא רק הכנה שעל ידה יגיע האדם לחיי עוה"ב והנצחי והכנה זו איננה דבר אחר רק כשרון מעשה המצות ושלימות הנפש ושלימות זה אינו תלוי בזמן כי אם הכל תלוי בהשתדלות אדם ובזריזית מעשיו והיה כי ירום הנפש יהיה להרבות תורה ומצות ולהכניע את החומר אז מה שיעשה הזמן יעשה השכל לתקן שלימותה הנצרך לה ואז שבה אל בית אביה ותאור באור אלקים אך כאשר יתרשל האדם להשלים נפשו מחמת התגברות היצר הרע יוצמח וזה רעה לנפש כי נטרדה לחיות זמן ארוך בעולם הזה ביגיעה בלי מנוחה כדי שע"כ תתקן מה שעיותה, אמנם הצדיקים אשר כבר הגיעו לשלימתם באמת מצד עצמם אינם צריכן לחיות חיי צער ויגיעה בעולם הזה כי אדרבה יותר טוב היה להם להגיע לעולם המנוחה כדי שיתענגו מרב טוב הצפון אבל הנה מוכרחין לחיות חיי צער בעולם היה כדי להשלים אחרים בניהם ותלמידהם בתורה ומצות ומעשים טובים ולהורות להם דרך ישרה ולהטיב לאחרים בנתינת צדקה להחיות את נפש העניים ויש לפרש בהקדמה זו טעם הפסוק

וצדקה תציל ממות דלכאורה אין ענין זה לזה אבל בדברינו יובן דכמה פעמים אדם משלים עצמו ומתקן את אשר עליו לתקן והיה מן הדין שילך לעלמא דקשוט להתענג אך אם הוא נותן צדקה ומזכה רבים ומחיה אנשים אז הצדקה זו תציל אותו ממיתה כי זה נצרך לחיות בשביל אחרים, והנה יעקב אבינו כבר השלים עצמו בשלימות גם בנין שבטי יה הי' צדיקים גמורים המה ובניהם ובשביל תקנתם לא הי' יעקב מחויב לחיות בעולם הזה כדי לתקן אותם כי אין בהם קלקול אבל אודות יוסף שנתגדל במצרים והי' שר גדול כמלך פחד יעקב שמא נטה מדת תורתינו הקדושה אך לאחר אשר ראה את יוסף והכיר בו שהוא עודנה צדיק שמח ואמר אמותה הפעם עתה אני מרוצה לילך לעלמא דקשוט כיון שפה אין לי מה לתקן אחרי ראותי את פניך כי עודך חי היינו שאתה צדיק כמו שדרשו על איש חי רב פעלים דהיינו שאני רואה שאתה ג"כ עודך צדיק א"כ אמותה וזה שאמר הכתוב ויקרבו ימי ישראל למות מפני שידע שכבר השלים נפשו ונפש כל בניו ואין לו מה לתקן בעוה"ז ידע דבמהרה ימות ונכון [עי' תודת אהרן]:

ויקרבו ימי ישראל למות יש לדקדק דהכי הימים אינם מתים ואיך יקרבו הימים למות והנראה דאיתא במדרש מה דכתיב כצל ימינו עלי ארץ הלואי כצילו של כותל או כצילו של אילן אלא כצילו של עוף בשעה שהוא עף והנה מדרש זה בלתי מובן אבל הנראה דכבר מובא בספר יסוד התשובה בשם האר"י הקדוש דכל אדם מחויב לקיים כל המצות בחייו ואם יחסר לו מצוה אחת אז מוכרח לאחר מיתתו להתגלגל ולבוא הנה כדי לקיים המצוה ולתקן החסרון ויכול להתגלגל לקיים המצוה שחסר אפי' כמה פעמים והנה אם אדם המתגלגל היה בטוח שיהיה מעמד ומצב שלו בגילגולו על כל פנים כראשונה ויהיה בריא ואולם ופרנסתו מצוייה אז לא היה העונש גילגול רע כ"כ אבל אם הדין נותן שיהי' בגילגולו עני ואביון מוכה בחלאים רעים או משוגע וסר דעת מה מאוד מרה העונש הזה מאוד וזה שאמר המדרש על הפסוק כצל ימינו עלי ארץ הלואי כצילו של כותל ירצה דהכותל אם נתקלקל ונפל אז כעשה מן הצל אור והשמש מאיר עליו כמו כן דומה הצדיק כשהוא מת אז נסתלק צילו מן העולם הזה לגמרי ונשמתו מאירה באור החיים ואמר עוד הלואי כצילו של אילן ירצה דאם האילן יבשו העלים ונפלו הפירות מעליו עד שיסתלק צילו על כ"פ אם יחזור ויטעון פירות ועלין אז חוזר הצל כראשונה דהיינו שיתגלגל האדם באופן ומעמד שהיה בראשונה אז ג"כ אין רע כ"כ כיון שלא יחסר לו ממצבו אמנם האדם הוא כצילו של עוף הפורח שפעם פורח זה ופעם זה ודוגמתו אדם שהיה בעולם זה בריא ואולם ועתה נתגלגל מוכה ביסורין וכדומה כמה יש לקונן עליו, והנה נראה דאדם שמת וצריך לבוא בגילגול עוד הפעם לא נוכל לומר שבמיתתו אתו

הימים עמו שהרי אכתי יש לו ימים בעוה"ז ימי הגילגול אבל בצדיקים גמורים כיעקב אבינו שתיקנו בחייהם כל מה שהיה ביכולתם אינם צריכין להתגלגל עוד ונמצא מתו ימיהם עמם וזה שאמר הכתוב ויקרבו ימי ישראל למות כי כל הימים שלו באו למיתה ואין צריך עוד להתגלגל ונכון:

ויבואו עד גורן האטד וגו' ויספדו שם מספד גדול וכבד מאוד ויש לדייק שהוא כפול לשון גדול וכבד וגם אחרי כן כ' וירא יושב וגו' ויאמרו אבל כבד זה למצרים וקשה מדוע דוקא אבל כבד ולא גדול ומדוע דוקא למצרים ולא לבני יעקב ובגמרא מס' סוטה אמרי' דאפי' סוסים וחמורים ויש להבין כונתם:

ונראה דהנה ההספד על האדם שמת יוכל להיות בשני אופנים אופן האחד מצד הטבע כמו שנטבע שהעגל צועק אחרי הפרה שילדתו והילד בוכה על מיתות אמו וזה מחייב טבע הקורבה אופן הב' יוכל להיות ההספד מחמת השכלה והבנה כמו הרב הלומד עם תלמידו ומשלים אותו בכל מיני השכלה וכאשר יעדר הרב התלמיד יקונן עליו כאשר יקונן הבן על אביו כי כל המלמד בן חבירו תורה הרי הוא כאילו עשאו וחשוב אצלו כאילו מת אביו ויקונן עליו והנה מהפסוק הנזכר הא דכתב מספד גדול מורה על בחינת הספד עצר השכל שמרגיש העדר קבלת טובו עפ"י שכלו, וזה כי תיבת גדול מורה על הדבר בהיותו גבוה מן הארץ עד השמים וכמו שפירש בספר אפיקו יהודא על פסוק כי גדול ה' בציון ורם הוא וגו' דהיינו אצל ישראל המאמינים בהשגחת הבורא ית"ש בתחתונים כמו בעליונים נקרא השם ית"ש גדול שהשגחתו מן הארץ עד השמים אבל אצל העמים שאינם מאמינים בהשגחת השי"ת בתחתוני' לא נקרא השי"ת רק רם ע"כ וממילא בהספד שהוא מצד השכל המחייב את האדם לקונן נוכל לקרוא אותו הספד גדול שמדבר באדם שמגיע שכלו עד שכל העליון שהוא חלק אלקי ממעל, וזה נקרא הספד גדול אבל ההספד שהוא מצד הטבע וקורבה לא נקרא גדול רק כבד לחומר הגוף ולמשא האדם ולזאת נקרא מספד כבד ומעתה נבון מאחר שאמר הכתוב שבאבל יעקב היה מספד גדול וכבד מבואר יוצא דלא המשכילים בלבד שהרגישו בשכלם שעל ידי מיתת הצדיק יעקב אבינו ופסק השפעת כל טוב מכל העולם הספידו עליו אלא אפי' המון עם שאינם מבינם יותר רק לספוד מצד הטבע ומצד הקורבה ג"כ הספידו עליו ונדמה להם כאילו מת אביהם ולזה שפיר דרשו חכז"ל אפי' סוסים וחמורים, ופירושו היינו אפי' המון עם שאינם מרגישים בשכלם כלל ואינם מבינים לספוד רק מפאת טבע הקורבה כסוסים וחמורים ג"כ בכו וספדו כאלו מת אביהם ובזה יובן הכתוב וירא יושב הארץ וגו' ויאמרו אבל כבד זה למצרים ירצה שלמצרים שהמה אינם מבינים בשכלם

חסרון גדול מהשפעת טובת העולם ורק ספדו על יעקב מכח הטבע והקורבה לכן זה דוקא רק אבל כבד ולא גדול כי המצרים אינם מבינים יותר ואינם יכולין לעשות מספד גדול רק מספד כבד אך בני יעקב ושאר גרים המבינים בשכלם המה עשו מספד גדול וכבד ונכון:

השמטה לפרשת וירא

וסעדו לבכם אמר ר' חמא לבבכם אין כתיב כאן אלא לבכם מגיד שאין יצר הרע שולט במלאכים וקשה מה בעי הכתוב בזה ומה קשיא לי' שהוצרך להשמיעני פה דבר זה, ונראה דלכאורה יש להקשות דהרי אמרו חכז"ל קיים אברהם אבינו כל התורה כולה ואפי' עירוב תבשילין ונשמע ממילא דקיים אברהם אבינו גם מצות נטילת ידים לפת תרומה וחולין א"כ מדוע לא אמר אברהם אבינו ג"כ להאורחים רחצו ידיכם והיה לו לומר ורחצו ידיכם ורגליכם כיון דאמר ואקחה פת לחם דצריך נטילת ידים אבל באמת לא קשה מידי דהרי כבר נתבאר דברי רבותינו מובא בתוסי"ט פ"ח משנה ב' וז"ל וטעמא דתיקנו נטילת ידים לחולין אע"ג דסתם ידים אינן אלא שניות ואין שני עושה שלישי בחולין כו' מ"מ גזרו בחולין גזירה משום סרך תרומה והא דגזרו ואמרו סתם ידים פוסלין את התרומה משום דסתם ידים עסקניות הם ובהיסח הדעת הן נוגעין במקום הטינופת שבבשרו והוא גנאי לתרומה ע"ש א"כ כל זה תינח באנשים קרוצי חומר שיש להם יצר הרע המטרידן אותן בעסקי העולם הזה ונפרדים מדביקות הבורא ית"ש אבל מלאכים הקדושים לעולם המה דבוקין באלהים חיים ואינם מסיחים דעתם ואינם נוגעין במקום הטינופת אינם צריכים נטילה אפי' לתרומה, וידוע מדברי הרמב"ן הקדוש שאברהם אבינו אף שבעיני בשר אשר לו ראה אותם כאנשים בכל זאת בעיני שכלו וברוח הקודש שלו הכיר בהן שהן מלאכים לזה בא רב חמא לישב שלא תיקשי מדוע לא אמר אברהם להם שיטלו ידיהם לפת ולזה אמר לבבכם אין כתיב כאן אלא לבכם מגיד בזה שאין יצר הרע שולט במלאכים וממילא לא שייך גבי מלאכים היסח הדעת ואין ידיהם פוסלת התרומה וממילא דאינן צריכים נטילת ידים ונכון:

פרשת שמות

ואלה שמות וגו' ויהי כל יוצאי ירך יעקב שבעים נפש ויוסף היה במצרים ופירש"י שבא ללמדינו שיוסף עדיין אף שהוא מלך עמד בצדקו ועדיין מחוסר תבלין איך מוכח מזה שעומד בצדקו ונראה שיובן עפ"י מה שכ' הרמב"ם במורה נבוכים ח"ג פ"ח על

מאמר חכז"ל הרהורי עבירה קשין מעבירה, דעיקר החטא שעושה האדם אינו נמשך אלא מחומריותו ובהמיתו אבל המחשבה היא הנמשכת מן הנשמה ואם חושב אדם בעבירה אז חוטא האדם בחלק הנכבד שבשני חלקיו ואינו דומה מי שעבר והעביד עבד סכל למי שהעביד בן מלך וחשוב וכלל הדבר, שאין ראוי לאדם להשתמש בנשמתו וכל כחותיה אלא במה שהן ראויין לו להתדבק בעליונים ולא להשתמש בהן לרדת להשיג השפל עיי"ש כי דבריו נחמדים והנה אין ספק ששבטי יה שהי' תחת צל יעקב אבינו לא השתמשו בנשמתם ובמחשבה הפנימית שלהם להשיג חיי שעה להביא לחמם כי רק לפי הצורך והראוי להם לפי הטף אך היתר ורוב מחשבותם הניחו קודש לה' אך יוסף לאשר הורד מצרימה ונעשה מלך וחשוב שבמדינה ועסקו היה באסוף אוצרת הכסף ומזון היה אפשר להעלות על דעת כי מטרדת עסקו בעניני עולם הזה נפחת מעלת צדקתו מצדקת אחיו אשר הי' דבוקים במחשבתם בעבודת ה' ית"ש על זה אמר הכתוב שאיננו כן אלא אף שהיה יוסף עוסק בקניני עולם הזה מ"מ לא הטריח לשימוש זה נשמתו וצורתו האלקי במחשבתו הפנימת כי רק בכח חומרו וכח המדמה שלו עסק והשתמש בקניני עוה"ז אבל נפשו וצורתו ונשמתו הקדושה לא זזו מעסוק בעבודת ה' ית"ש כמו שאר אחיו ונמצא לפ"ז נאמר שאף שהיה גוף יוסף במצרים לא התעסק שם רק בגופו וכח המדמה שלו אמנם צורתו ונשמתו יאמר בהן שהן נשארים דבוקים ביעקב אבינו והענף לא נפרד משרשו וכולם אחוזים ודבוקים באילן הקדוש וכמו שכ' הרמב"ן בפ' עקב על פסוק ולדבקה בו וז"ל ויתכן שתכלל הדביקות לומר שתהיה זוכר השם ואהבתו תמיד לא תפרד מחשבתך ממנו בלכתך בדרך ובשכבך ובקומיך עד שיהיה דבריו עם בני אדם בפיו ולשונו ולבו איננו עמהם אבל הוא לפני ה' עכ"ל. וזה פירוש הפסוק ויהי כל יוצאי ירך יעקב שבעים נפש ויוסף היה במצרים ירצה הגם שהיה יוסף במצרים בכל זאת היה יוצאי ירך יעקב שבעים נפש דנפש יוסף וכל כחות הקדושה שלו אחוזים ודבוקים ביעקב אבינו כאילו לא בא למצרים מעולם ולא היה במצרים רק בכח המדמה שלו שאינו נצרך נפש הקדושה ומחשבה פנימה לצורך עסקי שפלים וקניני עוה"ז ודי לזה רק כח המדמה ושפיר פירש"י הוא יוסף במצרים הוא בצדקתו ונכון:

וימת יוסף וכל אחיו וכל הדור ההוא ובני ישראל פרו וישרצו וירבו במאוד מאוד ותמלא הארץ אותם בספר אור החיים מביא שקשה הסמיכות שני פסוקים וימת מלך וגו' ובני ישראל וגו' עוד יש לדקדק על תיבות וישרצו כי זה לשון שרץ שהוא ראוי לכתוב על בעח"י אבל לא על מין האדם עוד יש לדקדק כיון שפתח הכתוב לדבר מבני ישראל

שהמה פרו וישרצו וגו' היה לו לסיים וימלאו את הארץ וכמו דכתיב פרו ורבו ומלאו את הארץ גם הקשו חכז"ל מדוע לא כתיב כן מה שחטאו בני ישראל שנתחייבו גלות קשה: **ונראה** בהקדים מה שכ' בספר עוללת אפרים על הפסוק ותקרא שמו יוסף ותאמר אסף אלקים את חרפתי, דהנה ידוע מה שכתב הרמב"ם דחוש המישוש חרפה היא לנו בני אדם כי בזה אנו משתתפים לבהמות ואיך אדם העולה במסילות בית אל וכל היום יהגה בתורת אלקים ואיך ברגע אחת ירד ממדרגתו הרמה וידמה לבהמה וחיה אלא ע"כ מוכרחין אנו לומר כי חרפה היא לנו בני אדם אבל הרמב"ן חולק ואומר דאמת מי שנוהג עצמו כבהמה למלאות תאותו במעשה זו ודאי שהוא חרפה לו אבל מי שכל כונתו בענין זה להוליד ולהעמיד צדיקים כדי שיתרבו עובדי השם ויתפשט הקדושה ויוציא יקר מחולל הרי זה שותף במעשה זו למעשה בראשית. והנה כל זמן שלא ילדה רחל והיתה עקרה היה לה מעשה המשגל לתכלית שפלה כי לא נגמר כונתה לילד צדיקים מחמת שהיתה עקרה והיה לה חוש המישוש לחרפה וכדעת הרמב"ם אך כאשר שמע ה' תפלתה וילדה את יוסף אמרה רחל עתה אסף ה' את חרפתי חרפת חוש המישוש כי יתעלה הסיבה הפחותה לתכלית קדוש רם ונשא. וכדעת הרמב"ן הנ"ל ע"כ דברי העוללת, והנה נחזי אנן ידוע דתכלית הבריאה היא שהאדם אשר מורכב מארציות ונפשית יהיה סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה וכל כחת וחלקי דומם וצומח וחי שבו יתעלו על ידי מעשה התורה והמצות שעושה ויתהפכו לחלק הנשמה ורוחניות שבו ויוציא יקר מזולל, וממילא תבין כאשר ישחית אדם דרכו בחטאים ופשעים אז הוא להיפוך שגם חלק הנפש שבו יתהפך לחומר וגשמי כנודע וזה היתה כוונת הפסוק ואתם פרו ורבו ומלאו את הארץ ירצה אתם שקראתי אתכם אדם מלשון אדמה לעליון אתם שלימי הצורה וצדיקים תפרו יתרבו צדיקים כמותכם ומלאו את הארץ ירצה שתמלאו את הארץ בחלקי נפשיות וקדושת והארץ היא החומר יהיה מלא מנפשיות ומצות ומעתה יובן המשך הכתובים בראש הודיע לן הכתוב וימת יוסף וגו' דכל הצדיקים שבדור מתו ולא נשאר עוד אחריהם איש צדיק אשר יהי' לאות ולמטרה לכל קרב אל אשתו לכווין במעשה החיבור עם נשיהם לתכלית קדוש להעמיד צדיקים ולא היה חיבורם וזיווגם רק למלאות תאוותם להשתתף בזה עם הבהמה והיה הזיווג והחיבור לחרפה וכסברת הרמב"ם ולכן בני ישראל פרו וישרצו שלא היה מעשה חיבורם רק לתאווה כמעשה השרצים ובעח"י ותחת אשר היה כוונת הבריאה למלאות מקום החומר בחלקי נפשיות ובקדושה עשו המה להיפוך שמלאוהו בחומריות וגשמיות עד שגם הנפשיות שבהן

מתהפך לחומר לכן אמר הכתוב ותמלא הארץ אותם גם מחלקי הנפשיות האדם נתמלא הארץ והחומר ממנו ונכון:

וירא אליו מלאך ה' וגו' וירא והנה הסנה בוער באש וגו' ויאמר משה אסורה נא ואראה מדוע וגו' וירא ה' כי סר לראות וגו' ויאמר של נעליך וגו' ויש להבין מדוע משה סר לראות והשי"ת לא הניחו גם תיבת אסורה נא מה טעם יש בה ונראה דהנה דעת הרמב"ם דמראות הנבואה שהיה לאברהם אבינו וליעקב אבינו כולם הי' במחזה ובחלום לילה והרמב"ן בפ' וירא אליו חולק ואומר דהיה כבוד נברא מהשי"ת אשר יתלבש במלבוש אור רוחני ונדמה לעין האדם לדבר הנראה בעניים וכ' הספורנו להכריע דכל מקום שנאמר וירא אליו מורה שהוא בחזיון ובמחזה אבל בכל מקום שכתוב וירא מורה שהוא ראיית עינים ממש עי"ש, וכבר נודע מה שכתבו רבותינו דהחילוק שיש בין נבואת משה רבינו לבין נבואת שאר נביאים שבשאר נביאים בשעת שנחה עליהם רוח ה' אז כל הרגשת חושיהם נתבטל מכל משמיעה ומראיה והי' נדמה כבעלי חולי נופל ר"ל אך לא כן במשה רבינו כי גם בשעת נבואתו היה עומד בכל כח הרגשתו וכמו שאמר עמדו ואשמעה מה יצוה ה' ובזה יובן כוונת הכתובים דהנה בראש כאמר בפסוק וירא אליו מלאך ה' דהכונה לפי דעת הספורנו הנ"ל שהיה נבואה במחזה ואחר זאת כ' וירא והנה הסנה בוער דהכוונה שראה משה בעת הנבואה ג"כ בחוש ראיית עינים דהסנה בוער באש ואיננו אוכל והיה משה רבינו מתמיה בדעתו אחר שכבר נודע לו בקבלה איכות אופני הנבואה ולא נודע לו עוד מדריגתו אשר יוכל אדם לדבר את ה' והוא אז עומד בריא בכל חושיו והרגושתיו והיה סבור שבשעת מראות הנבואה יכלו כל הרגשת והיה קשה לו איך יוכל להיות שהוא עומד במראה נבואה ונראה אליו מלאך ה' במחזה ושוב רואה ג"כ בעינים הגשמים שהסנה בוער באש והיה למשה ענין זה כשני הפכים בנושא אחד אך משה רבינו לגודל צדקת ענוות שלו הכריח דעתו מדרך ענוה שהמראה נבואה שנראה לו הוא רק דמיון בעלמא מכח המדמה כי הוא אינו ראוי לחזות בנבואה וממילא הראייה שרואה בעיניו אמת וזה שאמר הכתוב ויאמר משה אסורה נא אסורה מחשבתי וחשוב במראה הנבואה אשר נראה לי כי אין זה אלא מכח המדמה, אך וראה בעיני המוחש מדוע לא יבער הסנה וירא ה' כי סר לראות וראה גודל צדקתו וענוית שלו שהקטין עצמו מחשוב שהוא ראוי לנבואה ולא היה אלא דמיין ולכן סר לראות בעיני בשר מדוע לא יבער הסנה ויאמר ה' של נעלך מעל רגליך ירצה הסיר מלבוש החומר מעל הנפש כי מקום אשר אתה עומד עליה אדמת קדש היא ירצה גם מה שאתה מרגיש בחושך הגשמיות בשעת הנבואה קודש היא ואין אתה כשאר נביאים שיכלו הרגשת

חושם בשעת הנבואה כי אתה כל הרגשתך הגשמיות כולם קודש הם ולכן המראה והראיי' שניהם אמת אצלך ונכון:

ויאמר משה מי אנכי כי אלך אל פרעה וכי אוציא את בכי ישראל ממצרים ויאמר כי אהיה עמך וזה לך האות כי אנכי שלחתיך בהוציאך את העם תעבדון את האלהים על ההר הזה ופסוקים הללו צריכן ביאור ונראה בהקדים מאמר חכז"ל במגילה כ"ט וסוטה ה' על פסוק למה תרצדון הרים וגו' בשעת מתן תורה נתקבצו כל ההרים ואמרו רבש"ע תנה עלינו את התורה והשי"ת לא חפץ בהן כי אם על הר סיני וזה ההר חמד אלקים לשבתו יתכן לדעתי כי מצינו החכמות נקראים ומכונים בשם הרים וכמאמר הכתוב משלי כ"ד ראמות לאוויל חכמות ויראה כי כל החכמות שבעולם נתקבצו ובאו בטענה לפני השי"ת להיות כי על פי קבלת התורה הקדושה כל כך תתעלה נפש הישראלי עד אשר גבה ונישא יותר ממלאכי עליון וכמאמר חכז"ל כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך דהנשמר גדול מן השומר היה מן הראוי ונכון שכל איש ואיש אשר ישתוקק להשלים נפשו שהי' הולך דרך סולם השלימות ממדריגה למדריגה ובראש יצעד מצעדי גבר וידרך על במתי חכמות החיצונית ומדעים ולשונות לווים להשיגם ולהתבונן בהם ויתעצם בחכמות טבעית ולמודית וישיג בשכלו כל מה שתחת גלגל הירח למען יגיע למדריגת אדם המעלה ומשם יעלה למדריגת דורך על במתי עב להתבונן בשבילי דרקיע ותכונת השמים וכוכבים ואחרי הושלם בכל אלה ירהב בנפשו עוז להשיג מדריגת איש אלקים עפ"י השלמת נפשו בתורה וזה כוונת מאמר הנזכר שנתקבצו כל ההרים ואמרו תנה עלינו את התורה הכוונה החכמות שנקראו הרים באו בטענה שהמה כנשים נכריות רצונם שיהיו שפחת ומרקחת אצל הגבירה שהיא התורה הקדושה למען תהיה לתפארת להראות העמים והשרים את יפיה ולזאת החכמות אמרו תנה עלינו את התורה שלא יהיה יכולת ביד איש להשלים נפשו בתורת אלקים מבלעדי ישיג אותן החכמות בראשון למען ילך ממדריגה למדריגה ולא שיעוף כנשר לשמים ולא ידע מהות הארץ וכל אשר בה ולפי טענותיהם לא היה יכולת ביד איש צד להשלים נפשו בתורת ה' כי אם שבראש יתעצם עצמו להשיג נועם צוף מנעימהם, אבל השי"ת לא רצה בזה כי אם רק על הר סיני הר הנמוך הר שאלהים חמד לשבתו כי לא יחייב איש הישראלי להיות קופץ על ההרים ולרדוף אחרי חכמות זרות חיצונית כדי שיגיע למדרגת איש אלקים רק בתורה הקדושה בלבד בה יהגה ובה ינוח כי בה ימצא כלל כל החכמות וכמאמר התנא באבות פ"ה הפוך בה דכולה בה וינכה לא תזיע, ונקדים עוד דברי הר"ן בדרשותיו שקשה לכאורה מדוע היה עשה רבינו אדון כל הנביאים והחכמים כבד פה וכבד לשון ואיך לא

הוסר ממנו להיותו נבחר לאדון הנביאים ותי' הר"ן ז"ל כי היות קבלתינו תורה הקדושה דבר היותר גדול הערך אשר אפשר במין אנושי ראוי להיות בקיבולו הוראות חזקות על אמיתתה כי ידוע שאפשר שימצא אדם בעולם צח הדיבור וצח הלשון והוצק חן בשפתיו עד שימשוך המון אחריו עד שהשקר ממנו ג"כ לאמת יחשב, ויען לא יסברו ההמון שרק בעבור זאת נמשכו ישראל אחרי משה להיותו צח הדיבור ולשונו לשון למודים ולא יאמינו באמיתת התורה ולכן הוסר ממנו במכווין צחות הלשון להיות ידוע שכבד פה וכבד לשון גם האמת לא יקובל ממנו רק לחוזק התגלותו וזה היה כוונת משה באמרו לא איש דברים אנכי וגו' ע"כ דברי הר"ן בדרשותיו ובזה נבוא לפרש הכתובים הנ"ל שאמר משה רבינו מי אנכי כי אלך אל פרעה וכי אוציא את בני ישראל וגו' היכר בעצמו אדון הנביאים שהוא חסר שלימות החיצונית אשר הוצרך לשליח אשר הולך לפני מלך גדול בענין גדול להוציא ישראל מעבודתם ועל זה השיב לו השי"ת כי אהיה עמך וזה לך האות זה גופא לך לאות מה שאתה מחוסר מעלות החיצונית הנצרך לשליח כי אנכי שלחתיך כי דברי אלהים אינם צריכן לשלימות השליח החיצונית ושיהי' דיבוריו מיופין בלשון מדברת ובשפתי חן כי המה אמיתית בעצמותן ויען כי אנכי שלחתיך די בשליחותך גם אם יהיה דיבורך בכבד פה וכבד לשון ואמר לו השי"ת גם בהוציאך את העם ממצרים תעבדון וגו' על ההר הזה ירצה לא תעלה על דעתך כי יהי' נצרך לקבלת התורה ולשלימות איש אלקי התיפות המדעים וחכמות זרות המכונים בשם הרים גדולים כי אם על ההר הזה הנמוך דייקא רק התורה הקדושה בלבד נותנת שלימות אמיתת לאיש המשלים עצמו למען ידעון כל העם כי דברי התורה הקדושה אמיתת מצד עצמם לא מתכונת מליצות הלשונות ולא מצד ידיעות לכן הסתפק ג"כ בלכתך אל פרעה ולהוציא את ישראל ממצרים במעלת המשלח בלבד אף אם נעדר ממך שלימות החיצונית ונכון, [אומר לציון בהקדמה]:

זה שמי לעולם וזה זכרי לדור דור ובמס' פסחים דף נ' ר' אבינא רמי כתיב זה שמי לעולם וכתיב וזה זכרי וגו' עיי' רש"י אמר ר' אבוהו לא כשאני נכתב אני נקרא, נכתב אני בי"ה ונקרא בא"ד ואמרתי לפרש עפ"י הקדמה אשר כתוב בספר דכל הדברים שבעולם יבחנו בשני בחינות האחת בבחינת עצמותן כאשר המה בפועל באמת חוץ לנו בחינה השנית בבחינת המשיג כאשר יציירו הדברים בדעת המשיג והחושב למשל איש עשיר גדול אשר הבחינה בעצמותו גודל עשרו הוא עשרים אלפים ולפי דעת העולם החושבים רכוש העשיר יחשבו כי אין לו רק עשרת אלפים א"כ יש הפרש בין מה שהוא חוץ לידיעתנו ובין מה שהוא לפי דעתינו ואמנם באמת על כורחך שני הבחינות מתאימת

יחד רק מה שהחושב משיג הדבר בבחינה אחרת אין זה אלא מחמת טעות שלא עיין יפה אבל אם יעיינו האנשים היטב ישיגו האמת ויהי' הבחינות מתאימות יחד ובהעשיר הנזכר אם נעיין היטב על סכום רכושו יהי' נודע לנו האמת שיש לו עשרים אלף ואז יתאחדו הבחינות אבל לא כן אצל השי"ת כיון שעצמותו ומהותו נעלם מאתנו ורק מצד פעולותיו ניכר א"כ לעולם הבחינות אינם מתאימות יחד כי הבחינה שהיא בעצם איננו הבחינה שהוא בלבנו כי עצמותו אפי' המלאכי שרת שואלין איה מקום כבודו ומכ"ש אנחנו קרוצי חומר שקצרה דעתינו להשיג שום דבר מעצמותו ית"ש, וזה מאמר הנ"ל כל המציאות שבעולם שני הבחינות שבו מתאימות יחד ואם לפעמים אינו כן אינו אלא וחיות טעות החושב אבל אם יעיין היטב יתברר לו האמת ואז יהי' הבחינות מתאימות ושוות, וממילא לא יתואר שני שמות על דבר אחד כיון שבאמת הבחינות אחת אבל אצל השי"ת כיון שהבחינות נפרדות מוכרחין שני שמות לכל בחינה שם אחר וזה שאמר השי"ת לא כאשר אני נכתב אני נקרא דלפי בחינת עצמי אני נכתב בי"ה אבל בבחינת המשיג אני נקרא בשם א"ד ונכון. ובעת חליי שנת תרכ"ה עלה זה בדעתי ואמרתי לבני מו"ה אלעזר שאם ירפאני ה' יזכיר אותי מה שנתחדש לי:

ויען משה ויאמר והן לא יאמינו לי וגו' כי יאמרו לא נראה אליך ה' ויאמר אליו ה' מזה בידך ויאמר מטה ויאמר השליכהו ארצה וגו' ויהי לנחש וינס מפניו ויאמר ה' וגו' שלח ידך ואחוז בזנבו וישלח וגו' ויהי למטה בכפו, והנה מלבד שהוא פלא למה בחר ה' ית"ש דוקא באות זה שיהפך המטה לנחש קשה ג"כ איך נס משה מלפני הנחש בעת עמדו לפני השי"ת הלא משנה שלימה שנינו ואפי' נחוש כרוך על עקבו לא יפסיק בתפלה בשעה שהוא עומד לפני השם יתעלה, ועוד הכי לא היתה דעת משה רבינו שלימה ח"ו בדעת אותו חסיד שמביא בחובת הלבבות שלן במקום גדודי חיות רעות ואמר אני בוש לירא מפני שום ברי' שבעולם מבלעדי הבורא ית"ש. גם קשה מאחר שעד עתה היה משה רבינו מסרב מלקבל השליחות בטענת מי אנכי וגו' ולא איש דברים אנכי איך שינה כעת את טעמו בטענה מחודשת שלא יאמינו לו ויאמרו לא נראה אליך ה', אך הנראה לענ"ד דכונת משה רבינו נמשך להפסוק הקודם שאמר לו השם ית"ש למשה והיה כי תלכון וגו' ושאלה אשה מאת רעותה כלי כסף וכלי זהב וגו' ע"ז השיב משה להשם יתעלה כאשר ישמעו ממנו ישראל שרצון השי"ת שנשתוקק ונהדר אחרי כסף וזהב לא יאמינו לי שנראה אלי ה', והטעם כי ידוע שהכסף וזהב מטרידין את האדם, ומעכבן אותו מלהשיג שלימותו בתורה ובמצות כי שלימות הגוף ושלימת הנפש המה כשני צרות זו לזו וכאש ומים שאינם מתחברין יחד לעולם. ולאחר שאמר השי"ת למשה במאמר

הקודם בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה והרצון בזה שעיקר הגאולה ממצרים היה שישלימו ישראל נפשם בעבודת השי"ת ולקבל עליהם עול תורה ומצות, אמר משה רבינו אם אומר להם בשם ה' ית"ש שנהדר אחרי כסף וזהב יאמרו ישראל זה לא אפשר שנראה ה' אליך, הכי יאמר השם ית"ש שני מאמרים שסותרת זו את זו, דאם אמת שאמר השי"ת בהוציאך את העם וגו' תעבדון את אלקים איך יהיה מציאות למאמר ושאלה אשה מאת רעותה כלי כסף וכלי זהב, וכל עיקר טענת משה רבינו היתה מטעם שדעתו וסברתו היה מחייבת שכל מי שירצה להשיג שלימותו האמתי יתרחק משלימות הגוף ולא יחפוץ בקנין כסף וזהב ודעתו בזה כדעת ר"ש בן יוחאי בברכות דכל הרוצה להשלים עצמו בתורה צריך שיהגה בה תמיד ומלאכתו נעשה על ידי אחרים וראייה לזה שכך היה דעתו ממנה שאמרו חכז"ל על פסוק אנא חטא העם הזה חטאה גדולה ויעשה להם אלקי זהב אמר משה כסף וזהב שהרבית להם גרם להם כל זאת הרי מוכח שמשה רבינו לא חפץ שיהיה להם כסף וזהב ולכן טען משה רבינו שיאמרו ישראל לא נראה אליך ה' כי איך יצוה ה' להרבות כסף וזהב המטריד אותו משלימותו, אך השי"ת ברוב צדקתו רצה לרמז למשה בנתינת אות זה שלא הסכימה דעת משה לדעת העליונה האמיתית הקדושה כי רצונו ית"ש מסכמת לדעת ר' ישמעאל שם בר"פ כיצד מברכין דהנהיג בהן מנהג דרך ארץ וטוב תורה עם דרך ארץ, ויובנו הדברים על פי מה שנאמר במשלי רש ועושר אל תתן לי וגו' הטריפני לחם חוקי ביאור זה דהשני קצוות בענין הרכוש והממון רע מאוד כי העניות מעביר את האדם על דעת קונו והעשירות ג"כ ירום לבב אנוש וישמן ישורן ויבעט אך הממוצע הוא הטוב ועל זה נאמר הטריפני לחם חוקי כי פרנסת איש כדי צורכו מוכרחת מאוד ועוזרת לאדם לעבודת ה', ולכוונה זו אמר השי"ת למשה וזה בידך וגו' ויהי לנחש הורה לו דבר נפלא כי המינון הוא דוגמת הנחש כי נמצא כתוב בתשובת הלק"ט בת"א סי' רי"ח בשם בעלי חכימיא שהנחש שני קצותיו שהמה הראש והזנב המה ארס וסם המות אך האמצעי מן הנחש טוב למשכל ולרפואה ורמז בזה השי"ת למשה רבינו שהמינון דומה לנחש ששני קצותיו המה העוני והעושר המה ארס ומזיקין ומונעין הנפש משלימותה אך פרנסה הממוצעת טובה מאוד ונצרך לרפואת הנפש לעבודת ה' ית"ש והוא דמיון נפלא לנחש ובזה יובן לאחר שנעשה מהמטה נחש מיד וינס משה מפניו לא מחמת בהלה אלא שהלך לשיטתו שהוא סובר שראוי להתרחק מדבר המזיק מבלי להביט בו אולי יש בו דבר המועיל לקחת ממנו מאומה וכמו שמיאן משה רבינו שיהיה לבני ישראל כסף וזהב מפני שהממון מזיק לשלימות האדם כן כס בדעתו והרחיק עצמו מן הנחש מבלי לקחת ממנו מאומה מחמת

הארס שיש בשני קצותיו, אך השי"ת אמר למשה אם תדע ותתבונן איך להתנהג בממון, דהיינו אחוז בזנבו אם תאחז רק בזנבו ובקצה הממון ובמעט ממנו תהיה שמח בחלקך ואל תהרס לעלות לראשו על דרך שאמרו חכז"ל אם יש לו מנה רוצה מאתים גם לא תבטח בהצלחת הרכוש והממון ותשען עליו כי אם תמיד יהיה בעיניך כאוחז בזנבו אשר בקל יוכל להשמט ממנו ולמה נקרא שמם זוזים מפני שבקל זזים ממקומם אם בכה תעשה בממונך אז תראה שיהיה לך לעזר ולתשועה וכן היה כאשר אחז בזנבו ויהי למטה בכפו ומזה הבין משה רבינו שהממון כדי סיפוק פרנסת איש והממוצע בין עוני לעושר טובה מאוד לישועת האדם ויש לו סגולה אשר יש למטה ביד האדם כי טוב להשען ולסמוך עליו ולמה נקרא שמו יקום מפני שמקים את האדם על רגליו והמטה מרחיק מעל האדם כל מציריו ושונאיו כן הפרנסה בכבוד עוזר לאדם להרחיק ממנו כל המניעות מעבדות ה' ובזה מיושבים כל דיקדוקים הנ"ל ונכון צל הכסף כ"ב]:

וישב משה אל ה' ויאמר למה הרעות להעם זה זה ולמה זה שלחתני ופירש"י למה הרעות וגו' ואם תאמר מה איכפת לך קובל אני על אשר שלחתני ע"כ ויש להפליא מה ס"ד לומר על משה רבינו לומר דמאי אכפת לו דהרי כמה פעמי' מסר נפשו בני ישראל ועתה לא יהיה איכפת לי' בצערן אבל מובן לדעתי עפ"י מה שביארתי כבר בשם הר"ן בדרשותיו שהטעם שנשלח משה רבינו להוציא ישראל ממצרים ולא הוסר ממנו הכבדות פה למען ידעון כי יציאת מצרים וקבלת התורה לא יהיה בדרך הטבע ומחמת יופי הלשון ושאר שלימות החיצונית רק יהי' חוץ מדרך הטבע והקב"ה משדד מערכות ועושה נסים למעלה מן הטבע ומשה רבינו אף שהיה כבד פה וכבד לשון אשר עפ"י הטבע לא היה דבריו ראויים לשמוע על כורחו היה מוכרח פרעה לשמוע דברו כי דבריו דברי אלהים חיים. והנה נודע ולמדוני רבותינו כי התשועה אשר יבוא לאדם בגת צרה יוכל להיות על שני אופנים אופן הא' תשועה בדרך הטבע אופן הב' תשועה למעלה מן הטבע עפ"י ה' יתש"ש כי ישדד מערכות וכמו שמצינו הרבה פעמים, ואמנם הבחינה בזה לידע איזה תשועה היא בדרך הטבע ואיזה תשועה היא מה' חוץ לדרך הטבע היא בזה האופן כי כל תשועה שהוא בדרך הטבע אז לא יבוא התשועה כי אם הגיע בצרתו למדריגה התחתונה כי אז יבוא התשועה בדרך הטבע על דרך הכתיב כי שחה לעפר נפשינו קומה עזרתה לנו והטעם בזה הוא כי מזל כל איש תלוי בכוכב התלוי בגלגל השמים והגלגל סובב והולך תדיר מלמעלה למטה וכאשר יגיע למטה חוזר לעלות למעלה כמו כן המזל של אדם לאחר שירד פלאים למדריגה תחתונה אז חוזר לעלות ונושע מצרתו, לא כן תשועה הבאה מאת ה' יתש"ש כי תשועת ה' כהרף עין ואינו צריכה להמתין עד שירד מזלו כי

השם ית"ש משדד מערכות ומעלה מזלו פתאום בלי שום הכנה, וזה היה טענת משה רבינו לאשר שיציאת מצרים והניסים שנעשו היה מן הראוי להיות ניכרים לכל העולם שהמה מאת ה' ית"ש המשדר מערכות ולהראות הניסים חוץ לדרך הטבע א"כ לפ"ז היה מן הראוי שתבוא תשועת ה' פתאום כהרף עין וכיון שכן למה הרעות לעם הזה כיון שכל כך ירדו ישראל למדריגה התחתונה בצרתם שאף תבן לא ינתן להם אף על פי שתשלח להם תשועה לא תהיה ניכר כי בא התשועה מה' ית"ש בשידוד מערכות כי יאמרו מצרים כי באה התשועה עפ"י הטבע לאשר ירדו בצרותם למדריגה התחתונה התחיל מזל שלהם לעלות ולצמוח לכן נגאלו וע"ז אתי שפיר ואם תאמר מאי אכפת לך סוף כל סוף אני אגאל אותם אבל קובל אני למה זה שלחתני כי הרי לכך שלחת אותי בהיותי כבד פה להורת כי יציאת מצרים תהיה למעלה מן הטבע ולא יהיה בעניניה שום דבר מתשועת הטבע וא"כ בעבור שלחתני דייקא א"כ למה הרעותה לעם הזה, וע"ז השיבו השי"ת עתה תראה וגו' ירצה כי מ"מ יהיה ניכר כי התשועה למעלה מן הטבע כי לא די שאוציאך אלא שגם פרעה בעצמו יגרשם מארצו ויכירו כי התשועה היא מאת ה' ית"ש למעלה מן דרך הטבע ונכון, ועי' בפתיחה לספר אומר לציון בתחילתו שכתבנו מזה באריכות:

פרשת וארא

ויאמר ה' אל משה וגו' כי ידבר אליכם פרעה תנו לכם מופת ואמרת אל אהרן קח את מטך והשלך לפני פרעה יהי לתנין וגו' וישלך אהרן וגו' ויהי לתנין ויקרא גם פרעה וגו' וישליכו איש מטהו ויהי' לתנינים ויבלע מטה אהרן את מטותם, ופירש"י על מופת אות ויש להפליא מדוע קראו הכתוב לעיל גבי משה אות ופה קראו מופת ועוד קשה כי מופת יראה שהוא בחינת עדות וראיה על הדבר שפרעה מחויב לשלוח את ישראל לחירות ולפי זה אינו מובן מה מופת הוא זה שהמטה נהפך לתנין ובשביל כן ישלח פרעה את ישראל? ועוד דהרי החרטומים ג"כ עשו אות ומופת זה שנהפכו מטותם לתנינים הכי בשביל שבלע מטה אהרן את מטותם אפשר שמטה אהרן היה גדול בכמות ממטתם ומה ראיי' יש מזה שישראל יצאו לחירות:

ונלענ"ד בעזרת השי"ת לפרש אך אקדים באיזה סברה היה פרעה נוטל אנשים לעבוד בהן עבודת הפרך אשר לא חטאו נגדו כי זה נגד דת אנושי ושכל הישר אבל כבר הבאתי לעיל בפ' מקץ בשם בעל העיקרים שהביא דעת האפיקורסים הקדמונים שמחליטים שמין האדם הוא הפחות ערך שבכל מיני בעלי חיים באמרם שכל הבעח"י המה בתכלית

שלימות הגוף דבתחילת הווייתם מזונם מוכן בלי שום תיקון גם בגדיהם ובתיהם הכל מוכן לפניהם גם כלי מלחמתם נכון תדיר עונם הכלל לא נחסר להם דבר אשר בעבורו יהי' נצרכים זה לזה כמו לבנות בית ולארג בגדים לחסות בהם ומזרם ומטר ולא ישלוט בהן צער ודאגה לעולם לא כן מין האדם דהמה מהיפוך להיפוך כי אדם לעמל יולד ואין רגע בלא פגע ואין שעה בלא רעה ודאגת דירה ומלבוש ופרנסה תמיד יסובבהו ומיום שנולד עד יום מותו יגון ואנחה בלי מנוחה שבע רוגז עד כי יחליטו האפיקורסים הנ"ל שמין האדם נברא לנקמה והבורא שונא ואויב למין אנושי ע"כ וכן היה אמונת פרעה ומצרים שמין האדם נברא לנקמה והבורא ית"ש אויב ושונא להם לכן נבראו בתכלית הפחיתות וכיון שמין האדם איננו מושגח מהבורא אדרבה הוא שונאם ממילא כל דאלים גבר ומי שיש לו כח להעביד את אחר בעבודה קשה אין זה עולה כלל כי בלא"ה מין האדם שונא להבורא והדין נותן כיון שלו הכח והמלוכה ובני ישראל כגרים במצרים יכול ורשאי הוא לעשות עמם מה שירצה והנה כל עיקר אמונה הרעה זו היא מחמת שכופרים בעוה"ב ואינם מאמינים אלא בעולם הזה וכל הצלחה שבעולם אינו רק בעולם הזה, ולזאת מאמינים שבעולם הזה מין האדם הוא הפחות ערך והבורא שונא אותם וממילא כל דאלים גבר ומעתה נבאר טענת משה רבינו ואמונתינו האמיתית אך נקדים הר"ן בדרשותיו דרוש א' כתב כי כל החכמים הסכימו בפירוש פסוק בראשית ברא אלהים וגו' ואת הארץ כי בראשית הבריאה ברא הבורא יתעלה חומר משותף לכל מה שתחת גלגל הירח וזה נכלל במלת ואת הארץ (וגם השמים כולל כדומה לו) והחומר הזה הוא הנקרא חומר היולי אחר זה אמר הכתוב והארץ היתה תוהו זה חומר היולי ובוהו שנעשה ונתלבש חומר זה בצורה ונעשה ממנו ארבעה יסודות הנכלל בפסוק וחשך ע"פ תהום ורוח וגו' על פני המים ואמנם חייבה החכמה העליונה להיות חומר אחד משותף לכל מה שתחת גלגל הירח ומדוע לא נברא מין דומם צומח חי מדבר כל אחד ואחד מחומר מיוחד כתב הר"ן שאין ספק שזה המציאות כולו תכליתו האדם וכל תכלית העולם הוא לצורך האדם והצורך גדול אשר להאדם בעולם הוא לקיחת מזונו אשר לוקח מהעולם וחי בהן עד שחומר האדם מבעל חי ובעח"י ניזון מצומח וצומח מדומם והמזון הנזכר משיב כחת האדם בכחותיו הטבעית שמתהפך לעצם גוף האדם, וזה אמנם מצד השיתוף הנמצא ביניהם שכולם מחומר אחד ולולא כן דהיינו אם היה כל מין מחומר מיוחד היה זה מכח הנמנע, עכ"פ נתבאר מתוך דברי הר"ן שתכלית העולם הוא האדם ולאשר צורך מזונו מן הדומם צומח חי מוכרחין כולן להבראות מחומר משותף כדי שיוכל להתהפך מזונו לטבע האדם וכבר ביארו עוד חכז"ל דתכלית האדם שיהיה סולם

מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה דהדומם צומח חי כולם יתעלו ממדריגה למדריגה ויתהפך ויתעלה הפחות להיקר עד שחומר האדם יתהפך לצורתו ונשמתו ע"י עשיית מצות ה' ונשמתו דבוקה בה' ואז יתקשרו העולמות כולם ופירשנו בזה הפסוק ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כולכם היום ירצה דעל ידי דביקות בה' ית"ש אז יתעלו כל הכחות שבכם ויחי' כל חלקי דצ"ח וזה חיים כולכם היום דהיינו כל הכחות וחלקים שבכם:

אך לפי דעת האפיקורסים הנ"ל ודעת פרעה שמורידן ערך האדם לפחות שבברואים ואינם מאמינים שיתעלה המציאות על ידי האדם א"כ השיתוף בחומר א' לכל המציאות הוא ללא תועלת ותיקשי לדעתם מדוע לא ברא השי"ת את כל חלקי העולם מחומרים מיוחדים אלא ודאי מוכח מזה דאדם המובחר שבברואים ועל ידו יתעלו כל הכחות ויתקשר עולם התחתון בעולם העליון:

ונראה לפרש בזה הפסוק שבתהלים ח' ג' מפי עוללים ויונקים יסדת עוז למען צורריך להשבית אויב ומתנקם עיי' פירש"י ובדברינו יראה דיפלא לכאורה על הבורא יתעלה שברא העולם ומלואו ויסדת העוז שהיא בריאת העולם מפי עוללים ויונקי' כאילו חלילה היה חסרון ביכולתו לברוא כל הבריאה במאמר אחד בפעם אחת ודומה השי"ת לעולל ויונק שלא יוכל להוציא מפיו דיבורים הרבה בפעם אחת מחמת חולשה רק בלעגי שפה ידבר אתמהא אך משיב הפסוק מיד תשובה על קושי' זו שרצה הקב"ה לעשות כן לברוא חומר משותף ויום ליום יביע אומר למען צורריך המה הרשעים האפיקורסם הנ"ל המפחיתים ערך האדם ושלימות נפשו וידברו סרה על ה' שהוא אויב לאדם ובראו לנקמה וזה להשבית טענת אויב ומתנקם כי מסדר הבריאה מחומר משותף כדי שיתעלו ע"י האדם מתברר שאדם הוא עיקר הבריאה והצלחת עוה"ז אינו רק הכנה והטובת ורעות אינם אמיתת רק כי אדם ע"י עבודתו יזכה לרב טוב נצחית ואמיתת ולזאת ברא ה' עולמו כמדבר בפי עוללים ויונקים ונכון. והנה מתבאר מדברינו שדעת פרעה שכל הצלחה שבעולם אינו אלא בעולם הזה ומין האדם המה היותר שפל ובלתי מוצלח והבורא ברא האדם לנקמה כאויב ושונא ובעבור זאת רשאי ויכול גם פרעה ומצרים שיכולת בידם לענות את ישראל הגרים וכפר בעולם הבא ובהשגחה וכל דעתו ואמונה שלו הוא כל דאלים גבר אבל משה רבינו החליט שאדם הוא הנכבד שבברואים והוא מקשר עולם התחתון עם העליון ע"י תורתו ועבודתו ועי"ז יזכה לחיי עולם הבא ובזה יובן שאמר השי"ת למשה וגו' כי יאמר אליכם פרעה תנו לכם מופת על טענתכם שאדם הוא עיקר הבריאה אז השלך המטה ויתהפך לתנין והצומח יתהפך לבעל חי וקשה לפי

דעת פרעה איך אפשר שיתהפך הצומח לבעל חי הלא מסתמא המה נבראו מחומרים מיוחדים לפי דעת פרעה המכחיש מעלת האדם א"כ מן הנמנע שיתהפך חומר זה הצומח לבעל חי הגם שגם חרטומים עשו מטותם לתנינים מ"מ לא הי' אלא בכישוף אבל מטה משה שבלע ממטותם מורה שהיה בעל חי ממש ואיך יוכל לעשות מצומח בעח"י שהוא מן הנמנע וכמו שכתב הר"ן לעיל אלא ע"כ מוכרח הדבר שהבורא יתעלה ברא חומר משותף כנזכר וע"י כן יוכל להתהפך הצומח לבעח"י וקשה למה דיבר ה' בפי עוללים ומדוע לא ברא כל המינים במאמר אחד אלא ודאי הוצרך הבריאה להיות מחומר משותף כדי שיעלו כולם ממדריגתו למדריגת האדם על ידי לקיחת מזונו מהן וע"י שאדם עוסק בתורה ועובד לה' הוא מקשר נפשו להיות דבוק בה' ועל ידו יתעלו כל מדריגת דצ"ח ויתקשרו העולמת וזה היה כוונת הבריאה ואדם יחי' עבור זה חיי נצחית מרב טוב הצפון ולפ"ז אין למצרים שום אחיזה בישראל אדרבה המה החשובים עובדי ה' ית"ש ותכלית הבריאה וכל הבריאה היה בשבילם וכל הצלחתם יהיה לעולם הבא, ובזה אתי שפיר דמה שנתהפך המטה לתנין והצומח לבעל חי זה מופת וראייה והוכחה שנברא העולם מחומר משותף והאדם הוא העיקר א"כ שלח את עמי ויעבדוני כי זה תכלית בריאת כל העולם ונכון מאוד ה' בחסדו יראנו נפלאות מתורתו:

וירא פרעה כי היתה הרוחה והכבד את לבו ולא שמע אליהם עיי' פירש"י ונראה לפרש דהנה כבר ידוע דהוקשה לחכמינו ז"ל למה ענש הבורא ית"ש את פרעה בעשר מכות והרי השם ית"ש בעצמו הקשה את לב פרעה וכמו שכתוב ואני אקשה את לב פרעה א"כ היה מוכרח מצד גזירת השם והוא אנוס שלא לשלוח את ישראל וא"כ מדוע נענש על זה, ונראה בעזה"י דהנה כתיב בפ' שמות ויאמר אל עמו הנה עם בני ישראל רב ועצום ממנו הבה נתחכמה לו פן ירבה והיה כי תקראינה מלחמה ונוסף גם הוא על שונאינו ונלחם בנו ועלה מן הארץ, דיש לדקדק דהרי פרעה רצה לומר שני ענינים א' היא סיבת הדאגה ופחד שיש לו מעם ישראל שמא ילחמו בם ועלה מן הארץ ב' העצה אשר יותן לענות אותם ויהי' בטוח שלא ירבו ולא ילחמו עמם א"כ כך היה לו לומר הנה עם בני ישראל רב וגו' פן ירבו ונוסף גם הוא על שונאינו ונלחם בנו כל אלה סיבת הפחד והדאגה, ושוב היה לו לומר הבה נתחכמה לו דהיינו שיבנו ערי מסכנות כדי שיענו אותם זאת היא העצה והתחכמות אשר יעשו עמהם ואיך בלבל פרעה דבריו שבתוך דברי הדאגה שאמר הנה עם בני ישראל אמר הבה נתחכמה לו אשר אין כאן מקומו, אבל הנראה באמת כי מעולם לא עלה על דעת פרעה שום פחד ולא שום דאגה שעם בני ישראל ילחמו עמם וכבר כתיב בבינה לעתים וז"ל כבר ידענו היות הלב באדם כמו נביא

נאמן ואמיתי להודיע ולהגיד לו מה שיקרהו מן הטוב או מן הפכו כי אם חרד וירא או מתעצב אז מורה לו איזה רעה או צרה מעותד לבוא לתוך ביתו ואם הלב שמח אז היא כמבשר בשורת טובת ע"כ והנה לב פרעה היה שקט ושאנן ולא היה לו לפחד שילחמו עמו ישראל אך פרעה הרשע היה רוצה לעקור את ישראל ברשעתו אך לא היה יכול להרוג אותם בפומבי כמו שכ' הרמב"ן שהיה מתירא פרעה ממלכי האומת לכן בדה פרעה מלבו לאמר שקר וכזב שלבו אומר לו ומגיד שעם ישראל ילחמו עמו ולבו מלא פחד ויגון ואמר זה כדי שיוצדקו מעשיו עם ישראל נגד שאר אומת העולם שיאמרו כיון שהלב נביא נאמן והוא מלא פחד בודאי הדין עמו לענות ישראל שלא ירבו:

ובזה יובן היטב הכתוב שאמר פרעה הנה עם בני ישראל רב וגו' הגם שלבו בטוח שלא ילחמו מ"מ הבה נתחכמה לו לומר ולפרסם ברבים שלבו ירא ופחד פן ירבה וגו' ונלחם בכו נמצא שגם אמירת פן ירבה והפחד מישראל ג"כ מן התחכמות ועצה כדי להצדיק נפשו בפני האומת אבל באמת לא היה בלב פרעה שום דאגה ופחד ולזה אמר השם ית"ש לפרעה רשע הנה נתתי לכל איש בטבע לטובתו שיהיה הלב נאמן ומגיד עתידות ואתה כפרת בטובה זאת ומאסת בו ובמקום שהלב מגיד לך טובה ומנוחה מישראל שלא ילחמו עמך אתה הפכת הדבר לומר שקרים ודברים בדויים גם אנכי אשלם לך מדה נגד מדה שלא יהיה לך שוב הלב נביא נאמן להגיד לך רעות או טובות מאשר יבוא עליך אלא לב שלך יהיה תמיד מגיד לך בשורת טובת וזה היה הקישוי והחיזוק שהקשה וחיזק ה' את לב פרעה לאחר שביטל ממנו המתנה טובה שיהי' הלב נביא נאמן ולכן כאשר הגיע לפרעה מכה ראשונה או שניה ראה בלבו שאין בו שום פחד ומורא שיבוא עוד מכות עליו ומזה הוכיח פרעה לנפשו שלא יבוא עליו יותר מכות והיה לבו קשה כאבן והוא לא ידע כי הוא גרם לעצמו בעבור שבדה מלבו לאמר שלבו מלא פחד במקום שלא היה פחד לזאת נתבטל ממנו ענין הרגשת הלב ובמקום אשר היה לו לדאוג ולפחד מיתר המכות שיבואו עליו, היה לבו קשה כאבן ולא הירגש בה וזה שאמר הכתוב וירא פרעה כי היתה הרוחה והכבד את לבו שראה שלבו כבד כאבן ואינו ירא מכלום רק אדרבה שהיה הרוחה ושמחה בלבו לכן חיזק לבבו ולא שלח בני ישראל נכון [צל הכסף עשרים]:

פרשת בא

וימש חושך בתהלים ק"ה כתיב שלח חשך ויחשך וגו' ובמדרש למה הדבר דומה ומשל למלך שסרח עליו עבדו וציוה המלך לאחד לך והכה אותו חמשים מכות והלך והכה אותו מאה כך שלח הקב"ה חשך על מצרים וניתוסף החושך לכך נאמר שלח חושך

ויחשוך, וצריך ביאור ונראה דהנה מצינו שכל מיני צרות ופגעים רעים אשר בעולם כולם בשם חשך יקראו כמו שנאמר והיית ממשש בצהרים כאשר ימשש העיוור באפילה וכמו שכתוב יושבי חושך וצלמות וכמאמר עולם חשוך בעדו, וכן כל הטובות שבעולם והישועות ורפואות כולם בשם אור יקראו וכמו שנאמר יאר ה' פניו אליך וכן קומי אורי כי בא אורך, ונאמר ליהודים היתה אורה והטעם בזה מפני שכל הטובות שבעולם כולם נמשכים מסיבות המאורת אשר בשמים השמש והירח והשם ית"ש כח וגבורה נתן בהם להוליד ולהצמיח כל דבר ולהשלים כל החסרונות שבעולם ומטעם זה בריאת העולם בעוד היתה הארץ תוהו ובוהו ברא השם ית"ש את האור, ואמנם יש עוד מין חושך בעולם היא חשך הנפשות דהיינו אם האנשים המה נעדרו מהאמונה ב"ה ית"ש ונבערו מתורה ומצות הרי המה בחשיכה יתהלכו וכמו שנאמר לא ידעו ולא יבינו בחשיכה יתהלכו, ולעומת זה נתן לנו השם ית"ש ברב טובו וחסדו התורה הקדושה ואמונת מצות ומעשים טובים להאיר חשכת הנפשות כמו שנאמר כי נר מצוה ותורה אור, היוצא לנו מדברינו כי שני מיני חשך יש בעולם א' חושך הגופנית והגשמיות וא' ב' חושך הנפשיית והרוחנית ולעומת זה נבראו שני מיני אורות כי השמש והירח מאירין לחשך הגופנית והתורה הקדושה היא מאירה לחושך הנפשיות וכמו שנאמר לעיל ומזה הטעם העמיד דוד המלך ע"ה שני אורות הנזכרים סמוכים יחד כמו שאמר השמים מספרים כבוד אל וגו' לשמש יצא אוהל בהם הפליג לבאר פעולת השמש איך היא מאירה ומטיבה לכל פעולתו אך שוב התחיל לבאר אור השני והיא תורת ה' תמימה וגו' מחכימת פתי מאירת עיניים ומסיים בשבח התורה כי היא ניצחית טהורה ועומדת לעד ולנצח נצחים אך השמים וצבאו נאמר עליהם וכולם כבגד יבלו וגו' וזה אומרו יראת ה' טהורה עומדת לעד, והנה נחזי אנן מי שמורד במלכות הוא אחת דתו להמית אך אם המלך יעניש אותו בעונש קל אז יהיה המורד סובר בדעתו כי ודאי אין בכח המלך להענישו יותר ובעבור זה הוא מורד יותר ומביא עליו עונש קשה ובזה יובן המשל והנמשל כי כמו שאם מורד העבד נגד המלך והמלך מענישו בעונש קל ולהכותו בחמשי' מכות זה העונש גרוע יותר מאשר אם הענישו בעונש חמור דסובר העבד כי אין כח ביד המלך להענישו בעונש קשה לכן מורד עוד יותר ולבסוף יוכה במאה מכות כמו כן פרעה שמרד בהבורא עולם והשם ית"ש העניש אותו בעונש קל כמו חושך ובזה טעה פרעה וסובר שאין כח ויכולת ביד ה' ית"ש להענישו יותר וניתוסף חושך הנפש אצלו ביותר ולא האמין ביכולת והשגחת ה' ית"ש וזהו שאמר הכתוב שלח חשך עונש קל וע"י כן ויחשך מרד יותר וחשך לו יותר בחושך הנפש ונכון:

והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם ופירש"י לקמן גבי והגדת לבנך שכאן מיירי הכתוב בבן רשע וכן הוא בהגדה רשע מה הוא אומר מה העבודה הזאת לכם וגו' אילו היה שם לא היה נגאל. ויש להבין וכי מפני דיבור קל יחויב שלא יהיה נגאל ויראה להקדים מה שפרשנו בפסוקים ויהי בימים רבים וגו' ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויזעקו ותעל שועתם אל האלהים מן העבודה וישמע וגו' וירא אלהים את בני ישראל וידע האלהים ויש לדקדק מדוע לא כתוב בהקרא בקיצור ויזעקו ישראל אל האלקים וגם קשה מדוע וידע אלהים דוקא והלא כל העולם ידעו גודל צערם של ישראל וגם חד מן העבודה מיותר גם אמרו חכז"ל שגאולת מצרים הי' בחיפזון מפני שהי' ישראל משוקעים במ"ט שערי טומאה ואם הי' ממתינים שם עוד רגע אחת הי' מגיעין לשאר הנו"ן ונחלטין לעולם בטומאה ולא היה תקוה עוד לצאת משם ח"ו לעולם ויש להסביר החילוק שיש בין מ"ט לנו"ן יראה לפרש עפ"י מה שפירשנו הפסוק ממעמקים קראתיך ה' שמעה בקולי תהיינה אזניך קשיבות לקול תחנוני יש להבין מלת ממעמקים מה פירושו ומה בא ללמדינו וכן שמעה בקולי וגו' לקול תחנוני למה נקט דוקא לשון קול ומה היה חסר אם היה כתיב שמעה תפלתי וקשובת לתחנוני ולא יזכור לקול כלל, נראה לפרש על פי מה שכתוב בספר יד הקטנה לתת טעם על מצות וידוי בפה להיות נמצא איש שעברו על ראשו מים הזדונים וגברה עליה תאות לבו מאוד ואי אפשר לו לשבור לבבו להתחרט על פשעיו כי לבו לב קשה כאבן וה' ית"ש חפץ שאל ידח ממני נדח לכן ציוה עליו התורה הקדושה שיתוודה ויאמר בכה חטאתי עוויתי פשעתי לפניך ובזה יתכפר עוונו אפי' אם לא יתחרטו בלבבו כלל והטעם בזה יובן עפ"י מה שכתב הרמב"ם בגיטי נשים באילו שמחייבין אותן לגרש כופין אותו עד שיאמר רוצה אני ואז מהני הגירושין ולכאורה זה פליאה דמה שכופין אותו הרי אכתי הוא גט מעושה ולמה לא בטל גט זה כשאר גט מעושה אבל האמת בזה כיון שהוא יהודי בחמת א"כ איכא חזקה דנקודת רצונו הוא לקיים כל המצות כתיקן חכמינו ז"ל וגם גירושי אשה זו בכלל קיום המצות רק דהיצר הרע הוא שאנס אותו לילך אחר שרירות לבו ושלא לשמוע לקול חכז"ל אשר ציוו אותו לגרש לכן אחר שהוכה ואמר רוצה אני הרי כבר גירש לרצונו האמיתי ופיו ועומק לבו שווים ומה שלבו אינו רוצה לא חשוב לכלום כיון שהוא באונס מחמת יצרו הרע ואונס כמאן דלא עביד ע"כ דברי הרמב"ם, וכמו כן נאמר לענין חוטא שהרי חזקה על כל אחד מישראל שרצונו האמיתת להתחרט על כל עונותיו ולעשות תשובה באמת כראוי רק שהיצר הרע מאנס את לבו שלא לשוב ואינו מרגיש בלבו שום חרטה כיון שכופה את עצמו ואומר הוידוי בפיו וגם נקודת רצונו ועומק מחשבתו

האמיתי היא ג"כ רוצה לקיים המצוה כראוי כיון שהוא יהודי ורוצה בתשובה א"כ הרי פיו ולשונו שווים לעשות תשובה ולהתחרט על עונו ומה שבלבו אינו רוצה אינו חשוב לכלום כיון שמחשבה זו היא באונס ולפ"ז כיון שפיו ולבו שווים הרי זה מקרי בעל תשובה גמור ונסלח עוונו ע"כ דברי יד הקטנה, וזה כוונת הכתוב הנ"ל שדוד המלך ע"ה התקין תפלה זו עבור כל ישראל ואפי' לפני איש אשר מלא לבו מתאות העולם מלא מחטא ופשע ואין לו יכולת להכין לבבו ולכווין מחשבתו תפלתו ובוידוי' מחמת אונס יצרו הרע ומבקש דבר בגסות לבו שקשה כאבן מ"מ הרי עומק לבבו ונקודת רצונו הפנימית גלוי לפני השי"ת שרצונו להיות יהודי כשר אף שאין גסות לבו מסכים לזה מ"מ יתפלל ויאמר ממעמקים קראתיך ה' דהיינו מעומק הלב וגם שמעה בקולי אפי' רק לקול תחנוני ואז יהי' פי ולבי שווים וראוי להתקבל ואף שבלבי הגסה איננו מתחרט מחטאת כיון שהוא באונס מחמת יצרו הרע לא מזיק כלום דאונסא כמאן דלא עביד, ובזה יתפרשו הפסוקים הנ"ל וימת מלך מצרים ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויזעקו ירצה שלא זעקו אל ה' שירחם עליהם אלא צעקו מן העבודה מחמת קישוי וצרות זעקו כאשר יצעק המוכה מחמת יסורין ואעפ"י כן ותעל שוועתם אל האלהים לא מחמת שהיה לבם שפוך לפני אלהים רק ממילא מן העבודה שוועתם אל האלהים ועיקר שוועתם היה בכפיה של צרות ולולי הכפיה לא היה צועקין כלל ואפ"ה וישמע אלקים את שוועתם ואף שהי' עובדי ע"ז וכמו שדרשו חכז"ל לקחת גוי מקרב גוי אפ"ה וירא אלהים את בני ישראל הכיר בהם השי"ת שהמה עדיין בני ישראל והטעם לזה וידע אלהים ירצה שהקב"ה היודע מחשבות ידע כי עדיי' יש בהם נקודה ניצוץ יהודית בעומק לבם ורק האלהים לבדו ידע זה כיון שהכל גלוי וידוע לפניו וממילא יהי' פיהם אשר צעקו ועומק לבם מסכים הרי זה תשובה גמורה ולזה נגאלו דמה שחטאו הכל היה באונס וכליתא דמי, וזה גופא הוא החילוק שבין מי שלא נכנס עדיין לשער נו"ן שבטומאה עדיין יש בו ניצוץ יהדות וקדושה ומהני לו מאמר פיו בתפלתו כנ"ל אבל מי שהגיע כבר לשער חמשים שבטומאה לזה אין לו שום ניצוץ יהדות וקדושה וזה נחלט בטומאה וזה הפירוש בהגדה רשע אומר נה העבודה הזאת לכם וגו' אילו היה שם לא היה נגאל ירצה דכל זמן שאדם יכול לכפות את עצמו שיתפלל או שיעשה המצוה אף שלבו בל עמו ועושה מצות אנשים מלומדה מ"מ כיון שהקב"ה יודע שיש בו עוד ניצוץ יהדות הרי פיו ולבו שווים ומקובל לפני השי"ת אמנם שאינו כופה עצמו לעשות מצוה רק היא חשוב בעיניו כעבודה ומשא ואומר לאחרים מה העבודה הזאת לכם והוא מחטיא את הרבים הרי כבר נכנס בנו"ן שערי טומאה וממילא אילו היה במצרים לא הי' נגאל ונכון:

ויאמר משה כן דברת לא אוסיף עוד ראות פניך ופירש"י יפה דברת ובזמנו דברת ויש להבין מה בעי רש"י בזה שאומר בזמנו כיון שפי' יפה דברת אך הנראה דלכאורה קשה דמשמע מזה הפסוק שמכאן ואילך לא יראה פניו אבל עד עתה היה רואה פניו דקשה הרי קיימ"ל אסור להסתכל בפני רשע ואיך ראה משה פני הרשע, אבל הנראה בזה על פי מה שכתוב בספר פנים יפות להפלאה בפסוק סר צילם מעליהם על פי מה שאמרי' בשבת ל"ד גבי ר' שמעון בן יוחאי נתן בו עיניו ונעשה גל של עצמות היינו על ידי ראיית עיניו השרה קדושה יתירה עד שניצוץ הקדוש אשר היה באותו אדם נדבק אל הקדושה רבה כמו שנדבק הענף אל השורש וכיון שיצא הניצוץ הקדוש נעשה גל של עצמות וזה שאמר הכתוב כי לחמנו הם הניצוץ הקדוש אשר בהם יודבק בקדושתינו כי סר צילם המעכבות את האור ויתפרד הקדושה מהם ויודבק בנו, ובזה יובן דמשה רבינו כל זמן שהיה בפרעה ניצוץ קדושה ראה את פניו והשרה קדושתו כדי שיתפרד הניצוץ קדוש מפרעה ויודבק בקדושתו אבל עתה כבר נודע למשה שלא נשאר יותר שום ניצוץ קדושה בפרעה שפיר אמר כן דברת בזמנו דברת כיון שלא אוסיף עוד שלימות על ראות פניך כי כבר יצא ממך כל ניצוצי קדושה שהיה בך ולא אוסיף עוד שלימות בראות פניך א"כ ממילא שאסור לי לראות פניך מחמת רשעתך ונכון:

והגדת לבנך ביום ההוא לאמר ובפסחים קט"ז אמרי' אם הבן חכם שואל מאביו ואם לאו אשתו שואלתו ואי לאו הוא שואל לעצמו מה נשתנה וגו' והוא משיב לעצמו עבדים היינו וגו' ולכאורה זה פלא דאם הוא יודע בעצמו למה זה שואל ומשיב דבשלמא הבן והאשה חייבין לשאול כדי שישמעו וידעו התשובה אבל הוא בעצמו למה שואל ומשיב, נראה עפ"י מה שפרשנו הפסוק מפני שיבה תקום והדרת פני זקן ויראת מאלהיך אני ה' אמר השי"ת אני הוא שקיימתי מצות עמידת זקן בתחילה ויש להבין כונתו, דהנה כבר הורינו תורתינו הקדושה יסוד האמונה אשר כל התורה והיהדות עומד עליו הוא שאי אפשר שיהיה איש יהודי אמיתי שיוכל להשיג שלימותו האמיתי ותכלית ביאתו לעולם הזה אלא ידי שאלה לחכמים וזקנים ותשובתם וכמו שאמר הכתוב שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך וכתיב עוד שמע בני מוסר אביך ואל תיטוש תורת עמך אבל מי שהולך אחרי שכלו ודעתו יפול ברשת רשעים וכמו שאמר הכתוב אל תהי חכם בעיניך, והנה לשון עמידה וישיבה המה שמות מושאלים כי עמידה שם כינוי למי שעומד בספק באיזה ענין וקשה לו להבין הדבר על בוריה וכמו שמצינו לרבותינו שאמרו וכבר עמד בזה הפני יהושע דהיינו שהיה קשה לו דבר זה וכן ישיבה הוא כינוי ליושב במנוחה ומישב הדבר על בוריה וע"ז אמרו ויש לישב, כי העומד מסופק אם לישב או ללילך ולכך נקרא

כל מסופק בדבר עומד, וכן ישוב הדבר נקרא יושב שהוא במנוחה וכמו דכתיב מושיבי עקרת הבית וכיון שהקב"ה שאל לאברהם על עסקי סדום להורת לו הרי היה הקב"ה כו"י השואל ולכן אמר השי"ת אני קיימתי מצות עמידת זקן תחילה שהשואל נקרא עומד ואברהם שהיה הדיין היה יושב וכמו דקיימ"ל דיינים בישיבה ובע"ד בעמידה והורה לנו בזה השי"ת שגם אנחנו מחויבין לשמוע תורה והלכה מפי חכמינו וזקנינו שבדור ולקבל דבריהם בכל הענינים במאכלינו ומשתינו ומשא ומתן שלנו ולשאול דעת תורה מפי זקנינו ואין זקן אלא מי שקנה חכמה כי יפתח בדורו כשמואל בדורו ואף ששכלינו מורה לנו ללך בדרך יותר נכון בעינינו לגוף או לנפש מחוייבין אנו לסכל דעתינו כאילו היינו מסתפקים ועומדים עד שנשמע דברי זקנינו וזה מאמר הפסוק מפני שיבה בכל ענינך תסתפק ותקום כעומד ושואל לפני איש שיבה והדרת פני זקן שקנה חכמה ואז ויראת מאלהיך תוכל לבוא ליראת ה' אני ה' הלא גם אנכי שאלתי לזקן על סדום כן תעשה גם אתה. ובזה יובן מה שציווה השם ית"ש דאם אין לו מי שישאל אותו אז ישאל את עצמו וישיב היינו להורות שאם ישאל לעצמו ואח"כ ישיב יהיה התשובה חשובה יותר מחמת שבא ברגע שהוא זקן יותר מאשר היה בעת שהיה שואל ולזה התשובה שהיא מפי זקן חשוב יותר להורות לנו כי יסוד האמונה לשאל דעת מפי זקנים כי זה יסוד תורתינו סתירת זקנים בנין ובנין נערים סתירה, ונכון:

פרשת בשלח

וה' הולך לפניהם יומם בעמוד הענן הדרך ולילה בעמוד האש להאיר להם ללכת יומם ולילה יש לדקדק דהדרך משמע דרך הידוע ובאמת אין במדבר דרך, ויש לפרש עפ"י מה שכ' הרמב"ם דבכל מדה ומדה שני הקצוות המה רעים לנפש האדם אך דרך הממוצע הוא הדרך הנכון ולפ"ז התאוה והשמחה וכן הדאגה ועצבות המה גרועים והנה מדרך הרשעים אשר יחיו עפ"י הנהגת היצר הרע הוא לענין לעבור עבירה הוא מעורר השמחה והזריזות וכל מה שהוא עושה בשמחה הוא עבירה יותר גדולה אך אם בא האדם לקיים מצות עשה הוא מכביד עליו קיומו ומעורר עצבות ועצלת אולי ימשך ידו מלקיים המצוה והנה העבירה שעבר אדם על לא תעשה ועושה אותה בשמחה רבה יראה לכנות אותו בשם יום כיון שמסלק מעליו מורא שמים ואינו מפחד משום דבר הרי הוא כהולך ביום שאין לו שום פחד ומורא אבל המצוה שיקיים אדם בעצלות ובעצבון נקרא בשם לילה דכמו שהולך בלילה הוא עצוב ועצל ויש לו מורא כן עושה המצוה עושה בעצלות ובעצבות והנה אין ספק שהיה לבני ישראל מדות רעות האלה אשר למדו ממצרים על

כן בא הקב"ה לתקן להם המדות הרעות האלה ולזאת אמר הכתוב וה' הולך לפניהם לתקן להם שילכו בדרך הידועה דרך התורה והחכמה ולזה הכין להם עמוד הענן יומם ירצה נגד השמחה גדולה שהיה להם עד עתה בעשות עבירה מחמת שלא היה להם שום פחד ומורא כמו ההולך ביום התקין עמוד הענן שיחשיך להם את האור יומם ויהי' להם מורא שמים שלא לעבור עבירות אך בלילה ירצה נגד העצלות והעצבות שהיה להם כמו הולך בלילה האיר ה' אותם כדי שיכלה החשך והעצבות רק יהי' זריזין ושמחים לעשות מצות וליהודים היתה אורה ושמחה וכל זאת עשה השי"ת כדי שיוכלו לעבוד אותו תמיד ולא יעכבו עליהם מדת יומם ולילה וזהו ללכת יומם ולילה, ויש להוסיף לא ימיש ירצה הבטיח ה' ית"ש שלעולם הבא לטהר מסייעין לו להענין ולהחשיך זריחת האור לתאוה ולהאיר העצלות ועצבות ונכון:

ויאמר ה' אל משה מה תצעק אלי דבר אל בני ישראל ויסעו וקשה מי לא יצעוק אל ה' בעת צרה גם קשה תיבת אלי הוא מיותר דאפי' צעק באופן אחר ג"כ קשה אבל יראה לפרש על פי מה דאמרי' ברכות כ' דאמר לי' רבא פפא לאביי מ"ש ראשונים דאיתרחיש להו ניסא ומאי שנא אחרונים דלא מתרחיש להו ניסא דר' יהודא כד שליף חד מסאני אתי מטרא ואנן מצערין נפשין וקאמצווחין ולית דמשגח בן א"ל ראשונים דמסרי נפשי' על קידוש השם איתרחיש להו ניסא אנן דלא מסרינן נפשין אקידוש השם לא מתרחיש לן ניסא יראה לפרש עפ"י מה שכתוב בעין יעקב בפ' אין עומדין שיש להזהיר לכל מתפלל שעל יעלה בדעתו שרוצה בתפילתו להפך לב השם ית"ש שישתנה מדעתו אשר עד עתה לא רצה למלאות בקשתו ולאחר שיבקש ויתפלל יחזור ויתרצה כי לא איש אל אשר ישתנה לדעה אחרת ויחזור מדעה הראשונה, אך עיקר התפלה שהקב"ה שומע אותה כשהמתפלל שינה את עצמו במחשבה ובדיבור ובמעשה והרי הוא כמו שנהפך לאיש אחר ואז גזרה מדת רחמיו ית"ש שיהיה נושע מצרתו כי בבואו לדבר בפיו ובשפתיו השיבני לתורתך וגו' סלח לנו וגו' וגומר במחשבתו שאין בעולם מי שימלא שאלתו זולתי הבורא ית"ש וגם ימשך לו מזה תיקן מעשיו ויתחרט על פשעיו באמצעות אלה הקב"ה שומע תפלתו, וממילא מובן כיון דעיקר התפלה הוא שהמתפלל ישתנה מרע לטוב על ידי דיבור וכונתו א"כ מי שמוסר נפשו על קדושת שמו ית"ש קדוש יאמר לו וראוי שהקב"ה ימלא משאלותיו ויעשה לו נסים אפי' בלא תפלה וזהו שאמר השי"ת מה תצעק אלי הכוונה האם אתה סובר בדעתך שאין בנמצא דרך אחרת למלאות בקשתך רק בתפלה וצעקה אלי לעורר רחמנות ושינוי דעת לא כן הוא אלא עיקר התפלה אינו מועיל רק כדי שישתנה המתפלל לאיש אחר ע"י תיקן דיבורו ומעשיו א"כ יש לך דרך

אחרת שתהיה נושע מצרתך והוא דרך היותר חשוב דהיינו מסירת נפש א"כ דבר אל בני ישראל ויסעו לתוך הים וימסרו נפשם על קידוש השם וזה חשוב יותר מתפלה א"כ מה תצעק אלי וכן היה באמת כאשר קפץ נחשון בן עמינדב לתוך הים ומיד נקרע ונכון:

ויאמינו בה' ובמשה עבדו מדרש אם במשה האמינו בה' לא כל שכן א"כ למה נאמר במשה אלא לומר לך כל המאמין בעבד ה' כאילו מאמין בה' ב"ה ושמו ורבים תמהו על זה דהול"ל א"כ מה ת"ל ובה', ונראה לפרש עפ"י מה שפירשנו ברכות ל"ג ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך רק ליראה וגו' ופריך הש"ס אטו יראה מילתא זוטרא היא ומשני אין לגבי משה מלתא זוטרא היא דקשה על זה הכי משום דקל הוא בעיני משה רבינו להיות ירא אלקים יחויב ג"כ שכל ישראל יהי' יראים, אך הנראה דהנה אמרינן בגמרא את ה' אלהיך תירא לרבות תלמידי חכמים ולכאורה מנ"ל לדרוש כן ואמנם כתבתי בפ' וישב דיראת התרומת לא יצוייר באדם אלא יש לו ציור והבנה בלבו להבין מעלת החכם בחכמתו ומכיר נפשו השפלה ולעומת זה יתכן שיהי' לו יראת התרוממת לירא מפני חכם גדול אך אדם שאין לו לב להבין ולצייר בנפשו חשיבת ומעלת החכמה ואינו יודע שום מעלה רק מה שיפה לגוף קנין המעות והכבוד זה לא יוכל להגיע לעולם לשום יראה ולזה אם אנו מציוים לירא מהשם ית"ש ביראת התרוממת ע"כ אנו צריכים ומחויבים שיהי' לנו ציור לירא מפני חשיבת התלמוד חכם גדול ואז יוכל לעלות במעלת השכל ויאמר בנפשו אם מפני חכם אני ירא כ"ש מפני הבורא ית"ש שהוא עצם החכמה והדעת אבל אם אין לו לב לצייר בנפשו מעלת החכם העומד לפניו איך יעוף השמים בלי כנפים לירא מה' ית"ש ולזה שפיר דרש כ"ע את ה' אלהיך תירא ע"כ כבר נתרבה יראת החכם שמוכרח להיות ציור והבנה ממעלת החכמה דזהו לרבות תלמידי חכמים, והנה מי שזכה לראות משה רבינו ונסים ונפלאות וכל הנפלאות שעשה לעיני כל ישראל איזה שוטה שבעולם יוכל להיות אשר נוח עניו מראות והשמן לבו ולהבין מעלת משה ולא יהיה ירא מפני הדר גאונו יראת התרוממת וכיון שכולם היה להן ציור פנימי ביראת התרוממת דבר קל היה להן לעלות עוד בשכלם על אחת כמה מחויבין לירא מפני השי"ת כיון שהיה הציור מיראה זו בלבבם וזהו שאמרו חכז"ל אין לגבי משה אותו הדור שראו משה רבינו בעיניהם פני משה כפני חמה ודאי באמת מלתא זוטרא לירא מפני השי"ת, וזהו פירוש המדרש כיון שבמשה האמינו והיה להם ציור בלבם להאמין ולירא יראת התרוממת בפני משה א"כ על אחת כמה וכמה שהאמינו בה' ב"ה וב"ש א"כ מה ת"ל ובמשה פי' אם לא יכתוב הכתוב אלא ויאמינו בה' ג"כ ע"כ אנו יודעין שהאמינו ויראו ממשה רבינו דאם לא כן ואם אין להם ציור להאמין ולירא מפני משה רבינו איך יוכלו

להאמין ולירא מפני ה' אלא ע"כ אם יאמינו בה' ע"כ כבר נודע לן שהאמינו גם במשה דהרי מהאי טעמא אמרי' דאת ה' תירא לרבות תלמידי חכמים א"כ במשה מיותר אלא בא ללמדינו כל המאמין בעבד ה' כאילו מאמין בה' ית"ש ונכון:

ויקראו בית ישראל את שמו מן איתא במדרש מובא בספר ישמח משה דורשי רשומת אמרו בני ישראל קראו שמו מן ותמה הישמח משה אי בני ישראל ובית ישראל הוא דבר אחד א"כ קשה מה חידש המדרש ואי בני ישראל לחוד ובית ישראל לחוד איך יכולין להכחיש הפסוק עי"ש ואנחנו נדקדק עוד למה דוקא דורשי רשימת אמרו כך ולא אחרים גם יש לדקדק בפסוק ויאמרו איש אל אחיו מן הוא ויאמר משה הוא הלחם אשר נתן ה' לכם לאכלה ופירש"י מן הוא הכנות מזון וקשה מה השיב משה הוא הלחם הרי גם הם ידעו שזה הלחם רק שלא ידעו מה הוא גם קשה באמת מדוע לא קראו אותו ג"כ בני ישראל בשם לחם, ונראה להבין בעזה"י על פי מה שפרשנו על פסוק וכל אשר יקרא האדם נפש חיה הוא שמו דהקב"ה העביר לפני אדם הראשון כל הבהמות וחיות ועופות והאדם קרא להן שמות ואמר לזה ראוי לקרותו שור ולזה ראוי לקרותו חמור ולזה אריה וכן כולם ולבסוף אמר השי"ת לאדם ואני שמי ואמר לו אדם, ה' לפי שאתה אדון לכל הבריות וזהו שכ' בישעי' אני ה' הוא שמי שקרא לי אדם הראשון ע"כ המדרש יובן עפ"י מה שכתוב בערבי נחל פ' פנחס כי כל הנבראים שבעולם ממיני דומם צומח חי מדבר שואב חיותו משורשו על ידי שמו והאותיות של שמו הן המה צירופי הצינורת אשר נשפע על ידי חיות להנמצא ההוא וכל אדם ההולך בדרך התורה הקדושה מתגדל חיותו על ידי שאותיות שמו מתגדל על ידי שמקבלים מילוי ומילוי דמילוי וכן ניתוסף כח ע"י מעשי בני אדם לכל הנמצאים ואם חלילה להיפוך אדם עובר על התורה אז נתרוקן אותיות שמו מן המילוים ע"כ דברי הערבי כחל, יוצא לנו מזה דאותיות השם של נמצא מורה בעצם על הנברא והיא קיומה וחיותה בעולם ואמנם לאשר לכל דבר הנברא בעולם יש חומר וצורה חלק גשמי וחלק רוחני השם בעצם הוא קיום חומר הגשמי בחיות מצומצם אך על ידי מילוי השם הוא קיום הרוחנית שבו ועל ידי מצות ומע"ט מתגדל הצורה והמילוי נתמלא ע"י מילוי דמילוי וכן בנתמעט הצורה מתמעט המילוי והחיות הבא ממנו ויש לי לומר טעם נוסף על אלף אלפים טעמים כמוסים ורזין דאורייתא על שם הנכבד והנורא שהונח בי"ה עם ו"ה מפני שהבורא ית"ש הוא יחיד ומיוחד בכל אופני היחיד ואין בהשם ית"ש פנימית וחיצונית כי כולו קדש הקדשים לזאת נבחרו אותיות יה"ו לשמו המיוחד מפני שאותיות הללו אין בהם מילוי כי י' המילוי שלו הוא ו"ד שהוא ג"כ יו"ד וכן ה"ה וכן ו"ו והשם עם המילוי אחד ואפשר שזה הכונה בפסוק ה'

אחד ושמו אחד כיון שה' אחד באחדות נפלא בלי שום שינוי וחילק ולכן גם שמו אחד דהיינו ששמו אינו מקבל מילוי כי המילוי שווה להאות המורה עליו, לא כן כל הנבראים כיון שאפי' המלאכים יש להם כח פנימי וחיצוני ולכן נקראו בשמות אשר יקבלו מילוי וזה פירוש הפסוק ה' אחד ושמו אחד דהמילוי שווה לאות הראשון וזה כוונת המדרש הנ"ל דאדם הראשון לאחר שהסתכל בשורש חיות כל נברא והבין פנימית וחיצונית שבו קרא להן שמות שהשם יהיה קיום הנמצא חיצון ומילוי יהי' קיום צורתו הפנימי ואמנם כאשר שאל אותו הבורא ית"ש ואני מה שמי הבין האדם ברב חכמתו אחדות השי"ת הנפלאה ולכן השיב ה' מפני שהשם הוא ג"כ באחדות גמור כי ה' אחד ושמו אחד, ואף שבמדרש משמע שקאי קריאת שמו של הקב"ה הוא שם אדנ"י וכמו שאמר מפני שהוא אדון כל הארץ מ"ו הרי ע"כ מוכח שנקרא ג"כ בשם הוי"ה שהרי מביא ראי' מישעי' מ"ב ושם כתיב אני ה' בשם הוי"ה וזה נכון עיין בס' מגדל עוז בעליות הלשון שכ' דמרומז בכתוב חיה הוא אם תקח ממנו ח' אז יהי' נשאר יה הוא שם הוי"ה והנה אמרו חכז"ל לחם אבירים אכל איש לחם שנבלע באברים שלא היה לאוכלי מן מפקנא והוא לחם שמלאכים אוכלים אותו נתבאר מזה דהמן היה כולו דבר רוחני ולא היה בו שום חומרי כלל ובזה יובן המדרש הנ"ל דודאי בית ישראל הם המון העם קראו אותו מן הוא מפני שלא ידעו מה הוא כיון שלכל דבר נברא שמו מורה על קיומו החומרית ומילוי על צורתו וכיון שראו שהמן כולו רוחני לא ידעו מה שם שיקראו לו שיהי' מורה על מציאותו וקיומו לכך שאלו איש לרעהו מן הוא כי לא ידעו מה הוא בעצם ואיזה שם יאות לו אבל בני ישראל המה החכמים שבדור קראו לו באמת מן שיהי' שמו מן כי הוא שמו אמיתי מפני שאותיות מ"ם נו"ן השם והמילוי אחת ואין להם מילוי אחר כי המן גופא ג"כ אין לו שום חומריות וזה שאמר משה אל תתמהו על זה כי הוא הלחם אשר נתן ה' ואין בו שום חיצונית רק כולו קודש כיון שנמשך מן שם הוי"ה הקדוש אשר אותיותיו אינו מקבלין מילוי ובזה יובן דדוקא דורשי רשומת אמרו כן אותן הדורשין הרשום בכתב וכאשר נכתב מ"ם נ"ן נראה כי אין בו מילוי אחר רק מ"ם נ"ן א"כ שם מן שפיר מורה על דבר שהוא כולו קודש וניתן משם הוי"ה הקדוש יתברך לעד, ונכון [אומר לציון ל"א]:

פרשת יתרו

ויאמר אל משה אני חותנך יתרו בא אליך ואשתך ושני בניה עמה ויצא משה לקראת חותנו ופירש"י שאמר יתרו אם אין אתה יוצא בגיני צא בגין אשתך ואם אין אתה וגו' צא בגין שני בניה ויצא משה כבוד גדול נתכבד יתרו באותו שעה כיון שיצא משה יצא אהרן

נדב ואביהו ומי הוא שראה את אלה יוצאין ולא יצא עכ"ל ויש לדקדק היתכן שהיה יתרו רודף אחרי הכבוד כל כך שבקש שיכבדהו משה ויצא לקראתו וגם קשה הלא אפי' היה כן למה נכתבה זאת בתורה לספר גנותו ועוד קשה הלא כללא הוא הרודף אחר הכבוד הכבוד בורח ממנו ופה היה להיפוך שיתרו רדף אחר הכבוד ואפ"ה כבוד גדול נתכבד יתרו ונראה בעזה"י דאף שנודע שהכבוד חשוב מאוד מפני שהוא מפרסם המעלה של האדם מ"מ אינו נחשב הכבוד למעלה אלא אם המכבד הוא איש בעל בחירה דומה במעלה לחבירו המתכבד אבל הכבוד שעושה העבד לרבו והבן לאביו אינו חשוב למעלה כלל כיון שהוא עושה מצד הכרח, ויש לפרש בזה הקדושה שאנו אומרים שהמלאכים משוררים כבודו מלא עולם משרתיו שואלים זה לזה איה מקום כבודו דלכאורה הוא קשה הבנה דאם כבודו מלא עולם ולית אתר פנוי מני' א"כ מה הן שואלין איה מקום כבודו אבל הכוונה לדעתינו כי כבוד יוצרינו אשר הוא מחיוב ומתבקש מיצוריו וכמו שאמרו חכז"ל כל מה שברא הקב"ה לא ברא אלא לכבודו לא יוכר ולא יושלם על ידי המלאכים וצבא השמים כי המה מוכרחים על עבודתם ואין להם בחירה על ההיפוך ובמה נחשב כבוד שנותן עבד לאדוניו ומכ"ש כי לא יקווה קבלת כבוד מארץ וצבאיה כי פעולתם מוכרח מצד טבעם ולאחר שכל אלה מוכרחים על עבודתם כעבדים לאדוניהם ולא חשיב כבוד ליתן ליוצרנו אך האדם שנאמר בו נעשה אדם בדמותינו וניתנה בידו הבחירה להודת על האמת ולכפור יודע טוב ורע ואם הוא בבחירתו הוא מצמצם תשוקתו לסור מרעה ומגביר הטוב ויוציא יקר מזולל לו נאה ולא נאה ליתן כבוד ליוצרנו ונחשב כבוד זה למעלה ולתפארת הוד והדר לאלהינו והנה המלאכים אינם מציירין זאת איך יכול להיות בריאה בעולם אשר יהיה לו בחירה לעבור על רצון מלך מלכי מלכים אחרי שאין דבר נמצא בעולם אשר לא יהיה קיומו ושפע חיותו בכל רגע תמיד מושפע ומושגח מרצון הבורא ית"ש ואם יעבור על רצונו אין לו מציאות בעולם כלל וזהו שאומרים כבודו מלא עולם שכל הבריאה של עולם וצבאיו כולם מקבלים שפע חיותם וקיומם מכבודו ית"ש וא"כ שואלים זה לזה איה מקום כבודו איך יש מקום לומר שיתנו כבוד ליוצרינו ב"ה וב"ש כיון שכל הבריאה וכל העולמות מוכרחי' בתשוקתם לעשות רצונו יותר מעבדים לאדוניהם וא"כ קשה מאיזה מקום ימצא כבוד אך לעומתם וגו' יאמרו ברוך כבוד ה' ממקומו שהשם ית"ש נתן הבחירה לאדם וחלק לו ממדריגתו ומעלתו בחירה חפשית כדי שיעבוד את ה' ויכבדהו וא"ש. ובזה יובן היטב דבאמת היה יתרו בורח מן הכבוד והיה ירא לנפשו שודאי משה רבינו לגודל צדקתו יחלוק לו כבוד ויצא לקראתו לכן נתחכם יתרו וביקש ממשה שיצא לקראתו כדי שיהי' משה רבינו מוכרח

לצאת מחמת בקשת יתרו חותנו וממילא לא יהי' יציאת משה לקראתו נחשב לכבוד כיון שהיציאה לקראתו עשה כמעשה הבן לאביו שמחויב לשמוע בקולו ובזה היה יתרו בורח מן הכבוד לכן היה הכבוד רודף אחריו וכבוד גדול נתכבד בעבור זה וא"ש ונכון עי' אומר לציון פתיחה כ"א:

ויספר משה לחותנו את כל אשר עשה ה' לפרעה ולמצרים על אודת ישראל את כל התלאה אשר מצאתם בדרך ויצילם ה' ויחד יתרו על כל הטובה וגו' ויש לדקדק מדוע נחסר וי"ו החיבור אצל את כל התלאה וגו' דהיה לו לכתוב ואת כל התלאה וגו' ועוד קשה דהרי מסתמא לא היה כוונת משה רבינו בסיפורי דברים האלו ליתרו ככונת כותבי עתים דעלמא המספרים ומודיעים מיקרי העולם ופגעיהם אבל ודאי היה כונת משה רבינו לספר גבורת ה' ונפלאותיו לזאת היה מן הראוי להיות נכתב ואת אשר הצילם ה' מכל התלאות אשר מצאתם בדרך כדי שיהיה נושא הענין בכתוב הצלת ה' אך עתה נראה מן הכתוב שהעיקר נושא הקרא ועיקר ענין המאמר הוא התלאות אשר מצאם בדרך ולבסוף בא הסיפור מהצלת השי"ת אותם כאילו היא הוצאת ה' ונפלאותיו כמו טופל אל העיקר אבל נראה כי מובן דהרי אמרו חכז"ל דיתרו בא להתגייר והנה חשש משה רבינו אולי ידמה יתרו בדעתו לאחר אשר שמע גודל חשיבות ישראל אצל השי"ת עד שקרא אותם בני בכורי ישראל ועם סגולה ועשה בשבילם נסים ונפלאות למעלה מן הטבע ובלי ספק חיוב למי שהוא בן בכור וסגולה אצל השי"ת שיהיה לכל אחד מבני ישראל ומהנספחים עליהם כל טובת עולם הזה עד בלי די ולכל איש ואיש מלא ביתו כסף וזהב ולא יהיה יודע משום צער ועצבון ותענוגי עולם הזה יהיה מצוי לכל הפחות והשפל שבהון כי למי יחפוץ המלך מלכו של העולם כולו לעשות יקר יותר ממנו, ובאמת אם זאת היה כונת יתרו שבא לגייר לא היה מן הראוי לקבלו כמאמר חכז"ל שאין מקבלין גרים בימי דוד ושלמה מטעם שאין סיבת גיירותן לשם שמים רק בעבור להשיג על ידי גיירותן קנין עולם הזה ומחמדיו כמו כן לא היה משה רשאי לקבל את יתרו כיון שיש לחוש שמא כונת יתרו לא לשם שמים ובזה יובן הכתוב הנ"ל על נכון דודאי בתחילה סיפר משה ליתרו כל אשר עשה ה' לפרעה ולמצרים ובזה נכלל כל הניסים ונפלאות שעשה השי"ת על אודת ישראל במצרים ובקריעת ים סוף אח"כ סיפר משה לחותנו דבר אחר מורה על כונה אחרת והגיד לו אתה יתרו הבט נא וראה לאחר כל החשיבות והחיבוב שהראה השי"ת לישראל והנהיגם על כנפי נשרים למעלה מן הטבע בכל זאת ראה את כל התלאות אשר מצאתם בדרך והתבונן כמה יסורים ופגעים הקרה ה' אותם בדרך כרדיפת מצרים אחריהם ומלחמת עמלק וכדומה וטעם כל אלו משום שבני ישראל עפ"י רוב

המה מדוכאים בעולם היה בצער ובפגעים והעדר השלוה והמנוחה כדי שלא ירום לבבם ולא יטרדו נפשם מעבדות השם ית"ש ועיקר הטובה והשכר צפונה להם לעתיד, אך גם זאת אל תעלה על דעתך כי חלילה יסור השם ית"ש השגחתו מהם בעולם הזה כי הוא מעוזם בעת צרה ובשועם אליו לסוף יושיעם ויגאלם מכל צער ויגון אבל תשועת ה' בא בסוף לאחר שנתמרק עוונם ע"י היסורים ופגעים שהיה להם וזה הפירוש בהכתוב ויספר משה לחותנו את כל אשר עשה ה' לפרעה וגו' בזה נכלל כל הניסים ונפלאות שעשה הית"ש שוב סיפר לו את כל התלאה אשר מצאתם בדרך בלא וי"ו החיבור להורת לו שעתה יספר לו ענין אחר מורה על כונה אחרת לאמר לו אחרי כל הניסים האלו מצאם תלאות רבות בדרך רק שבלסוף היה ויצילם ה' וכונת משה ללמד ליתרו תנאי הגירות שמקבל עליו עול התלאות בעולם הזה ועיקר השכר צפון לעולם הבא וזהו שאמר ויחד יתרו על שכר הטוב הצפון שמח ועל התלאות נצטער עי' רש"י ונכון:

וירא חותן משה וגו' ויאמר מדוע אתה יושב לבדך וכל העם נצבים עליך וגו' ויאמר משה כי יבוא אלי העם לדרוש אלקים כי יהיה להם דבר בא אלי ושפטתי בין איש ובין רעהו והודעתי את חוקי האלהים ואת תורתו הנה טענת יתרו וגם תשובת משה בלתי מבואר יתבאר לדעתינו עפ"י מה שפירשנו מאמר חכז"ל בשבת ל"א כאשר בא הנכרי אצל הלל שילמדנו כל תורה כולה וגו' השיב לו הלל כל מה דסני לך לחברך לא תעבד ואידך פירושא הוא זיל גמור והדבר תמוה כי איך נכלל במצות ואהבת לרעיך כמוך כל מצות חוקים ומשפטי' שבתורה, אך יובן דהגוף והנשמה כאשר המה יחד עליהם נאמר מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד ביאר זה דכל כונת תורתינו הקדושה במצותיה שישגיח האדם תמיד בעין פקיחא שיתן לכל א' וא' מהם חלקי המגיע לו בצדק כדי שלא יחמוסו זה מזה ושיהיה ביניהם משפט צדק ככתוב בחובת הלבבות, וכמו שיעשה האדם השתדלות ולמלאות התחייבות הטבע לקיים העמדת הגוף על בוריה מינים ממינים שונים כמו אכילה שתיה מלבוש שינה ובמין אכילה גופא יוצרך לחם ובשר וכדומה ולשתיה יוצרך יין ומים ושאר צרכים אשר בלעדם אין קיום והעמדת הגוף כמו כן מחויב אדם לעשות השתדלות רב להעמדת קיום הנפש בעולם הבא לאחר פרידתה מגוף להרבות לה מזון הנפש מינים שונים קשוטין ותקונים ובעבור כוונה זאת הרבה לנו ה' ית"ש תורה ומצות כדי לזכות אותנו בקיום המצות כי לכל מצוה ומצוה יש סגולה מיוחדת אשר מבלעדה לא יתקיים הנפש כמו שנאמר למשל מצות תפילין הוא לחם וציצית הוא מים וכדומה והשי"ת הנותן צורת הנפש הוא יודע דברים הנצרכים לתיקונה ולקיומה, וכמו בעניני הגוף אפי' יהיה לאדם כל צורכו בכל מיני מאכל ומשתה ויחסר

לו המים לא ישקוט ולא ינוח עד שישתדל להשיג מים מחמת שברור לו שמבלי מים כל המשקים לא ירווה צמאונו אף שהמה יקרים יותר ממים ככה יראה האדם לקיים כל המצות שביכולתו כי אם יחסר לו מצוה אחת אף שהיא קלה בעיניו ויזניח אותה לא ישלימו אותה אוצרת המצוות אחדות החמורת לתקן לו הנחסר ועל זה אמרו חכז"ל הוי זהיר במצוה קלה כבחמורה שאי אתה יודע מתן שכרן ואינך יודע מה שכר תאבד בבזיון מצוה זו, וזה היה כוונת הלל בתשובתו כל מה דסני עלך ירצה כמו שלא תרצה ולא תנוח דעתך אם יחסר לך איזה מין התלוי בה חיות הגוף ותשתדל להשיג כל המינים הצריכים לחיות גופך ואפי' הקל שבהן כמו כן גם לחברך לא תעביד ירצה גם לנפש שהיא חברך הנאמן הנמסך בגופך השתדל שיהיה לה כל צורכה וכל תיקונה ולא יחסר לה שום מין ממיני המצות כי לכל אחד יש סגולה מיוחדת וזהו עיקר מצות ואהבת לרעיך כמוך רעיך שהוא הנפש שלך שהן כשני אחים תאהב אותה כמוך וכל הנצרך לתיקונה תעשה השתדלות עבורה כמו שתעשה השתדלות עצום עבור גופך זהו כל התורה כולה ואידך ירצה אם תרצה לידע מה המה הדברים הנצרכים לקיום הנפש פירושא היא זיל גמור אם תלמד תורת ה' תדע איך לקיים מצות השם, ובזה נביא אל כונת מאמר הכתוב הנ"ל כי אין ספק שבצאת ישראל ממצרים נעשו בהן כתות כתות כת אחת אנשי המדע שבאו ללמוד מפי משה רבינו חכמת הקבלה ורזין דאורייתא מעשה מרכבה ומעשה בראשית שהמה דרושים אלהי' גם הי' כת אנשים אשר באו ורצו לשמוע מפי משה עניני איסור והיתר חייב וזכאי טמא וטהור דהיינו מצות הנגלות להורת להם הלכה למעשה עוד באו למשפט בין אדם לחברו כשור שנגח את הפרה ושנים אוחזין בטלית וכדומה וכל אלו הכתות עמדו לפני משה והיה טענת יתרו לפי סברתו כי בראש יורה וידרוש משה רבינו לכת הראשונה כי המה מבקשים ענינים קדושים אשר ידובר בו מגדולת הבורא ית"ש ואחדותו ושונותיו הקדושים ואחרי כלות הלימוד זה ילכו להם הכת הזאת ושוב ישוב לכת השניה דיני אכילה ושתיה ודיני שור ובור כי נושאיהם פחותי ערך נגד דרושים אלהים ומובדלים כהבדל הקודש מן החול וכמו שאמרו חכז"ל דבר גדול מעשה מרכבה דבר קטן הווית דאביי ורבא וזה טען יתרו מדוע אתה וגו' וכל העם נצבים עליך וגו' כי ראשון ראשון ילכו להם ועל זה השיב משה רבינו לא כן עמדי כי אמת כי יבוא אלי לדרוש אלהים דהיינו רזין דאורייתא מפנימית התורה אבל כת אחרת כי יהיה להם דבר דהיינו דברים הנוגעים להם להיתר אכילתם ושתיתם והתנהגות עצמן והתנהגות עם חבריהם וללמוד מצות מעשיות ג"כ בא אלי ללמוד ממני ואנכי מקדים דברים הנוגעים להם ושפטתי בין איש ובין רעהו שאני נותן להם הקדימה להורת להם

בראשונה סדר השיוה ומשפט צדק בין גוף לנפש שנכלל ג"כ בכונת בין איש ובין רעהו כאשר נתבאר לעיל בפסוק ואהבת לרעיך כמוך וכן אלמוד עמם משפט שור שנגח וגו' ושנים אוחזין בטלית ואע"ג ודברים אלו הנושא שלהם פחותים וגרועים מ"מ להם משפט הקדימ' כי אם יחזיקו במצות מעשיותה ללו כהוגן ויהיה קרבם טהור ונקי מכל גיעול וטינוף מאכלות אסורות וכף ידם נקי מכל מיני ממון של עולה ולשונם טהורה מכל מיני דיבורים אסורים אז ממילא יתגלו להן סתרי תורה וכמו שאמרו חכז"ל במס' אבות כל הלומד תורה לשמה מגלין לו רזי תורה ופירש"י מגלין לו מן השמים וזהו והודעתי להם את חוקי האלהים ואת תורתו ירצה בלימוד וקיום מצות מעשיות אלו כפלים לתשויה כי מסיבות לימוד תורה לשמה לקיים המצות כדבעי ממילא יתגלו להן חוקי אלקים דהיינו סודות התורה אשר נקראו חוקי אלהים וגם ואת התורה ששומעין עתה ולכן גם אותן אנשים אשר באו ללמוד דרושים אלהים ג"כ צריכין שיעמדו פה כדי להתוודע ולהגלות להם כי רק על ידי משפט צדק בין גוף ונפש ובין אדם לחבירו יגיע האדם לשלימותו אבל לא באופן שישליך מצות התורה הנגלית אחרי גיוו ולא יעסוקו כי כי אם ברזין דאורייתא ויעוף השמים בלי כנפים כי אז לא יצליח כי סוד ה' ליראיו דוקא ולא בזולתו ונכון:

ויבוא אהרן וכל זקני ישראל לאכול לחם עם חותן משה לפני האלהים ופרש"י מכאן כל הנהנה מסעודה שתלמידי חכמים מסובין בה כאילו נהנו מזיו השכינה וקשה לי דאמרי' בפסחים מ"ט כל סעודה שאינה של מצוה אין תלמיד חכם רשאי להנות ממנו וקשה איך יוכל להיות שת"ח יהנה מסעודה שאינה של מצוה כיון שהתלמיד חכם נהנה ממנו הרי הוא כאילו נהנה מזיו השכינה והוי ממילא סעודת מצוה דהתם גבי סעודת משה היה הרבה תלמידי חכמים ואז הוי כאילו נהנה מזיו השכינה וכמו שכ' המהרש"א בחי' אגדות סוף ברכות דכיון שהי' אהרן וזקנים מסובין בה מסתמא אמרו תורה וכדתנן במס' אבות שלשה שאכלו על שולחן אחד וגו' ולכן הוי כאילו נהנה מזיו השכינה אבל תלמיד חכם אחד היושב ונהנה בסעודה אינו סעודה של מצוה ושפיר אמרו חכז"ל דתלמיד חכם אינו רשאי להנות רק מסעודה של מצוה:

ובזה יש לפרש מאמר הש"ס סוף ברכות דתלמידי חכמים מרבים שלום בעולם ויובן בדברינו הנ"ל דכיון דמבואר דת"ח אינו רשאי להנות רק מסעודה של מצוה לפ"ז צריך התלמיד חכם שרוצה להנות בסעודה להזמין תלמידי חכמים אחרים כדי שיהיה הסעודה מסובה מת"ח הרבה ואז ממילא יהי' סעודה של מצוה כי אז הוי כאילו נהנו מזיו השכינה אך אם לא יהי' לו שלום עם תלמידי חכמים אזי אינו יכול להזמינם ונמצא

הוא עצמו אינו יכול להנות אלא ע"כ צריך התלמיד חכם להרבות שלום בעולם כדי שיהיה לו שלום עם ת"ח אחרים ואז יזמינם לסעודה ויהנה עמם ואז הוי סעודת מצוה: **ועתה** אם שמוע תשמעו בקולי ושמרתם את בריתי והייתם לי סגולה מכל העמים כי לי כל הארץ ואתם תהיה לי ממלכת כהנים וגוי קדוש וגו' אלה הדברים אשר תדבר אל בני ישראל יש להבין מאחר שהדיבור הזה היה התחלת הבטחת שכר טוב לישראל על רצונו לקבל זאת התולה מדוע לא הבטיח אותם השי"ת מיד בהתחלה על עושר וכבוד בעוה"ז ובעוה"ב וכמו שאמר במקום אחר אם בחוקתי תלכו וגו' וכדומה, ונראה דהנה כבר השרישו אותנו חכמנו ז"ל דאף דאחד מיסודי אמונתינו שה' ית"ש הוא כל יכול ואין ליאות בחיקו ולא יפלא מה' דבר ויד ה' לא תקצר ויש יכולת בידו לברוא עוד אלף אלפים עולמות וצבא השמים ומלאכים עד אין מספר, בכל זאת אין חסרון בחיקו אם נאמר שיש דבר במציאות אשר איננו יוכל להבראות ממנו ית"ש והוא איש צדיק, כי לנמנע טבע קיים וגדר הצדיק הוא אשר בבחירתו ורצונו הטוב בוחר בדרכי ה' בלי שום הכרח על בחירתו כי אם יצייר שיקבל הצדיק איזה הכרח מהשם ית"ש על בחירתו ומעשהו הטוב יהיה נעדר מתואר גדר הצדיק ויגרע ממנו צדקתו וכמו שאמרו חכז"ל הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים ועוד אמרו חכז"ל שנגזר על הולד במעי אמו אם יהיה עני או עשיר וגו' ואילו צדיק ורשע לא קאמר כי אם יצא מפי ה' הוא הכרח ויבוטל הבחירה ולא יקרא צדיק. והנה ענין סגולה הוא ענין יקר הערך אצל המלכים וכמו שפירש"י שם דבר שהמלכים גונזין אותה כמו אבן יקרה אשר איננו נמצא כמוהו בעולם עד שיהיה אצל המלכים אשר יש להם גנזי אוצרת כסף וזהב לרוב חשוב הוא מאוד ובזה יובן מאמר השי"ת כה תאמר וגו' אם שמוע תשמעו בקולי הנה לא אבטיח אתכם בדבר שאינו חשוב אצלי ככסף וזהב עולם הזה וקניניו אבל אנכי אבטיח אתכם בשכר דבר היותר יקר הערך שבעולם וחשוב אצלי מאוד מאוד והוא והייתם לי סגולה כי היתכן שיהיה דבר אחד בנמצא אשר יהיה חשוב וספון בעיני וסגולה אצלי, הלא כי לי כל הארץ ירצה כל הבריאה הנכלל בתיבת הארץ לי הוא ויש ביכולתי לברוא עוד עולמות כהנה וכהנה ואיזה דבר יחשב סגולה אצלי ויהיה דבר יקר בעיני וכיון שאינו חשוב אצלי אינו כדאי להבטיח לכם בטובתי אבל אני מבטיח אתכם אם שמוע תשמעו בקולי תהיה לי סגולה וממלכת כהנים וגוי קדוש כיון שאין בידי לברוא צדיקים וממילא כיון שתהיו לי סגולה כל הטובות שבעולם ואושר זמני ונצחי בידכם יהי' ניתן ודי בזה שכר הרבה עד בלי די, ונכון:

ובזה יש לפרש עוד אלה הדברים אשר תדבר וגו' ופירש"י אלה לא פחות ולא יותר דלכאורה אינו מובן ובדברינו יובן היטב דהזהיר השי"ת שלא להוסיף מפני שאין להוסיף יותר על מדרגה זו שתהי' סגולה אצל השי"ת וגם לא יפחות שאפשר לא יחשב סגולה וא"ש:

זכור את יום השבת לקדשו ופירש"י וז"ל תכו לב לזכור את יום השבת שאם נזדמן לך חפץ יפה תהיה מזמינו ליום השבת ע"כ והקשה עליו הרמב"ן הלא זה דעת שמאי שאמר מחד לשבתא לשבתא אבל ב"ה פליגי ואמרו ברוך ה' יום יום והלכה כב"ה עיי' במפורשים ולענ"ד כראה דיש לדקדק על לשון רש"י שכ' שאם נזדמן לו חפץ יפה אמאי לא כ' רש"י מנה יפה או כלי יפה ומדוע נקט דוקא חפץ יפה לכן נראה דודאי רש"י מודה דאינו מחויב להשאיר מנה יפה או שאר דבר יפה מחד לשבת אך רש"י כיון לדבר אחר והוא דודאי אין ספק שמצות עונג שבת הוא לכל איש ואיש לפי טבעו ולפי ווה שיערב לנפשו ויומתק לחיכו ואותו מין מאכל שהוא אוהב ביותר יזמין לו להתענג בו בשבת כי אין חשוב עונג הגם שיהיה המאכל מעדני מלכים אם לא ימתק לחיך האוכלו אין זה עונג וראיה לזה שהרי מטעם זו הותר להתענות תענית חלום בשבת כיון שהתענית עונג לו שבתענית יקרע גזר דינו כמבואר בטו"ז סי' רפ"ח סק"ג, והנה אם ימלא אדם חפץ תשוקתו למלאות כריסו במיני מעדנים אשר יערב לו בכל יום ויום אז אפי' אם יזמין לפניו אותן המאכלים גם לשבת לא יתענג בהם כלל כי ההרגל בו מימי החול ימעיט תענוגו בו בשבת ואיך יוכל לקיים מצות עונג שבת אלא היושר בזה כי לא יחפוץ האדם במעדנים הערבים לו רק משבת לשבת וכמו שתשמיש הוא א' מעונג שבת וזמנו קבוע לת"ח משבת לשבת ולפ"ז כל עונג שבת הוא מלבד מה שהמאכלים ומשקאות יהי' טובים וערבים ומשובחים עוד כוסף על זה צריך שלא יהי' נאכלים בכל יום מימי חול כי בזה ממילא מופסד העונג שבת אלא ודאי כל דבר הערב וטוב ומשובח מאוד ונפשו חושק וחפץ לאכלו לא יאכלו בחול ואפי' אם נימא שאם יש לו מנה יפה אחת בחול אינו מחויב להשאירו לשבת מטעם ברוך ה' יום יום מ"מ גם בחול עכ"פ לא יאכלנו מוטעם ומשובח כמו שיאכל אותו בשבת כדי שלא יקלקל העונג שבת כנ"ל וזהו הכונה ברש"י הנ"ל תנו לב לזכור תמיד את יום השבת שאם נזדמן לך חפץ יפה היינו שאם יפול במחשבתך איזה רצון ותשוקה יפה לאכול מאכל מוטעם ומשובח להתענג בו וכונת חפץ מלשון כי באלה חפצתי דהיינו רצון ותשוקה יפה אז תהיה מזמינו לאותו חפץ ורצון ליום השבת ואז תמלא חפץ שלך להתענג בשבת ולא תמלא חפצך ותשוקת התענוג בחיל כי אז לא ישאר לך תענוג על שבת ומיושבין דברי רש"י ונכון:

כבד את אביך ואת אמך למען יאריכון ימיך וגו' יש להבין איזה מדה נגד מדה הוא דבשביל כיבוד אב ואם יגיע שכר אריכות ימים ונראה לענ"ד על פי מה שכתבנו לעיל בפ' ויחי בפסוק ויקרבו ימי ישראל למות וקיצור דברינו שם דהאדם נברא לחיות בעולם הזה כדי לתקן נפשו ולהשלימה כפי מה שנגזר עליה ושלימות זו איננו תלוי בזמן כי אם בכשרון המעשה והיה כי ירום הנפש להשלים עצמו אז תפרד נפשו מעולם הזה לאור באור החיים אך הצדיקים אשר ישלימו אחרים בלימוד התורה והנהגת דרך היראה מוכרחין לחיות עוד רבות בשנים לא בשביל עצמן רק בשביל לזכות אחרים ופירשנו בזה הפסוק צדיק כתמר יפרח כארז בלבנון ישגה שתולים בבית ה' בחצרות אלהינו יפריחו עוד ינובן בשיבה וגו' ונראה דהנה שלימות האדם כולל שלשה ענינים והמה בהדרגה זו למעלה מזו, שלימות הראשון הוא קיום מעשה המצות עשה ולא תעשה דאורייתא ודרבנן עם כל מנהגי ישראל וזה השלימות כולל כל ישראל כקטן כגדול כחכם וככסיל יחד, שלימות השני למעלה בקודש היא ידיעת התורה בנגלה ונסתרה להבין ולהורות עם ישראל, שלימות השלישי הוא קודש הקדשים השגת רוח הקודש והנבואה כל מדרגה לפי ערך השגת הנפש ומחצב קדשה והנה האיש אשר ישיג שלשה מעלות הללו בלי ספק כבר הגיע לערך השלימות אשר הוטל עליו והנה לא יעלה על דעת האדם שאיש כזה שכבר הגיע לשלימותו לא ישאר לברכה בעולם הזה ח"ו דלמה לו לחי ות חיי יגון ואנחה הוא טוב לו למות ולחיות חין נעימם לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו דאינו כי אלא ה' ית"ש ישאירו בעולם הזה ויחיהו לברכה לא למען עצמו אלא כדי להשלים אחרים וכל רואיהם יעשו כמעשיהם וזה כונת הפסוקים הנ"ל אמר הכתוב צדיק כתמר יפרח ירצה אם ישלים הצדיק עצמו בשלשה מעלות הנזכרים דבראש ישלים עצמו כתמר דנודע מדברי חכז"ל שתמר העץ גופא לא יגדל בגובה משום שנותן כל כחו בפירות וירבה פירותיו אך האילן הארז הוא להיפוך שאינו עושה פירות כלל אבל הוא רם וגדול מאוד, והנה מי שמקיים מצות הרבה ועושה מעשים טובים הנקראים פירות וכמו שאמר אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליו יאכל הרי זה יכונה בשם תמר ואם יעלה עוד אל מדריגה היותר גדולה אז ירבה בלימוד התורה ונעשה גדול וגאון וכארז מחמת גדלו וזה וכארז בלבנון ישגה ויוסיף לעלות עוד אל המדריגה היותר גדולה שהיא השגת רוח הקודש וזה כוונת שתולים בבית ה' שהוא כבן בית ושומע אמרי אל הנה צדיק זה אף שמחמת השלמת עצמו לא יחויב עוד לחיות בעולם הזה כי כבר השיג שלימותו מ"מ אם בחצרות אלהינו יפריחו ירצה העולם הזה נמשל כחצר לפני הבית נגד עוה"ב, יפריחו הוא פועל יוצא ויטעו נטעי נאמנים בלבות בני אדם להשלים אחרים אז עוד ינובן בשיבה דשנים

ורעננים יהיו עוד יאריכו ימיהם בעולם הזה כדי להגיד לאחרים כי ישר ה' צורי, ונכון, והנה איש המכבד אביו ואמו גם בניו יכבדו אותו וזה משני טעמים הא' דכיבוד אב ואם היא מהמצות שאדם אוכל פירותיהן בעולם הזה ומסתמא ישלם לו השי"ת מדה כנגד מדה שגם בניו יכבדו אותו טעם הב' הוא דבניו הקטנים הרואים את רב הטורח שטורח אביהן לכבד חת זקיניהם ומאכילו ומשקיהו ומכבדו המה רגילים ולמודים לעשות כן לאביהם בעת זקנותו וכמו שראו שעשה אביהם לאביו לא כן אם יראו הבנים שאביהם מזלזל בכבוד אביו אז מעשה אבות ירשו בנים וגם המה יזלזלו בכבוד אביהם וכל דבר זה מורגל בפי עמא דבר ובזה נבוא אל המכווין דודאי אמת שאדם שכבר השיג שלימותו והגיע שעת סילוקו מזה העולם בכל זאת ישאר בחיים לא בשביל עצמו אלא יחיה בשביל להדריך בניו בדרכי התורה ולהוכיחן אם יחטאו אך כ"ז שפיר אם הבנים שומעין בקול אביו ומקבלין תוכחתו אבל אם המה בנים סוררים ולא ישמעו לקול אביהם א"כ יחויב שאביהן יסולק מן זה העולם כי אין לו השלמה עוד בזה העולם, וזהו שיאמר הכתוב כבד את אביך שאם תכבד אותם אז ממילא גם בניך יכבדו אותם וישמעו בקול תוכחתך והנהגתך למען יאריכון ימיך ירצה אף שתגיע כבר להשלמת עצמך ויגיע יום מותך מ"מ יאריכון ימיך כדי להשלים בניך אשר מכבדין אותך ושומעין בקול תוכחתך אבל אם לא תכבד את אביך אז גם בניך לא יכבדו אותך ולא תועיל כלום בהשארך בעולם הזה כי לא ירצו בציוויך וא"כ לא תאריך ימיך ותמות בחצי ימיך ונכון:

וכל העם רואים את הקולות ופירש"י רואים את הנשמע מה שאי אפשר לראות במקום אחר יראה לפרש לדעתי דהנה יש חילוק רב בין כח הראיה ובין כח השמיעה דבראיית האדם יוכל לראות הרבה דברים וענינים שונים המונחים נגדו בפעם אחת ובסקירה אחת עד שלא יצוייר בהם שום קדימה ואיחור לשום אחד מהן ואין לראייה זו שום עבר ועתיד אלא כולם נראין בהוה לא כן כח השמיעה כי לאשר חיש השמיעה תלויה באוזן יש לו התלות בזמן ולשמיעת הדיבורם יוכרח המשך זמן אין חוש השמיעה יכול לקבל דיבורים הרבה בפעם אחת ואפי' דיבור א' אי אפשר לשמוע כגון תיבת אנכי אם ישמע אדם ע"כ שומע תחילה הברת אות הא' ואחר זה הברת הנון ושוב הברת הכ' ויוכרח לזה המשך זמן וממילא ימצא בו עבר הוה ועתיד אמנם כאשר שמענו מפי הגבורה אנכי ולא יהיה לך בדיבור א' או לדעת המדרש כל עשרת הדיברות נאמרו בדיבור אחד א"כ על כורחך שמענו כל התיבות והברת האותית בדיבור אחד וברגע אחת בלי שום קדימה ואיחור וממילא היה שמיעה זו בדרך נס ופלא בעינינו והיה השמיעה זו הכל בהוה בבחינת ראיה ממש הכל בלי קידום ואיחור ולזה כיוון רש"י רואין את הנשמע שמה ששמעו היה

בבחינת ראייה ממש שהשיגו הכל בפעם אחת וברגע אחת בהוה ולא היה בהשגחת עבר ועתיד כי הכל סקרו בסקירה אחת מה שאי אפשר לראות במקום אחר שאי אפשר שישמע האדם דבר בבחינת ראייה במקום אחר ונכון:

ויאמר משה אל העם אל תיראו כי לבעבור נסות אתכם בא האלקים ולמען תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו יש להבין שבתחילה אמר להם משה אל תפחדו ושוב אמר למען תהיה יראתו על פניכם, ונראה כי ההפרש שיש בין יראת העונש לבין יראת התרוממת הוא בשלשה ענינים (א) יראת עונש האדם מוכרח לירא ולפחד מפני חמת המציק והוא שלא ברצונו מתפחד אפי' אם ירצה שלא לירא הוא ע"כ מתפחד אך יראת התרוממת תלוי בבחירת אדם אם יתן אל לבו לצייר ולהתבונן בנפשו גדולת הבורא ית"ש ורוממתו אז ממילא הוא ירא את ה' (ב) יראת העונש לא יצוייר אלא לפי שעה כי אם איש העומד לנגדו בחרב חדה שלופה שעה ראשונה מתירא אך אם נמשך הדבר כן ימים ושנים מחמת ההרגל שמורגל בכך כלה יראתו וסר פחדו מעליו כמובן לבר דעת אבל יראת התרוממות היא תמידית ולא יפסוק ממנו לעולם אדרבה כל מה שחושב ומבין יותר מגדולת הבורא נוסף לו יראה על יראה בכל רגע ונשאר תמיד כן (ג) יראת העונש מחסר בריאת הגוף ושלימות השכל כמבואר בספרים שהפחד ימס הלב ומשומם השכל אך יראת התרוממת לא תחסור שלימות הגוף ושלימות הנפש וכמו שפי' בעקרים על פסוק יראת ה' תוסיף ימים שלא יזיק לחיי אדם היראה ליראת התרוממת ונודע כי חטא מורה על חסרון בגוף או בנפש וכמו דכתיב והיה אני ושלמה בני חטאים וזה שאמר משה רבינו כאשר ראה שנעו העם ועמדו מרחוק ופחדו יראת העונש אמר להם אל תיראו ירצה אל תהיה יראתכם יראת העונש אשר סיבת יראה זו באה שלא לרצונכם ואתם מתפעלים ביראה זו מחמת אונס ובעל כורחכם וזה מדויק בתיבת תיראו שיראה שלכם מתפעל שלא ברצונכם כי אין זה רצון השי"ת כי אם לבעבור נסות אתכם בא אלהים ונסות הוא לשון הרגל וכמו שכ' כי לא נסיתי באלה וזה כונת הכתוב שרצון האלקים ית"ש שלא תהיו יראים מחמת אונס ופחד העונש אך תהיה יראת התרומיות דהיינו שתהי' מורגלים ביראה ולמען תהיה יראת ה' על פניכם תמיד ולאפוקי יראת העונש שאי אפשר שתהי' מורגלים באותו יראה ונ"ל ועוד יש מעלה ליראת התרוממות לבלתי תחטאו אף שתהיה יראת ה' על פניכם תמיד לא יזיק לכם ולא ימצא בכם חסרון לא בגוף ולא בנפש מה שאין כן ביראת עונש שהוא מזיק לגוף ונפש כנ"ל:

פרשת משפטים

ואנשי קודש וגו' ובשר בשדה טרפה לא תאכלו לכלב תשליכון אותו הרמב"ם והטור יו"ד בסי' כ"ט כתב מכאן אזהרה לטרפה דהיינו שדרסה ארי ואי אפשר לומר שבטרפה בעלמא שהוכתה מכה כ"ש תהיה אסורה דהא כתיב לכלב תשליכון אותו אלמא דאיירי בענין שאינה יכולה לחיות אפי' קידם ושחטה אסורה וגו' והקשה הטו"ז בסי' כ"ט הא בגמרא חולין ריש פרק אלו טרפות ילפינן דטרפה אינה חיה מפסוק זאת החיה ודרשי' חיה אכול וגו' ומדוע לא הביאו הרמב"ם והטור הך ילפותא דגמרא הנ"ל מזאת החיה וגם מדוע לא יליף הש"ס טעמי דרמב"ם וטור דנלמד מפסוק לכלב תשליכון אותה דטרפה אינה חיה ע"ש:

ונראה לענ"ד ליישב בעזה"י דהנה בחולין ק"ב גרסינן ר' יוחנן אמר לא תאכל הנפש עם הבשר אזהרה לאבר מן החי ובשר בשדה טרפה וגו' אזהרה לבשר מן החי ולטרפה וריש לקיש אמר לא תאכל הנפש וגו' אזהרה לאבר מן החי ולבשר מן החי ומסיק הש"ס דבאכל אבר מן החי מבהמה טרפה פליגי ובנטרפה לאחר שנולדה וכולי עלמא בהמה בחייה לאברים עומדת ובמיתי איסור טרפה וחייל על איסור אבר מן החי פליגי ופירש"י ר' יוחנן סבר איסור חל על איסור ואתי איסור טרפה וחייל על איסור אבר מן החי ולהכי חייב שתים ור"ל סובר אין איסור טרפה חל על הבהמה עד שתשחוט דאיסורא מיתלי תלי וקאי וכי פקע איסור אבמה"ח אתי איסור טרפה וחייל ע"כ והנה הרמב"ם פ"ד מהל' מ"א פוסק כר' יוחנן והשתא א"ש דודאי ר"ל דאמר בריש אלו טרפות שטרפה אינה חיה לא היה יכול להביא לימוד טרפה אינו חיה מלימוד דלכלב תשליכון אותו דהרי ר"ל לשיטתו לא מוכח מידי מפסוק לכלב תשליכון אותו דטרפה אינו חיה די"ל לעולם אפי' בהוכתה כ"ש כמי טרפה הוי אף שיכולה לחיות זמן רב ואי משום דצוותה התורה לכלב תשליכון אותו לא מוכח כלל דהרי ר"ל לשיטתו סובר דמיירי התורה במה שכתבה ובשר בשדה טרפה לא תאכלו לאחר שחיטה דכבר פקע ממנה איסור אבר מן החי דליכא למימר דהתורה מיירי בחינם שיאסר משום טריפה דהרי לר"ל בחיים לא חייל איסר טרפה כלל אלא ע"כ התורה מיירי לאחר שחיטה אז אם היא טרפה לא תאכל ושפיר מסיים הקרא לכלב תשליכון אותו כיון דאינו ראויה הבהמה טורפה לאחר שחיטתו לשום דבר רק לכלב כדי שלא יקופח שכר הכלב וכשפירש"י בפסחים כ"ד ולפ"ז אינו מוכח כלל מפסוק זה דטרפה אינה חיה ולזה שפיר הוצרך ר"ל לשיטתו ללמוד דטרפה אינו חיה מפסוק זאת החיה חיה אכול כו' אבל הרמב"ם והטור לשיטתם דפסקו כר"י ואעפ"י שסבירא לי' לרמב"ם שאין איסור חל על איסור מ"מ הרי פסקו ג"כ

דבהמה בחיה לאו לאיברים עומדת ואין כאן איסור אבר מן החי ואיסור טרפה חל מחיים ולרמב"ם וטור באמת אינו חייב שתים אלא אם תלש אבר ובהדי דתלש נטרפה דאיסור אבר מן החי ואיסור טרפה חל כאחת ואז חל משום דבאו איסורם בבת אחת, על כל פנים פסוק ובשדה טרפה מיירי בחיים ולפ"ז שפיר מוכח דטרפה אינה חיה דליכא למימר דבהוכתה כל שהוא נמי טרפה דא"כ מדוע אמרה התורה לכלב תשליכון אותו דהרי הבהמה בריאה וראויה לחרוש עמה ולעשות מלאכה אלא ע"כ דמיירי שנטרפה ואינה יכולה לחיות עוד ולהכי לכלב תשליכון אותה כיון שאינה ראויה לדבר אחר ומוכח דטרפה אינה חיה ולהכי כתבו הרמב"ם והטור לימוד פשוט ומבואר יותר בפסוק גופא דטרפה אינה חיה לפי מה דקיימ"ל להלכה ונכון:

ששת ימים תעשה מעשיך וביום השביעי תשבות למען ינוח שורך וחמורך וינפש בן אמתך והגר ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו וגו' ויש להבין למה פרט הכתוב דוקא אלו ולא כ' ג"כ בנך ובתך וכמו שכתוב בעשרת הדברות ונראה כי נודע עיקרי אמונתינו הינה שלש עשרה והעקרים חלק אותן בשלשה כוללים מציאת הבורא ית"ש, ותורה מן השמים, ושכר ועונש, והנה העושה שבת ומקדשו ומכבדו ע"כ מאמין כי ששת ימים עשה ה' שמים וארץ וביום השביעי שבת הרי יוצא ברור כשמש מציאת הבורא ית"ש ואם מקיים זכור ושמור עצמו מכל ט"ל מלאכות ושבותין ועובדין דחול הרי הוא מודה בתורה שכתב ושבע"פ שניתן לנו מן השמים נוסף ע"ז שבת מורה על העוה"ב ליום שכולו שבת וכמו שאיתא במדרש אמר ישראל לפני הקב"ה אם נשמר המצוה מה שכר יהיה לנו אמר להם עוה"ב אמרו לו הראינו דוגמתו הראה להם יום השבת כי ששת ימי המעשה רומזים לשני ימות חיינו שהם ששים שנים וכמו שנאמר תבוא בכלח עלי קבר ואמרו חכז"ל בכלח גמטרי' ששים כי עשרה שנים ראשונים אינם נחשבים כיון שהוא קטן ופטור ממצות ונרמז לנו כי ששת ימים המה שני חיותינו נעשה מעשינו לחזור אחרי תורה ומצות ואז בשביעי נניח ונשבות במנוחה לחיי עולמים ומי שטרח בע"ש יאכל בשבת הרי כי שבת מורה על שכר ועונש ושמירת שבת כולל שלשה עיקרי אמונתינו

ונקדים עוד מה שאמרו חכז"ל הקנאה והתאוה והכבוד מוציאין את האדם מן העולם יש לפרש כי תתאוה נחלק לשני מינים מין א' יש אנשים אשר כל תכלית חייהם לאכול ולשתות ולמלא כרסם ולפנק גופם ודומה בעיניהם שלא נברא האדם רק לתכלית אכילה ושתיה ומילוי הכרס וכתב בספר טל אורת שהמה עובדין לאל אחר כמו שאמר החכם אין ענין אלקי אלא נעבד והנעבד הוא שנעשה מצותיו ע"כ וכן האנשים אלו כיון שמוכרים כל חיותם ותכליתם למלאות בטורח הרי המה עובדים בטנם וכריסה אלקיהם וכופרים

באלהים אמת, והנה כח אכילה זו ותשוקה למלאות בטן אשר באדם היא כח השור המעלה גרה תמיד וכמו דכתיב כלחוך השור את ירק השדה ונשתבח בישרא דתורא מחמת שכל בולמס כח אכילתו נשאר בבשרו ורב תבואת בכח שור זה מין אחד במדת התאווה, מין השני המה אנשים אשר מתאוים כל ימיהם לאסיפת ממון והון רב ואוהב כסף לא ישבע כסף וכל מה שנוסף הונם נוסף יגונם להרבות ממונם ויש לו מנה ומאתי' רוצין בכפלים וזה ג"כ עבודת אל אחר כי עשו להם אלקי כסף ואלקי זהב ומוסרים חיי נפשם על כספם וזהבם והנה כח זה הנטוע באדם היא כח החמור שכמו שטבע החמור הוא למשא וכל מה שעומסין על גבו הוא סובל ויותר וכמאמר חמור למשא כמו כן כח זה באדם נוסף תמיד לקבץ הון ולישא על גביו משא העולם, עוד יש מין אנשים אשר כל מגמת רצונם להשיג כבוד ושררות וע"י כן מגדלים בניהם בין העמים כדי ללמוד נימוסיהם כדי להשיג להם איזה שררות והתמנות וסופן כופרים בה' ומחללי שבתות והנה נוכל אנו לכנות אנשים הללו הרודפים אחר הכבוד בשם בן אמתיך והיינו אחרי שנודע שאין אדם משיג כבוד מאחרים אלא הוא מכבד כל אדם וחונף ונושא פנים לכל איש לפי זה מוכרח האדם הרוצה להשיג כבוד שיהיה בראש עבד ומוכנע לפני כל איש כעבד ואמה ולזאת הכבוד שמשיג האדם מן חביריו הוא תולדה מן עבדות שלו כי הכנעה ועבדות שהוא מראה לאחרים היא סיבה ואב להכבוד שהוא מקבל מהם על כן הוא תולדה ממנו לזאת בצדק נוכל לקרוא את הרודף אחר הכבוד בן אמתיך כי בן מורה על התולדה שהיא קניית הכבוד הנולד מאמתיך דהיא העבדוך שלך ומובן מעצמו כי מדה זו שורשה הגאוה והיא הגדולה שבסיבות שמסיר אור התורה מהאדם וכמו שאמרו חכז"ל דתורה נמשלת למים שמניחין מקום גבוה והולכין למקום נמוך ואין התורה ניקנית רק במדת ענוה, גם הקנאה מדה רעה המה אנשים שמביטין תמיד בפרנסת אחרים ועינם רע כאשר ישיגו אחרים דבר ונמנע מהם שמחים לתקלת אחרים ועצבים בזמן שאחרים מצליחין ומדה רעה זאת נוכל לכנותו בשם הגר כי כמו גר השוטט תמיד בעולם ואינו מצוי בביתו כמו כן בעל קנאה אינו תמיד בבית אחרים ומביט על קנין אחרים ופרנסתו ומדה זו מביאה אותו להכחיש השגחת השי"ת ושכר ועונש. כי המאמין בהשגחת הבורא ית"ש מאמין שאין אדם נוגע בממון חבירו מה שלא נגזר לו ומאמין דשכר מצוה בעולם הבא, יוצא לנו מדברינו אלה כי על ידי הקנאה והתאוה והכבוד מביאין את האדם לכפירת שלשה עקרים הכוללים דת ישראל כי הקנאה מתנגדת לאמונת השגחה ושכר ועונש והיא נקראת בשם הגר, הכבוד והיא מדת הגאוה היא נקראת בן אמתך כנזכר לעיל ומתנגדת לאמונת תורה מן השמים כנ"ל התאוה נחלקת לשני מינים אלו עושין

בטנם אלקיהם ואלה עושין להם אלקי כסף ואלקי זהב עכ"פ כופרין באל עולם וזה כונת הכתוב אשר הובא בפתח דברינו ששת ימים תעשה מעשיך וביום השביעי תשבות, הזהיר אותנו הכתוב שנהיה זריזים בכל מעשינו שיהי' מעשים הראוים לנו בהיותנו עם קדושו בקיום תורה ומצות וזהו תעשה מעשיך הראוים ונכון לך וביום השביעי תשבות תשמור יום השבת וזכור ענינו שהוא אות ועדות על שלשה יסודי דת תורתינו הקדושה שהמה מציאת האל ית"ש והשגחה ושכר ועונש ותורה מן השמים ותתעצם בזה למען אשר ינוח בטבעך שורך וחמורך מורה על מדת התאוה שהמה שני מינים הערב והמועיל שהמה אלקים אחרים ונקראים שור וחמור כנ"ל ועל ידי שמירת שבת ואמונתך כי ששת ימים וגו' וביום השביעי שבת והוא יחיד ומיוחד ואין עוד לבדו תעקור מלבך כח השור והחמור המה אלהים אחרים אשר תקע בלבך ואמר הכתוב עוד כי על ידי שמירת שבת ואמונת שני העיקים השגחה בתחתונים ושכר ועונש ותורה מן השמים אז ישבות ממך ויעקור מלבך מדת הפחותת שבך שהמה הכבוד והקנאה כי הכבוד והוא הגאוה אשר נקרא בן אמתך כנ"ל יתעקר מלב איש אשר מאמין בתורה מן השמים כי התורה אמרה שהגאוה ורדיפת אחרי הכבוד היא ראש כל חטא ופשע וכן מדת הקנאה הנקרא בשם גר נעקר מלב המאמין בהשגחה משכר ועונש כי המקנא אינו מאמין בהשגחה כנ"ל וזהו שאמר הכתוב ששת ימים תעשה מעשיך הראוי לך עפ"י התורה וביום השביעי תשבות ותהיה מאמין בכל שלשה עיקרי דת אשר שבת מורה עליו אז יעקרו עמך הקנאה התאוה והכבוד המכונים בשם שור וחמור ובן אמתך והגר שמוציאין את האדם מעולם והמה כללות הרע ואמר עור ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו דהיינו המקיים שבת כהלכתו ומאמין בשלשה עיקרים אשר שבת מורה עליהם כאילו קיים כל המצות וגם ושם אלקים אחרים לא תזכירו דהרי אמרו השומר שבת כהלכתו אפי' עובד ע"ז כאנוש מוחלין לו ולא יזכירו לו ונכון [צל הכסף פ' שני]:

ועבדתם את ה' אלהיכם וברך את לחמך ואת מימך פתח בלשון רבים ומסיים בלשון יחיד יראה הכונה על מה שאמרו חכז"ל ואני תפילתי וגו' עת רצון אימתי עת רצון בשעה שהציבור מתפללין והטעם נראה בזה כמו שכ' בבגדי ישע ביומא דכשמדקדקין למעלה במעשה הצדיקים אפשר שלא נחשב צדקתם לכלום ואין מתקבל תפילתם אבל אם יש ג"כ בעלי עברות גדולת אז כשרואין מעשה הצדיקים נגד מעשה הפושעים נחשבים כצדיקים גמורים כאילו לא חטאו כלל ונתקבל תפילתם וזה שאמר הכתוב אם תרצה שיברך ה' את לחמך ומימך ותהי' תפילתך נתקבל אז ועבדתם את ה' ברבים כי בציבור יש הצטרפות זה נגד זה ותפילתן נתקבלו ונכון:

פרשת תרומה

דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי יש לדקדק דפתח בלשון נסתר ויקחו לי תרומה וסיים בלשון נוכח תקחו את תרומתי ועוד דלכאורה כל הלשון מיותר דלא הו"ל לכתוב רק דבר וגו' מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי או יקחו לי תרומה אבל יובן בעזרת השי"ת לאחר שנקדים הנה מבואר במתני' פ"א דשקלים דעכו"ם וכותים אם נתנו שקליהם אין מקבלין מהם אבל נשים ועבדים וקטנים אעפ"י שאין ממשכנים אותן על השקלים אם שקלו מרצונם מקבלין מידם אבל שאר אנשים ממשכנין על השקלים עי"ש ובריש מס' תרומת תנן חמשה לא יתרומו חרש שוטה וקטן ועכו"ם וגו' ופי' הרע"ב דכולהו מחד קרא נפקא דכתיב דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו וגו' בני ישראל פרט לעכו"ם שאינו תורם מאת כל איש פרט לקטן אשר ידבנו לבו פרט לחרש ושוטה שאין להן דעת ע"כ וכתב התוס' י"ט שם והך קרא בתרומת המשכן כתב וילפינן מני' תרומת כהנים משום דאיקרי נמי תרומה וכו' ע"כ ולפ"ז בתרומת המשכן ג"כ ממועט מהך קרא כנזכר דלא יהיה נגרע כח המלמד והוא תרומת המשכן מכח הלמוד שהיא תרומת כהנים ולפ"ז מדוייק הקרא היטב דבתחילה אמר הכתוב דבר אל בני ישראל למעוטי עכו"ם דאין מקבלין תרומת המשכן מעכו"ם ואף אם שקלו מרצונם אין מקבלין מהם אמנם בני ישראל הכולל גם קטנים המה יקחו לי תרומה שאם ירצו לשקול אז מקבלין מהם ולזאת לא יוכל לכתוב פה משום דאז היה משמע דהציווי לב"ד שיקחו אפי' בע"כ וממשכנין עליהם אבל באמת קטנים ושוטים אין ממשכנין אותן רק אם ירצו לשקול והמה בעצמן יקחו אם ירצה אבל מאת איש אשר ידבנו לבו דממעט מזה שוטים וקטנים רק משאר אנשים תקחו את תרומתי היינו ציווי לב"ד שיקחו בע"כ וימשכנו אותם וא"ש:

איתא בתנא דבי אליהו בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע מיד אמר הקב"ה למשה דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה ומדרש זה צריך פירוש ונראה לענ"ד דהנה כבר מבואר לעיל דמפסוק ויקחו לי תרומה נלמד דום קטנים מקבלין מהם שקלים רק דאין ממשכנים אותן, והקשה השער המלך בהלכות שקלים אהא דפירוש הרע"ב דלהכי מקבלים שקלים מקטנים, דהמה ימסרו יפה יפה לב"ד כדי שלא יהיה קרבן ציבור קרבה משל יחיד, והקשה הנ"ל הא קיימ"ל דקטן קונה ואינה מקנה מן התורה וכמו דקיימ"ל דלא ליקני אינש לינוקא ביומא קמא דסוכת הלולב משום דהקטן אינו יכול להקנות א"כ איך נקבל מן הקטן שקלים אשר אין בכחו להקנות לאחרים מדאורייתא וא"כ נמצא קרבן ציבור קרבה משל יחיד כיון דמן התורה אין שקלי הקטנים ניקנין לציבור

ותירץ האבני מלואים סי' כ"ח ס"ק ל"ז כיון דהקנאת קטנים לאחרים לא מהני מן התורה הרי גם הקדישן אינה הקדש ואכתי השקלים ממונא דקטנים הם א"כ הקרבנות שקנו הציבור בממון הקטנים הוי באמת קרבנות צבור דגזל אינו תופס דמיו והציבור אינם אלא בעלי חוב לקטנים מן התורה דהקרבנות שפיר דציבור נינהו ואין כאן משל יחיד כלום בקרבנות והשתא לפי מה שתקנו חכז"ל דהפעוטת מתנתם מהנה אין הציבור מחויבין לחזור המעות שלקחו מקטנים שהרי השקלים שקבלו שלהן ניקנו מדרבנן ע"כ:

אמנם לפע"ד קשה לפי המבואר כיון דהמעות והשקלים של הקטנים המה חולין והינה ביד הציבור בחנם שאין להם חלק בקרבנות א"כ אמאי לא נימא דאזלינן בתר אומדנא דמוכח דאילו הוי ידעי הקטנים שאין להם חלק בקרבנות ציבור לא הוי יהבי השקלים וא"כ הוי הממון גזל ביד הציבור וכמו דאמר אביי ב"ק דף ק"י שם כסף מכפר מחצה דאי לאו הכי מיהדר ליורשים דאדעתי' דהכי לא יהבי ע"ש וה"ה הכא נמי נימא כן וא"כ איך רשאים הב"ד ליקח מהם השקלים הרי הן עוברין אלא תגזל, וצריך לומר כיון דלהרבה פוסקים הב"ד מחויבין במצות חינוך וממילא מחוייבין לחנך הקטנים במצות שקלים אף שאין להם חלק בקרבנות מ"מ מצוה לחנכם כמו בשאר מצות עשה שאינם חייבין בהן מ"מ מצוה לחנכם וכדי לקיים מצות חינוך יש כח ביד הב"ד להפקיר ממונם והפקר ב"ד הפקר אך עדיין קשה דמה ראית להפקיר ממונם כדי לקיים מצות חינוך אדרבה לא יטלו ויקיימו מצות ל"ת לא תגזל וצ"ל דקיום מצות עשה שהוא בקום ועשה חשיב יותר לקיימו מקיום מצות ל"ת אשר הוא נתקיים רק בשב ואל תעשה וכמו שכ' המהרש"א בחי' אגדות בסוף מס' יומא לכן שפיר ראו חכמז"ל לתקן שיקחו השקלים מקטנים והפקירו ממונם כדי לקיים מצות חינוך, והנה בספר משנת חכמים הביא הרבה שיטות הפוסקים בפתיחה כוללת שם דיש מחלוקת בין הפוסקים בזה אי קיום ל"ת חשיבה יותר מקיום מצות עשה או קיום מצות חשיבא טפי והביא שם רמב"ן פ' יתרו ובכ"מ בהקדמת לה' חו"מ והנה אי נימא דקיום מצות ל"ת חשיבא טפי ודאי דאין לקבל שקלים מקטנים דבהכי מקיימין מצות ל"ת דגזל והנה בהא דאמרו ישראל נעשה ונשמע כ' הפלאה בספר פנים יפות דנעשה קאי על מצות עשה ונשמע היא קיום מצות לא תעשה ובזה יובן המדרש הנ"ל דקודם שהקדימו ישראל נעשה לנשמע היה סברא דקיום מצות ל"ת חשיבא טפי מקיום מצות עשה ולזאת לא הי' רשאין לקבל שקלים מקטנים ואף דמשום עצות חינוך יש כח בידם להפקיר ממונם אפ"ה עדיף טפי שלא להפקיר כדי לקיים מצות ל"ת של גזל החשוב יותר מקיום מצות חינוך אבל בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע והכריעו דעת ישראל דקיום עשה חשיב טפי מקיום לא תעשה

ולכן הקדימו נעשה לנשמע ולכך מיד אמר השי"ת דבר וגו' ויקחו לי תרומה דהיינו גם הקטנים יקחו לי תרומה אם ירצו לשקול ואם תאמר שיהי' גזל מ"מ משום מצות חינוך הפקירו חכז"ל ממונם והפקר ב"ד הפקר ואם תאמר מנא תיתי לחשוב מצות עשה יותר מקיום ל"ת הרי כבר הכריעו בני ישראל באמרם נעשה קודם לנשמע שקיום מצות עשה חשיב יותר ולהכי מותר ליקח שקלים מקטנים ונכון:

מקשה תעשה המנורה ופירש"י מאליה לפי שהיה מתקשה בה אמר לו הקב"ה השלך ככר זהב לאור והוא נעשה מאליה לכך לא נכתב תעשה ע"כ ובמדרש איתא מה קשה היה למשה לעשותה שהרבה יגע בה כיון שנתקשה אמר לו השי"ת טול ככר זהב והשלך לאור והיא נעשית מעצמה, יש לפרש ענין הקישוי שהיה למשה יראה לפרש עפ"י מה שכתבו גורי האר"י זצלל"ה שכל עניני של מנורה רומז לתורה אור, ויראה כי נתקשה משה רבינו על קניות התורה כי כבר אמר הכתוב זאת התורה אדם כי ימות באוהל אין התורה מתקיים אלא במי שממית עצמו עליה, וגם ידוע כי פרנסת אדם וביתו קשים כקריעת ים סוף ומה מאוד יקשה על האדם לבוא להשיג דברי תורה שאינו ניקנית אלא ע"י יסורין אמנם כבר הבטיח אותנו הבורא ית"ש דהבא לטהר מסייעין לו מן השמים ורחמנא לבא בעי וכן להיפוך הבא לטמא פותחין לו והעיקר בזה היא הכנת האדם ומחשבתו וכוונתו של האדם כי מי שמכין לבו באמת בכל כח כונתו להשיג התורה וללמוד אותה לעשות ולקיים מסייעין לו מן השמים ומזמין לו פרנסתו ומונע ממנו דברים המטרידים וכן להיפוך אם רוצה אדם להיות רע אז מחשבתו פועלת בו שיהי' רשע והנה מצינו בעגל שלקחו זהב והשליכו לאור ויצא ממנו העגל וכשהי' צריכן למנורה הקדושה ציוה ג"כ השי"ת להשליך זהב לאור ויצא המנורה הקדושה ולהכי נתקשה משה בענין זה אבל למד מזה שרחמנא לבא בעי והכל תלוי בכונה דגבי עגל אמרו קום עשה לנו אלהים פעל המחשבה במעשה זו שהשליכו זהב לאש יצא העגל וכן במנורה התורה הקדושה שנתקשה משה איך אפשר לקנותו לזה אמר השי"ת למשה השלך זהב לאש ותצא המנורה ותיקשי על זה איך יתכן שמעשה אחת יעשה שינוי אחת להבדיל בין הטמא ובין הטהור והוא שני הפכים בנושא א' מכאן למד משה שהכל הולך אחרי הכונה ורחמנא לבא בעי ומי שמכין עצמו ללמוד תורת ה' בכל כונת לבו ובא לטהר מסייעין לו, ויש עוד לפרש בזה כי ידוע שיש התלהבות דקדושה ואש של יראת שמים ויש התלהבות דטומאה והוא אש מתאות העולם ואם יפזר אדם ממונו לעניני תאות העולם הרי הוא משליך זהבו לאש ויצא ממנו עג"ל ר"ת עריות גזל לשון הרע כמו שאמרו חכז"ל רובן בגזל ומיעוטן בעריות וכולן בלה"ר אך אם אדם מפזר ממונו ללומדי תורה

ולדבר מצוה אז משליך זהבו לאש הקדושה ויוצא ממנה מנורה הטהורה רמז לתורה למידן אנו בהיות האדם מפזר ממונו להחזיק ידי לומדי תורה הרי הוא כאילו שהשליך זהב לאש והתלהבות היראה ויצא ממנו תורה ומחזיקי לומדי תורה חשובים כבני תורה:

פרשת תצוה

דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה ופירש"י לי לשמי ידבנו לבו לשון נדבה והוא לשון רצון הטוב ויש לדקדק למה הקפיד השי"ת במצוה זו שיהי' לשמה ולשם ה' ובשאר מצות למדנו חכמז"ל דלעולם ילמד אדם שלא לשמה שמתוך שלא לשונה בא לשמה, ואמנם הנראה עפ"י שפרשנו בפ' יתרו ומשה עלה אל האלהים ויקרא אליו השם כה תאמר לבית יעקב אתם ראיתם וגו' ועתה אם שמוע תשמע בקולי ושמרתם את וגו' והייתם לי סגולה מכל העמים כי לי כל הארץ ואתם וכו' דיש להבין וכי לא להשי"ת לפתוח בבטחון אחר להבטיח אותם בעושר וכבוד וכל תענוגי עולם הזה ועולם הבא וכמו שאמר במקום אחר אם בחקותי תלכו ונתתי גשמיכם בעתו ולמה בחר השי"ת דוקא בדבר הזה דיהי' לו סגולה ומלאכת כהנים אמנם כבר השרשינו חכמז"ל דאף דאחד מיסודי תורתנו ואמונתנו שהשי"ת כל יכול ואין ליאות בחקו ח"ו והיכולת בידו לברוא עוד אלפי אלפים עולמות וצבא מרום וכל הבריאים עד בלי תכלית מ"מ אין זה חסרון בחק ח"ו אם נאמר דיש דבר א' איננו יכול להברא מאתו ית"ש והוא צדיק גמור כי לנמנע טבע קיים וגדר הצדיק הוא אשר בבחירתו הטוב בוחר בטוב בלי שום הכרח ואם יקבל עזר על בחירתו מהשי"ת לא יקרא צדיק וע"ז אמרו הכל בידי שמים חוץ מי"ש וצדיק ורשע לא קאמר כי אם יצא מפי ה' יבוטל בחירתו ולא יהי' צדיק והנה סגולה הוא ענין יקר הערך אצל המלאכים כמו שפירש"י דבר שמלאכים גונזין אותו כמו אבן יקר אשר לא נמצא תמורתו בעולם עד שאפי' אצל המלאכים שיש להם אוצרת כסף וזהב בשפע רב הוא חשוב מאוד ובזה יובן אמר השי"ת כה תאמר וגו' אם שמוע תשמע בקולי וגו' הנה לא אבטיח אתכם בכסף וזהב כי איננה אומר לכם יותר כי והייתם לי סגולה כי זהו המדרגה היותר גדולה היותר חשובה שבעולם היתכן שיהי' דבר אחר חשוב בעיני הלא לי כל הארץ יצה הבריאה הנכלל בארץ לי הוא ואני יוכל לברוא כהנה וכהנה אמנם צדיק א' אשר איננה ברשותי לברואה יהי' לי סגולה ומולכת כהנים הרי ממילא כל טובות שבעולם בידכם המה, ואינם נחשבים לכלום, והנה בתרומת המשכן לכאורה יפלא למה זה בקש השי"ת שקלים מישראל והלא לי הכסף וכו' וכי לא היה יכול השי"ת לגלות אוצרות כסף וזהב לרוב או לברוא הרי כסף וזהב הנצרך למשכן ה' ואמנם האמת היא שרצון השי"ת אינו

בעצם לכסף אלא לרצון הלב לטובת ישראל בנדבתם ורחמנא לבא בעי, ואמנם כ"ז אם יתנו ברצון הלב ונפש חפצה הרי זה חביב מאוד בעיני השי"ת כי כ"כ אינו ביכולתו על בחירת האדם אבל אם לא יהי' ברצון הלב לשם שמים רק לשם הכבוד או לדבר אחר ע"כ אינו לרצון וזה יאמר השי"ת דבר אל בני ישראל ויקחו לי לשמי תרומה תזהיר אותם שיהי' לשמי כי וגמותי אינני לכסף וזהב כי לי הכסף אמר ה' ואמנם מאת כל איש אשר ידבנו לבו וגו' עיקר מגמתי ללב ונפש חפצה פי' לשמי דוקא וא"ש:

פרשת תצוה

ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך הה"ד לולי תורתך שעשועי אז אבדתי בעניי מדרש רבה ונראה לפרש על פי מה שכתב אור החיים לפרש הפסוק ואתה הקרב אליך וגו' ואנחנו נוסיף ביאור קיצור דבריו דהנה ידוע מפי חכז"ל דכמו שיש בגוף האדם רמ"ח אברים ושס"ה גידין שהם בסכום תרי"ג ענפים כמו כן יש בנשמות תרי"ג ענפים וכל ענף מהנשמה הוא נגד ענף שבגוף ואם אדם חוטא בענף אחד מענפי גופו אז אותו ענף שכנגדו בהנשמה מתרחקת משורשה וריחוק זה הוא לפי גודל העבירה כן גודל ריחוקה וכל עוד שלא יקבל האדם עונשו על החטא הפגם נשאר במקומו והענף הרחוק עודינה מרוחק ורק לאחר קיבל עונשו אז הענף מתקרב לשורשה כאשר היה והנה משה רבינו היה לו למנה שיהי' הוא כהן אך כשאמר שלח נא ביד תשלח אז חטא משה וכמו שפירש"י שם ונתרחק הענף בנשמתו משורשו וזה שאמר השי"ת ואתה. הקרב אליך פירוש הקרב לעצמך הענף שנתרחק מחמת החטא ועתה הקרב הענף לשורשה כי עתה ניתקן החטא כיון שתתן הכהונה לאהרן אחיך וכתב עוד האור חיים וז"ל ובזה אני משכיל פי' מה שאמרו סוף ברכות חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה ומפרש בגמרא לקבל הרעה בשמחה כשם ששמח בטובה ע"כ והיה הדבר קצת בעיני רחוק ועפ"י הדברים האמורים בענין הנה היסורים הם מקריבים ענפי הנשמה הרחוקין משורשם שאין לך רעה גדולה ומר כעוזבי את ה' אלהיו וע"י יסורים יתקרב הרחוק וע"י זה ישמח לב המשכיל ע"כ דברי אור החיים בביאר קצת משלנו עכ"פ נלמד מפסוק ואתה הקרב אליך שע"י העונש והיסורין חוזר ענף המרוחק לשורשה וזה גורם שמחה לאדם בקבלת היסורין ולולי הודיע לנו התורה הקדושה גודל מעלת היסורין והעונש שמחזיר ענפים המרוחקי' לשרשם לא היה לאדם תקומה לעמוד ביסורין וזה כונת דוד המלך ע"ה לולי תורתך שעשועי ומצאתי בתורה שע"י יסורין נתקרב הרחוק כנ"ל אז אבדתי בעניי לא יכולתי להתקיים ולהתנחם על היסורין אבל עתה שאני לומד ואתה

הקרב אליך שענף הרחוק חוזר לשורשה ע"י העונש אז אני שמח ביסורין וא"ש דברי המדרש ואתה הקרב אליך וגו' הה"ד לולי תורתך וגו' כי משם אנו למדין שחוזר הענף לשורשה וא"ש:

ונשמע קולו בבואו אל הקודש, מסורה, ונשמע קולו, ונשמע פתגם המלך, כל אשר דיבר ה' נעשה ונשמע, גם יפרש המדרש בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע מיד וידבר ה' אל משה וגו' ויקחו לי תרומה וגו' שהוא פלא להבין כונתו ויראה בעזרת השם דהנה אם אמת ונכון הדבר שאנו מצוים על שס"ה ל"ת שבתורה שלא לעבור עליהם וכן על איסורים דרבנן מלבד זה אנו מצווים לעשות ולקיים מצות עשה כתיקנו כי גם אם יקיים האדם ויעשה המצוה שציוה השי"ת בכל זאת נוכל להפסידה ולכלות אותה כאשר אבאר, (א') אם אדם עושה איזה מצוה או טובה כדי שבני גילו ישבחו ויפארו אותו ויחלקו לו כבוד עבור זה כדי שיסברו שהוא צדיק וכ"ש אם עושה כן לרמות בני אדם להפשיט עורם ולמצוץ דמם זה העבירה מכלה צדקתו והוא מאוס בעיני השי"ת כי והצנע לכת עם ה' אלהיך כתיב וכבר האריך בזו החסיד בחובת הלבבות בשער יחוד המעשה והביא משל מחזן אחד שהתפלל בנעימת מאוד ושאלו למלך אם ערבה לו תפילת החזן הנ"ל והשיב המלך איך יערב לי תפילתו והלא הוא לא התכוין אלא שתערב לו אך אם היה כונתו רק לכבוד הבורא ית"ש אז היה תפילתו ערבה עלי ופירשתי בזה הזמר אנעים זמירות ושירים אערוג לא למען אמצא חן בעיני השומעים רק משום כי אליך נפשי תערוג שאמצא חן בעיני ה' ית"ש וזהו מרומז בפסוק ונשמע קולו בבואו אל הקודש ירצה שלא יהיה פירסום להמצוה שעושה ולא ישמע קול מצותיו בעולם הזה רק בבואו אל הקודש עולם הבא שכולו קודש שם ימצא שכרו ושם יהי' נשמע קולו אבל בעולם הזה יהיה הכל בצניעות וכמו שאמר הכתוב ואת צנועים חכמה (ב') בכל מצוה ומצוה אל יביט אדם על אכיותה בקטנותה או בגדלה כי הוי זהיר בקלה כבגדולה וכן תמיד ידמה אדם שהוא מקיים מצות מלך מלכי מלכים ויביא דורן אל המלך ממובחר שבקניניו ומראשית תבואתו וכל חלב לה' ומה נואלו אנשים שבבואם ליקח איזה מצוה כמו טלית או תפילין הוא מקמץ בדמיהם ואם היה ביכולתו ליקח כל המצות בזוז אחד היה משמח עצמו אך הזהירנו רבותינו שניקח המצוה בדמים יקרים ונביט תמיד על המצווה לנו המצוה ושבות כעשה רצונו וזה המרומז בפסוק ונשמע פתגם המלך בכל מצוה ומצוה נשמע שהיא מצות מלך מלכי המלכים ונביט תמיד על גדולת המצוה, (הג') שלא יעשה האדם המצוה למען ישלם לו השי"ת שכרו מיד וכאשר יתעכב שכרו יחדיל מעשות המצוה יותר ויאמר ח"ו שוא עבוד האלהים אלא יאמין באמונה שלימה בבטחון גמור שישולם שכרו והשי"ת

ישלם שכר טוב לעושי טוב והיום לעשותם ומחר לקבל שכרם וזה אשר במה שאמרו אבותינו כל אשר דיבר ה' נעשה ונשמע ירצה אף לאחר שנעשה המצוה אפי' אם לא יבוא שכר טוב ומיד לא נתיאש לומר שוא עבוד אלהים ח"ו אלא נחזור ונשמע לעשות המצוה וזו כל אשר דיבר ה' נעשה ושוב נשמע עוד לעשות ולא נביט על איחר שכרו כי אנו נקיים תמיד המצות כאילו כבר קבלנו שכר עליהם, וע"י שלשה הבחינות מרוח המסורה הנ"ל ונשמע קולו ירצה שלא יהי' קול ופירסום למצוה בעוה"ב ונשמע פתגם המלך על כל מצוה ומצוה נביט שהוא מצות מלך וגם נעשה ושוב נשמע לעשות עוד ובזה יש לפרש המדרש בשעה שאמרו ישראל נעשה ונשמע והקדימו נעשה לנשמע מיד וידבר ה' וגו' דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה דבראש נפרש הפסוק ויקחו לי תרומה מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי קשה בראש קרא לה תרומה ובסוף קרא לה תרומתי אבל בדברינו א"ש כי מסתמא הנותן תרומה או צדקה בראשונה נותן לטובת עצמו שסובר שישולם לו שכר פירות מצותן מיד בעושר וכבוד ולא נקרא זה תרומת ה' כי לא לשם ה' ניתן אבל מאת כל איש אשר ידבנו לבו גם אחר הנתינה הראשונה אף שלא קבל אף שעדיי' לא קיבל שום שכר מהשי"ת עבור הנתינה ראשונה רק מאמין ובטוח ה' ושוב נותן עוד זה נקרא תרומת ה' תה תקחו את תרומתי, ונכון, ובזה יובן המדרש הנ"ל שבשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע גילו דעתם שרוצין לקיים המצות אף שלא יקבלו השכר מיד ולכן אמר השי"ת דבר אל בנ"י ויקחו לי מאת כל איש אשר ידבנו לבו אחר נתינה הא' ליתן עוד מזה תקחו את תרומתי כי היא תרומת ה' ממש דומה למה שאמרו נעשה ונשמע עי' בצל הכסף חמשה עשר.

פרשת תשא

וידבר ה' וגו' כי תשא את ראש בני ישראל לפקודיהם ונתנו איש כופר נפשו לה' בפקוד אותם ולא יהי' בהם נגף בפקוד אותם. יראה מצינו שורש פקד מורה שלשה כונת א' לשון חסרון כמו שנאמר ולא נפקד ממנו איש ב' לשון זכרון כמו פקד פקדתי וגו' ג' לשון פקדון כמו אשר ניתן לחבירו לשמור ולפקדון כמו שנאמר והיה המאכל לפקדון ובזה נבון פירוש הפסוקים הכל כי תשא את ראש בנ"י ירצה אם המצא תמצא ח"ו איזה חולי רעה בקרב ישראל והרבה נפשות הלכו לעולמם וחיים לן שבקו ועל ידי זה מטה ראש בני ישראל מחמת חסרונם ואתה באת להרים ראשם לקרב להם הישועה וזה הפירוש כי תשא את ראש בנ"י אם תרצה להרים ראשם אשר דואגים לפקודיהם שנחסרו כמה נפשות מהם וראשם אנה על ידי זה אני מיעץ אותך ונתנו איש כופר נפשו

כל איש ואיש יתן פדיון נפשו בפקוד אותם ה' ית"ש ומונה ומשגיח חוכר אותם כל א' וא' לטובה ולא יהי' בהם נגף אז מטעם בפקוד אותם שהי"ת יפקוד וישמור אותם ויסיך עליהם בסוכת קדשו בפקדון ויסתיר אותם בצל כנפיו וישמור אותם מכל דבר רע ובזכות הצדקה יתרומם קרן ישראל במהרה:

ושמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת לדורתם וגו' יראה לפרש הנה בענין שבת קודש נצטוינו בתורה הקדושה על שני ענינים והם נקראים בכלל זכור ושמור כי בדיברות ראשונה נאמר זכור את יום השבת לקדשו ובדיברות אחרונת נאמר שמור את יום השבת לקדשו ואמרו חכז"ל כי זכור ושמור בדיבור אחד נאמרו וזה כי שמור היא כמו לא תעשה שמזהיר את האדם שלא לעשות אחת מל"ט מלאכות ושבותין וטילטל מוקצה בסיס ודיבורי' וכדומה, ציווי השני הוא זכור והוא ענין עשיית שבת לכבדו ולקדשו בהדלקת נר וביין קידוש ולחם משנה ורחיצה ולבישה בבגדי שבת ולענגו במאכלים ערבים והנה נחזי אנן המחלל א' משני ענינים אלו כמו זכור או שמור איזה מהם גרוע אם זה העושה שבת ומכבדו רק עושה מלאכה גרוע או הנשמר ממלאכה רק אינו מכבד את השבת יראה שיש ללמוד ממתני' ריש כלל גדול במס' שבת השוכח שהוא שבת ועשה מלאכות הרבה בשבתות הרבה חייב על כל שבת ושבת והיודע שהוא שבת ועשה מלאכות הרבה בשבתות הרבה בשגגת מלאכות חייב על כל אב מלאכה נמצא לפ"ז אדם שהוא חי מאה שנים וחילל שבת כל ימיו בשגגת מלאכות אינו במציאת שיהי' חייב יותר מל"ט חטאות אפי' עשה כל המלאכות מאה פעמים אבל אם אינו יודע שהוא שבת אז חייב על כל שבת ושבת דהעדר ידיעה שהוא שבת הוא חמיר ויש עונש יותר מהיכי דלא ידע המלאכות שהן אסורת והטעם בזה הוא כי היודע שהוא שבת ומכבדו אף שנכשל ח"ו באיזה מלאכה שלא נודע לו שמלאכה זו אסורה מ"מ הרי הוא ישראל כשר ורק מחויב עונש על שגגתו שחטא אבל עכ"פ הוא מאמין בהבורא ית"ש וחידוש העולם אבל מי שאינו מכבד השבת ואין יום זה אצלו רק כימי חול הרי הוא מומר וכופר כי אם היה מאמין כי ששת ימים עשה ה' וגו' וביום השביעי שבת והקב"ה בעצמו כיבד את השבת גם הוא הי' מכבדו [חסר כאן כי נגנז הארן ב"כ סיון תרנ"א]:

פרשת ויקהל

איתא במדרש רבותינו אמרו מתחילת הפרשה עד סופה אין בו פרשה שנאמר בו ויקהל בראש אלא כאן אמר הקב"ה למשה עשה לך קהילות גדולות ודרוש להן הל' שבת כדי שילמדו ממך דורות הבאים להקהיל קהילות בכל שבת ושבת ליכנס בבהמ"ד ללמוד

עמם תורה ודיני איסור והיתר כדי שיהי' שמי הגדול מתקלס בין בני ע"כ ויש להבין מאי קשי' לי' להמדרש דבכל התורה כל פרשה מתחיל מענין המדובר כמו בראשית תולדת וכדומה ומדוע קשי' לי' דוקא על ויקהל וגם דאיך יהי' דורות הבאין למדים להקהיל בכל שבת ושבת דהרי לא כתיב שמשה הקהיל בשבת רק שלמד עמם הל' שבת ויראה שהי' קשה לו לבעל המדרש כיון שכל התורה נאמרה אל כל ישראל מדוע כתיב דוקא פה ויקהל וגם קשה והלא מצות שבת כבר נצטוה במרה בפ' בשלח יתרו משפטים כי תשא א"כ כבר כל ישראל הי' יודעים הל' שבת ולמה יודיעם עתה עוד הפעם ולזה תירץ המדרש דבא הכתוב לאורויי לנו שלא בשביל דבר חדש אשר ירצה להקהיל אותם רק להודיע להם את אשר כבר ידעו רק הוא גופא מצוה גדולה להקהיל את העם וללמוד עמם תורה ולא ענין חדש אלא אפי' דבר שכבר נודע להם כמו שבת מ"מ בא להורות כי האסיפה והקהילה גופא מצוה כדי שיהי' נאמר דברי תורה ברבים כי אינו דומה מועטין העושין את המצוה למרובים העושין, ומכש"כ ת"ת דרבים אשר דוחה כל המצות כמבואר במגילה והנה דורות הבאין ילמדו מזה שלימוד תורה בהקהל מצוה רבה אך ידוע שכל השבוע הם טרודים בפרנסתם ואינם יכולין להתאסף יחד אך ביום השבת אז המה פנויים אז יתאספו ושפיר יכולין אז ללמוד תורה ברבים ובזה יובן המדרש שאמר הקב"ה למשה עשה לך קהילות ולמד להם הל' שבת שכבר יודעין וא"כ למה נתאספו ונקהלו אלא ודאי שזהו גופא מצוה וממילא ילמדו דורות הבאים להתאסף בשבת שאז יש להם פנאי ומנוחה ואז יתקלס שמי בין בני כי גדולה ת"ת דרבים וא"ש:

פרשת פקודי

בספר דרש משה מובא בסוף פ' פקודי מדרש פליאה וז"ל וידום אהרן מה הי' לו לומר, וביום השמיני ימול בשר ערלתו ע"כ והוא תמוה מאוד יראה לענ"ד לפרש עפ"י איזה הקדמות הנה הרמב"ם הקשה מדוע פטור קטן מכל מצות שבתורה עד שיגיע לי"ג שנה בר מצוה רק מצות מילה מוטל עליו מיד לשמונה ימים ומה שתירץ הרמב"ם דחששה התורה שמא אם נמתין לי"ג שנה שמא לא ירצה להניח עצמו למול אז, תירוצו דחוק דישמעאל יוכיח ויראה לענ"ד עפ"י הידוע מפי חכמז"ל שעיקר בריאת האדם הי' כדי שאם ישאר אצל האדם הערלה עד י"ג שנה אז יהי' להכח הטומאה גבורה כ"כ עד שיהי' כמעט מוכרח יותר על הרע מן הטוב ויהי' עיקר מציאותו יוצא מן התכלית כיון שלא יהי' לו בחירה אז לא יהי' לו עונש ולזאת ציוונו השי"ת להסיר הערלה וכח הטומאה לשמנה ימים כדי שיהי' לו בהגיע לי"ג שנים לבחירה מוחלטת, ומזה יראה שיש ראי' למה שכ'

הים של שלמה ב"ק פ"ג סעיף ג' דהשיכור פטור מדיני שמים על כל מה שחוטא בעת שיכרותו ואינו חייב עונש רק על מעשה שיכרתו ששתה ולא השגיח ע"כ ע"ש והשיכור הוא האיש אשר ניטל בחירתו ממנו, ואינו חייב על מה שחוטא אז ונלמד כמו שאם לא הי' נימול האדם לשמנה ימים הי' אז בהגיע לי"ג שנים כמו שניטול בחירתו וכמו שיכור ולא הי' לו עונש ה"ה בכל שיכור הדין כן והנה אהרן ובניו לא נצטוו עדיין על שתיית יין ואף כי השכל ג"כ מחייב ששתויי יין לא יכנס לעזרה מ"מ לא הי' מגיע ע"ז עונש ששיכור פטור על חטא ועל עיקר שתיית היין לא נצטוו עדיין כי אחרי המעשה זה נצטווה אהרן, וזה פי' המדרש הנ"ל דפריך ומה הי' לו לאהרן להשיב ותי' המד' שהרי כתי' וביום השמיני ימול בשר ערלתו ותקשה קו' הנ"ל דלמה חייב הקטן במצות מילה וע"כ צ"ל משום דלולא כן יהי' ניטל הבחירה ולא יהי' חייב עונש על מעשיו כיון שהוא מוכרח א"כ ממילא ה"ה שיכור פטור מדיני שמים על חטאיו והנה עיקר החטא הי' שבני אהרן נכנסו שתויי יין למשכן וכיון שעדיין לא נאסרו בשתיית היין איננו חייבים כלל על השתיי' וכן על הכניסה ודאי לא חייבין כאשר מוכח ממצות מילה וא"ש:

פרשת ויקרא

במדרש רבה ויקרא אל משה וידבר ה' מכאן אמרו ת"ח שאין בו דעה נבילה טובה ממנו תדע לך שכן צא ולמד ממשה שהי' אב החכמים ואב הנביאים ולא נכנס לפני ולפנים עד שקרא לו ה' ע"כ ויש להבין דאם אמת שאנו למדין ממשה רבינו שהי' בו דעת עד שקרא לו ה' ונכנס, אבל עכ"פ איך מוכח מכאן דכל ת"ח שאין בו דעה נבילה טובה ממנו ועוד מדוע נקט דוקא נבילה, יראה לפרש דהנה האור החיים בפ' שמיני וז"ל אם נפש החוטאת משפטה היא תמות וכמאמר הנביא א"כ איך יביא קרבן ויפטר ונראה כי טעם נכון לזה יש על פי המשפט כי כשאדם חוטא אין בחינתו בחינת אדם על דרך אומרם ז"ל אין אדם עובר עבירה אא"כ נכנס בו רוח שטות ונעשה בהמה, וביום שחזר בתשובה רוח הוא באנוש ועלה ממדרגת בהמה למדרגת אדם האם ראוי הוא להמית אדם זה תחת בהמה לזה יביא דוגמת החטא שהיא בהמה וישתתף עמה בצער החושב כי הוא ראוי לעשות בעצמו משפט זה, ולפ"ז חלק המרגיש שבאדם היא הבהמה מציל, היא מציל את האדם וזו הוא מה שכ' אדם ובהמה תושיע ה' כי חלק הבהמה שבאדם בהצטרפתו עם האדם שהיא בחינת השכל נושע בו שלא יענש ונמצא כי הקרבת הקרבן בעד חטא אדם הוא בדין ומשפט וזה שאמר הכתוב משפטיך תהום רבה אדם ובהמה תושיע ה' עכ"ל בשינוי לשון קצת:

ויש לפרש בזה פסוקי תהלים ה' שפתי תפתח וגו' כי לא תחפוץ זבח ואתנה עולה לא תרצה זבחי אלקים רוח נשברה לב נשבר ונדכה וגו' הטיבה ברצונך את ציון וגו' אז תחפוץ זבחי צדק עולה וכליל וגו' יראה כי בדורות הקדמונים שהי' אבותינו הקדושים מקריבין קרבנות הי' מחמת שאור שכלם האיר כאור השמש בהיר ונהיר וציורים והרגשת שכלם הי' גדול מאוד בעלי חכמה ובינה אשר שאפו אור בינתם ודעותם מבית המקדש ואז הי' די להם לכפר על עוונם בהקרבת קרבן בע"ח כי בעת הקריבם קרבן לה' הי' ציורם כ"כ חזק מאוד עד שהי' מתפעלים ומרגישים בהרגשה שכליות וציורת בשחיטת הקרבן כאילו נשחטו בעצמם ובשעת שריפת הקרבן דימו בנפשם כאילו נשרפו בעצמם והי' ממש מסירת נפש ולזאת הי' קרבן בע"ח חשיב ריח ניחוח כאילו הקריבו ומסרו נפש עצמם, וכן יהי' לעתיד כשיבוא משיח צדקינו ויגאלנו במהרה ומלאה הארץ דעה ואז ג"כ לגודל דעת ואור השכל אשר יהי' בנו נוכל להקריב קרבנות על חטאינו אך אתה בעו"ה שחרב בהמ"ק ואבדה חכמת חכמיו ואם הראשונים כבני אדם אנו כחמורים ולגסות חומרינו לא נרגיש כלל למסור נפשינו בעת הקרבת בע"ח כי מותר האדם מן הבהמה אין א"כ מדוע יחפוץ ה' מאתנו בהמה כיון שגם עתה אנו חשובים כבהמה והבהמה לא חטאה ורק האדם חוטא ואדם יש לו בחירה להיות טוב ואם הבהמה חשובה מן האדם איננו מן הראוי שיקריב אדם הבהמה רק הוצרך להקריב עצם גופו בלב נשבר בתענית ובסגופי' וביסורים באופן שיורגש העבודה בלב ונפש וגוף וזה כוונת מאמרם ז"ל אך נקדים עוד שלכל איש ישראל שתי חיובים רובצים עליו (א) חיוב שבין אדם למקום וזהו תורה ועבודה וקיום כל המצות (ב) חיוב שבין אדם לחברו וזהו דרך ארץ וכל מדות טובות ושיהי' שקוע ציור שכלו תמיד בלבו שלא יצער שום אדם ולא יקפיד על דבר וכמו שאמרו חכמז"ל איזהו פרשה שכל גופו תורה תלוי בו זה דרך ארץ שנאמר בכל דרכיך דעהו והוא מישר אורחותיך, ולא נתפאר משה רבינו בשום מדה רק בעניוות וכבר אמרו כלל גדול בתורה ואהבת לרעיך כמוך ולהכי כך אמרו חכמז"ל כל תלמיד חכם שיש בו תורה וקיים כל חיובו שבין אדם למקום ואין בו דעה זו דרך ארץ וכמו שנלמד מפסוק בכל דרכיך דעהו יראה כי דרך ארץ נקרא דעה ואיש זה אינו מרגיש על צער חברו כלל ואינו חס על כבוד אחרים מכש"כ שלא יצטער על שחיטת בע"ח, כיון שאפי' צער אדם אינו חשיב אצלו, וא"כ אין הקב"ה מקבל ממנו קרבן בהמה כיון שלא יתפעל משחיטת הקרבן ונמצא נבלת הבהמה אשר הוכן לקרבן טובה וחשובה ממנו כי אולי הי' הוא במדרגת אדם הי' נתקבל הבהמה לקרבן אך כיון שהוא אינו מדרגת אדם שאין לו ציור להתפעל מרעות אחרים נבילות הקרבן חשובה וטובה הימינו ואינו

מן הראוי להקריב החשוב תחת הגרוע וזהו כונת המדרש דמשה רבינו לגודל ענוותנותו לא הרהיב בנפשו עוז לגשת לפני השי"ת אודת הקרבת קרבן כי שמא לא הגיע אנשי הדור למדרגת אדם ויהי' כת"ח שאין בו דעה ולא יחפוץ ה' בקרבן כלל ולזה לא הלך עד שקרא אותו השי"ת וצוה עליו אודות קרבן א"כ שפיר אמרו ת"ח שאין בו דעה וכו' דאי לאו הכי הי' לו למשה לילך בעצמו ולהציע עבודת הקרבן וא"ש:

פרשת שמיני

ויאמר משה אל אהרן הוא אשר דבר ה' לאמור בקרובי אקדש וכו' ופירש"י אמר משה לאהרן אהרן אחי יודע הייתי שיתקדש הבית במיודעיו של מקום והייתי סובר או בי או בך עכשיו רואה אני שהמה גדולים ממנו וממך ומקשין העולם דאכתי עדיין אינו מוכח שהמה גדולים דלמא שווים הם ועי' בס' יבין שמועה לנוחה"ג מאוה"ג ז"ל, והנראה לענ"ד עפ"י מש"כ בס' אור החיים נועם נכון מאוד על קושית הענין שמאחר שעפ"י המשפט נפש החוטאת היא תמות איך יביא קרבן ויפטר וכ' הוא ז"ל עפ"י מאמר חכמז"ל דאין אדם חוטא אלא אם נכנס בו רוח שטות ואז אין בחינתו בחינת אדם רק נעשה בהמה ובאם שחזר בתשובה רוח הוא באנוש ועלה ממדרגת בהמה למדרגת אדם האם ראוי הוא להמית אדם זה תחת בהמה לזה יביא דוגמת החוטא שהוא בהמה ומשתתף עמו בצער החושב כי ראוי ונכון לעשות עמו משפט זה וזה שאמר הכתוב אדם ובהמה תושיע ה' כי ע"י הצטרפות הבהמה לחלק השכל שהוא האדם יהי' נושע עי"כ ע"ש בפ' שמיני ובזה נראה לי טעם נכון שמתו בני אהרן מחמת שידעו שהמה מאצילי בני ישראל והי' עיקר חטאם אשר הסתכלו והציצו בכבוד ה' וכשפרש"י ז"ל במשפטים על ויחזו את האלהים, וא"כ חטא זה לא מכלל רוח שטות ח"ו כי אדרבא מצד גודל קרבתם לפני ה' ומגודל תשוקתם לה' עברו חוק המוגבל לנברא ובוראו. ולא שייך טעם הנ"ל שיביאו בני אהרן קרבן על חטאם כיון שלא שייך הורדת מדרגה מאדם לבהמה ח"ו ולכן באמת מתו בעצמן וזה מאמר משה דמוכח דהיה גדולים דמעולם לא ירדו ממדרגת אדם למדרגת בהמה ודו"ק:

פרשת אחרי

במדרש וידום אהרן מה הי' לו לומר וביום השמיני ימול בשר ערלתו ע"כ והוא תמוה ויש לפרש בדרך צחות דהנה הבחיי כ' בטעם המילה עפ"י המדרש דמצות מילה הוא כעין קרבן וכשם שדם קרבן כפרה על המזבח כן דם המילה מכפר וע"כ מצוותה ביום

השמיני כי הקרבן לא ירצה עד יום השמיני שנאמר וביום השמיני והלאה ירצה וכשם שכתוב בקרבן ואכלו אשר כופר בהם כן עושין סעודה ביום המילה ע"כ דברי הבחיי והנה אם אכילה על הסעודה חשיב כהקרבת קרבן ואין קרבן בלא נסכים ודאי מחויבין לשתות יין לנסך על דרך שאמרי' ביומא הרוצה לנסך יין על גבי מזבח ימלא גרונם של ת"ח יין ונמצא לפ"ז במה שאוכלין על סעודת ב"מ בשר ושותין יין חשיב כהקרבת קרבן עם נסכים ובזה יובן המדרש דידוע מאמר חכמז"ל שנענשו נדב ואביהו על מה שהקריבו למשכן שתויי יין ונמצא יש סתירה לזה דהרי מילה היא כקרבן כאשר נלמד מביום השמיני ושתיית יין חשיב כנסכים ואפ"ה חשיב מצוה א"כ למה נענשו, וזה פי' המדרש שהי' לאהרן טענה גדולה וראי' דלא חשיב שתיית יין לעבירה גבי קרבן מאכילת סעודת ברית מילה דנלמד מביום השמיני שהוא חשיב קרבן וא"ש:

במדרש והלא באחד בניסן מתו בני אהרן ולמה מזכירין אותן ביו"כ לומר לך שכשם שיום כיפורים מכפר כך מיתת צדיקים מכפר ומניין שיו"כ מכפר שנאמר כי ביום הזה יכפר עליכם וגומר ותמהו בזה טובא דאיך יתכן לומר ומניין שיו"כ מכפר והרי זיל קרי בי רב הוא וזה שמו אשר יקראו לו יום הכיפורים עי' בס' יבין שמיעה אות חס"ד ונראה לענ"ד בעזה"י לפרש עפ"י המרי"ט שהובא בס' טל אורת דף י"ג לפרש הפסוק בקהלת י"א שמח בחור בילדותך ויטובך לבך בימי בחרותך וגו' דקשה דהתחלת הפסוק מורה שהוא כאומר מותר ולבסוף אומר ודע כי על כל אלה יביאך אלהים למשפט ועוד קשה אמרו שמח בחור בילדותך קרא לי' בחור דקרא לי' ילד אבל הכוונה לפי דברי הרמב"ם שכלל גדול בעניני התנהגות המדות שהדרך בין הממוצע בין הקצוות הוא הנכון והנטי' אל א' מהקצוות היא פחיתות ורעה רבה אך האיש אשר כבר עיווה ואחז באחת הקצוות דרך משל שהי' נוהר כל ימיו במידת הכילת שהוא היפך הקצה הנדיבות והפיזור קשה עליו שישיב להתנהג בדרך הממוצע הנכון אבל צריך שיטה עצמו אל קצה ההיפוך לגמרי ויתנהג בה זמן מה ואז יכול לשוב להתנהג בדרך הממוצע ומשלו משל למקל שהוא עקום שכאשר נרצה להישירו אין די להטותו לאחור אל קו הישר אבל צריך שיכנוה אותו מהיפוך להיפוך ולזה שפיר אמר תראה שתהי' בחור משכיל גם בילדותך ואל תאמר שאפי' אם תחטא מ"מ לא תפסיד כי אם הצער והסיגופים שתהי' צריך להתנהג נגד טבעך מקצה ההיפוך להיפוך כי לא כן הוא כי ודע כי על כל אלה יביאך אלהים למשפט כי גם על הסיגופים שתצרך לתשובה יענשך ה' כי גם הנזיר נקרא חוטא, ובזה יש לפרש המתני' דסוף יומא האומר אחטא ואשוב אחטא ואשוב אין מספיקין בידו וכו' דלכאורה אין מובן מדוע לא יהי' סיפק בידו להרבות תשובה אבל בהנ"ל איש דכל מה

שישיב מצטער עצמו ולעולם יהי' חוטא דבשלמא בחטא אדם סתם כדרך עולם אז כששב בתשובה אז לא ישאר עליו חטא כיון שמוכרח לשוב והוי כאונס על הצער ואונס רחמנא פטרי' אבל באומר אחטא ואשוב אז נשאר הסיגופין והצער ברצון גמור ונשאר לעולם חטא, ממוצא דברים אנו למדים כי אעג"ב דהתשובה מכפרת על כל עוונת מ"מ נשאר רושם חטא מחמת שסתמא אין תשובה כי אם ע"י ענות אדם נפשו ומצער ואף שנמחלים עונותיו מ"מ גרם לעצמו צער ונקרא חוטא כנ"ל, אך כל זה בתשובה בכל השנה אבל ביו"כ אף שאדם מענה עצמו בחמשה עינוים מ"מ אין אנו יכולין לומר שנשאר לנו אחרי המחילה רושם חטא העינוי נפש שאנו עושים דהרי אנו מצווים כך מפי השי"ת אפי' אם נחטוא כלל גזירת הכתוב שביום הכיפורים נענה את נפשותיכם ומקבלין אנו שכר על זה דמקיימין מצות עשה של ועניתם את נפשותיכם ואיך אפשר שיהי' כאן חטא ואין מצוה עבירה וזה ברור ובזה יש לפרש מאמר הכתוב הנ"ל כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם אכל חטאתיכם ירצה דתשובת יום זה אינו כשאר תשובת של כל השנה דביום זה אתם מכופרים ומטוהרים מכל חטא שבעולם ולא נשאר אפי' חטא צער עינוי הנפש והטעם בזה כי לפני ה' תטהרו כל העינוים והטהרה שאנו עושים בצער המה לפני ה' אשר ציוו אותנו על כך ולזאת אין כאן שום חטא כי לפני ה' תטהרו ואפשר משום האי טעמא נקרא שמו יוה"כ ולא יום סליחה או מחילה דהנה כ' המג"א בשם השל"ה בסי' תר"ז ובמחהש"ק ס"ק ג' דכפרה הוא לשון קינוח שאינו נשאר שום רושם חטא וא"כ כיון שביום כפור נמחל אפי' חטא הצער ג"כ ולא נשאר שום רושם ולזאת שפיר נקרא דוקא יו"כ להורות על זה מה שלא הוי ידעי' אי הי' נקרא יום מחילה או סליחה, והנה כבר אמרו חכמז"ל דהצדיק נתפס בעוון הדור וגם שמיתת צדיקים מכפרת על כל החטאים וא"ש הי' הסברה מחויבת דאף דמיתת צדיקים מכפרת כל העוונת זה החטא שגרם מיתת צדיק הי' נשאר לזה שפיר קאמר המדרש דבא לאורייי לן שכשם שיוה"כ מכפר ולא נשאר שום רושם חטא כן מיתת צדיקים וע"ז שפיר קמקשי ומניין שביו"כ לא נשאר חטא כלל וע"ז שפיר משני משום שנאמר כי ביום הזה וכו' לפני ה' תטהרו ולא נשאר רושם והעינוי נפש. ולפ"ז יש שלשה בחינות יו"כ מכפר הכל ולא נשאר רושם כלל כיון שהוא מוכרח על הסיגופים אף אם לא חטא, חטא סתם ועשה תשובה נשאר עכ"פ רושם מעבירות אונס אך באומרו אחטוא ואשוב לא הוי אונס אלא רושם מהסיגופין כמו נזיר שציער עצמו ואתי שפיר ונכון בעזה"י ועי' בספר תודת אהרן באריכות:

פרשת קדושים

דבר אל כל וגו' קדושים תהיו כי קדוש אני וגו' איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמורו אני ה' ויש לדקדק על סמיכות מורא אב ואם לקדושים תהיו וגם מה סמיכות יש לשמירת שבת למורא אב ואם ועיי' פירש"י והנראה בהקדים איזה הקדמות אמר הכתוב (עיין לעיל על הסדרה) ויאמר ה' לא טוב היות האדם לבדו אעשה לו עזר כנגדו וכבר תמהו חכמז"ל שתיבת עזר ותיבת כנגדו סתורים מיני' ובי' ואמנם הנראה בהקדים הנחת החוקרים שהתנועה על שני אופנים מה שאיליו ומה שממנו והפי' היא כך כל מעשה ופעולה שיעשה אדם בכל ימי חייו הכל נקראים בכלל תנועה בעבור שבלי התנועע אין לשום פעולה התחלה וכל מעשה בני אדם נכללים על שני דרכים או שיעשה דבר לבלתי יקרה לו נזק ויברח מדבר המעיקו וזה נקרא תנועה ממנו, או שיעשה דבר להשיג איזה קנין או מעלה אשר עודינה היתה נעדר אצלו והוא מתקרב עצמו להשיגו וזה נקרא התנועה שאיליו וזה הפי' מה לך אסתר המלכה פי' איזה דבר מעיק אותך אשר תתרחק ממנו או מה בהשתך איזה דבר אתה רוצה שתתקרב אליו להשיגו, והנה תכלית בריאת האדם בכללו על שני דרכים לפי דרך התורה והחכמה להשיג קנין נצחית עולם הבא ולפי דרך ההמון להשיג קניני עוה"ז ע"י הפעולת ומעשים משא ומתן ומלאכות וב' דרכים אלו שווים ומתדמים בצד מה דכמו שחייבה התורה וחכמה להשגת חיי הנצחיות שני מיני ציווים דהיינו מצות עשה ומצות לא תעשה, ושני המינים יחדו עושים חיל כי הלא תעשה שמירה להנפש שבלי יגעל ויטמא ויתקלקל, וכל הלאווים המה בגדר התנועה שממונו ששומר הנפש שעכ"פ לא יגרע ויפחת מעלתו מאשר בא לעולם, ומצות עשה הוא בגדר התנועה שאליו שהנפש מוסיף ע"י מצות עשה שלימות וקנין חדש ומשיג אור שבעתים כמו כן בהשגות חיי הארצות נצרכים ג"כ שני תנועת הנ"ל הא' ממנו והוא להשגיח בעין פקיחא על הקנין המושג שלא יפסד ולשמרו מכל דבר המזיק והב' התנועה שמאיליו להוסיף בכל יום במלאכה ומשא ומתן להשיג קנינים ורכוש רב והנה שני תנועת הללו אשר המה מתנגדים זה לזה כמעט מן הנמנע להעמיס על שכם איש יחידיי כי כמו שאיש אשר יועמס עליו טורח צורך הבית ושמירת הקנינים מבלי יכולת לו לעסוק באסיפת הקנינים ולרכוש במו"מ כמובן כ"כ אדם אם יצטרך להשגיח על ריחוק איסורי מאכלות ולבישת שעטנז ושאר דברים אשר צריכים שמירה לבלי השחתת נחלת נפשו איך ישא עיניו לחזות בנועם ה' להרבות תורה אם עיניו לנוכח ארץ יביטו לבל יקרב אליו חמת המזג וזה אמר הי"ת לא טוב היות האדם לבדו שאי אפשר שישיג שלימותו וכיון ששלימותו הן בנצחיות והן בארציות נתלים בשני תנועת אשר המה שני

הפכים ואמנם אעשה לו עזר כנגדו ירצה על מה שהוא כנגדו שהיא התנועה שממנו וכנגדו אשר ישגיח על דברים הנגדיים לו וזה תהי' האשה אשר תשגיח בכל אופנים על מניעת דבר המזיק גופו ונשמתו היא תהי' לו עזר והאדם יוכל להשיג שלימותו בתנועה שאיליו הן בנצחיית והן בקניני מדומית כי עיניו תצפינה למעלה ואז יכול להגיע לשלמותו, ובדברים אלו יובן תשובת אדם ליוצר הכל עת אשר חטא בעץ הדעת האשה אשר נתתי עמדי ירצה כל עיקר אשר נתנה עמדי הי' להשגיח על הרחקת דבר המזג כדי שלא אטרד משלימותו הי' נתנה לי מן העץ ואוכל, היוצא לן דלשלימות גופני ונפשי הוצרך העמדת האיש והאשה, האשה תשגיח על מניעת דברים המעיקים והמפסידים הנפש והגוף, והאיש דרכו בקודש להשיג שלימות ומעלה יתירה, והנה ידוע ששלשה שותפים לאדם הי"ת ולהבדיל אב ואם, גם ידוע אשר העולם נכלל בשלשה דברים והמה דברים של טעם טוב ערב ומועיל, והנה נחזי אנן חלק הטוב אשר באדם יקבל השפעת מהשי"ת והיא הנפש מטוב חלק אלקי ממעל, חלק הערב יקבל השפעתו מאם כי עיקר אשר הערב להעמיד הגוף על מכונו להסיר ממנו מעיקו וצורכיו כעניני הרעב והצמא ושאר דברים אשר יחזירו חסרון הגוף ע"י והוא יקבל כוחו והשפעתו מהאם כי כבר נתבאר כי עיקר כח והעמדת אשה להסיר דבר המזיק והיא התנועה ממנו, והמועיל כוחו והשפעתו מהאב שכן דרכו להשיג קנינים ורכושים והיא התנועה אליו והיא חלק המועיל אשר לאדם וטבעו להשיג ולקבץ קנינים חדשים והנה שלשה האושרים הנ"ל והמה הטוב והמועיל והערך בכל התורה והמצות אשר ציוונו השי"ת איננו מתנגדים לנו ויכולים אנו לקיימם ולהחזיק בם כי היותר עובד ה' והולך בתורתו יוכל להרוות מעדנים לאכול ולשתות דברים המותרים עד שאמרו חכז"ל כל מה דאסר רחמנא שרא לן כוותי' וכן יוכל להשיג קנינים במשא ומתן וירבה לו כסף וזהב בלי שום איסור והתנגדות לדעת תורתינו הנ"ל זולת בשמירת שבת בהלכתו אשר צווני השי"ת ימנע ממני הערב והמועיל, הערב כי כבר יאמר האדם אך יערב לנפשי מאכלים מבושלים מאתמול וכבר פג טעמם והמה מחלים הגוף וכבר הוטבע כח אם בהאדם להשגיח על הגוף בכל ענינו להסיר ממנו כל דבר המחליאו ולהבריח ממנו כל דבר אשר לבריאתו מתנגד ואיך יעשה דבר חוץ לטבעו וכן המועיל איך יסגירו חנותו בשבת והלא יוכל להרוויח כמה מאות ביום זה ומדוע לא יעשה מה שירש טבע מהאב להתנועע על מה שאיליו להוסיף בקנינים יום יום ואיך יעשה דבר חוץ לטבעו, ואמנם בא הציווי מהשי"ת לשמור את השבת חוץ לטבע ולכן חמורה מצות שבת שכל המשמרו מוחלין לו על כל עוונתיו וכן להיפך כל המחללו ככופר בכל התורה כולה וזה מאמר הכ' קדושים תהיו כי קדוש אני ואני שותף

בעשייתך תעשה הטוב מצד הטבע והוא להתפלל ולעשות מצות כי יש לכם טבע ממני ואני קדוש, איש אמו ואביו תיראו שגם המה שותפים בכם ויש בכם כח אב וכח אם ולכן אתם צריכים להשגת שלימותכם לשמוע בקולם ואמנם אל תאמרו הואיל שיש בכם טבע האב וטבע האם והוא התנועה מאליו וממנו, והוא השגת הערב והמועיל גם בשבת תעשו ככה ותבשלו בשבת חמין ותעשנו ציגארע בשבת שהיא טבע האם כנ"ל וגם תסחרו במשא ומתן שהוא המועיל טבע האב לזאת אני מזהיר אתכם ואת שבתותי תשמורו כי אף שמחייב בו טבע האב ואם מ"מ אני ה' אלקיכם ומחויבים אתם לי עבודה למעלה מן הטבע למלאות רצוני וציווי וא"ש:

כי תבאו אל הארץ וגו' ונטעתם כל עץ מאכל וגו' במדרש רבה הה"ד עץ חיים הוא למחזיקים בה אמר ר"ה וגו' שלא יהי' דברי תורה בעיניך כמי שיש לו בת בוגרת והוא רוצה להשיאה לאחר, אלא בני אם תקח אמרי ומצותו תצפין אתך אם יש לך זכות קח אמרי והמדרש הזה אומר דרשוני, ונראה לפרש עפ"י מה שכתבתי בספרי צל הכסף על פסוק אמת מארץ תצמח בשם הגאון מווילנא דהתורה הקדושה מועיל רק לאיש אשר יש לו יראת שמים אבל למי שיש בלבו מינות אדרבה הוא מתקלקל ובזה יפרש הפסוק, ויפרש ג"כ זכה ונעשה לו סם חיים עיי"ש בפירוש י"ב דף נ"ב וזהו כונת המדרש הנ"ל כמו מי שיש לו בת בוגרת וכבר ראוי לנשואין והאב נותן אותה לאשה לכל מי שיחפוץ כן מי שלומד תורה לכל איש מבלי שיבין תחילה אם השומע איננו מינות בלבו רק ידמה אדם בלימוד תורה לאחרים כמי שיש לו נערה בתולה והאב מחפש תחילה היטב למי יתננו כן יבחר אדם שומעי תורתו דוקא לאנשים הישרים בלבותם כי התורה נמשלה לגשם היורד מן השמים שעושה פעולתו עלי ארץ לפי מה שנזרע בקרקע אם חיטן חיטן ואם שעורים שעורים כן התורה הוא עושה פעולה בנפש לפי מה שהיא ובזה יתפרש היטב דהי' קשה למדרש כיון דהכתוב אוסר לנו הפירות ערלה בשלשה שנים ראשונים למה ימטר ה' עליהם ולא יגדלו פירות כלל בשלש ראשונים ולמה יעשה קוב"ה ניסא כיון שפירות ערלה אסר בהנאה, והתי' לזה כי הגשם היא בתורת צדקה מהשי"ת וצדקה היא בין לרעים בין לטובים בלי בחינה אם יהי' טוב או לא לעולם פעולתו שווה ולפ"ז יש ללמוד דגם התורה הקדושה כן ולכך צריכין לזהר שילמדו רק לטובים ולא לרעים וזה שמביא הפ' עץ חיים היא למחזיקים דהיינו שלא הי' התורה כבת בוגרת ליתנה לכל אלא אם תרצה ליקח אמרי אז ומצותו תצפין אתן שצריך שיהי' באדם מצות תחילה ואח"כ תקח אמרי וק"ל:

פרשת אמור

ויאמר ה' אל משה אמור אל הכהנים ואמרת אליהם לנפש לא יטמא בעמיו ואיתא במדרש זה שאמר הכתוב יום ליום יביע אומר והוא פלא ונראה לפרש הפסוק יום ליום וכו' עפ"י מה שפרשנו הפסוקים גדול ה' ומהולל מאוד ולגדולתו אין חקר דור לדור ישבח מעשיך וגבורתיך יגידו וקשה הא היא סתירה מניה וביה דכיון שאנו אומרים שאין חקר לגדולתו ולגבורתו א"כ איך יכולין הדורות לשבח ולהגיד גבורת ה' הלא השבח והילול זה אינו אלא לגנאי כיון שבאמת לו דומיה תהלה מחמת שאין חקר וסוף לשבחו, יראה לפרש עפ"י אשר נודע כי חכמי הטבע בכל דור ודור מחדשין ומוציאין ענינים חדשים ונפלאים ובכל דור ודור מוסיפים ענינים טבעים נפלאים אשר לא נודע לדור שקדמה להם ולא שערום אבותיהם וזה בדורות הקרובים נתחדש מאשינען ומסילת הברזל וטעליגראף חידוש אחר חידוש ופלא אחר פלא, כי למשל הטעלעגראף הוא דבר יותר נפלא מן המסילת הברזל, והנה בדור ההוא שנתחדש מסילת הברזל הי' נחשב לחכמה גדולה ולגבורת ה' כגמל הפורח באויר אך בדור שאחריו שנתחדש ענין הטעלעגראף שהיא חכמה עמוקה וגדולה יותר אשר ראוי לחשבו לגבורת ה' ממונא אצל הדור הזה לא נחשב מסילת הברזל לפלא כלל ולא יחשב גבורה נגד הטעלעגראף ואם יעמדו הדור שקדמה לפנינו ויספר פליאות וגבורת ה' מענין החכמה אשר המציאו בדורם למלך בבאהן ויגידו זאת לבני דורינו ויפארו בו אז בני הדור שלנו יצחקו וילעגו למו לאמור שאין מן הראוי לחשוב החידוש ההוא לגבורת ה' בערך החכמה של טעלעגראף שנתחדרש בדורינו, והנה מצינו מלת שבח מורה ג"כ על לשון השקטה והורדה כמו שכ' משביח שאון ימים וכן חכם באחור ישבחנה וכן בשוא גליו אתה תשבחם שהוא לשון השקטה והשפלה וזה מאמר הכ' גדול ה' ומהולל מאוד ולגדולתו אין חקר וראי' לזה שהרי אנו רואים דור לדור דהיינו דור שלנו לדור שקדמה אם יפגעו זה בזה אז ישבח מעשיך דהיינו הדור שלנו ישבח ומשקינו וישפיל מעשיך אשר הי' נחשבים אצל הדור שעבר לגבורה ולפלא ולערך חכמת והמצאות שהמציאו בדורינו אין זה נחשב לגבורה רק למעשים פשוטים אך המה גב רתיך יגידו המה מפארים ומהללים גבורת ה' ע"י המצאתם וחידושם, וכיון שכן ראינו בעינינו שכל דור הבא משפיל ומשקיט הגבורת שהי' קודם וחדושת ופלאות יגידו, וזה גופא ראי' שאין חקר לגדולת השי"ת כי לעולם הדור החדש ימציאו בחכמתם פלאים אשר לערכם ירדו בשפל גבורת אשר הי' בדור הקודם ולעולם ישן מפני חדש תוציאו ומזה ראי' שאין חקר לגדולת ה', ויראה כי מטעם זה לא האיר ה' את עיני העולם מיד לאחר בריאת העולם שימצאו כל כל אלה החכמות בפעם אחת היינו משום שרצה

השי"ת בחסדו הגדול להראות אותנו כי לגדולתו אין חקר ולזאת יחויב שבכל דור ודור יחודש פלאים בטבע כדי שניקח ראי' שאין חקר לגדולתו מה שלא היינו יודעים אם הי' הכל נכון בהמצאות החכמות עם הבריאה יחד וזה שאמר הכ' השמים מספרים כבוד אל וגו' משום שהמה קיימים וראוים כי יחודש הטבע בחכמות נפלאות ויום ליום יביע אומר ולילה וגו' יחוה דעת כי השמים יודעים כי בכל דור ובכל יום יחודש הטבע ומזה ראי' לספר כבוד אל שאין חקר לגדולתו יוצא לן מדברינו אלו שיש לנו ראי' על גדולת הבורא ריבוי ימים והוספת החכמות, והנה ענין טומאת מת כ' בס' אור החיים פ' חוקת כי רק ישראל נטמאו במגע מת ולא הגוי כי רק מחמת התורה שקבלו ישראל, הקליפות הטמאים תאוים לדבק בהן והמשל בזה לשני כלים א' יש בו דבש וא' יש בו צואה, ופינו הכלים הרמשים יתמלאו מיד בכלי שהי' בו דבש, כן אדם מישראל שמת להיותו מלא קדושה בהיות נתרוקן הגוף ובצאת הנפש נתקבצו כחת הטומאה והקליפות הרבה להדבק בהקדושה ולזאת מטמאה במגע ובאהל עי"ש והנה ענין הטומאה מגרע כח הנפש אך חכמז"ל מסרו לנו שהמה כחות הטומאה ויתגלו לבסוף כאשר ישחיתו הנפש ויטמאו אותה וילך בשרירות לבו לעבור תורת הי"ת וזה מאמר הכ' אמור אל הכהנים היא לשון ציווי הוא חוק בלי טעם לכאורה מדוע יהי' הנוגע במת טמא, ושוב אמור ואמרת אליהם לסוף יהי' נתגלה שאמירה זו יש בזה ממש וטומאה גורם השחתת הנפש וחילול שמו ית"ש ולזה מסיים ולא יחללו את שם אלוהיהם וע"ז שפיר אמר המדרש אל תתמה ע"ז כי מצינו ג"כ יום ליום יביע אומר דהיינו שבהוה אין ניכר גדולת השי"ת וברבות העתים יתגלה האמת כן בטומאה יתגלה הקליפה ברבות הזמן וא"ש דקדושים יהיו לאלוהיהם:

ויאמר ה' אל משה אמור אל הכהנים בני וגו' יראה לפרש עפ"י מה שפירש"י בפסוק ויראו כל העדה כי גווע אהרן ויבכו אותו כל בית ישראל ופירש"י האנשים ונשים לפי שהי' אהרן רודף שלום ומטיל אהבה בין בעלי מריבה ובין איש לאשתו ע"כ ואמרו חכמז"ל האב מזכה את בנו בנוי וכח וחכמה וברא כרעה דאבוהו והטבע מחויב שיהי' הבן בטבע דומה לאביו ופירשנו בזה על הא דפריך הש"ס מזמור לדוד קנה לדוד מיבעי' לי, ויראה שראה דוד שבנו כמה קשה ורע טבעו עד שנתאכזר על אביו ומולד בטבעו רע ושיער דוד המלך בעצמו מכח זה דע"כ גם בעצמו נמצא טבע רע ואכזרי מאוד כי ברא כרעי' דאבוהי ומה שנמצא בטבע בנו נמצא באב ורק הוא בעצמו חזק עצמו ומשל על טבעו וברוב השתדלותו מחה את כל מדות הרעות שבטבעו והיפך טבעו לטוב ע"ז שמח מאוד ואמר מזמור לדוד, ועוד מצינו שהכהנים כולם כרובם כעסנים הם וכמו שמבואר

במס' ב"ב ר"פ ג"פ דמהאי טעמא תקינו רבנן גט מקושר בשביל הכהנים שהיו קפדנין וממהרין לגרש נשותיהן והנה אם נמצא טבע אב זו בכהנים וסתמא הי' טבע קפדנות ורגזנות גם באהרן הכהן שהי' אביהם של הכהנים ובכל זאת אהרן הצדיק כפה טבעו והפכו עד שעשה שלום בכל העולם וזה לגודל צדקתו וזה מאמר הכתוב הנ"ל אמור אל הכהנים שיזכרו שלא יהי' קפדנים וכעסים ולא יאמרו שכך טבעם רק יזכרו שהמה בני אהרן הצדיק שאף שג"כ הי' לו מטבע זו בכ"מ היפך טבעו לטובה לכן אתם בניו תהי' מרוצים ומיושבים וא"ש.

פרשת בהר

איתא במדרש וכי תמכרו ממכר לעמיתך הדא היא דכתיב המות וחיים ביד הלשון יובן לדעתי עפ"י מה שפרשתי מאמר דוד המלך תהלים ע"ג שתו בשמים פיהם ולשונם תהלך בארץ ע"פ מאמר שלמה המלך ע"ה משלי ט"ו לשון חכמים תיטיב דעת ופי כסילים יביע איולת, יש לדקדק מדוע ברישא דקרא אצל חכמים נקט לשון ואצל כסילים כתיב פי אבל יובן כי הנה נראה אם חכם יעמוד בשער בת רבים לפתוח פיו לדבר דברי חכמה אז יזמין כל כלי דבור המוכנים למענה פיו ולשונו ושכלו ובינתו כדי שיהי' דיבוריו מאירים כספירים נכנסין בלב שומעין דברו ויקובל אצל כל איש ולכן נקרא דיבור החכם לשון חכמים מטעם כי בלשונו ידבר ושפתיו ברור מללו ומתוך דיבורו ניכר מעלתו מעלת אדם על כל החי כמאמר הכתוב ונפש חי' ותרגומו לרות ממלא, לא כן הכסיל יען כי אין חכמה ותבונה בדבריו ואינו נחשב דבריו אלא כציפצוף העופות שאין בהם דעת לזאת נקרא דיבורו רק ה כסילים כי ידמה בדיבורו השפל כאילו אין לשון בפיו, וזה מאמר שלמה המלך כי חכמים אשר דיבורם תיטב דעת והמה בטוב טעם ודעת לכן נקרא לשון חכים אבל מה שכסילים יביע אומר, לאשר אינם עושים שום רושם בלב שומעים לזאת לא נקרא רק פי כסילים, ונחזי אנן האדם נדמה בדיבורו ולשונו כאחד אשר אין לו בגד ללבוש כי אם בגד אחד יקר מאוד והוכרח ללבשו בשבת וחול שע"כ יתנהג בזה שבשבת אז יכבס הבגד וייפה אותו בכל מיני יופי ויקשט אותו עליו כראוי עד כל רואיו יכירו יופי' וקישוטו, אך בחול ילביש אותו עראי ואם רק ביכולתו למנוע ממנו לא ילבישכי ואם יוכרח להלבישו לא ילבישנו כראוי רק יעלנו עליו כדי שלא יכירו אותו בכי אדם כדי שיהי' לו לשבת מלבוש חשוב ואם ידעו בכי אדם שגם בחול מלבוש זה הבגד אז יאבד חשיבותו כמובן כמו כן האדם הנלבב אשר ירא אלהים הדיבור והלשון שניתן לו הווה הבגד יקר מאוד אשר ניתן לו והוצרך לו לדבר בו תורה ותפילה

והוצרך ג"כ לדברים בטלים, יראה ויתבונן אם ירצה לדבר דברי תורה ותפילה ודברי יושר וצדק אז יזמין כל כלי דיבורו ולשונו בדעת ובתבונה ובמליצה זכה ובצחות כי יזכור שעתה קונה עולמו הנצחי' ובזאת יוכר מעלתו מעלת האדם המעלה מובחר מכל החי שבעולם, אך לעת יכסה צל החשך ויפתהו יצרו לדבר דברים בטלים לשון הרע וכדומה אז יראה עכ"פ שלא יהי' דיבורו רק בשפה בלי לב ולשון רק בפי כסילים בלבד ולא יטריח שכלו ולשונו היקרים אשר לא נבראו ולא ניתנו לו רק לדברי קדושה, רק במקרה בעלמא כאותו שלובש בגד של שבת בחול כנזכר לעיל, אך בעו"ה העם יושבי חושך עושים להיפך ושמים אור לחושך וחושך לאור כי כאשר יבואו להגות בתורה ולהתפלל אז יפטירו בשפה רפה ויצפצפו בפיהם כעגור וכאשר יגיע למקום אסיפה לדבר טוב ויושר אז לא יפתחו פיהם רק בשפתים נעות כאילו לא הי' לשון בפיהם ובלא דעת ובלא תבונה אך בעת אשר יגיע לדבר דברים בטילים לצנות רכילות או כאשר רוצים לנקום ולפטור אז יפתחו בשער פיהם ולשונם כחרב חדה יניעו כל כח שכלם וחכמים המה להרע בכל מיני ערמות וערמימות וזה כונת הכתוב הנ"ל שתו בשמים פיהם ירצה הכונה כאשר יגיעו לדבר בעניני שמים כתורה ומצות אז רק בפיהם ידברו בלי לשון ובלי תבונה אך ולשונם לשון מדברת בהשכל ובערמה בכל כחה תהלך בארץ בדברים ארציים כלשון הרע ורכילות אז תהלך לשונם בכל כח כוונתה ושכלה ומה נעשו האנשים האלו המתהפכים השיטה הנכונה ומחליפים עולם הקיים בעולם העיקר, וזה כוונה הכתוב המות והחיים פי' המות זה הגיהנם ועונש הבא וחיים חיי נצחיי המה ביד הלשון כי אם מכין האדם לשונו לדבר תורה ותפילה ובעת אשר יוכרח לדבר דברים בטלים אינו מדבר אלא בפיו ולשונו מניע אז ישיג חיים הנצחיית ואמנם אם יעשה להיפוך אז ע"י הלשון אשר יזמין לרע קונה לו עונש נצחית ומות עולמית ולזה אמר מות וחיים ביד הלשון וא"ש:

וכי ימוך אחיך ומטה ידו והחזקת בו גר ותושב וחי עמך ויש לדקדק על כפל הלשון כיון שימיך ממילא מטא ידו וגם למה נקט גר ותושב דהרי ק"ו אם תושב שהוא אוכל נבילות חייב להחיותו כ"ש גר גמור יראה לפרש עפ"י מה שפרשנו מאמר מלך החסיד (תודת אהרן) כי פשעי אני אדע וחטאתי נגדי תמיד דהי' לו לומר פשעי אני יודע ומה לשון אדע שהוא בבנין עתיד, יראה לדעתי כי העובר עבירה בזדון לבו כאשר ירצה לשוב בתשובה שלימה והוא הולך ומוסיף בכל יום ויום ביראת ה' ונתוסף לו בכל יום ידיעה יתירה מגדולת הבורא ית"ש אז העבירה ג"כ נתגדל ונתחדש בכל יום ויום כי אינו דומה מי שהכעיס את השר למי שהכעיס את המלך כמו כן בהיות האדם עובר עבירה והכעיס נגד

הבורא ית"ש ואז עדיי' לא ידע עוד מגדולת ית"ש ולא הי' ציור במחשבתו בשעת החטא והכעס אלא כמו שהכעיס שר רק לאחר שמוסיף והולך וגדל ביראת ה' ונפתחו עיניו להבין ולצייר קצת מגדולת הבורא ית"ש אז עם הוספה זו נוסף ג"כ המרי ביותר ובכל יום ויום יחודש וירב פשעו ולזאת הוצרך בכל יום להוסיף תשובה על פשעיו אך לא כן הוא בעושה עבירה בשוגג כי נהפוך הוא כי עוד שמוסיף ידיעה בגדולת הבורא ית"ש איגלאי מילתא למפרע שהי' יותר בהמה בעת חטאו והי' השוגג רב וגדול מחמת חסרון ידיעה שגגת תלמוד עולה זדון ולזאת אפשר לומר כל עוד שנוסף לו תכונה בידיעת השם ובציור יראתו ועבודתו נתגלה ונודע למפרע שהי' בעת חטאו בשוגג יותר נבער מדעת וכל עוד שהי' שוגג יותר ונעשה החטא בלי ידיעה לא יחשב לחטא כלל ולזה אמר דוד המלך ע"ה לא כן עמדי כי הרב כבסני מעווני ומחטאתי טהרני אני מבקש ומתחנן על עווני וגם על חטאי דידוע העון הוא המזיד והחטא הוא השוגג ואמר כי פשעי דהיינו המזיד שלי גדול מאוד אצלי עד שאני אדע בכל יום ויום יתוסף לי ידיעה על גודל פשעי מחמת שאני הולך וגדול בידיעת השם ובתורתו וביראתו בכל זאת לא אפטר עצמי מחטאי שבשוגג לומר מחמת שהייתי אז נדמה לבהמה לא יחשב חטאי אלא וחטאתי נגדי תמיד חשיב אצלי כאילו הייתי היום חוטא והחטא לנגדי תמיד והנה כבר פירשנו בתודת אהרן דגוף ונפש המה חשובים כשני אחים והנה נפשר הכתוב הנ"ל כי ימוך אחיך ירצה אם יפגע לנפש חטא אז יאבד זכותה ורכושה והרי היא דלה ועני וזה כונה התורה כי ימוך אחיך אם תחטא הנפש בשוגג או מטה ידו עמך ירצה שתהי' העבירה במזיד מחמת תאות הגוף והסתת החומר לעשות עבירה במזיד וזה כיוון בפ' ומטה ידו עמך דהיינו ע"י החומר אני מיעץ לך והחזקת בו תראה לשוב בתשובה שלימה, ואמנם אופן התשובה תהי' על המזיד באופן שתהי' גר ותמיד תשתדל להוסיף ידיעה בגדולת הבורא עד בלי סוף ותדמה בעינך כאילו בכל רגע ורגע אתה כאלו באת לעולם היום ונודע לך גבורת וגדולת הבלתי בעל תכלית ואין סוף כדי שתדע בכל יום יותר מגודל פשעך ותהי' לך חרטה יותר אבל בכל זה לענין החטא אשר חטאתו תהי' דומה כאילו היית תושב וחטאתי נגדי תמיד ואל תתלה בבהמותך ושגגתך ודו"ק כי קצרתי ונכון:

איתא במדרש רבה וכי תמכרו ממכר לעמיתך הדא הוא דכתיב מות וחיים ביד לשון ירצה לפרש דהנה איתא במדרש מאי דכתיב חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע בכל יום ויום אני מחשב למקום פלוני ולבית דירה אני הולך ורגלי מביאן אותו לבהכ"נ ולבהמ"ד כבר ידוע מאמר חכמז"ל דעת קנית מה חסרת דעת חסרת מה קנית דהכונה כל מה שיקנה בעוה"ז אין לאדם בו שום קנין באמת ואינם

שלו בעצם כי הכל ישארו פה והוא יעזב לאחרים חילו רק מה שקונה לעצמו תורה ומצות ומעשים טובים זה בלבד נקרא קנינו של אדם וכמ"ש הפייטן קרוץ מחומר מה מועילו זה שיש לו אינו שלו והנה דוד המלך ע"ה הי' חושב בכל יום אף שהי' מלך ישראל והי' לו כמה מקומות וכמה בתים מ"מ חשב עם נפשו בחשבון שהמה אינם שלו אלא על צד הדמיון אבל באמת אינם שלו ולא מצא לנפשו מנוחה ונחמה שיוכל לומר שהמה שלו ובכל מקום וביתו שהי' דוד המלך ע"ה הי' הולך הי' אומר למקום פלוני אני הולך ולבית דירת פלונית אני הולך שלא הי' יכול להוציא מפיו שהולך למקום ובית שלו לזאת לא מצא לנפשו מרגוע עד שבע"כ רגליו מביאת אותו לבהכ"נ ולבה"מ שמה מצא לו חלק וקנויה שמה שקנה לו שם מתורה ומצות קנה לו קנין עולמית, וזה פי' הפסוק חשבתי דרכי על כל משא ומתן שלי אם יש לי קנין עולמית בהם וכאשר לא מצא בהם קנין ולזאת ואשובה רגלי אל עדותיך, והנה כבר כתבתי בספרי אומר לציון בפתיחה אות י"א דהגוף והנפש המה ביחד, עליהם נאמר מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד דעיקר כוונת התורה במצוותיה שישגיח האדם בעיני פקיחא שיתן לכל אחד ואחד מהם חלקו המגיע לו בצדק שלא יחמוסו זה את זה ושיהי' ביניהם משפט וצדק כי הם דומים כשני אחים המוכרחים זה לזה וקונים זה מזה כי הגוף מוכר העוה"ז לנשמה ע"י עשיית המצות ולימוד התורה וקונה מנשמה עוה"ב ע"י עשיית צרכיו וזה שהזהיר הכתוב וכי תמכרו ממכר לעמיתך ירצה, אין קנין בעולם אלא עוה"ב. וחיי נצחית כי היותר המת הבל וריק, ע"ז ירמוז הכתוב לגוף, כי תמכרו ממכר דהיינו מה שקרא ממכר לעולם לעמיתך לנשמה שאתך דהיינו מה שתעסוק בתורה ומצות, או קנה מיד עמיתך דהיינו שתסייע לך עשית צרכיך בעסקך בעניני הגוף ע"ז אני מזהיר אותך אל תונו איש את אחיו וע"ז שפיר המדרש הה"ד המות והחיים ביד הלשון ירצה האונאה תוכל להיות ע"י הלשון כנ"ל:

פרשת בחקתי

אמרי' במס' ברכות כל ההולך בקומה זקופה כאילו דוחק רגלי שכינה שנאמר מלא כל הארץ כבודו יש לפרש עפ"י מה שראיתי בס' יבין שמועה למו"ח הגאון מאוה"ג זצלה"ה באות של"ד על פסוק ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום כתב וז"ל הנה התרגום כתב בפסוק יאר ה' פניו אליך ינהר ה' שכינתה לותך ופירש דהאי פניו קאי על השכינה ועפי"ז יש לפרש ג"כ דהנה האלשיך כתב על פסוק ונתתי משכני בתוכם ולא תגעל נפשי אתכם דחכז"ל דרשו בפ' כל הנשמה תהלל יה על כל נשימה ונשימה תהלל

יה כי הנשמה רוצית לצאת מן הגוף בכל רגע ורגע ולשוב אל מחצב קדשה אבל אם השכינה שרויה על האדם אז אין הנשמה רוצית לצאת ממנו וז"ש ונתתי משכני בתוכם שתהי' בכם השראת השכינה ואז לא תגעל נפשי אתכם כלומר הנשמה לא תרצה לצאת מגוף שלכם וזה פי' ישא ה' פניו אליך כאמור שיהי' בכם השראת השכינה ואז ישים לך שלום בין הנשמה לגוף ע"כ דברי מו"ח הגאון בס' יבין שמועה, והנה הטעם בזה נראה דהנשמה משתוקקת בכל נשימה לצאת מן הגוף משום דכתבו הטבעיים דהסיבה שהאדם הולך וראשו למעלה נגד השמים וכל בהמות וחיות הארץ ראשן נוטה לארץ הוא משום דכל הדברים נמצא בטבעם חשק גדול ותאוה נמרצת כשיופרדו משרשם ומקורם לשוב ולחזור למקומם ושרשם וראי' לזה ארבע יסודות והם אש רוח מים עפר דהשנים והמה האש ורוח שרשם ומקורם למעלה והשנים אחרים העפר ומים שרשם ומקורם למטה ולזאת אם נקח צרור עפר או מים ונזרוק אותם למעלה צריך כח זורק מבחוץ שהם מצד עצמם לא יתנועעו למעלה אבל אם נשליך אותם מעל הגג מלמעלה למטה מעצמם יעלו בלי כח זורק מסיבת שמטבעם תשוקתם חזק לחזור לשרשם ומקורם וכן יסוד האש והרוח ששרשם למעלה יש להם תשוקה וחשק גדול לחזור לשרשם ומעצמם יתנועעו לצד מעלה כמו שנראה להם הנר והאש, ואם נמלא נוד רוח ונשים אותה לתוך מים יעלה מעצמו למעלה ולזאת נפש הבהמה שהיא מן העפר והנפש הוא במוח לכן ראשה למטה נוטה על שורשה ומקורה אבל נפש האדם היא חלק אלקי ממעל אשר שורשה משמים לכן הראש שבו משכן הרוח והנפש הוא נוטה תמיד למעלה ומשתוקקת לשורשה ומזה הטעם הנשמה תשתוקק לצאת מן הגוף משום שיש לה חשק גדול לשוב למקורה ולשרשה אך אחרי אשר הבטיחנו השי"ת נתתי משכני בתוככם שמורה שהשכינה שורה על נפש הישראלי וממילא דלא יתאוה הנפש לצאת שגם השורש ומקור על ראשו ינוח וממילא דאינו מוכרח ג"כ שיהי' ראשו נוטה למעלה משום דאין שורשו ומקור נפשו למעלה רק יניח על ראשו, ובזה יובן היטב מאמר הנ"ל דכל ההולך בקומה זקופה א"כ סובר בדעתו שנפשו נמשך למעלה אל מקור שורשו ואינו מאמין שהשכינה שורה עמו ואין נפשו נמשך למעלה כלל משום דהשורש ג"כ ענו א"כ הרי זה דוחה בידים רגלי שכינה אשר עליו כדי שיהי' מקור נפשו בשמים מעל ויוכרח ראשו למשוך וא"ש כנלע"ד:

פרשת במדבר

ודגלו עלי אהבה איתא במדרש רבה אפי' אדם יושב ועוסק בתורה ומדלג מהלכה להלכה ומפסוק לפסוק אומר הקב"ה ודגלו עלי אהבה ודילוגו עלי אהבה עי' בידי משה יראה לדעתי דהנה כתיב באהבתה ישגה תמיד, יובן דמי שעובד ה' באמת וכל מגמתו לעשות רצון הבורא ית"ש אף אם לומד כל היום ועוסק בעבודתו איננו מגיס לבו על ככה רק תמיד חושב בלבו אולי הייתי עוסק בעבודה אחרת הייתי עושה נחת רוח יותר להבורא ית"ש למשל אם לומד לגירסא ולהיות בקי יחשוב אולי הייתי עושה יותר רצון אלקי אם הייתי עוסק בעיון רב ואם עוסק בשמעתתא מתחרט על שלא למד אגדתא שהיא מלא יראת ה' הכלל מחמת שהמלאכה והזמן קצר אף כי אמרו חכז"ל לא עליך המלאכה לגמור מ"מ הוא רואה תמיד שמה שלא עשה ולא למד אפשר הי' לו קדימה מצד מה ממה שלמד ועשה והוא מתחרט תמיד על שלא עשה בזמן שלמד דבר זה לימוד אחר וזה הכונה בפסוק באהבתה תשגה תמיד מחמת גודל אהבת התורה שיהי' לך תשגה תמיד תהי' מלא שגיאות ותמיד ידמה לך כאלו שגית בזמן העבר שאף שלמדת דבר זה הי' לך יותר ללמוד זאת, וזה כונת המדרש הנ"ל כי לכאורה הי' נראה לאיש שעוסק בתורה ומדלג מהלכה להלכה שהוא מבזה את התורה כאומר הלכה זה נאה וזו אינה ח"ו אבל הקב"ה אומר אף שהוא דולג הוא חביב עלי מחמת שהוא לגודל אהבה אלי שיש לו לעשות רצוני היא לומד הלכה זו וחושב איפשר שיותר טוב לעשות רצונו אם ילמוד זו ולכן הוא מדלג מהלכה להלכה וכן משמעתתא לאגדתא וכיון שהוא עושה כן מחמת מגמתו וחפצו לעשות רצונו ולעשות לי נחת רוח ולכן ודילוגו עלי אהבה וא"ש עי' בתודת אהרן:

פרשת נשא

במד"ר וידבר אלקים את כל הדברים האלה לאמור מלמד שכל עשרת הדברות בדיבור אחד נאמרו ובגמ' איתא דאנכי ולא יהי' לך בדיבור אחד נאמרו, ואומר אחת דיבר אלקים שתים זו שמעתי כי עוז לאלהים ולך ה' החסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו, יראה לפרש דהנה ידועה קושית הקדמונים דהידיעה והבחירה המה ענינים סותרים זה את זה דאם השי"ת יודע העתידות שאיש זה יחטא או יעשה המצוה לעתיד א"כ הוא מוכרח על מעשיו ושוב ליכא בחירה חפשית ואם נניח שהבחירה חפשית ביד האדם ומחויב אליו שכר ועונש על מעשהו א"כ נגרע הידיעה ח"ו מהבורא ית"ש מה שאי איפשר, עיי' ברמב"ם ובחובת הלבבות ומצינו ע"ז שני תירוצים (א) דעת רבינו

אלשיך ז"ל מובא בס' פנים יפות להפלאה על התורה דמצינו לפי דעת חכמינו ז"ל דגם אצל השי"ת נמצא בחינת מחשבה ובחינות דיבור דהרי העולם נברא בדיבור ה' וכמו שנאמר בדבר ה' שמים נעשו ואמרו בעשרה מאמרות נברא העולם ואמרו ג"כ דבתחילה עלה במחשבה לברוא העולם במדת הדין הרי דיש בחינת מחשבה והיא למעלה בקודש מבחינת דיבור עד שאצילות והשתלשות מחשבה הקדושה עדיי' לא עשה רושם בעולם העשיי' עד שהוצרך לבריאת עולם הזה בחינת דיבור וממילא דאין חידש בזה דידיעת השי"ת אינו מכריח בעולם העשיי' הזה את המעשה רק הדיבור מכריח את המעשה ולזה אמר הנביא מפי העליון לא תצא הרעות והטוב מפי עליון דייקא דלא תצא משום שהדיבור מכריח המעשה וסותרת הבחירה אבל לעולם במחשבה יודע ה' רק שאינו מכריח ולזה כיוונו ג"כ חכז"ל במה שאומר ארבעים יום קודם יצירת הוולד נגזר עליו אם יהי' גבור חלוש עשיר או עני ואילו צדיק ורשע לא קאמר דייקא דבדיבור תליא, אבל במחשבה איכא ק דהידיעה אינו מכריח את המעשה וכתב בס' פנים יפות בפסוק אל אלהי הרוחות לכל בשר וכ' דמהאי טעמא אין אדם נענש על המחשבה מטעם כי הידיעה מוכרחת את המחשבה והוי כאונס על המחשבה ואין עונש אלא על דבר עבירה שהיא בבחירה, תירוץ (הב') הביא התוי"ט פ"ג דאבות על משנה דהכל צפוי בשם הר"ם אלמושונני שידיעת השי"ת היא כצופה ומביט העשייה שעושה האדם וכמו שאין ראיית האדם למעשה זולתו מכרחת העשייה ההיא כמו כן צפיית השי"ת את המעשה האדם אינו מכריחו ואין שייך לומר שיודע מה שעתיד האדם לעשות וא"כ מוכרח שיעשה כי לפניו ית"ש אין קדימה ואיחור שאין הוא ית"ש בחוק הזמן וזה ההבדל בין ידיעתו ית"ש ובין ידיעתנו שידיעת השי"ת הוא תמיד בהווה ואין עבר ועתיד לפניו ית"ש וכמו שבערכנו אין ידיעת ההווה מוכרחת כמו כן ידיעתו תמיד בהווה ואינו מכריח אבל הספק והקישוי שבידי הבריות בזה לפי שאין אנו יכולים לצייר איך תהי' ידיעתו ב"ה וב"ש תמיד בהווה אף מה שעתיד בערכנו וזה ג"כ דעת הרמב"ם בזה ולכן כ' שאין ידיעתו כידיעתנו ע"כ והנפקא מינה בין שני תירוצים הללו הוא דלשיטת האלשיך אין חיוב שכר ועונש על המחשבה טובה ורעה מפני שהמחשבה מוכרח מצד הידיעה והוי כאונס וכמו שכ' הפלאה הנ"ל והא דאמרו חכז"ל דהקב"ה מצרף מחשבה טובה למעשה היינו בנאנס על המעשה כמעלה עליו הכתוב כאילו עשאה אבל על מחשבה טובה גרידא אינו מקבל שכר וכן אין עונש על מחשבה עבירה מהאי טעמא דהוי כאונס, ומה שאמרו הירהורי עבירה קשים מעבירה איכא טעם אחר ועיין בחיי אבל לטעם האלמשונני גם

על המחשבה מגיע שכר ועונש, ועל מחשבה טובה מגיע שכר טוב ועל מחשבה רעה הי' מגיע עונש מצד הדין רק מצד מדת החסד אינו מגיע עונש ולא על המעשה:

ובזה נבוא אל המכוין דאז כאשר שמענו מפי הגבורה דיבורים הרבה בדיבור אחד נתאמת לנו דברי מהר"ם אלמשונני הנ"ל דאצל השי"ת כל הזמן תמיד בהווה ואין אצלו עבר ועתיד וכל הזמן נברא כי לאשר שמענו באזנינו דיבורים הרבה בהווה וברגע אחת ועבר הוה עתיד הכל הי' בפעם וברגע אחת ושמיעתנו הי' בבחינת ראיי' הרי למדנו שהזמן תמיד בהווה אצל השי"ת והנה מודעת זאת מפי חכמים שגזרו אומר שהזמן הוא השליט על כל ברואי תבל והוא החזק מכל כי הזמן מבלה הכל וכמו שכ' רבינו בחיי' פ' בהעלתך שכל הבריאה תכלה ביובל עיי"ש אך כבר הראתי לדעת כי השי"ת הוא השליט על כל וגם על הזמן ובעיני השי"ת הכל בהווה ואת אלה ראינו ושמענו בשמיעת אנכי ולא יהי' לך וזהו כונת הפסוקים אחת דבר אלהים ושתיים זו שמענו ירצה עוצם וגודל הפלא והחידוש שראינו ושמענו שאחת דבר אלקים אנכי ולא יהי' בדיבור אחת כרגע אחת בלי קדימה שום אות לחבירו ובכל זאת שתים זו שמענו אנחנו שמענו שני דברות הכל בבחינת ראייה בלי שום קדימה ואיחור מזה מוכח כי העוז והגבורה לאלקים ואף שהזמן הוא השליט וגובר על כל נמצא כי לבסוף יבלה את הכל על כל זאת השי"ת הוא השליט על הזמן כי גם הזמן נברא מהשי"ת וכל חלקי הזמן עברי הוה ועתיד הכל בהווה אצל השי"ת ונתאמת מזה סברת המהר"ם אלמשונני דהידיעה אינה מוכרחת את המחשבה וא"כ הי' באמת מצד הדין מחויב לקבל עונש גם על המחשבה שכיון שגם היא נעשה בבחירה ואינו מוכרח רק ע"כ צריך לומר דרק מחסדי ה' ית"ש הוא שאינו מעניש על מחשבה רק על המעשה וזה שסיים ולך ה' החסד כי אתה תשלם ותעניש לאיש רק כמעשהו דוקא על המעשה ולא על המחשבה ולשון תשלם היא כעין דכתיב ומשלם לשונאיו דהיינו פורעניות לעוברי עבירה ולשון כי הוא מלשון כי תצא דהיינו אם תשלם לאיש רק כמעשהו ולא תעניש על המחשבה הוא רק מצד כי לך ה' החסד כי מן הדין הי' ראוי לענוש על המחשבה כמו על המעשה כיון שאינו אנוס לכך רק חושב בבחירה וא"ש:

פרשת בהעלותך

ויהי העם כמתאוננים רע באזני ה' וגו' ותבער בם אש ותאכל בקצה המחנה ופי' רש"י בשפלים ור"ש אומר בקצינים יש לדקדק מדוע הגיע הקצף דוקא על השפלים וגם על הקצינים ולא בבינונים, אפשר לומר מדרך המון עם בזמן שהמו"מ מתרופף ושעת היוקר

מיד הם מקמצים מלתן צדקה ולעשות גמ"ח ויצעקו תמיד הלא העת והזמן רע מאוד ואיננו יכול לפזר לצדקה אך בתאוות העולם בכל אשר שאלו לא יחסורו להם דבר והנה נחזי אנן הבינונים דהיינו אנשים שפרנסה שלהם מצומצמת בודאי יש להם קצת התנצלות במה שקופצים ידיהם לתן צדקה כי חייהם קודם לחיי חבירו ובפרט אם טפלי תלוי בי' אבל העניים והשפלים אין להם שום טענה בשינוי העת כי מה מזיק להם הזמן הלא גם קודם הזמן הזה הי' ג"כ עניים וכן העשירים מה יחסור להם, וכי אם יהי' להם פחות מהסכום אשר אליו יתאוו מה יחסור להם ולבריאתם ואין זה אלא קמצנות להרע וזה שאמר הכ' ויהי העם מתאוננים ומה הי' האינון רע שהי' אומרים שהעת רע אבל טענתם הגיע רק לאזני ה' דהיינו לענין מצות צדקה וגמ"ח וצורכי שמים ולמלאות תאותם הי' די והותר ולכן בערה האש רק בשפלים ובקצינים שהמה חטאו בחנם אבל בינונים לא הגיע להם עונש מטעם הטענה הנ"ל וא"ש:

מדרש תמר"ה מובא בספר יבין שמועה למו"ח הגאון בעהע"ח שמן רקח בסוף פרשתנו וז"ל הרוצה לידע תחיית המתים מן התורה יראה והנה מרים מצורעת כשלג ע"כ יראה בהקדים מאמר חכמז"ל בסנהדרין דף צ' שאלו רומיים את ר' יהושע בן חנניה מניין שהקב"ה מחי' מתים ויודע מה שעתיד להיות אמר להם תרווייהו מן המקרא הזה שנאמר ויאמר אל משה הנך שוכב עם אבותיך וקם העם וזכה וגו' ודלמא וקם העם הזה אמר להו נקוטי מיהא פלגי בידייכו ואתמר נמי אמר ר"י משום רשב"י מניין שהקב"ה מחיי' מתים ויודע מה שעתיד להיות שנאמר הנך שוכב וגו' וקם העם וגו' ומאמר זה תמוה דמאחר ששאלת הרומיים הי' עיקר שאלתם על תחיית המתים שהרי הקדימו שאלה זאת איך נחה דעת ר"י ב"ח לומר נקוט מיהא פלגא בידייכו דהיינו לפשוט מה שלא הי' עיקר שאלתם דעכ"פ לא נפשוט עיקר שאלתם דתחיית המתים מנ"ל ועוד יותר תמוה מה שהביא הש"ס אתמר נמי וכו' דמוכח מהך דהנך שוכב וכו' כל הני תרי דברים תחיית המתים ויודע העתידות דהרי כבר איפריך דלא מוכח מכאן תחיית המתים כלל רק יודע עתידות. ונראה לענ"ד בעזה"י דכבר נתבאר בענין הקודם שאילת הראשונים דידיעת העתידות עם הבחירה סותרת, וכתבתי שם תירץ האלשיך והוא דהידיעה היא מחשבת הבורא ית"ש אינני פועלת ועושה רושם לגודל קדושתה ורוממותה בעולם העשייה רק הדיבור פועל בעולם הגשמיי הזה ולכן דייקא הכתוב מפי עליון לא תצא הרעות וגם אמרו חכמז"ל ואלו צדיק ורשע לא קאמר אבל במחשבה כבר נודע ואפ"ה אינו מכריח המעשה, אך קשה על זה מקרא מפורש הנ"ל דהקב"ה אמר בפה מלא למשה רבינו הנך שוכב וגו' וקם וגו' וחרה וגו' ומצאוהו וגו' הרי שהיתה הדיבור יוצא מאת השי"ת

שבני ישראל יזנו אחרי אלקי נכר א"כ המה מוכרחים על כך ולמה יענישם השי"ת כיון שכבר הוכרחו על כך ועל כורחך צריכים אנו לתרץ על זה דאין זה גזירה מחולטת מפי השי"ת שיחטיא כיון דתיבת וקם אין לו הכרע ואפשר התיבת וקם קאי אדלעיל וזה שאמר השי"ת הנך שוכב וגו' וקם וגו' הוא ענין בפני עצמו ואח"כ מתחיל מאמר אחר העם הזה וזנה אחרי אלקי נכר ואינו גזירה מוחלטת רק כעין תנאי דהיינו אם העם הזה יזנו אחרי אלקי נכר אז יקבלו עונש ומצאוהו צרות רבות וכמו שכ' אם בחקותי תלכו ואם בחוקותי תמאסו אך אי יש לנו לתחיית המתים מן התורה, ואז המאמר הראשון איפשר לפרש דהנך שוכב וקם וגו' על תחיית המתים אבל אי נימא אין תחיית המתים מה"ת א"כ על כרחך הך תיבת וקם קאי אבתרא וממילא הוא גזירה מחולטת וא"כ הק' לדוכתי' הלא המה מוכרחין ולמה יענישן השם ית'. ולזה א"ש ולכך אמר ר"י ב"ח נקוטי מיהא פלגא בידייכו דהקב"ה יודע עתידות וממילא מוכח ג"כ דתחיית המתים מן התורה ולהכי יענישם ה' כיון דאיכא לפרש הך וקם אדלעיל כיון שיש תחיית המתים ובזה מיושב לשון פלגא כיון שחצי השאלה מוכרח ממילא מוכרח שם חצי השני וע"ז שפיר מביא אתמר נמי דתרווייהו דהיינו תחיית המתים ויודע עתידות הכל מוכח מהך קרא ונכון מאוד:

אך אכתי קשה הא תינח אם נניח תי' האלשיך אבל לפי מה שהבאתי לעיל עוד תי' המר"ם אלמשונכי דגם הדיבור אינו מכריח המעשה וא"כ אכתי לא מוכח תחיית המתים מה"ת אי נימא דוקם קאי אבתראי דשפיר מחויבין העונש מפני שאנו מכריחים עפ"י הדיבור אמנם הלא כבר כתבתי בשם הפלאה דיש ראיי' לדעת האלשיך מהא דאינו מעניש השי"ת על המחשבה והיינו טעמא משום דהידיעה מכריח את המחשבה והוי כאנוס על כך ולהכי פטור על המחשבה רעה אבל לפי דעת האלושונני תקשי כיון דאפי' הדיבור אינו מכריח המעשה ממילא גם הידיעה אינו מכריח המחשבה והמחשבה הוי בבחירה כמו המעשה והי' מחויב להעניש על המחשבה כמעשה, והנה הבעהק"ד כתב דהא דנצטרע מרים ונענשה ולא נענש אהרן אעפ"י שכתוב ותדבר מרים ואהרן, הטעם בזה דאהרן לא דבר רק מרים לבדה היתה המדברת אלא מפני ששמע אהרן ושתק ולכן לא כתב וידבר אהרן ומרים אלא ותדבר מרים ואהרן ע"כ א"כ אהרן רק במחשבה ולכן לא נענש ומוכח מזה דאין עונש על המחשבה וע"כ מטעם דהידיעה מכרחת את המחשבה אבל דיברה ודיבר כמעשה והמעשה אינה מוכרחת רק היא בבחירה לכן נענשה מרים ולא אהרן, א"כ מוכח שיטת האלשיך והדר מוכח דתחיית מתים מה"ת ושפיר מובן המדרש בטוב טעם הרוצה לידע תתה"מ מה"ת יראה הכתוב והנה מרים מצורעת כשלג

אבל אהרן לא נענש ומוכרח מזה דהמחשבה מוכרחת מן הידיעה אבל הדיבור ומעשה אינו מוכרחת א"כ תקשי איך אמר השי"ת ומצאהו רעות רבות הא המה מוכרחים וצ"ל דאכתי אינו מוכרחים משום דאפשר וקם קאי אלמעלה א"כ ממילא מוכח מן התורה תחה"מ דאל"ה ע"כ וקם קאי למטה ותיקשי ק"ו הנ"ל מדוע חייבין עונש ונכון ודו"ק כי דבר חריף הוא:

זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים ועתה אין כל בלתי אל המן עינינו ואמרו חכמינו ז"ל ביומא דגה זה עריות וכן פירש"י על פסוק וישמע משה את העם בוכה למשפחותיו על עסקי משפחות שהי' רוצים להתיר להם עריות, וקשה דמה ענין תרעומת עריות לתרומת המן וכן הקשה המרש"א חי' אגדות ואפשר לומר עפ"י מה דאהרו חכז"ל ביומא גד שהוא נגד לישראל כיצד איש ואשה שבאו לפני משה רבינו לדון הוא אמר היא סרחית עלי והיא אומרת הוא סרח עלי אמר משה רבינו דינו לבוקר משפט אם נמצא עומרה בבית בעלה מלמד שהאשה סרחית על בעלה ואם נמצא עומרה בבית אביה בידוע שהוא סרח עליה עי"ש נמצא לפי"ז הי' להם המן סיבה גדולה לבטל מהם כל טענות שקרים שהי' בין איש לאשתו אמנם אם הי' מותר להם עריות הי' אח נושא אחותו וכמו שכ' הרמב"ן בפ' אחרי וז"ל ואין לאדם נשואים הגונים כמו שישיא את בתו לבנו הגדול ממנה וינחילם בנחלתו ויפרו וירבו בביתו לולי גזירת התורה עכ"ל וממילא אם הי' נשואין כזה לא הי' המן יכול להגיד לאדם יושרו ולהודיע מי הוא שסרח כיון שהזוג הוא אח ואחותו הנשואה אליו א"כ בין שהוא סרח עליה ובין שהיא סרחת עליו על כל אופן הי' העומר שלה מגיע לבית האב וכן כשהי' נושא האב את בתו א"כ כל עיקר התרעומת שהי' להם על המן שמודיע שקריהם הי' ע"י שהאשה הי' מבת אחר אבל אם יותר להם עריות ינצלו מתרעומת המן שתלו תרעומת עריות בתרעומת המן וא"ש:

במדרש מקשה היא מה קשה היא לעשות שהרבה יגע בה משה כיון שנתקשה אמר הקב"ה טול ככר זהב והשליך לאור והי' נעשית מעצמה ע"כ יש לפרש כי המנורה מרמז לאור תורה ובאמת כי נתקשה משה על קנית התורה כי כבר אמר הכתוב זאת התורה אדם כי ימות אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליה וידוע פרנסת אדם וביתו קשה כקריעת ים סוף ומה מאוד יקשה על האדם לבוא לקנין תורה אך באמת רחמנא לבא בעי וכל הבא לטהר מסייעין לו מן השמים וכן הבא לטמא פותחין לו והעיקר בזה מחשבת האדם מי שמכין לבו בכל כוחו ללמוד תורה ודאי השי"ת מסייע אותו ומזמין פרנסתו ומונע ממנו המעיקים ודברים המטרידים וכן להיפוך מי שרוצא להרע אז מחשבתו פועלת לו שירשע והנה מצינו בעגל לקחו זהב והשליכו

לאש ויצא העגל וכשהי' צריכין למנורה הטהורה ציוה ג"כ השי"ת להשליך זהב לאש ויצא המנורה ונלמד מזה דהכל הולך אחרי המחשבה ושם בעגל אמרו קום עשה לנו אלקים פעל המחשבה הרעה שבמעשה זו שהשליכו זהב לאש יצא העגל וכן במנורה והתורה שנתקשה משה איך אפשר לקנותו אמר השי"ת ג"כ השלך זהב לאש ותצא המנורה ותיקשי על זה איך יתכן שיעשה אחת השווה יגרום שינוי גדול להבדיל בין הטמא והטהור ובזה ידע משה שהכל הולך אחרי המחשבה ורחמנא לבא בעי ואם יכוין אדם ללמוד הקב"ה מסייע אותו ולא יהי' מקשה כלל ויש לרמז בזה עוד כי ידוע שיש התלהבות דקדושה והוא אש של יראת שמים ויש התלהבות של טומאה והוא אש דתאוות עולם והנה אם יתן את ממונו לעניני תאות העולם הרי הוא משליך זהבו לאש ויצא ממנו עגל ר"ת "עריות "גזל "לשון הרע כמו שאמרו חכמז"ל רובן בגזל ומיעוט בעריות וכולן בלה"ר אבל אם נותן האדם ממונו ליראת שמים ומחזיק ידי לומדי תורה אז משליך זהבו לאש דקדושה ויצא ממנו מנורה רמז לתורה ועל מחזיקי לומדי תורה נאמר אל מול פני המנורה יאירו שבעת כי שבעה רמז למחזיקי לומדי תורה וכמו שנאמר והחזיקו שבע נשים והזהיר שהמחזיקים יאירו אל פני המנורה זהו הת"ח שיחזיקו אותו בסבר פנים יפות וק"ל:

פרשת קרח

קרח אמר כי כל העדה כולם קדושים ומדוע תתנשאו על קהל ה' וכ' וידבר משה אל קרח וכו' בקר ויודע ה' את אשר לו ופירש"י בשם המדרש בקר אמר לו משה גבולת חלק הקב"ה בעולמו יכולין אתם להפוך בקר לערב כן תוכל לבטלו את זו שנאמר ויהי ערב ויהי בוקר ויבדל אלהים בין האור וכו' כן ויבדל אהרן להקדשו והענין פלא מה ענין היפך בוקר לערב למחלוקת קרח וטענתו למה תתנשאו ואם רצה לומר שאין דבר זה במציאות לשנות שלא יהי' אהרן כהן הגדול למה זה הלימוד של ויבדל:

ונראה בעזה"י לפרש עפ"י מה שראיתי בספר אוצר נחמד לפי' הכוזרי מאמר חמישי סעי' ב' וז"ל ואמנם כן יהי' הפסוקים (במעשה בראשית) ביאור רחב שאחר שהורה ענין היולי במאמר והארץ היתה תוהו ובהו כמש"כ הרמב"ן בתורה וחפץ אלקים להלבישו צורת ברוח אלקים מרחפת גזרה חכמתו יתברך שמו על סיבוב הגלגלים והוא מאמר ויהי אור שעל ידי סיבוב הגלגל התחילו צבאות השמים מנועתם סביב הארץ קבלו היסודת כל אחד צורתו והארץ קבלו העבות והעכירות יותר מכל היסודת מיד אמר הכתוב וירא אלקים את האור כי טוב ויבדל אלקים בין האור ובין החשך וזה יובן בפ"י חכמת הבטה

הבנה ברורה כי האור אשר חוש הראות יוכל להרגישו אינו רק ע"י ניצוץ חוזר ר"ל אם אור השמש זורח על איזה דבר גשמי עב הניצוץ חוזר ומגיע לעין ואולם אם הניצוץ מגיע על דבר דק כמו האויר האור עובר בו ואינו חוזר לאחוריו ומזאת הסיבה אין אנו יכולין לראות האויר וכן המים אנו רואין קצת חשוכים בעבור שאין חוזרין לענין רק מקצת בציצי אורה והשאר עוברין להלך דרך המים אמור מעתה בעוד שלא קבל היולי צורת היסודות אעפ"י שהי' הגלגלים סובבים עם השמש והירח ושאר כוכבי אור עדיין לא הי' האור נתפס בשום מקום מיוחד ולא הי' אפשר שיובדל הלילה מן היום שגם בהיות השמש פחת האופן כציצי האורה עוברים דרך היולי וכן בעומדו על האופק אין האור בשלימות להיות עובר דרך היולי ואינו חוזר לאחוריו ואולם מיד שקבלו היסודות כל אחד צורתו והארץ עבשה ונעשית לגשם עכור נאמר וירא אלקים חת האור כי טוב כלומר שאז עומד האור בצביונו ותכלית תיקונו וטובתו להאיר לארץ מחמת חזרת הנצוצי ועל זה תיכף ויבדל אלקים בין האור ובין החושך שבזה נבדלה הלילה מן היום שאלולי עכירות הארץ גם בלילה בהיות השמש תחת האופק הי' ניצוצי אור השמש עוברים דרך הארץ ומגיעים אלינו ולאחר שקבלה הארץ צורתה, אז התחילה מדת היום והלילה להשתמש ע"כ דברי האוצר נחמד ובזה ימתקו דברי משה רבינו עפ"י המדרש הנ"ל דכך השיב משה כמו אשר אין ניצוצי אור הגופני המאירין לעינינו יחשב למעלת השמש כי אם לחסרון הארץ שמחמת שהיא עבה וגשם חשך אין ניצוצי האור יוכלין לעבור ולבקוע בו וחוזרין הניצוצי אור לאחוריו ואם לא הי' הארץ מגושם עב יהי' האור השמש בוקע בו לא הי' מאיר השמש כ"כ וכמו שהיתה בתחילת הבריאה ולא ניכר בין בוקר לערב ולא בין יום ובין לילה כן הוא האור הנפשי הניתן מאש השי"ת כי מ"ט שערי בינה ניתן למשה ואם הי' קרח ועדתו ג"כ מוכנים לקבל כמו משה רבינו וכמו שסבר קרח ואמר כי כל העדה כולם קדושים בודאי הי' האור הרוחני והקדושה שופעת ושורה על כל ישראל בשוה ולא הי' אז ניכר מעלת משה יותר ממעלת שאר ישראל אבל רק משום שקרח ועדתו אינם מוכנים לקבל אור הקדושה מחמת גריעותם והמה במדריגת חומר חשוך אשר ניצוצי האור השופע עליהם חוזר לאחוריו מזה נתגדל מעשה משה רבינו ואהרן כי ניצוצי אורם מאיר לנו כאור השמש ובזה יובן היטיב כאשר אמר קרח כי כל העדה כולם קדושים ומדוע תתנשאו כאילו הי' כולם ראוים לכהנים גדולים והחטא בזה למה תתנשאו וע"ז השיב משה לא כן הוא כי החסרון בכם לזה אמר בוקר וגבולת חלק ה' בעולמו יכולים אתם לחפך בקר לערב שישמשו יום ולילה יחדיו ומדוע לא על כרחך משום דהארץ נתגשם ואין ניצוצי האור בוקעת בהן ולכן כתיב ויבדל אלהים כן אתם

הגורמים שלא תוכלו לקבל האור הרוחני ולזאת ויבדל אהרן לכן אתם והנועדים על ה' אתם הגורמים שאין לכם כהונה ואהרן מה הוא כי תלונו עליו ואינו חייב כלל ונכון:

רב לכם כי כל העדה כולם קדושים ומדוע תתנשאו על קהל ה' וידבר אל קרח וכו' בקר ויודע ה' את כל אשר לו וכ' ופירש"י בקר אמר לו משה גבולת חלק ה' בעולמו יכולים אתם להפך בקר לערב כן תוכלו לבטל את זו ויש להבין איך שייך זה לבקר ולערב ויראה דהנה תנן במס' אבות פ"ד ר"ש אומר שלשה כתרים הם כתר תורה כהונה כתר מלכות וכתר שם טוב עולה על גביהן ופי' הברטנורא שהכתר שם טוב היא יראת שמים ומעשים טובים הוא חשוב ועולה על כולם ויש להבין שהי' לו לאמור עולה עליהן ומאי על גביהן ונראה דהנה ידוע מפי ספרים שמדת הענוה היא יסוד ושורש של כל מדות טובות ויראת ה' וכמו שאמרו חכמינו ז"ל במס' עכו"ם וענווה גדולה מכולם והנה השכל מחייב שאיננו נקרא ענווה מעלה ומדה טובת לאדם רק אם יש לו מעלת רמות שהוא יכול להתפאר ולהתגדל בהם ובכל זאת היא מקטין ומשפיל עצמו לפני כל זה הוי ענוה באמת והיא מעלה גדולה מחמת שהיצר רע תמיד טוען עליו בראיית אמיתת שהוא ראוי לגדלות וכבוד והוא נוצח את יצרו ולדעתי זה כוונת חכמז"ל באמרם כל הגדול מחברו יצרו מתגבר עליו דהיינו כיון שהוא גדול במעשה באמת הרי יצרו גדול לפתות אותו להתגדל ולבקש כבוד וצריך האדם לשנס מתניו לעמוד נגד היצר הרע אבל אדם שאין לו מעשה ומדריגה ואין לו במה להתגאות ואם יתגאה הוא שוטה וכשיל באמת ואם לא יתגאה אז הוא איש פשוט בלי מעלה והנה אין שום מעלה ומדריגה בעולם אשר לא יהי' נכללין בשלשה כתרים הכל כי בכתר תורה נכלל כל מיני חכמות וידיעת שבעולם שכולם נכללים בכלל התורה ובכלל כתר כהונה נכללים כל מיני כבוד והשנשאות ויחוס משפחה ובכלל כתר מלכות כל מיני עושר והצלחה אשר בעולם והנה כתר שם טוב היא הענווה שנכללין בה כל המדות טובות ומעשים טובים וזה שאמר התנא וכתר שם טוב עולה על גביהן שלא יתואר כתר שם טוב אלא במי שיש בו מעלות ממינים הנכללים בשלשה כתרים הנ"ל ובכל זאת הוא משפיל עצמו וזה נקרא באמת כתר שם טוב אבל זה השם טוב אינו עולה אלא על גביהן דהיינו על ידיהם כי מי שאין לו שום מעלה במה יתגאה אין (גיאות) (עניוות) זה אלא טיפשות וע"ז אמרו כל גיאה שוטה והנה משה רבינו זכה לכל שלשה כתרים שנכלל בהם כל המעלת שבעולם כתר תורה עם כל החכמת והידיעת כמו שאמרו חכמז"ל דמ"ט שערי בינה נמסרו לו כתר כהונה שהוא בעצמו שימש בכהונה גדולה בשמנה ימי המילואים כתר מלכות שהי' נשיא מלך על ישראל והנה לאיש אלהים אשר אלה לו בלב גם יצרו גדול ותקפו ומפתה

אותו שיהי' לו התנשאות והי' צריך משה רבינו חיזוק ואיעוץ גדול להדוך ולהכניע יצרו בזה ולעקור הגאווה והגדלות מלבו והנה אם לא יהי' ענווה שלו רק כערך ענווה של שאר אדם אשר בעולם מ"מ כיון שאין כמוהו בעולם אדם אשר יהי' לו השלמה בכל המעלות כמו משה רבינו ממילא דגם יצר הרע לא הי' גדול כמו של משה רבינו א"כ בלי ספק הי' העניוות משה רבינו חשיב לצדקת גדולה יותר משאר בני האדם ואפי' לפי שיקול הדעת הי' העניוות שקולין מ"ע של משה רבינו הי' גדול מטעם קשוי השגתו לנצח היצר הרע הגדול:

אמנם משה רבינו הוסיף עוד להשיג מידות העניוות יותר שגם לפי שיקול הערך הי' יותר שפל וסבלן מכל סיבול בני האדם ובזה מובן היטב הפסוק והאיש משה עניו מאוד מכל האדם אשר על פני האדמה וקשה תיבת מאוד אין הבנה כיון דאמר דמשה הי' עניו יותר מכל האדם א"כ ידענו דהי' עניו מאוד ולמה כתב תיבת מאוד אך בדברינו יובן שפיר דאילו נאמר והאיש משה הי' עניו מכל האדם הייתי אומר דלעולם סבלת ושפלת משה רבינו לא הי' יותר לפי השיקול רק כמו שאר בני האדם ומ"מ נאמר מכל האדם משום דשאר בני האדם לא הי' צריכין כ"כ חיזוק וכח וסבלת לנצח היצה"ר מצד שאין להם המעלות בכללן כנ"ל אבל משה רבינו שהי' בו כל המעלות א"כ מצד גדלו הי' העניוות שלו גדול משאר בני אדם ולזה בא הכתוב לבאר לנו מעלת משה רבינו דגם בלא מעלתו הרמה הי' באמת סבלותו שלו גדול ולזה שפיר אמר והאיש משה עניו מאוד וגם מכל האדם ודוק והנה שלשה כתרים הנ"ל המה ניתנין לאדם מן השמים וכתר שם טוב הוא בבחירת האדם וכמו שאמר חכמז"ל ארבעים יום קודם יצירת הוולד מכריזין טפה זו חכם או עשיר ואלו צדיק ורשע לא קאמר ושלשה כתרים הנ"ל שכרן בעוה"ז ושם טוב שכרו בעוה"ב כידוע דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא והנה לא הי' קרח מאמין שהשלשה כתרים יהי' כולם מינויים מן השמים ולא יהי' נמשכין אחר מעשה בני האדם כי הי' עול בחיק השי"ת ח"ו ליתן לא' כתר ולשני לא יותן כלום אף אם המה שווים במדרגתם ולכן שפיר אמר קרח כי כל העדה כולם קדושים למה תתנשאו וע"ז השיבו משה הלא אביא לך ראי' שכן הוא הדבר והלא בראשית הבריאה נתבונן דעת היום ועת הלילה שווים באכותם וכמותם ובכל זאת הלא יש טענה ללילה נגד השי"ת מדוע נתתי לי החושך שבו כל הקללות והצרות ולהיום נתת אור והצלחה וברכה וע"כ צריכין אנו לומר שכן רצון השי"ת ואין טעם ברצון ידוע לנו והצור תמים פעלו כמו כן כל הכתרים שנותן השי"ת לאחד ולא לשני המה כולם מסודי ה' ית"ש וחלילה לנו להרהר אחריו וזהו שאמר משה רבינו גבולת חלק ה' בעולמו כלום אתם יכולין להפוך בוקר לערב כדי

שלא יהי' תרעומת לזה על זה, אלא ודאי שאין להרהר אחרי זה כי גבהו דרכי הש"ית כמו כן אין אתם יכולין לבטל את הכהונה והמלוכה ממי שנתנו לו ה' כי לך ה' הגדולה והגבורה ולמי שירצה הוא נותנו לכן תראו ויודע ה' את אשר לו ואת הקדוש וא"ש:

רב לכם כי כל העדה כולם קדושים ומדוע תתנשאו על קהל כו' לשון כל העדה כולם הוא לשון מיותר כיון שאמר כל העדה מה מוסיף עוד לומר כולם וגם ההמשך מדוע תתנשאו אינו מובן אפשר לפרש ע"פ מם שהבאתי בספרי אומר לציון בהקדמה סוטה ה' פליגי רב ורנב"י דרב ס"ל ת"ח צריך שיהי' בו אחד משמיני שבשמינית ורנב"י ס"ל לא מיני' ולא מקצתה מי זוטר מה דכתיב תועבת ה' כל גבה לב ופירשו המפורשים דפליגי בפירוש הפשט במלת כל דרב ס"ל כל היכי דכתיב כל כולה ממש משמע ובא למעט מקצתו ולהכי דוקא כל גבה לב דהיינו אם כולו גבה לב אז הוא תועבות ה' אבל מקצתו מותר אך צריך הת"ח שיהי' בו אחד משמיני שבשמינית כדי שיכובד ויהי' נשוא פנים אבל רנב"י ס"ל דכל היכי דכתיב כל אפי' מקצתו משמע דכמו דכתיב ולא יעיר כל חמתו דאפי' מקצת חימה לא יעיר ה' והכי נמי תועבות ה' אפי' מקצת גבה לב ולכך ס"ל לא מיני' ולא מקצתה עי"ש בספרי אומר לציון ולפ"ז י"ל דקרח ס"ל דהפשט בפי' כל היכי דכתיב כל אפי' מקצתו ולהכי ס"ל דתועבות ה' אפי' מקצת גבה לב ולענין זה בא קרח לחלק על משה ואהרן שלא יתנשאו כלל על ישראל מחמת שתועבות ה' כל גבה לב אפי' מקצתו משמע וזה בא קרח להורות בדבריו ואמר כי כל העדה כולם קדושים ירצה לא יהי' די אם אומר כל העדה מטעם דכל משמע מקצתו ולא הי' נשמע שכולם קדושים ולזאת אמר כי כל העדה כולם כולם קדושים וממילא נשמע שכל לחוד משמע אפי' מקצתו וא"כ ממילא תועבות ה' כל גבה לב נמי אפי' מקצתו תשמע וא"כ אמר קרח מדוע תתנשאו על קהל ה' אך רבינו השיבו בקר משה ויודע ה' וכו' שנשיאותו הוא עפ"י ה' וגזירתו ואין להרהר אחריו ונכון:

ויאמר לו משה המקנא אתה לי ומי יתן כל עם ה' נביאים כי יתן ה' את רוחו עליהם ויש לדקדק כי סוף הפסוק כי יתן ה' לכאורה מיותר נראה דכבר ידוע שאמרו חכמז"ל נדרים ל"ח נון שערי בינה נבראו וכולם ניתנו למשה חסר אחת שנאמר ותחסרהו מעט מאלהים נמצא שכל שפע נבואה אשר יש ביכולת אדם לקבל מאת השי"ת בכמות ואיכות קיבל משה רבינו ולא חסר לו אלא שער א' וכל יתר הנביאים כולם ע"כ קבלו נבואתם משפע נבואה אשר הי' למשה וכמו דכתיב בפירוש גבי זקינים אספה לי שבעים איש ואצלתי מן הרוח אשר עליך ונתתי עליהם עוד אמרו חכמז"ל אז ישיר משה ובני ישראל שקול משה כנגד כל ישראל וממילא שקלו ישראל נגד משה ואם הי' השי"ת נותן רוח נבואה

על כל ישראל הי' מגיע ג"כ להם מ"ט שערים ואז הי' משה רבינו ע"כ מקבל נבואתו מאצילת כל ישראל ונמצא לפ"ז מובן כאשר אמר הנער כי אלדד ומידד ג"כ מתנבאים והשיב משה רבינו אפי' אם יהי' כל עם ה' נביאים ואז ממילא כי יתן ה' את רוחו עליהם בלבד ויקבלו המה כל שערי מ"ט וכי לא נשאר כלל עד אשר אקבל מהם בכל זאת אני מרוצה מאוד כדי שיהי' לזכות ישראל ואין אני חי בעדי רק בעד ישראל וכמו שאמר כבר כאשר ביקש כפרת ישראל אמר מחנו נא כי לא חפץ בחיים רק בשביל ישראל ונכון:

פרשת חקת

איתא במדרש מה ראה קרח לחלוק על משה פרשת פרה אדומה ראה והוא פלא נראה לפרש עפ"י מה שכתוב הספורנו זה לשונו קצת בשנוי ובקיצור עם היות המצוה חוקה ואין להרהר אחריו ולה טעם נשגב הנה יש בה איזה רמז לדרך התשובה הצריכה לכל חוטא אך צריך שנדע תחילה כי התורה מישרת כל המעשים לדרך המיצוע שבמדה כי כל שני הקצוות נמאס ונקרא חטא וגם ידוע כי אין דרך נאות להישיר את החוטא ולהשיבו לדרך המיצוע זולת שתמיד יאחז בקצה השני' בהפכ' כדי שיוכל לבוא אל דרך הממוצע אעפ"י שאותו הקצה הוא בעצם לכל הולך ישר חטא ונמאס ודומה לזה משקה המשלשל שתועיל לחולה ותזיק לבריא וכמו שדימה הרמב"ם למטה כפוף שרוצין להישיר אותו עוד נתבונן כי עץ ארז יורה על הגיאה והאזוב יורה על ענוות ובהיות שני תולעת שהוא רומז לחטא וכמאמר אם יהי' חטאיכם כשנים וכו' יורה ששניהם חטא וכמו שאמרו בשמתא דאית בי' ובשמתא דלית ביה ובפרט למי שיצטרך לנהוג נשיאות לתועלת הרבים הוי הענוות חטא וכמו שנענש שאול על שלא הקפיד על כבודו וזה רמז על המתגאה כארז שהוא דרך חטא ישפיל עצמו כאזוב שהוא ג"כ חטא למען ישיג דרך הממוצע ויטהר וזה הדרך עם היותו טוב ומועיל לחוטא לטהר אותו הוא באמת מגונה ורע ומטמא כל לב טהור וזה הענין מי חטאת הפרה שמטהר טמאים אך מטמא הטהור ע"כ דברי הספרנו:

והנה המדרש פירש על ויקחו אליך פרה אדומה לך אני מגלה טעם פרה אבל לאחרים חוקה ויש לומר דקרח הבין טעם של הפרה כמו שנזכר לעיל דהיינו שהיא רמז תשובה לחוטא לזה טען הלא כל העדה כולם קדושים כולם המה צדיקים ואין להם חטא ממדת המגינות של שני קצוות כי כולם עומדים בדרך הממוצע וזהו ובתוכם ה' דהיינו שהמה בתוך ובאמצעי המדות עד שה' עמם וא"כ אינם צריכים תשובה וע"כ מוכח דויקחו אליך לא כאמר אלא לאליך ממש דהיינו שנצרך למשה כיון שמשה אחז בקצה אחרון והוי

עניו מאוד וע"ז שפיר טען למה תתנשאו עלינו לא תהי' נשיא עלינו ולא צריכים לאחוז בקצות השני להיות עניו מאוד כי נהי' כולנו על דרך ממוצע וזה אמר המדרש מה ראה קרח לחלוק על משה פ' פרה אדומה ראה דהיינו שהבין ענינה ורמיזה וע"כ ויקחו אליך אין הפירוש לך אני מגלה כיון שגם אני יודע טעמה וע"כ ויקחו אליך היינו לעצמך כי כל העדה כולם קדושים וכולם הולכים בדרך הממוצע וזה בתוכם ה' א"כ הא גופא קשי' למה תתנשאו כיון שאין אנו צריכין להנהגת שלך וא"ש אבל באמת אין זה טעם פרה רק למשה נתגלה ולאחרים חוקה:

אמר רבב"ח זימנא חדא הוה קאתלינא במדברא והוי חזינא הנהו אווזי דשמיטן גדפייהו משמנייהו והוי קאנגדי משחא מתותייהו ואמינא להו אית לי' מנכון חלקא לעלמא דאתי חד דלי לי' גדפא וחד דלי לי' אטמא כי אתאי לקמי' דר' אלעזר אמר עתידין ישראל ליתן את הדין זה כולה מוקשה וכבר ביארו הפורשים וגם אנחנו נענה חלקינו בעזרת השי"ת. אם היות דבר אמתי כי לכל דבר שאלה או חקירה בענין עמוק יתחלקו האנשים בדיעותיהן לפיהן ויתפרדו בהסכמתם איש איש לפי שכלו וכמאמר אין שני נביאים מתנבאים בסגנון אחד בענין זה המדובר כעת כל העולם שיווי דעותיהם והסכימו כאחת כי אי אפשר שיהי' האדם נברא בלי שום תכלית ושלימות זולת לאכול לשתות ולעשות כל מה שלבו חפץ ולהיות הטוב בעיניו מה שלבו מתאווה והרע להיפך מה שלבו שונא מבלי להביט לשום טוב ורע אמיתי ולא להשלים עצמו כי על זה האדם לא יתואר לומר שאינו בגדר אדם כי לגם למדרגת בע"ח לא הגיע כי הבהמה חשיבה במדרגתה הרבה יותר ממנו וזה כי החילוק שבין גוף האדם לבהמה הוא כי הבהמה לגסות חומרה ומזגה איננה מתפעלת מן הקור ומן החום ונתונה אינו צריך תיקון ולא הוצרכה לדירה ומלבוש והכל מוכן לפניה בלי שיעורר אחד את השני אמנם גוף האדם לאשר רק מזגו וחומרו מתפעל מכל דבר התנגד לטבעו צריך יגיעות רבות עד שיגיע למזונו ומלבושו ודירתו וכמאמר כמה יגיעות יגע אדם הראשון עד שזרע ואמנם טעם הדבר לא מפני שהי' מין הבהמה חשובה ח"ו ממין האדם לפני הבורא ית"ש אלא שיזכור האדם מעמדו ומצבו וחסרונו בכל רגע ואל יבטח בהנאת העולם ויראה בעיניו כי הנאת עולם הנאת המדומה ואיננה מתקיים ולא יחליף עולם עובר בעולם קיים ויראה להשלים נפשו להיותה מוכן לקבל הנאה קיימת בעולם הבא וזה מאמר הכתוב בס' תהילים מ"י הבוטחים על חילם וברוב עשרם יתהללו אח לא פדה יפדה איש לא יתן לאלקים כפרו וכו' וסיים אדם ביקר בל יבין נמשל כבהמת נדמו ירצה דהלא בשתיים יתחתן אדם במלך מלכו של עולם אם בעבודה שבין אדם למקום בתורה ועבודה אם במצות שבין אדם לחבירו בצדקה

וגמ"ח וכמאמר על שלשה דברים העולם עומד וע"ז אמר המשורר הבוטחים על חילם ובעושרם והמה האנשים אשר חיים חיי הבהמיות ולא ישגיחו בהשלמת נפשם המה יבעטו בשני עבודת הא' באמרם אח לא פדה יפדה ירצה האחוה וריעות אשר הי' סיבה לגמילת חסדים רחוק בעיניהם שיפדה אותם מצרה וצוקה היפוך האמונה וצדקה תציל ממות ועל עבודת אדם למקום יאמרו איש לא יתן לאלהים כפרו כמו זר נחשב בעיניהם שהבור מקבל תשורה מאנשי אדמה כדי שיתכפר כי אם תצדק מה תתן לו ולכן אין להם שום שלימות זולת חילם ועשרם לחיות וחיי הבהמה אמר החסיד אדם ביקר ירצה הנה האדם הזה נברר במזג היותר יקר וחומרו מתפעל מכל דבר שינוי והתנגדות כנזכר מה שאיננו כן לשום בעח"י וע"י כן לכל צרה יולד האדם כמטרה לחץ וכ"ז הי' בכונה מאת הבורא ית"ש כדי שיבין כי אין מנוחה לאדם בעולם ואל יבטח בהנאה השקרית והמדומת וע"י ישלים נפשו ואם אדם ביקר בל יבין זאת א"כ איננו כמו בהמה אמנם הרבה גרוע כי הבהמה יש לה מנוחה בעולם ולזה מסיים נמשל כבהמות נדמו איננה במעלת בהמה אמיתות להיות נמשל אליו אלא כבהמה המדומה אשר אין לה מציאות אלא בדמיון וא"ש הכלל היוצא כי אדם שאין תשוקה ברוחו להשיג שלימות אינו בגדר אדם ואמנם מה הוא השלימות שישלים אדם נפשו בהן הי' קיום התורה והמצות והנה אי איפשר להחליט ג"כ שכוונת הבריאה הי' שכל אדם ישימו כל מגמתם בענין התורה ומצות ולא ישקיפו כלל להחיות את הגוף שזה נגד הכתוב והשכל כי מצינו בתורה אם שמוע תשמע וכו' ואספת דגנך הרי דצריך אדם להשגיח ג"כ על הגוף וכמאמר חכמז"ל הרבה עשו כר' ישמעאל ועלתה בידם וגם השכל מחויב שכוונת הבריאה הי' שיחי' האדם חיי אנושית בגוף ונפש ולא שיחי' חיי המלאכים בנפש לא בגוף כי מלאכים יש הרבה בשמים כמה רבבות צבאות והאדם הושם בארץ שיהי' אדם לא מלאך ויש לפרש בזה וויכוח שהי' בין משה רבינו ובין השי"ת בפ' שמות כתיב ויען משה ויאמר והן לא יאמינו לי וכו' כי יאמרו לא נראה אליך אדני ויאמר ה' מזה בידך וכו' וינס משה וכו' ויאמר ה' אחוז בזנבו וכו' ויש לדקדק מאחר שעד עתה לא רצה משה לילך מטעם שאמר מי אנכי וכו' איך ישנה טעמו כעת בטענה אחרת אשר עד עתה לא הזכיר אמנם כוונת משה רבינו נמשך לפסוק הקדום שאמר לו השי"ת והי' כי תלכון וכו' ושאלה אשה משכנתה כלי כסף וכו' אמר משה כאשר ישמעו בני ישראל מפי דבר זה שישתוקקו לכסף וזהב לא יאמינו בתורה ומצות כי שלימות הגוף ושלימות הנפש כשני צרות זה לזה ולאחר שאמר הראשון מפי השי"ת למשה הי' בהוציאך את העם תעבדון את האלהים על ההר זה והרצון בזה שעיקר גאולת ישראל הי' להשלמת נפשם לעבודתה לקבל תורה

ומצות ולא ישגיחו על חומר הגוף כלל למלא אמתחותיהם בכסף וזהב טען משה איך אלך לישראל ואומר להם שישאלו כלי כסף וזהב והלא יאמרו איך אפשר שיצא זה מפי השי"ת להדר אחרי כסף וזהב המטריד אותנו מלקבל תורה ומצות ושני המאמרים הנאמרים מפי השי"ת מאמר תעבדון את האלהים ומאמר ושאלה אשה כסף וזהב המה שני הפכים ולכך יאמרו לא נראה אליך אלהים ומצינו באמת לחכמינו ז"ל שבפסוק אנא חטא וכו' ויעשו להם אלקי זהב אמר עשה כסף וזהב שהרביתי להם גרם להם וכל זה הי' שלכל מי שהושם שלימות לנפשו מחויב להרחיק ממנו שלימות הגוף וממון לגמרי ולא להשיג ממנו כלל ויברח מצרת נפשו ואין לעובד אלהים כי אם לחיות חיי צער ולמעט תשוקת העובד כדי שיחם כח הנפש וישלימה ואמנם השי"ת ברוב חסדו וצדקתו רמז כי לא הסכימה דעת משה בזה לדעתו הקדושה האמיתות כי רצון השי"ת ע"ד שאמר החכם רש ועושר אל תתן לי דהכוונה דשני קצוות הן רע מאוד ומעביר על דעת קונו ואמנם הדרך הממוצע הי' הטריפני לחם חוקי כי היא סבה נכונה עוזרת לאדם להיות עובד ה' ולכוונה זה אמר השי"ת מזה בידך וכו' ויהי לנחש להורת בזה ענין נפלא דהממון הוא בדוגמת נחש כי כבר כתוב בתשו' הלק"ט תשו' רי"ח בשם בעלי הכעמיאה שהנחש שני קצותיו הראש והזנב המה ארסיים מזיקים והגוף האמצע הוא טוב מאוד למאכל חשיב ולרפואה ורמז בזה השי"ת שהממון היא בדוגמת נחש שני קצותיו ארס והממוצע טוב מאוד וסיעו לעבודת השם, ובזה מובן כאשר נהפך המטה לנחש כאמר וינס משה מפניו הלך משה לשיטתו שראוי להרחיק דבר המזיק מכל ולא להשיג ממנו אפי' הטוב שבו וכמו שמיאן בלקיחת ממון כן כס מפני הנחש ואמנם ה' הטוב הורהו דרך הישר שראוי להשתמש בממון אמר לו אחוז בזנבו ירצה תהי' שמח בחלקך ואל תהרוס לילך אחרי הראש ע"ד שאמרו אדם יש לו מנה רוצה מאתים וגם לא תבטח בהצלחת עולם הזה ותשען עליו אלא כאוחז בזנבו אשר בקל יוכל להנתק ממנו כן הממון בקל יוכל להיות אבוד ממנו ואל יבטח בו אך כאשר אחז בזנבו משה רבינו וכו' למטה בכפו נתגלה למשה מיד טובת הממון שתי' כעין סגולת עטה שיאות להשען עליו ולהרחיק ממנו כל הקמים כן סגולת הממון טובה להצלחת הנפש להרחיק מעל הגוף דברים המעיקים ומונעים מעבודת ה' הרי ברור דרצון השי"ת שיעסוק אדם בעבודתו וגם מקיום גופו אל ינח ידו ואל יאמין האדם כי על עסק זמני בעיניני גופו לא יקבל שכר מאת השי"ת רק על עסק העבודה חלילה כי לא יגרע מצדיק שכרו וכאשר פרשנו בפ' יראת ה' תוסף ימים ושנות רשעים תקצורנה עפ"י מה שכ' החו"ה בסוף שער עבודת אלהים כי זולת החילוק שיש בין הצדיק לרשע שהצדיק מקבל שכר צדקתו ומעשיו הטובים והרשע נוטל עונש

בעד רשעתו עוד יפרדו בפירוד רב כי הצדיק מקבל שכר גם על אכילתו ותענוגיו אף שדברי רשות הם כיון שבשעת אכילתו הנאתם המה עוסקים במצוה גדולה להחיות גוף הצדיק ותכלית הטוב מיפה ומעלה גם הסיבות הרשות והרשע הוא להיפך כי מקבל עונש על מעשיו הרשות כאכילה וטיול כעל עבירות ומעשים הרעים כי אם אף שבעצם דברי הרשות שעושה אינו מעשה רשע מ"מ הוא עושה עבירה גדולה המחיי' את גוף הרשע ומכווה אותו ונותן לו כח לעשות עוד מעשים רעים ומעתה לעתיד בבוא הצדיק עם הרשע לקבל שכרם אז הצדיק חשוב בדעתו שאינו מקבל שכר רק השלמת ימיו בתורה ומצות וימי האכילה וטיול והנאת גופו לא יחשבו לכלות וכאשר יראה מחסד השי"ת שמשלם לו שכר גם על ימי הרשות יהי' נראה בעיני כאלו נתוספו לו ימים על ימי שלמותו וזה יראת ה' תוסף ימים אבל הרשע הוא להיפך ידמה לו בדעתו כי לא יענשו על ימי רשות אשר לו ובאמת גם המה יכרתו ויחשבו לו כאלו עשה נאצות גדולות שאז נתן כח לגוף הרשע וזה שנות רשעים תקצורנה ובזה פרשנו בטוב טעם ודעת פסוקי תהילים אשרי האיש אשר לא הלך והי' כעץ וכו' ועליהו לא יבול ויש לדקדק דבאיזה בחינה דימה להצדיק כהעץ ולהרשע למוץ וגם מה משפט יש לרשע עם הצדיק אשר אמר ע"כ לא יקומו רשעים במשפט וכו' וגם מה לשון ידיעה בדרך צדיקים. ואמנם בדברינו יובן דהנה הצדיק מקבל שכר גם על מעשה הרשות שלו כנזכר מאמר המשורר שדומה לעץ הטוב שלא מהפרי אשר יתן בלבד מקבל תועלת כי גם מהעלין שהמה שומר לפרי שלא יפסיד והוא משל נפלא לקיים גוף הצדיק שהוא דומה לעלין כי גוף המעשים טובים דומים לפירי וע"ז אמר שכל עניני הצדיק נחשבים למעשים טובים כמו שאנו מחשבים העלין כמו הפירות וכל אשר יעשה יצליח לא כן הרשעים כי המה כמוץ והוא משל נפלא כמו שהמוץ הוא בעצם ענינו דבר בלתי מזיק מ"מ אם תעמוד רוח ותרחף אז המוץ ההוא דבר המזיק לעיני בני אדם כן מעשה הרשעים עת יעסקו בהנאת גופם כי אף גם אז הוא דבר בלתי מזיק ואמנם לעת תעמוד רוח התאוה בלב הרשע וגופו מעונג ומדושן הוא דבר המזיק כי אז תעבורנה חצי תאוותיו על הגבול ולא ישוב מפני כל לא כן אם הי' גוף הרשע דל ורזה אז לא הי' התאווה גברת בו כ"כ ובזה יתבאר עוד דברי המשורר החסיד אמר ע"כ לא יקומו רשעים במשפט וזה כי בבוא השופט כל ארץ להעמיד בדין ילידי תבל ויושב הצדיקים בג"ע הרשעים בגיהנם אז יעמדו ויקומו הרשעים לשפוט ולדון בטענה בפיהם אם אמת שכפי הדין הצדיק מגיע לצדיקים על זמן עסקם בתורה ומצות והיותר עיכוביהם בבה"כ ובהמ"ד שכר טוב ולרשעים מגיע עונש על זמן המרי ומדרך רגלם במקום הרשע אשר תעבורנה אולם על הזמן ומקום אשר תשתתפנה יחד

גופם והמה כצדיק כרשע עוסקים בצרכי גופם ומאודם גם מקום השכר והעונש יחדיו תעבורנה ונהי' לעדה אחת ובאמת זו טענה שקרית כאשר נתבאר כי הנאת הגוף נאה לצדיקים כדי לחזק גופם לתורה ועבודה והתכלית הטוב מעלהו לסיבה גרוע והכשר מצוה כמצוה וברשע להיפך הנאתם רע להם והכשר עבירה כעבירה לכן יגיעם עונש גם על דברי רשות שלו והנה מצינו לשון יודע הוא לשון חיבה ואהבה כמו שפי' בפ' כי ידעתיו למען אשר יצוה גם ידוע דרך מורה על דבר אשר לא הגיע סוד לתכליתו והיא אמצעי אליו כמו הילוך בדרך לעיר מחוז חפצו וזה פי' הפסוקים ע"כ לא יקומו רשעים במשפט שלא יהי' להם תקומה בטענתם שיש זמן ומקום אשר חטאם בעדת צדיקים יהי' דהיינו על זמן עסקם יחד בדברי רשות ומפרש הטעם כי יודע ה' דרך צדיקים גם הדרך שלהם דהיינו עת מחזיקים גופם בהנאת עולם אוהב ה' למען תכליתו הטוב ואמנם דרך רשעים תאבד כי גורמים תכלית הרשע:

מבואר יוצא לן דמעשי בני אדם הישרים בלבותם כולם נכנסים תחת סוג הצדק ותכליתם הטוב מיפה ומעלה הסיבות הגריעת ועל עסקם בעניני עולם להחיות גופם מקבלים שכר כעל המצוה עצמה ואמנם בתנאי שלא יהי' דברי קיום הגוף אלו יוצאים מגדר הסיפוק ועוברים בגבול המותרת כי המותרת לעון נחשב והנה כמה מהפתאים אשר יעמלו תמיד לקבוץ הון רב באמרם כי ימי שנותינו שבעים שנה ומי יודע לעת זקנתו אם נעצור כח לכלכל שיבתנו ואמנם תשובתם בלבם כי מי יודע אם יאריכו ימים והא באמת חוסר אמונה כי מאן דיהיב חיי יהיב מזוני ופרשנו בזה מאמר הכתובים והאספוף אשר בקרבו התאוו תאווה ויאמר מי יאכילנו בשר זכרנו את הדגה וגו' ועתה נפשנו יבשה בלתי על המן עינינו ויש לדקדק על לשון מי יאכילנו דלא הי' להם לומר אלא מאין נקח בשר וגם ק' קושי' רש"י דהרי הי' להם בהמות כאשר נאמר ומקנה רב הי' עי' ברש"י שתי' דוחק ועוד אם הי' נפשם להוט אחר בשר למה להם להזכיר דגים וגם מה להם להזכיר הקשואים והבצלים וגם קשה בלתי אל המן עינינו דמה להם לעינים והנראה לן לפי דרכינו בעזהי"ת. דהנה נחזי אנן התשוקה לאכילה נחלקת לשלשה חלקים הא' תשוקה ההכרחית שלכל אדם הטביע הבורא יתברך כח המושך כאשר ירעב הוא מרגיש בעצמו שצריך לאכול ויכריח אותו על ככה וכן היא אצל כל בעח"י והוא כח מכוחת הנפש הזן אשר כבר חלקוהו לנפש הזן לארבע כוחת כח המושך וכח המחזיק וכח המעכל וכח הדומה עי' ברמב"ם בח' פרקיו ובחו"ה וברוח חן, הב') תשוקת המותרת אנו מוצאים אף מי שאכל כדי שובעו יש לו תשוקה עוד לאכול עוד דברים מתוקים ופרפראות וכמאמר רווחא לבסומה שכיח ומדרכם לאכול תחלה דברים חריפים כבצלים וקישואים כדי

להחזיר תאוותם שיוכלו לאכול עוד, הג') תשוקה הדמיונות והוא שהרבה פעמים אדם מתאווה לאיזה דבר מאכל והוא חולה וכאשר יתן אותו לפיו יחזירנה ויקיא אותו כיון שהוא חולה ואין לו בעצם שום תאוה שהוא כח המושך רק תאוה דמיונות הנאת עיניים רואות המאכל גם ידוע דהמאכלים בכללם נחלקו לב' מינים, הא') מזון המוכרח כלחם ובשר אשר המה עיקר חיי האדם, הב') מזון הבלתי מוכרח כדגים ופירות אשר יחי' האדם מבלעדם וכמו שפירשו בברכת בורא נפשות וגו' דמחסדי הבורא נבראו להחיות ולעדן בהם כל חי אף שלא חסר להם קיומם:

והנה אמרו חכמז"ל לחם אבירים שנבלע ברמ"ח איבריהם וגם אמרו שלא הי' צריכים לנקות עצמן נראה מזה כי מסגולת המן הי' שלא הי' נצרכין לכח העוכל לעכל אותו כי כולו נבלעים באיברים ונתבטל מהם כח העיכול וכח הדוחה וכח המחזיק כידוע וממילא גם כח המושך נתבטל מהם כי כל הכחות הם נפש אחת והיא נפש הזן וכנ"ל ואם הי' להם כח המושך לא הי' שביעים במן כיון שלא הי' באצטומכי ולא הי' להם כח המחזיק והמעכל והדוחה ולא נשאר להם שום תאות אכילת גשמית רק תאות הדמיונת והיינו תשוקה הג' שנתבאר לעיל והוא תשוקת החולה שאין לו הנאה רק בראית עינים ולהיות זה אף שהי' להם הרבה בהמות מ"מ לא הי' יכולים לאכול בשר מחמת העדר נפש המתאוה שיש לכל אדם והנה הי' יודעים בני ישראל כי לא לעולם יהי' המן להם כי עת כניסתם לארץ יאכלו כשאר בני אדם בשר ולחם והי' יראים לאחר שעתה אינם יכולים לאכול בשר ולחם וכדומה גם בארץ ישראל לא יאכלו ולא יוכלו להחיות את נפשם וזה מאמר הפ' טענו מי יאכילנו בשר לעתיד יום נבוא לארץ ישראל מי יתן לנו כח אכילתה ונפש מתאוה שנוכלו לאכול בשר ודברים המוכרחים לחיות אדם כי לעת עתה אין לנו שום תשוקה לדבר המוכרח זכרנו את הדגה ירצה במצרים היינו אוכלים אפי' דגים מין מאכל אשר בלתי מוכרח ואף שהיינו כבר שבעים ממאכל המוכרח מ"מ היינו אוכלים דגים חנם לתאות המותרת וכדי להבעיר התאוה היינו אוכלים קשואים ובצלים דברים החריפים וכיוצא כדי לאכול עוד והנה לא די שאין לנו תשוקת המותרת אלא אפי' תשוקת ההכרחי לבשר אין לכו כי נפשינו יבשה וכלה ונפסד היא נפש הזן אין כל בלתי אל המן עינינו לא נשאר לנו אלא תשוקה דמיונות שהיא בראות עינים בלבד ואנו כחולים אשר נתבטל מהם תאות המאכל ומי יתן לכו כח לאכול בשר ועל זה הי' אף ה' חרה בהם דמה לכם לדאוג על העתיד כי מאן דיהב חיי יהיב מזוני וכח לאכול ולכן באשר הביא השליו עודינו הבשר בין שיניהם אתי להראות להם שכן דרך הדואג לעתיד כי יגיע מבוקשו אך לא יזכה להנות ממנו היוצא לנו דצריך אדם למעט

כח התאוה למותרת בענין עולמו ויסתפק בזה שחננהו ה' וכמאמר איזה עשיר השמח בחלקו וגו' ובזה נתפרש המאמר שהתחלנו דרבב"ח זמנא הוי אזלינא במדברא ירצה שהי' משוטט בשכלו בעניני הנהגת עולם וקחזינא הני אווזי דשמיטן וקנגדי משחא כינוי לעשירים גדולים אשר כ"כ משתוקקים להרבות הונם עד שכל מה שיש להם נראה בעיניהם כלא וחקר רבה בב"ח אי יוכל להיות עובד ה' בתשוקה גדולה כזאת וע"ז אמר אית לי' מנכון חולקין לעלמא דאתי האם יוכל לקחת ממדה זו להשיגו שלימות העוה"ב וע"ז אמר חד דלי גדפא ירצה גדפא הוא כלי העופפת כינוי למדת השתוקקת ואטיא הוא כלי עמידה כינוי למדת הסתפקות והכונה שאיפשר שיגיע אדם לשלימות עוה"ב אם ישתמש בשני הפכים בתשוקה לעבודת ה' ובהסתפקות בעניני העוה"ז אמר כי אתאי לקמי' דר"א אמר עתידין ישראל דלא עשו כן ליתן את הדין דהי' יכולין להשיג עוה"ז ועוה"ב כהנהגתם וא"ש:

פרשת בלק

מה טובו אוהליך יעקב משכנותיך ישראל כנחלים נטוי כגנות עלי נהר כאהלים נטע ה' כארזים עלי מים. כל עובר ישתומם להבין כוונת ענין המליצה. יראה לענ"ד כי כוונת בלעם לבאר הבדל עצמי שיש בין ישראל לשאר אומות העולם וכבר התבאר בתוך ספרי קדשינו דבארבעה דברים אנחנו בית ישראל נבדלים מכל האומות, הא') כי כל העמים ילכו איש בשם אלקיו שיש להם שרים מנהיגים אותם ומשפיעי' טובים אשר מקבלים מה' יתברך אבל אנחנו כולנו נלך בשם ה' אלקינו כי הקב"ה בעצמו ובכבודו מושל בנו ומשגיח עלינו השני מצד הנשמה הקדושה שאנחנו בית ישראל נשמתינו חלק מאור כבוד ה' יתב"ש וכמו שנאמר כי חלק ה' עמו וכתיב נר אלקים נשמת אדם אתם קרוים אדם אבל נשמת האומות אצולה משרים מנהיגים שלהם, השלישי מצד התורה הקדושה שלכל האומות יש להם דתות ונמוסים בדוים מבני אדם אך תורתינו מן השמים וכמו שנאמר מגיד דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל לא עשה כן לכל גוי, הרביעי מצד האבות הקדושים ומצד ארצינו הקדושה שלכל האומות ניתן כל העולם ולנו נחלת אבותינו הקדושים וכל הווית גופינו הוא מזרע אבות הקדושים וכל קיום גופינו מארץ הקדושה הרי אנו מובדלים מהם באלקינו ותורתינו ובנשמתינו ובגופינו ובזה יובנו דברי הפסוקים הנ"ל:

אך נקדים מאמר חכז"ל מי כעמך ישראל גוי אחד בארץ אמר הקב"ה אתם עשיתם אתי חטיבה אחת בעולם אף אני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם שנאמר ומי גוי (ברכות

זין) יובן עפ"י הקדמה לקוחה מפי ספרים ומפורסים כי נמצא בנו עדת ישראל ענין טבעי וסגולה דכשיקרה ח"ו איזה צרה לאיש ישראל אחד אז מיד יתעוררו ויקומו כל עדת ישראל לעמוד לימין המוצק להושיע ולעזור לו על פדות נפשו לא כן שאר האומות שאין אחד מרגיש בצער חבירו ואין אחד מתקומם על צמר חבירו אבל אנחנו בית ישראל בהתקומם חלק ממנו מתקומם כולו וזה מורה שאנו כולם אחודים ודבוקים יחד בגוף ונפש וזה הבטיח אותנו השי"ת שאעשה אתכם חטיבה אחת בעולם כי תמיד הכלל מתעורר להציל הפרט ויש לפרש בזה מדרש רבה שה פזורה ישראל למה נמשלה ישראל לשה מה שה כשהיא לוקה באחת מאבריה כל האיברים מרגישין כן ישראל אחד לוקה כולם מרגישים ותמה היפ"ת דלמה דוקא נמשלו לשה ולא לשאר בעח"י הלא בכל בעח"י היא כשהיא לוקה כל האיברים מרגישין אבל הנראה בזה ידוע בטבע שברא השי"ת לכל מיני בע"ח ענין חוזק ואומץ וכח קשה בא' מאיבריו דוגמת כלי זיין כדי שיוכל להתקומם נגד אויבו אשר ברצונו להזיקו וכן ישתמשו בו לטרוף טרף מזונו להחיות נפשו כמו קרניים לשור ויד חזקה לארי ומלתעות לכפירים ושינים לזאב וכדומה זולת השה בלבד אין לו שום אבר אשר יוכל להשתמש בו להתקומם נגד המצירו ומהיות כן כל הבעח"י שבעולם כשהן לוקין באחת מאיבריהם אינם צריכים להתקומם להציל נפשם או להזיק את שכנגדו כי די להם באותו אבר וכלי זיין אשר ניתן להם בטבע מוכן לכך אך שאר איבריהם נעשו כאלו לא הרגישו כלל כיון שאינם משתתפים להצלה אך בשה היונק הזה כיון שאין לו אבר מיוחד להצילו לכן בהגיע אליו דבר המצירו כל האברים צריכים להשתתף בהצלתו כי אין לו דבר שיחלוץ ראשן למלחמה ולכן כשהיא לוקה כל האיברים מרגישים ומשתתפים בהצלה ולכך ומהאי טעמא נמשלו ישראל לשה דכל האומות נמשלו ליתר חיות הארץ כי יש להם מלאכים ושרים ושופטים ושוטרים בכל המקומת אשר ישגיחו על כלל האומה ופרטי ויעמדו הראשים לימין המוצק ולכן אין באומה מדה זאת שאחד מרגיש על מכת חברו וצרתו כי די להם בהתקומם שרים שלהם אבל אנחנו בית ישראל אשר בעו"ה כעת אין מי שיתקומם עבורינו כי אין מלך ושופט בנו ולכך אנחנו נמשלו כשה שע"כ כשאחד לוקה אנו כאן מרגישין כי כלנו עם אחד ונפש אחת והכל מטעם שהקב"ה הוא אלהינו אחד הוא הוא עשנו חטיבה אחת בעולם ואחדות שלנו נמשך לנו מצד שאנו עובדים אל אחד יחיד ומיוחד וע"ז מרוח לנו בלעם במאמרנו ומשלו אותנו כנחלים נטוי יראה כמו נחל הנמשך כשנוטלין מקצה אחת שבנחל המים מיד כל הנחל מרגיש וממלא חסרון הנוטל ובהתקומם חלק ממנו יתקיים

כל הנהר כאילו ירוצו המים למלאות החסרון וכמו השה הנ"ל כמו כן ישראל המה עם אחד עובדין לאל אחד וזהו דמיונם ממש לנחלים נטוי נבדלים בזה משאר אומת:

עוד אמר הבדל עצום בין ישראל לאומות העולם כגנות עלי נהר ירצה עפ"י מה שפירש המאיר איוב בפסוקי איוב היגאה גמא בלא בצה ישגו אחו בלי מים עודינו באבו לא יקטף לפני כל חציר יבש כן כל אורחות כל שוכחי אל ופי' כי שורש גדול באמונה שכשם שאין קיום לאחד מעשבי האדמה בזולת שהי' שרשו מתחת פתוחה עלי מים ובלאו הכי אעפ"י שיציץ ופרח ומתחתיו יצמח עודינו באבו אעפ"י שלא קנויף מ"מ לפני כל חציר ייבש כן ג"כ פלגי מים חיים למעלה ביד ה' שמה עיקר שורשי הצדיקים ונצר מטעיהם כי כן ראשו של אדם פונה למעלה למקום חיותו ושותים ממים חיים אשר שמה וזהו התורה הקדושה ממנה שותים ומסתפקים ומתחייב א"כ שהאיש אשר לא ישתה ממים עליונים אשר הם מקום חיותו ושורשו ופנה למטה לשתות מי בורו ללכת בדרכי חשך כמקרה העשב ההיא אשר לפני כל חציר יבש גם הוא יקרהו כי אז ימות בנפש מרה ולא בטובה וכן מבואר במכילתא היגאה גמא בלא בצה וכי איפשר לגמא זה להתגדל בלא מים כך אי איפשר לישראל להיות בלי תורה ע"כ יוצא לנו מזה דאנחנו בית ישראל מקום שורש חיותנו הוא למעלה ונשמתינו שותה ומסתפק ונוטלת חיותה ממים חיים התורה הקדושה מן השמים אשה היא ג"כ שם במקום שרשינו ולכן נשמתינו נשארה לנצח ואחריתינו לדור דור לא כן האומות אשר דתיהם בדיות מי בורות המה יבולו כעשב זה אשר לא ישתה מי מקורו וזה שאמר בלעם אנחנו בית ישראל כגנות הנטועים עלי נהר שלא יבול ולא יבוש לעולם אך באומות העולם יבש חציר נבל ציץ ורק דבר אלוקינו יקום לעולם וזהו תורתינו הקדושה הניתן לנו מן השמים)

עוד אמר הבדל השלישי כאהלים נטע ה' עפ"י מה שכתבו חכז"ל כי יש חילוק בין נטיעה לזריעה כי בזריעת איזה פרי בתוך האדמה אזי הפרי נבאש ונתקלקל תמיד לגמרי עד שכמעט יתהפך הפרי להאדמה רק אח"כ יפרח מחמת הכח הנוטעה בו בטבע אך לא כן הנטיעה שאדם נוטע יחור אילן א' בתוך האדמה אז אותו ענף גופה מושרש באדמה ומוציא פירותי' וזה גופה דמיין החילוק שיש בין נשמת ישראל הקדושה לבין נשמת האומות מצד שנשמת האומת דומה כאלו כבר נשחת ונפסד צורתו טרם יולד וטרם יתהוה האדם ממנו כי מקור נשמת משריהם ומזליהם אשר קבלו הכח מאלקי שמים ושוב המה יתנו כח לאנשים לא כן נשמת ישראל עם קודש כי המה נקראים נצר מטעי שהמה נטעי ה' כי נשמתם חלק אלקי ממעל והמה רק נטועים ורק ע"י תורה ומצות יתבדלו ויתקדשו וע"ז רמז נביאות בלעם שישראל הווה כאהלים נטע ס' שהמה כולה

ענפים נטועים מה' וחלק ה' עמו אבל שאר אומות המה רק כנשמות זרועות אשר יתהוו אחרי השחת הודם:

אמר עוד הבדל רביעי מצד בנין גופם מסיבת שהמה בני האבות הקדושים אשר נתגדלו וקנו חיית גופם מארץ הקדושה וידוע כי בארץ הקדושה שם שערי שמים ולשם פונים כל התעלות והבקשות ודרך שם יבוא כל השפע לעולם כולו כי הארץ הקדושה מקבלת השפע תחילה ומאשר יפרוץ על גדותיו להשפיע לכל העולם והוא במדרגת מים אשר תשוקה ותדשן כל הארצות ואבות הקדושים נמשלו לארזים אשר בלבנון ולזה אמר כי אנחנו ישראל מצד האבות שהם כארזים ומצד הארץ הקדושה שהיא כמים המשקה לכל הארץ וזהו כארזים עלי מים יזל מים מדליו אנחנו בית ישראל אנחנו כמים הנזלים מדליו ואנחנו זרעם חשובים כמים רבים למלוך על כל העולם ולמשול בהם

ויערב לפוינו עם מוצא דברינו לפרש עוד נביאות בלעם באומרו מי מנה עפר יעקב ומספר את רובע ישראל עי' פירש"י ותרגם ומלת רובע קשה ויראה לדברינו עפ"י מה שראיתי באלשיך הקדוש על פסוק שחורה אני ונאוה וכה דבריו בקיצור כי כמו שרק בבגד היקר והיפה מאוד נחשב כתם הקטן שבו למים גדול מה שלא נראה כלל בבגד גרוע ושפל וכמו רק האדם הלבן היפה מאוד ניכר בו מעט שחרות אשר קבל משזיפת השמש מה שלא כראה לאיש שחור ונבזה כמו כן בישראל עם קדוש מחמת חשיבותם ניכר בהם חטא הקל ולגדול יחשב מה שאינו נראה וניכר כלל בשאר אומות וזה מאמר שלמה שכנסת ישראל אומרת שאעפ"י שאומרים עלי האומת ששחורה אני ובעל חוטא מ"מ ונאוה אני בעצם יפה מאוד ואף שאתם תדמו אותו לאהלי קדר לא כן כי אני דומה באמת ליריעות שלמה אך אל תראוני ואל תדמוני כי השחרחורית שנמצא בין הוא בעצם מצד עצמי אלא מצד פנים יפות ולב שלי לזאת ניכר בי מעט חום השמש וזה אל תראוני שאני שחרחורת בעצם רק מחמת ליבנה ויפיה שזפני השמש ולגודל חשיבת שלנו כל חטא קל נחשב לגדול אבל אתם פחותים וגרועים בכם אינם נכרים כלל החטאים האלו ע"כ. והנה ידוע כי עפר כינוי לחטא ועון כי כל סיבת החטא הוא החומר הנוצר מאפר וכבר נתבאר דכל עיקור חשיבות ישראל הוא בארבעה ענינים הלא המה, א') אנחנו עם אחד ועובדין לאל אחר, הב') מצד תורתינו הקדושה מן השמים, הג') מצד נשמתינו חלק אלקי ממעל, הד') מצד אבותינו הקדושים אשר קנו גופם מארץ הקדושה ואנחנו זרעם וחשיבת ישראל המה ארבעה דברים הללו וזה אמר בלעם מי שרוצה למנות חטאים ועונת של יעקב דהיינו מי מנה עפר יעקב וסובר בדעתו שהוא מונה החטאים וגרעותם דהיינו עפר יעקב הידוע יעקב מדה פחותה אבל באמת הוא טועה כי ימצא מספר את

רובע ישראל דהיינו שימצא מחמת חשיבות ישראל בארבעה מעלותיהם הנ"ל והיינו רובע ישראל מחמת חשיבות יוכל למנות החטאים מה שלא חשוב ונראה כלל אצל שאר אומת מצד שכלותם וגרעותם ונמצא כל חטא וחטא שמונה איננו לגריעות ושפילת שיהי' נקרא עפר יעקב אדרבא כל חטא מורה על חשיבת רובע ישראל כי רק בשביל שהמה חשובים מאוד בארבע מעלותם נראים ונמנים החטאים ונכון מאוד בעזה"י:

פרשת פנחס

פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן. במדרש רבה איתא בדין הוא שיטול שכר ופלא להבין יראה דהנה הי' קשה להמדרש דמצינו שנתן שכר לפנחס מיד אחר אשר קינא לאלהיו וכמו שאמר הכתוב והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם דזהו שכר גדול בעולם הזה ולכאורה ק' דהרי קיימ"ל דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא ומדוע שלם הקב"ה שכר לפנחס בעוה"ז אבל באמת לא קשה מידי דהרי המדרש פי' לכן הנני נותן לו את בריתי שלום שעדיי' הוא חי' וקיים ופנחס זה אלי' הנביא א"כ לא קשה מידי דודאי כל אנשים שבעולם שפיר אמרי' דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא משום שיהי' מקבלין לאחר מיתה בעוה"ב ביתר שאת ולהכי אין מקבלין בחיים אבל פנחס שיחי' ולא ימות א"כ מתי יקבל שכרו וא"כ ע"כ יקבל שכרו בעוה"ז ולכן שפיר אמר המדרש בדין הוא שיקבל שכרו דהיינו בעוה"ז וא"ש:

ברית כהונת עולם וגו' פירש"י אעפ"י שכבר ניתנה כהונה לאהרן ולבניו לא ניתנו אלא לבניו שיולידו אחר משיחתן אבל פנחס שנולד קודם לכן ולא נמשך לא בא לכלל כהונה וכן איתא בזבחים ולא נתכהן פנחס עד שהרגו לזמרי ויש להבין מאי טעמא באמת לא נמשך ולא נתכהן פנחס כיון שאביו ואבי אביו כהנים מדוע יגרע חלקו מחלקי שאר זרע אהרן ואפשר לומר כיון שאלעזר אביו לקח לו בת יתרו וכמו דכתיב מבנות פוטיאל והיתה גיורת לו יהי' אמת שאלעזר ודאי לא עשה עבירה דאפשר לא הי' כהן אז וגם הי' עדיין קודם מתן תורה וגם אחרי שניתן התורה ונתכהן לא נתחלל אלעזר אבל פנחס שנולד מגיורת הוי חלל למפרע ולהכי לא נתכהן ולא נמשח עד שהרגו לזמרי ואייתר לן לישב קושית הר"י צרפתי אהא דאמרי' בתורת כהנים בפ' אמור לאמו ולאביו יטמא יאמר לאמו ונאמר מה אמו שמתחללה מטמא לה אביו שאינו מתחלל כ"ש ומשני דהו"א דוקא אמו שידועה אבל אביו חזקה ה"א לא יטמא ולכן כתיב לאביו והק' הנ"ל דבממ"נ יטמא אם הוא אביו הרי הוא כהן ואם אינו אביו א"כ אינו כהן ומותר לטמאות ולדברינו א"ש דנ"מ לגבי פנחס דלולא דגילתה התורה ולאביו הי' פנחס אסור לטמא כיון דהוא

עתה נעשה כהן ומצד אביו אלעזר הוא רק חלל דשמא נתחללה אמו וא"כ מצד אביו אינו כהן רק חלל רק מצד עצמו הוא כהן והו"א דלא יטמא משום דנראה כאלו אינו אביו כיון שאינו כהן מחמתו לכן שפיר אשמעי' ולאביו כיון שהוא אביו יטמא וא"ש:

פרשת ואתחנן

כי ישאלך בנך מחר לאמור מה העדות והחוקים אשר צוה וגו' ואמרת לבנך עבדים היינו לפרעה במצרים ויוציאנו ה' משם ביד חזקה פרש"י יש מחר שהוא אחר זמן יש לדקדק למה דוקא אחר זמן ואימתי יהי' הזמן שנוכל לידע יום שאחריו וגם מה תי' עבדים היינו וכו' ויוציאנו וגו' על העדות והחוקים וגם מה זה ביד חזקה ומה חוזק נצרך למלך מלכי המלכים אשר ברא בעשרה מאמרות עולם כולו ומלואה ועוד יש להבין איזה תירץ יש להמגיד אשר אומר לבן חכם אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן שהפירוש שאין אנו רשאים לטעום דבר אחרי הפסח ואפיקומן להקושי' מה העדות ששואל החכם. ויראה לפרש כי העיקר סיפור יציאת מצרים בלילה הזה הוא בא להשריש בליבנו גאולה העתידה וביאת משיח ב"ב ואף שיש לעמוד בזה כמו שכתבתי בצל הכסף דאם בדורות שקדמו לפנינו היו אבותינו באסיפת גדולות וכולם החזיקו בתורת ה' בכל המצות כמו קרבנות וטומאה וטהרה ומצות התלוים בארץ והי' להם כח ואומץ לעמוד על המשמר שלא יטו מדרך התורה והי' להם שבט מושל לרדות הפושעים המורדים ובכל זאת לא הי' זכותם מספיק ועושה חיל להוציאנו מבור גלותינו ואיך עכשיו אשר בטלו רוב המצות ממנו וקמו פריצי עמינו ונשאו ראש לכפור בתורה וכל יום ויום נתמעט התורה ולומדי' מדולדלים ואיך ניחול ונצפה כי יגאלינו ה' ויוציאנו מבור גלותינו אך כבר הבטיח לנו ה' יתברך שמו כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות וכמו שהי' אבותינו נגאלים במצרים גוי מקרב גוי והי' אבותינו עובדי ע"ז וכמו שאמרו חכמז"ל דטען שר של ים הללו עוע"ז והללו עוע"ז מאי ראה להתקרב אלו מאלו ובכל זאת הוציא ה' אותנו ביד חזקה והקב"ה במדת חסד ובמדת רחמים השקיט מדת הדין המקטרגת בחוזק יד בלא טעם כן בגלותינו נחיל ונצפה שיגאלינו ה' במהרה מכל צרותינו וכל השונאים שלנו יהי' להם מפלה וכמו שאנו אומרים שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו והקב"ה מצילינו מידם וכן יהי' הגאולה העתידה במהרה אף שלא נהי' זכאים לכך בכל זאת יגאלנו ה' במהרה וכבר דימו חכמ"ל פיזור ישראל בגלות הזה כמו הזריעה שזרע אדם חיטין בקרקע שכל עוד שיתעפש החטה הזרוע הקרובה להיות עפר יותר קרובה להיות גדול ונדמה לחטא ראשנה אלא שתחת אחת יגדל מאה חטים כן אנחנו בית ישראל לא

נירא ולא נפחד כי יראו עינינו כי הדור פרוץ וגרוע ובכל יום ויום גברו בעלי זרוע ונתרבו הפושעים כי אדרבה כל עוד שיחרב הדת ויתקלקל קרוב הוא להושיע וכמו דכתיב והי' לעת ערב יהי' אור וזהו פי' הפסוקים כי ישאלך בנך מחר דהיינו בזמן הזה שהמצות נתמעטו והעבירות נתרבו ישאל אותך בנך מה המה העדות והחוקים והמשפטים אשר לנו עתה אשר נקוה על ידם להגאל שנית הלא רוב המצות בטילין בעוה"ר רק אנו מרבין עוונות ואיך נקוה על עדות נפשינו ואמרת לבנך עבדים היינו ויוציאנו ה' משם ביד חזקה ירצה שגם במצרים הי' אבותינו גרועים ושפלים וכמו דכתיב ואת ערום וערי' והי' מדת הדין צווח שאין אנו ראוים להגאל אך הקב"ה הוציא אותנו ביד חזקה דהיינו בחסד וברחמים שגבר על מדת הדין כמו כן יהי' בגלותינו הזאת כי אף שאין אנו ראוים והגונים מ"מ יגאל ה' אותנו ולא יחוש למה"ד כי בחסד עולם וברחמים רבים יגאל ה' אותנו וזה פי' המגיד חכם מה הוא אומר ירצה שהחכם הוקשה לו קושי' מה המה העדות אשר צוה ה' אתכם וע"ז השיב המגיד אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן ירצה שאסור לאכול אחר הפסח מיני מתיקה שבאים אחר המזון כדי שלא יבטל טעם הפסח כדי שיהי' נשאר הטעם בלבנו והנה שם פסח נקרא על שם שפסח ה' על בתי אבותינו ולכאורה יש להבין בשלמא באדם ההולך ממקום למקום צריך שידלג על הבתים אבל בהשי"ת שהכה כל בכור בפ"א איך שייך שפסח ה' אך האמת הוא כיון שבאמת כולן הי' עוע"ז וגם ישראל הי' ראוי לעונש רק שהשי"ת ברוב חסדיו רחם עליהם א"כ ע"כ הי' צריך לפסוח כביכול כמו אדם שאינו יוכל לילך בנחת ורק צריך לדלג כן השי"ת הי' חוזק יד כמו שפוסח על בתי ישראל ומפני זה אסור לאכול שום דבר אחר הפסח כדי שישאר טעם פסח בפניו ונזכור שהשם יגאלינו ברוב רחמיו אעפ"י שאין אנו זכאים וכימי צאתך מארנו נפלאות:

פרשת עקב

איתא במדרש רבה פ' עקב על פסוק שמע ישראל וגו' משל למלך שקדש מטרנותא בשני מרגליות איבדה אחת מהן אמר לה המלך אבדת אחת שמור השני' כן קדש הקב"ה את ישראל בנעשה ונשמע אמר להן משה אבדתם נעשה שעשיתם את העגל שמרו נשמע וזהו שמע ישראל, נראה ענינו מה שפרשנו במשלי כ"ג אל תיגע להעשיר מבנתך חדל התעיף בו עינך ואינינו כי עשה יעשה לו כנפים כנשר ועוף השמים נראה ענינו כי ילמוד אדם לנפשו כי לא טוב הוא להיות דרך איש ישר בעיניו לילך אחרי שכלו והבנתו לאמור בלבו זה דרך הישר לחיות בו על פני אדמה לאשר חנני ה' בשכל זה והבנה זאת בוודאי כך הוא רצונו ואורח זו אהלך להגיע בו אל הצלחת הנפשיות כי יראה אדם גם

בעניני משא ומתן ופרנסתו וחזרת אחרי עשירו כמה פעמים אשר הי' נראה לשכלו כי ירוויח בענין זה ובאופן זה הרבה ולבסוף יראה כי סכל בדעתו ומה גם אף בסוחרים גדולים אשר המה בקיאים טובא בעניני מו"מ הרבה פעמים יבערו ויכסלו בדעתם ולשוא היתה טרחתם ויגיעם ובמה שסברו שיצליחו יפסדו וכן להיפך במה שסברו שיפסידו יצליחו וע"כ יוכרחו בני אדם להודת שקצרה דעת אדם להגיע למחוז חפצה וילמד אדם מזה שמכ"ש שקצרה דעת אדם לחיות חיי השלוח בלי חקירה וחיפוש בקירת הנפש אשר תחי' בהם חיי נצחית ואם כך אדם עושה ולא ירגיש על נפש שלו להדריכו בנתיב האמת וצדק כי אז יהי' גרוע הרבה מן בהמה כי עיר פרא אדם יולד והשטן עומד תמיד על ימינו לשטנו שהוא השטן הוא המה"מ יורד ומסטין לעבור ועולה ומקטרג ויורד ונוטל נשמה והוא צודה להכשיל נפש אדם אם לעבור על אחת מכל מצות אשר לא תעשינה או בעשות אדם מצוה הוא מטעה לב האדם לעשות אותה לאיזה הנאה או לכבוד ולהתפאר או למען יוכל להביא האדם ע"י זה לאיזה חטא כי כל הגדול ועושה מצוה יצרו גדול ממנו וזה נ"ל פי' תפלתנו יהי' רצון וגו' שתרגילנו בתורתך ואל תביאנו לידי חטא שנבקש שהשי"ת יהי' בעוזרנו לטוב ולקדושה אבל בתנאי שלא ירום ראש עלינו היצה"ר להחטיא אותנו עכ"פ כל מגעותיו בכל מיני דרכי האדם להכשילו וזהו פי' המאמר אמרו עליו שהוא מלא עינים בשעת פטירתו עומד מראשו של חולה וטפה של מרה בידו שנראה שלפי שכל דרכי איש ישרו בעיניו אך את כולם ישאו הבל כי כל ראות עיני אדם לפי דרכי, כולם המה מטרת הרע והמות וזהו כולו מלא עיניים רק בשעת פטירתו אדם החולה רואה כי טפה של מרה תלוי בו:

ובזה י"ל פי' הפסוק אל תשליכנו לעת זקנה ככלות כוחינו אל תעזבינו כי השטן זה יבוא ענינו בשני מיני מלחמות לנצחנו, א') לאשר ידוע כי העושה מצוה אמת קנה לו פרקליט א' והוא מליץ טוב עבור אדם העומד הכן ואומר ליום הדין זה פלוני בראנו וכן להיפך עשה עבירה אחת קנה לו קטיגור והוא מלאך משחית והוא עומד ומשטין על האדם וכבר פרשנו מאמר אם יש עליו מלין אחד יחוננו ויאמר פדאוהו מרדת שחת ואמרו חכמז"ל שאפי' ט' מאות וצ"ט מלאכים לחוב וא' לשבח אפ"ה יחונן ואמרתי שעכ"פ צריך להיות המלאך מליץ דוקא שיהי' כמצוה נעשית לשמה ובשמחה ויראה ואהבה ובכל כוחו וקנינו לפי ערכו ובזה פי' בס' לב דוד מאמר הכתוב שאמר המלאך לאברהם אל תשלח וגו' ואל תעש לו מאומה כי עתה ידעתי שאותו המלאך הי' אשר נברא מהמצוה והי' המלאך הזה היותר ראוי והגון וקדוש ונורא מאוד מפני שגם קיום המצוה הי' מופלג מאוד ולזאת אמר המלאך עתה ידעתי כי ירא אלקים אתה וזאת אני

יודע ממנו כי בראותו כי תכונת בריאתו הי' מושלמות מאוד ונכון. והנה לזאת בראותו כי יבוא לפני אדם איזה עבירה אז הוא מפתה לאדם ומזמין לו כל חשקו שיעשה אדם העבירה בחשק וברצון טוב כדי שיהי' המשחית הנברא כולו מושלם ויוכל להשטין ולהעניש את האדם ביותר וברצות האדם לעשות מצוה אז הוא מעצבו ומעכבו ומכניס בלבו איזה הנאה כדי שלא יהי' המצוה בשלימות וממילא גם המלאך הנברא הוא בעל מום ואין בו כח להיות סנגור:

וזהו נראה פי' האפלה והסר שטן מלפנינו מאחרינו כי אם ירצה אדם לעשות עבירה אז המסית עומד מאחריו ודוחפו לפניו כאלה אדום לעשות מצוה אז הוא עומד בפניו לעכבו ולהעציבו כאילו עומד על הדרך לעכבו שלא ילך וע"ז אנו מתפללים והסר שטן מלפנינו ומאחרינו וזהו ג"כ פי' הנ"ל אל תשליכנו לעת זקנה ירצה המתך וקן הוא וחיילותו המה המושלים באדם לעבור עבירות כמעט אן כח באדם להנצל ממנו וע"ז אנו מתפללים שאז אל יסור תשועת ה' מעלינו לעת זקנה שגבר עלינו כח הזקן וכסיל וגם ככלות כוחינו דהיינו בעת שאנו מקיימים המצות ואז תש כוחינו לעשות המצוה אז אל תעזבנו וזהו ג"כ פי' הווידוי אנא תבוא לפניך תפלתינו ואל תתעלם מתחנתנו כי על שני אופנים לא תוכל התפלה לעלות אם מחמת התפלה עצמה שאינו כהוגן ואין בכח המלאך הנברא מתפלה להביאו לפני השי"ת באשר הוא בעל מום ואם מחמת כי המלאכים המסטינים עומדים לפני התפלה כאילו הי' מבדילים בין השי"ת לבנינו וזהו אמרנו תבוא לפניך תפלתנו שיהי' כך במלאך הנברא מתפלה לעלות וגם שלא יבדילו בנינו משחיתים הנבראים מעוונת כמאמר סכותי בענן לך מעבור תפלה וזה אל תתעלם, יוצא לנו שיוכרח אדם לידע שכל דרכי איש בעיניו לא טוב כי אחריתה דרכי מות רק מוכרח האדם לבקש דרך חיים ולשמוע דרכי מוסר כי הוא חיינו ואורך ימינו ורק עפ"י שמיעת דברי תורה ומוסר יקנה אדם חיי נצחית וכמו שאמרו בראתי יצה"ר בראתי תבלין ולהכי ראשית דינו של אדם על דברי תורה וזהו מאמר שלמה המלך ע"ה אמר זאת יודע אני בבירור כי אל תיגע עצמך בענין משא ומתן להעשיר כי הרבה פעמים תיגע לריק והרבה פעמים אדם מיגע להעשיר אחרים ואמנם מזה תוכל ללמוד כי מבינתך חדל כי תראה בעיניך כי שכל טבעי שבאדם כוזב אף שהוא מיפה לך דרכך ויאמר לך כזה ראה וקדש ורק עפ"י שכלך תנהג עצמך ודי לך בזה שתבוא אל מטרת חיי נפשות כי ע"כ אתה צריך לשמוע תורה ומוסר כדי שתדע איך התנהג בכל ענינך ואמר אם בעניני גופך ופרנסתך ועשרך צריך אתה להתבונן שלא תהי' לריק עמלך וכמה פעמים נשארה תקותך מעל אף גם שאינו אלא הנאת שעה כי התעיף בו עיניך ואינם ירצה חיי אדם קצרים ומיד שמת

נפסקה כל ענינו אדם ואפ"ה צריך להתבונן בו מכ"ש על חיי' הנפש הנצחוית כי אם עשה יעשה לו כנפים לעוף כנשר השמים ירצה שני דברים צריך אדם לעשות לנשמתו שתאור באור החיים, א') שיעשה לה כנפים והמה מצות ומעשים טובים, הב') לסור מרע שלא יבראו משחיתים כמו עוף שכנפיה משוחים בזפת ולא תוכל לעוף בשמים כי הנשמה המלוכלכת בעבירות כאילו הי' כנפיה נדבקת בזפת ואמנם הכנפים אלו אינינו כי אם ע"י שמיעת תורה ודברי מוסר וכמו שנאמר ודרך חיים תוכחת מוסר וזהו פי' המדרש הנ"ל דקודם עשיית העגל לא הי' יצר הרע שולט בהם וכמו שדרשו חכמז"ל חרות על הלחות אל תקרא חרות אלא חרות שהי' בני חורין ממלאך המות (עי' ע"ז ה') ולא הי' צריכים לשמוע רק ללמוד למצוה אבל לאחר שעשו את העגל ואיבדה נעשה ושלט בהן יצר הרע לכן שפיר אמר שמרו ונשמע אז תראו עכ"פ לשמוע אל התוכחה כדי שתנצלן ממלאך המות ולזה שמע ישראל:

פרשת ראה

ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה את הברכה וגו' ובמדרש אמר ר"א משאמר הקב"ה דבר זה בסיני מאותו שעה מפי עליון לא תצא הרעות והטוב אלא מאליה הרעה באה על עושי הרעה והטובה בא על עושי הטובה ע"כ ויש לשאול מה זהו הטובה והרעה שבאה מאליה הפשוט שטובה היא הרבות הקנינים ועושר ותאוות לבו וכל מין עושר עוה"ז וכן הרעה היא להיפך עניות ושפלות ודוחק וחולה ר"ל ועתה נתבונן איזה המה עושי הטוב והרע הפשוט שעושי הטוב המה היראים והצדיקים שומרי שבת ומונעים ממאכל אסורות והרשעים המה להיפוך עושי הרע ויש להפליא הלא בעינינו ראינו שאין הדבר כן כי הטובה והעשירות הצלחת העוה"ז נותן עפ"י הרוב לעושי הרע והרעה ניתנו לעושי הטוב ואיך אמרו חכמז"ל דבר שהוא מוכחש מראות עינינו אשר על כן מלא לב בני אדם לסור מהתורה וכמו שפי' היד יוסף הוי האומרים לרע טוב ולטוב רע שמים אור לחושך וחושך לאור ירצה שבתחילה אומרים הרי אנו רואין שלרע דהיינו לאיש רע הוא טוב שימצא אצלו כל אושר הגוף וטובות זמניות ולטוב דהיינו לאיש טוב וצדיק ימצא אותו רע וצרות רבות ולזאת שמים חשך לאור דהיינו התורה הקדושה שנקרא אור שהיא אור העולם מכחישין ואומרים שהוא חשך דהיי' ולחשך תאות שמים לאור ולתכלית:
אמנם לבאר דבר צריכין אנו להביא דברי רבותינו כל העולם שווין ומודין בה שנברא האדם להשלים את עצמו ולהשיג אושר והטוב האמיתי אלא שאנשים נחלקו בזה מה האושר הזה והעולם טעו בזה וסוברים שהטוב הוא עוה"ז והרע היא הפוכן אבל זה שקר

מוחלט כי היא טעות אדם שהזהיר אותו השי"ת ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל רק שיאכל החיים כי היא הטוב אמיתי לאדם ירצה שאל יבחור לעצמו הטוב במה שרואה ויודע דהיינו הנאת עוה"ז וכן היסורים שבאו לאדם אל יחשוב שהמה רעות מחולטת כי אם זאת יבחור לעצמו אז ביום אכלך ממנו מות תמות עתיד אתה ליתן דין וחשבון ותמית שתי מיתות א' מעולם הזה השנית בעוה"ב כי הכתוב בא לך להורות שאל יאמין האדם שבמות האדם יתום ויכלה כדי שישמח בעוה"ז ויטה אחרי תאוות העולם כי הוא שקר מוחלט וכבר אמרו חכמז"ל אלו תמות כמות הבהמה הי' לך לשמוח במיתתך אבל לא כן הוא כי אז לאחר מיתה ע"כ תתן דין וחשבון וכמו שפרשנו בזה מאמר התנא הסתכל בשלשה דברים ואין אתה בא לידי עבירה. כי שני דברים ישנו בעולם אשר שכל אנושי מכחיש אותו וע"כ אנו מוכרחים להודות שכן היא הא' היא מאין באת כי סיפר מאשה אחת שהלכה בספינה ונשתברה הספינה ובא האשה אל אי אחת והיתה שם לבדה ובהיותה מעוברת ילדה שם בן וכאשר נתגדל שאל את אמו איך בא הוא לעולם וסיפרה לו שהיא היתה הרה והוא הי' בבטנה תשעה חדשים ובאיזה אופן בא ממעיה לזה העולם וצעק הבן על אמו איך איפשר שהי' הוא חי במעי אמו ואיך יצא לחוץ ממקור צר וכן הוא האמת שאין שכל האדם בעולם שיוכל להאמין זאת לולי שבעינינו ראינו שכן הוא וע"כ אנו מאמינים שאדם נוצר במעי אמו ונולד מרחם צר וכן אין השכל מצייר איך יוכל להיות שאדם יפה עינים חכם עתיק יהי' אפי' למלא רקב עצמות ורמה וע"כ אנו צריכים להאמין שכן הוא וזה שאמר התנא ע"כ אתה נוצר שעפ"י השכל אין מבוא להאמין לדבר זה רק ע"כ אנו צריכין להאמין שאדם נוצר במעי אמו וע"כ אתה נולד ג"כ הכווה שבע"כ אנו צריכין להאמין שהאדם נולד ממקום צר וכן בע"כ צריכין אנו להאמין שהאדם ימות ויכלה גופו כמו כן צריכין אנו להאמין בע"כ שע"כ אתה עתיד ליתן דין וחשבון אף שהוא נגד השכל שיוכרח אדם לעמוד לדין וליתן חשבון על כל מעשיו שלא ידע שום ברי' רק הכל כתוב וחתום בשמו ופי' בזה המסורה ג"פ וראיתם. (יתר דברים נתעפשו):

פרשת שופטים

שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך אשר ה' אלקיך נותן לך לשבטיך ושפטו את העם משפט צדק. יראה כי שני מיני שופטים יש מין הא' אשר יושב בראש העם ושופט אותן משפט צדק על כל אשר יש בין אדם לחבירו עפ"י דין תוה"ק מין השני הוא שופט בלב כל איש והוא השכל הישר השופט על כל מעשה ופעולת אדם שיהי' ביושר ובאמונה

ואף דבר שלא כתיב בתורה מ"מ שכל אנושי מחייב כן ומחויב כל אדם לשקול כל דבר בשכלו שיהי' ביושר ולא יעשה עולה ולא ידין את חברו לכף חובה וכל מדות טובות המחויבין והחילוק בין שני שופטים הללו שהשופט ממין הראשון הוא נמנה מן השמים כמו שדרשו חכמז"ל והמתנשא לכל ראש דאפי' ריש גרגניתא מן השמים אבל השופט השני נמנה על פי בחירת האדם כי יש אנשים שיצר הרע שופט שלהן והוא מנהיג את האדם וזה מביא האדם לידי כליון אבל צריך שיהי' השכל הישר השופט ולזה צריך בחירת האדם בעצמו, חילוק הב' שהשופט הא' אינו מגיע כח משפטו רק בין אדם לחבירו אבל שופט השני הוא לאדם עצמו בכל תנועותיו וזה שאמר הכ' שופטים תתן לך בכל שעריך אמר הכתוב שמחויב האדם למנות שופט צדק לעצמו וע"י בחירתו בטוב וזה תתן לך וזה השופט ישפוט בכל שעריך בכל אשר אתה רוצה לצאת ולהטות מדרך הישר כל זה נקרא וצריך לשפוט בצדק וא"ת הרי יש שופטים בכל עיר ע"ז אמר הכתוב דשופטים ההם אשר ה' אלהיך נותן לך והמה מן השמים המה ישפטו את העם משפט צדק המה ממונים לשפוט העם דהיינו בין אדם לחבירו אבל אני מצוה לך שיהי' לך שופט אשר תבחר לעצמך וא"ש:

צדק צדק תרדוף למען תהי' וירשת את הארץ אשר ה' אלהיך נותן לך. יראה ענינו דהנה אמרי' בברכות שלשה מתנות טובות נתן הקב"ה לישראל וכולן לא ניתנה רק ע"י יסורין ונלמד מקראי ע"ש יוצא לנו דמי שירצה לזכות בתורה ובעוה"ב ובארץ ישראל איננו יכול להגיע להן אלא ע"י יסורין והנה אמרו במס' עירובין ט"ו ע"ב עד היכן תכלית יסורין ועסקי במיתניתא תנא אפי' הושט ידו לכיס ליטול שלש ועלה בידו שתיים ע"ש:

והנה מצינו דהתורה נקראת חיים וכמו דכתיב כי לא דבר ריק היא ממך כי היא חייכם ואומר מוצאה מצא חיים וכן עוה"ב נקרא חיים כמו חיי העוה"ב והנה הרודף אחר צדקה ושוקל בדעתו לכל איש ואיש ליתן לפי ערכו ומקפיד שלא יפחות לעני מאשר יחויב בוודאי יתרמו לו שמושיט ידו ליטול שלש לפני העני ולא יעלה בידו רק שתיים ונחשוב זה ליסורין וממילא יוכל לזכות לשלשה מתנות הנ"ל וזה כוונת הכתוב צדק צדק תרדוף שתהי' רודף אחר צדקה ואף אם כבר יש בידך ליתן להעני מ"מ תטריח ליטול עוד מכיסך כדי למלאות צדק אחר צדק לפי ערך העני וממילא יתרמו לך שתרצה ליטול שלש ויעלה בידך שתיים ובזה תהי' צריך להושיט ידך עוד לכיס ותהי' נחשב לך ליסורין ואז למען תחי' ותזכה לתורה ולעוה"ב ששניהם נקראו חיים וגם וירשת את הארץ ותזכה גם לא"י וא"ש:

כי תצא למלחמה על אויבך וראית סוס ורכב עם רב ממך לא תירא מהם כי ה' אלהיך עמך המעלך מארץ מצרים עי' בדרשות לקמן כבר נודע מה שכתבו המפרשים שהמלחמה היותר גדולה שיש לאדם בעולם הזה הוא מלחמת היצר הרע וכמו שכ' החו"ה כי הוא השונא המנסך בכוחת נפשך ומשתתף בהנהגתך בכל עצתך ובכל תנועת תמיד וזהו כוונת הכתוב כי תצא למלחמה דהיינו למלחמת היצר שהוא הגדולה והי' על אויבך על זה לשון עם כמו ויבואו האנשים על הנשים יאמר הכתוב המלחמה זאת הי' באופן שאתה עם אויביך תמיד ואינו כשאר מלחמות אשר השונא מרוחק מחבירו שכנגדו אלא אתה עמו בתונידת וראית סוס ורכב עם רב ירצה אחר שתעשה מלחמה עם אויבך השונא הגדול תבחין שני טענות אשר תתבהל מהן ויסתתם טענותך הא' סוס ורכב ירצה שתדמה לך שהשונא הוא כמו הסוס ותיבת סוס נמשך למעלה על אויביך ואתה כמו רכב ומלת רכב נמשך למטה על מינך והכוונה לאמר שמן הידוע שהרכר נקשר בסוס והטבע מחייב שהרכב תמשך אחרי הסוס כמו כן בדעתך תדמה שבטבע האדם כמעט נקשר אחרי היצה"ר שיהצר מושכו כמו הסוס לרכב ומשתוקק אליו להחטיאו ולהיות מלך עליו וכל דבר נוטה ונמשך אל שורשה הוא חומר הראשון ותבהל מזה ותאמר איך איפשר לנצח מלחמה זאת הגדולה אשר אינו יכול כמעט להפרד ממנו הטענה השנית הוא עם רב אמך ירצה ע"ש מה שכ' ז"ל שמכל עבירה שעושה נברא מלאך משחית והמה הנולדים ממעשי אדם יוסרו אותו וינקמו ממנו וכמו שכ' ז"ל על ואין אתה בא לידי עבירה דהיינו ידי המשחית כידוע והיות כן יאמר הכתוב שתראה ותבחין שיש עם השונא שלך עם רב אשר המה ממך נבראו ממעשיך הרעים והמה כולם עוסקים להחטיאך ולנצחך ואיך תוכל לחזור בתשובה וע"ז משיב השי"ת ואומר אל תירא מהם כי נגד הטענה הראשונה שכמעט הטבע מכריח אותך לחטוא כסוס ורכב ושל דבר נמשך לשורשה אדרבה מכח טענה זו יש לך להשיב בתשובה כי לעומת החומר יש את נפשך חלק אלקי ממעל אשר ישתוקק למקורה וטבע זה יכריחך ג"כ לעשות טוב ולחזור בתשובה כי החלק ישתוקק על הכל וזה אמר הכתוב כי ה' אלהיך עמך והטבע מחייב שתמשך נשמתך אחריו ונגד הטענה השנית אשר תבהל מהיות עם רב עם השונא אשר נבראו ממעשיך הרעים ולא תוכל לחזור ע"ז אמר השי"ת זכור נא כאשר היית במצרים נוגאל בהרבה חטאות ועוונת עד שאמר שר של ים הללו עובדי ע"ז והללו עובדי ע"ז ובכל זאת שמע ה' צעקתך והוציא אותך מצרתך כן עתה יושיעך השם וזה אומרו כי ה' אלהיך עמך אשר הוצאתיך מארץ מצרים וכמו כן עתה אל תירא ממנו וא"ש:

פרשת כי תצא

לא תראה את שור אחיך או שיו נדחים והתעלמת מהם השב תשיבם לאחיך ואם לא קרוב אחיך אליך ולא ידעתו ואספתו אל תוך ביתיך והי' עמך יראה לפרש עפ"י מה שפ' הפסוק לכו בנים שמעו לי וגו' נודע כי האב הנאמן אשר לו בן אשר הולך בדרך לא טוב שקוע בהבלי עולם ובמעשה תעתועים כמה מן מהצער ויגון יגיע להאב הנאמן וכמה תחבולת יעלה על דעתו להחכים את בנו בראש מדבר עמו קשות ויעניש אותו על רוע מעלליו וייסר אותו בשבט וברצועה אך אם כל אלו לא יעשה בו רושם יש דרך יותר נכון לפני האב שידבר אל הבן רכות ויאמר לו ראה בני אתה חכם ומכובד ומדרך המכובדים לעזוב דברי היתול ושוא כי דברים של הבל ותעתועים מבזה בעליהן ואהבת עולם אהבתיך על כן אני מבקשך היה לאיש נכון כן יעשה האב החכם הנאמן אבל אם האב סכל אז אחר אשר ייסר בנו בעונשים קשים ולא ישמע בקולו מניח לו להלוך בדרכו ואז יצא הבן לתרבות רעה ויבוא עונש גם על אביו וכמו שאמר הכתוב בפרשתינו כי יהי' לאיש בן סורר ומורה איניני שומע בקול אביו ובקול אמו ויסרו אותו ולא ישמע עליהם ותפסו בו אביו ואמו והוציאו אותו אל זקני וגו' ואמרו בנינו זה סורר ומורה דיש להבין מדוע הוצרכו האב ואם להביאו אותו בעצמם ולפרסם קלונם הלא חרפה גדולה הוא להם והלא די אם יודיעו לב"ד והם ישלחו שלוחי ב"ד אחר הבן ויביאו אותו למשפט והאבות לא יבוש ויחוורו פניהם בב"ד ולפני זקני העיר:

אך בדבורינו א"ש דהאב ואם ג"כ חייבין בעונש מחמת שלא נסו לישר דרך הבן רק בעונשים וביסורים כאשר ביאר הכתוב איניני שומע בקול אביו ואמו וסתם קול היינו קול כעס ויסרו אותו במכות ועונשים ולהכי יצא לתרבות רעה מחמת שלא קבבו אותו בדיבורים רכים והבטחת הכבוד ולזה גם המה חייבים לישא חרפתם ולהכי ותפסו בו אביו ואמו וכדי בזיון וקצף אבל האב החכם אומר לכו בנים שמעו לי יראת ה' אלמדכם אמר לכו ולא אמר בואו בנים כי מרמז מזה שהאדם נקרא הולך וצריך להניח מדריגה הפחותה שנדמה לבהמה וצריך לעלות ולהלוך למעלת איש ולזה אמר מי האיש החפץ חיים ירצה מי בכם חכם ומבין כי צריך לעלות למדריגת איש ורואה בטוב נצור לשונך מרע וכ' סור מרע וגו'. והנה נלמד מזה כמו שיעשה האב עם הבן כן יעשה הרב עם בני קהלתו הנה המון העם כל איש כל דעתו על פרנסתו ושטופים בבולמם התאוות וקנין הממונת כולם צרכי הגוף והנאותו ושוכחים כי לא שולחו לזה העולם לעסוק בעניני הגוף לבד רק לעבוד את ה' להשלים הנפש והנה כל עניני הגוף וצרכיו בעוה"ז נחלקית לג' חלקים והמה הערב והמועיל והטוב והמון עם כל עסקיהם בתאוות הערב ומועיל אך

הרב הוא המעורר אותם על הטוב אמיתי והנה יש לפני הרב שני דרכים האיך להוכיח את העם אופן הא' ע"י דיבורים קשים ובזיונות וכדומה אך בזמן הזה בעו"ה לא מגיע מזה שום תכלית ואך לשוא ירים קולו כי הדור דור עזות וחוצפא יסגי אך טוב מזה למוכיח שיוכיח להעם בדברים רכים והמשל בזה מובא קצת באוה"ח מלך א' שהי' לו אוצר רב כסף וזהב ובא איש אחד ורוצה להודיע להמלך כי גונבים מן האוצר אך ידוע כי הרוצה לדבר עם המלך או להציע לפניו איזה ענין מוכרח להציע בתחילה דבריו לפני שומרי המלך מעומדים לפניו וכאשר הציע האיש הנ"ל את דבריו לא הניחו אותו לבוא לפני המלך ותמה בעצמו אותו האיש מה זה הוא כי השרים לא ינוחו אותו לבוא לפני המלך אין זה כי אם שהשומרים בעצמם גונבים ומאחר שהמה הגנבים יראו כאשר יודע הדבר למלך מהגניבה ויחקור על הגנבים יהי' המה מחויבין ראשן למלך מה עשה הפליא עצת והוציע לפני המלך שמצא אוצר רב מכסף וזהב ודעתו להראות למלך כי דבר זה לא יזיק לשומרים כלל וכן עשה הראה למלך את אוצרו שהי' לא ואמר המלך הלא זה אוצר שלי ומאי חידוש תראה לי השיב לו אם לא תשגיח עליו אינני שלך רק אם תשגיח אז תהי' שלך והבין המלך שאוצרו חסר הנמשל הוא הנה הלב באדם הוא המלך הנותן חיות ורצון ומצוה לכל האברים והאברים המה משרתי המלך ואוצרו היא יראת אלקים שמירת תורתו והמוכיח רוצה להודיע להלב שהוא הולך וחסר כי חטאיו ופשעיו המה מכלים כל עוה"ב שלו והאוצר גנוב אך אי אפשר להגיע ולהגיד להלב אלא שיציע תחלה לפני השומרים והמה האוזן והעין שעל ידם שומע הלב מה שאומרים והשומרים הללו מחמת שהמה עצמן המשחיתים דרכם והמה הגנבים אינם רוצים שיגיע התוכחה והסיפור להלב מחמת שיודעים שהמה החוטאים ולזאת אזנם כבדה ועינם השע ואינה רוצים שיגיע התוכחה להלב לזאת עצה היעוצה למוכיח שאל ידבר קשות ללב רק רכות ויאמר לו בני אהבת עולם אהבתיך ורוצה אני להצליחך ולהשיגך אוצר רב מלא מעוה"ב וזה הכוונה ראה נתתי לפניך את החיים ואת המות דהיינו בשני אופנים להוכיח ובחרת בחיים:

ובזה נפרש הפסוק אך נקדים דהנפש מכונה בשם אח וכמאמר מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד כי הגוף ונפש המה כשני אחים תאומים ונפרדים בדיעותיהם הנפש מבקש הטוב והגוף מבקש תננים וכל א' משחית חבירו אבל יתנהג אדם עפ"י התורה אז יהי' שלום ביניהם וידורו יחד באהבת וזה מה טוב וגם נעים אף שהמה מתנגדים זה לזה מ"מ יוכלו להיות אצל אחים בשבתם יחד והנה כבר כתבתי שהמון עם מגמתם שני ענינים הערב ומועיל וזה מכונה בשם שור דידוע שכל כוחו ותאוותו הוא באכילה וכמאמר

כלחוך השור וכבר שבחוהו לבשרי' דתורא, והמועיל הוא קנין הממונת נכלל במלת שה כמאמר למה נקראין עשתרות שמעשרת בעליהן ולזה מובן הפ' הנ"ל לא תראה את שור אחיך דהיינו חבירך השוטף בתאוות האכילה ושתי' והוא בבחינת שור של אחיך דהיינו הנפש או שיו השטוף בקנין הממון נדחים שהמה משוקעים ונדחים מדרך האמת ושקוע בהבלי עולם בקנין אכילה ושתי' ואוצר הממון והתעלמת מהם שמא תרצה שלא להוכיחם רק לעמוד מרחוק השב תשיב תעשה בכל יכולת כחך להשיב אותם בתשובה שלימה ואם רחוק אחיך וכו' ירצה שאם הנפש כבר נתרחקו משורשה עד שאי איפשר לקבל תוכחה מפני משרתיה המונעים אותה משלימותה אז איעצך ואספת אל תוך ביתך והי' עמך ירצה תאהבו אותו ותקרבהו והי' במדרגה עמך ותבטיח לו כי יש קונה עולמו בשעה אחת ואז ישוב והנפש חוזרת אליו וא"ש:

כי תהיינה לאיש שתי נשים אחת אהובה ואחת שנואה וילדו לו בנים האהובה והשנואה והי' ביום הנחילו את בניו לא יוכל לבכר את בן האהובה ע"פ בן השנואה כי את הבכור בן השנואה יכיר לתת לו פי שניים בכל אשר ימצא לו כי הוא ראשית אונו לו משפט הבכורה ויתפרש לפי דרכנו בדרך המוסר כי תהיינה לאיש וגו' ירצה לכל איש וחיש יש לו שני נפשות נפש הבהמות ונפש המשכלת ועליהם נאמר כי תהיינה לאיש שתי נשים כי לכל אחת יקרא אשה כי האדם אסיר בעבותת נפשיות לעשות רצונם כמו שאדם להוט לעשות רצון האשה ולשמוע בקולה ומעשה אדם וחוה יוכיח וכבר מצאנו למלך שלמה ע"ה שקרא לנפש המתאוה אשה כמאמר להצילך מאשה זרה דהכוונה על נפש הבהמיות המתאוה וקרא ג"כ לנפש המשכלת אשת חיל כמאמר אשת חיל מי ימצא ושתי נפשות הללו המה כנשים ממש צרות זו לזו כאשר ירצה האדם אחת מהן תכעוס השני' ומה שאחת חפצה אחת מואסת ומה שזו מקרבת זו מרחקת ואמר עוד אחת אהובה ואחת שנואה ירצה הנה הדמיון נפלא כי נפש הבהמיות חמודה אהובה בין שדיה כרע נפל כל היום מחבק ומנשק עושה רצונה ועיקר רצונה להרבות באכילה ושתיי' ואסיפת הממון ולילך אחר שרירות הלב למלאות תאותו עד אין קץ והאחת שנואה זה נפש השכליות הנשמה קדושה אשר אין לה חפץ בדברים גשמים רק כל רצונה שילך אדם לבית הכנסת ובית המדרש ולשמור שבת ללבוש ציצית ותפילין ולעשות צדקה ושלא לחמוד ואיסור גניבה וגזילה ודומה והנפש הזאת לה יקרא אשה שנואה באמת כי רחוק שישמע האדם לדבריהם למלאות רצונה ואם עכ"פ יעשה אדם רצונה לעיתת רחוקים הוא בדוחק ובעצב רב ובשברון לב בלי ישוב הדעת ובלי שמחה כאנוס ומוכרח, ואמר עוד וילדו לו בנים האהובה והשנואה ירצה כי פרי מעללם ומעשיהם אשר יעשה

האדם עפ"י הנפשות האלה יקרא בנים כמאמר תולדותיהם של צדיקים מעשיהם וכן להיפך ומסתמא לאהובה אשר הוא תמיד עמה בשמחה ואהבה ירבו תולדותי' ופרי בטנה הן המה המעשים אשר יסגל בבולמס העולם ובן השנואה שהוא עמה לעתות רחוקים בכעס ובבהלה ג"כ יולד קצת מעשים טובים אמר הכתוב אל תדמה בנפשך שתהי' אתה האדם לעולם נשאר דבוק באהובה ובניה והי' המה עיקר היורשים ואוחזי נחלתך אשר עמם תתחבר בעוה"ב לא כן כי אם תקבץ כל הונות וסגולת אוצרת שבעולם לאהבת האהובה ובניה על כל זאת אני מבטיחך בבירור והי' בן הבכור לשנואה זה בן מעט הכמות אשר לשנואה יהי' בכור לנחלה ולא יהי' לך לעוה"ב שום אחיזה באהובה ובניה כי אם במעשים טובים פרי ותולדות אשר יהי' לך עם השנואה אלו יהי' לך לעיקר הנחלה ויורשו כבודך ועליהם יקרא שמך, אמר הכתוב אני מיעץ אותך לטוב לך בזה ובבא והי' ביום הנחילו את בניו דהיינו כ"ז שאתה חי ועוסק אתה לתת חוק ושארית לכל אשה אשר עמדך ולהרבות בנחילת פרי בטנך לא יוכל לבקר וגו' אל תעשה בסכלות ובשטות לבקר את בן האהובה שתהי' כל עסקך ומגמתך באסיפת הון ותיגע להרבות באכילה ושתייה ושאר תאוות כי את בן השנואה יכיר לתת לו פי שלים ירצה הלא די לך לתת ששת ימי הבלך וחלק נפש הבהמית ושביעית ימיך לחלק רפש המשכלת והנה היום נחלק לב' חלקים ליום ולילה וע"ז אמר לתת לו פי שנים דהיינו שני חלקים מתוך חלקי השביעות מכל אשר ימצא לו ירצה בשבוע אחת שהוא שבעה ימים ושבע לילות תן עכ"פ פי שנים דהיינו שני חלקים שבת קודש להוציא לצרכי נפשך הקדושה כי הוא ראשית אונו ירצה הלא זה יהי' עיקר קיומו ויקרב אל שכר לעוה"ב לא מה שעושה בששת ימי בראשית צרכי גופו ואמר עוד הכתוב לו משפט הבכורה באמת הי' לו לאדם להפך הענין ולתת לצורך נפשו הקדושה ששת ימים ולחלק גופו יום א' כי רק למצות ולמעשים טובים משפט הבכורה והמה עיקר הנחלה כן הי' ראוי להיות אמנם מפני שאין יכולין לעמוד עכ"פ יתן פי שנים לצורך נפשו והדברים עתיקים:

פרשת נצבים

ראה נתתי לפניך את החיים ואת הטוב את המות ואת הרע ובחרת בחיים למען תחי' אתה וזרעך ויש לדקדק למה צריך עצה לזה שיבחר אדם בחיים כי מי פתי יבחור במות וברע: **ונראה** דבר ידוע בחכמות רפואות הגוף שלכל נגע ומכה וצרעת ממארת אשר בחיצוניות הגוף אם ירצה החולה להעלה ארוכה ומרפה לנגעיו יש לפניו שני דרכים עפ"י שני מיני רפואת הא' הוא למשוח ולרחוץ המכה בחיצוניות שלו במיני סמים חריפים עד

כי חוש קל ימצצו ממקום הרע הליחה סרוחה ודם הנבאש משם ואז מיד יתרפא כידוע אמנם יש עוד מין רפואה אחרת להשקות החולה משקה המשלשל אשר ינקו וירחצו באיברים הפנימים את מקור דמים הרעים והליחות הרעות וממילא אז יתיבש מחוץ המכה ויתרפא שטחו החיצון ג"כ וזה ידוע ומפורסים ואמנם אם נתבונן ההפרש שבין ב' הרפואות נמצא שגדול כבוד הרפואה האחרון יותר מן הראשון בכפליים לתשועה הא' דהרפואה ממין הראשון אינו מתקיים רק לשעה כי לאשר לא הוסר מקור משחת הנגע ולא נתרפא רק בהעברה בעלמא ובין היום ומחר חוזר וניער יהי' להתגלע במקום אחר ולא הוי אלא רפואה לשעה לא כן רפואה מין הב' דרפואה היא עולמית כיון שגם היסוד ומקור הנגע הוסר דרפואה ממין הא' אי איפשר אלא ע"י סמים חריפים אשר יענו ויסרו לגוף יסורים גדולים וא"א שיתרפא עד שימות כמעט ברוב היסורים אבל ברפואה ממין הב' יהי' להיפך דאדרבה לעיקר השגת הרפואה יצרוך מלהרגיל את החולה בכל מיני מטעמים באפרוחים וברבורים כדי להחיות רוחו והרפואה אשר יקבל בתוך מעיו לא ירגיש כלל אמנם יעשה תכליתו בלי ידיעתו וארוכתו נצמחת בנחת:

והנה לאשר ידוע שרבותינו ז"ל לקחו למד לרפואת הנפש מרפואת הגוף הנה כמו כן נקח למוד להתבונן ג"כ ברפואת הנפש שהמה ג"כ בב' בחינות הנזכרים כמו ברפואת הגוף הרפואה הא' הוא ע"י תענית וסיגופים ובכיות בעשרת י"ת אשר אמרו חכמז"ל כי הימים ימי רצון לקבל כל יחיד וכאשר יקיים אדם על עצמו בצום קול וממון אז יכופר עוונתיו ואמנם הרפואה הב' הוא שיתעורר אדם אדם בכל השנה או עכ"פ בחודש אלול ויחשוב על מעשיו ויפשפש בהם ויחפש בחיפוש אחר חיפוש על עוונתיו וילמוד כפליים כמנהגו ויעסוק בהל' תשובה ויתחרט בלב שלם על חטאיו וכל מעשה מגונה יסיר ממנו ויקבל עליו לבל יחזור עליו עד עולם ואז יעלה ארוכה ומרפה לכל תחלואי נפשו וסר עוונו וחטאתו יכופר וע"ז רמזו חכמז"ל אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש או יקרא ק"ש ואם לאו יזכיר לו יום המיתה דהכוונה על ב' מיני רפואות הנ"ל או דיכול לשוב ע"י תורה וק"ש שזה הוי תשובת חיונית כי התורה הי' עץ חיים או ע"י יסורים וסיגופין שהוא נכלל בכלל יום המיתה וההיפרש בין ב' מיני תשובה הנ"ל ג"כ בב' אופנים הראשון דמין תשובה הא' אינו תשובה רק לשעה כי מה יתרון לאדם שבכל שנה ילך אחר בצעו ואחרי שרירית לבו הרע ובעשי"ת הגם שיכפרו עוונתיו מ"מ כיון שיחזור למנהגו הרע מיד אחר עבור הימים הנוראים א"כ לא עשה כלום כיון שלא עקר היסוד הרע המושרש בלבו ואמנם מין הב' יסור ממנו העוון עד עולם ואז יהי' טוב לו ולזרעו ג"כ כי גם זרעו ילמדו ממנו לאשר יראה כי כלתה הרעה והוסר השיקוץ מאביו

גם בנים ילכו בדרכו, והשני דתשובה מין א' יהי' ע"י צער וסיגופים ומיתה מקצת הגוף ותשובה הב' יהי' תשובה חיונית בשמחה כי פקודי ה' משמחי לב כמובן וזה מאמר הכתוב ראה אמר הכתוב התבונן בשכלך הנה נתתי לפניך את החיים ואת הטוב וגו' ירצה שני דרכי תשובה נתתי לפניך שהוא רפואת הנפש א' חיים תשובה חיונית וטוב ע"י הדבק בתורת ה' שהיא עץ חיים ואין טוב אלא תורה ודיבוק במצותיו יכופר עוונך כי התורה מכפרת, וב' ע"י מיתה ורע ירצה תשובה סיגופים ותעניתים שהיא מיתה גופנית ולהרע לעצמו בכל מיני ביטול הנאת הגוף כידוע:

והנה אני מיעץ לך אמר הכתוב ובחרת בחיים שתבחור ביותר בדרך תשובה חיונית וזה מב' טענות א' למען תחי' ירצה אם תבחר תשובת הסיגופים אז תמות את גופך ואין השי"ת רוצה בכך כי כבר נאמר לכפר עליו אשר חטא על הנפש שהי' חטא שציער עצמו מן היין אבל אם תבחור בתשובת החיים אז תחי' ואתה קונה חיות לנפשך, טעם הב' אתה וזרעיך ירצה אם תעשה תשובת המיתה אז כיון שלא תוסר החטא מפנימות הלב רק מחיצונית כדרך העולם בעשי"ת יעשה סיגופים ואחרי עבור הימים יחזור לסורו ולמנהגו ממילא לא יהי' אלא רפואה לשעה והדור הבא לאשר יראו שהתעניות וסיגופים האלו אינם אלא מצות אנשים מלומדה יזלזלו בה לגמרי אבל התשובה החיונית שהוא ע"י התורה הוא תשובה עומדת לעד וגם הדור הבא יעשו כן כי מעשי אבות ירשו בנים וזה שאמר למען תחי' אתה וזרעיך וגם זרעך יתוקן ע"ז וקצת דברינו בס' פנים יפות:

פרשת וילך לשבת תשובה

במדרש הביאו בילקוט אליעזר יש אחד זה אברהם שנאמר אחד הי' אברהם ואין שני שאין לו בן זוג גם בן ואח אין לו ובשעה שאמר הקב"ה קח נא את בנך את יחידך לא ראה את בנו ובשעה שאמר לו לך לך מארציך לא ראה שיש לו אח ע"כ והוא פלא. ונקדים הפסוקים בפ' העקידה וישא אברהם את עיניו וירא והנה איל אחר נאחז וגו' והוא פלא דהרי הראשון אשר הוכן לעולה לא הי' איל רק בנו יצחק ואיך שייך לומר איל אחר עי' רש"י, עוד וילך אברהם וגו' ויקח וגו' תחת בנו שהוא מיותר עי' רש"י ועוד לא עשה אברהם כלום כאשר אמר לו המלאך ועל תעשה לו מאומה וכתוב יען אשר עשית את הדבר הזה ולא חשכת. יראה ע"פ מה שפרשנו בפ' ויגש ויפול אל צווארי אביו ויבך ופירש"י ויעקב לא נפל על צווארי יוסף מלמוד שקרא ק"ש ותימא דהרי הי' יכול לנשקו אחר שסיים הק"ש אבל הנראה דהנה כתוב מבשרי אחזה אלהי דענין אלקי אנו למדים מעצמינו דכמו שהנשמה באדם נמצאת בלי שום ספק שבעולם והיא רואה ושומעת

ומבינת ואינה נראות כמו הבורא מצוי ורואה בעולם ומשגיח ושומע ואינו נראה. והנה השי"ת צוונו ואהבת את ה' וגו' בכל לבבך אנו למדין אהבה זו מעצמינו וכמו שידוע שאם נודע לחשוק שהחשוקה אוהב ג"כ איש אחר מיד בוער בו חמתו ונעשה ביניהם פירוד ופסקה אהבה כ"כ אהבת הבורא אם יאהב אדם עוד דבר אחר מיד נחלש אהבה כי אהבה אמיתית אינה יוכל להתחלק והנה כמו אם החשוקה אוהבת דבר אחר הנצרך לגופה כמו תכשיטין ומגדנות ולבושים כדי שתתקשט עצמה ויהנה החשוק ממנו יהי' לרצון לפני החשוק וכ"כ אם יאהב אדם בניו כדי שיהי' עובדי ה' ולאכול כדי שיוכל לעבוד את ה' א"כ כל עניינים אשר אוהב הוא מסייע לעבוד את ה' והרי זה חשוב כאילו הי' הלב ולא מאהבת ה' וזה הפי' בפסוק ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך שכל אהבת אשר הלב ולא מהם יהי' לשם אהבת ה' ואמרו חכמז"ל לכך נסמך אחד לואהבת משום שאחד בגימ' אהבה ואהבת ה' צריך שיהי' אחד וזה פי' תפילתנו ויחד לבבינו לאהבה וליראה את שמך שכל אהבת אשר יהי' בלבנו יהי' כולם מיוחד אשר תכליתם אהבת ה' אבל אם בני אדם בנים סוררים או אוהב הון כדי להתענג גופו אין זה אהבה כלל כיון שהוא חלוקה ואף שעושה ג"כ מצות מ"מ אהבה צריך להיות אחד:

ובזה יובן דברי חכמז"ל שיעקב אבינו הי' בטוח על בניו שהיו בצילו שהמה יראי ה' רק על יוסף שנתגדל במצרים במקום הטומאה וגם כי עלה מזולו ונעשה משנה למלך ירא לנפשו יעקב אבינו אולי נטעה מדרך התורה דכתיב וישמן ישורן ויבעט לכן שפיר לא חבב ונשק ליוסף מפני שלא הי' רוצה לחלק באהבתו לה' ולאהוב דבר שמתנגד לאהבת ה' וזה שאמר שיעקב לא נפל על צווארי יוסף מפני שהוא קורא את שמע דהיינו אחד ואהבה בכל לבבך ואם יאהב ליוסף ג"כ ולא יוכל לומר שמע דהיינו אחד ואהבת בכל לבבך והנה ובכל נפשך ובכל מאודך נשמה וממון יראה לפרש כי כמו שאמרו אהבה אין לה עינים שהחשוק אין לו עינים לראות שום דבר חוץ מחשוקתו ונוח לו כמה פעמים לאבד ממונו בעבור חשוקתו כי הרבה פעמים ראינו כי האב עשיר גדול ואינו רוצה שבנו יקח חשוקתו ואם יעבור וישא יעבירנו מנחלה ובכל זאת הבן אינו משגיח על זה והרבה פעמים אנו רואים כי אם יאהוב לאשה והחשוקה בגדה בו ימית נפשו עלי' כ"כ מחויבת האהבה להשי"ת למסור נפשו וממונו על אהבת ה' ומצינו כל זה באברהם אבינו כי מסר נפשו והושלך לכבשן האש עבור אהבת ה' ובממונו במה שאמר הרימותי ידי לאל עליון אם מחוט עד שרוך נעל ועכ"פ כל כך הי' אהבת ה' מלא בלב אברהם אבינו עד שלא ראה שום דבר ולא חשיב בעיניו שום קנין שבעולם ולכך כאשר ציוה אותו ה' קח נא את בנך וגו' והעלהו יצא מלבו כי הוא בנו יחידו ונדמה בעיניו כאילו אמר לי השי"ת

הקרב לי איל זה כיון שהי' מגמת רצון השי"ת ולזה יובן כאשר אמר לו השי"ת שאל ישחוט וישא אברהם את עיניו וירא והנה איל אחר ירצה שנדמה בעיני אברהם אבינו שמנעו הקב"ה לשחוט איל זה רק יעלה איל אחר ולזאת ויקח את האיל ויעלהו תחת בנו דהיינו שלכאורה הי' לו לשמוח יותר בהקרבת האיל מאשר הי' הקרבת בנו ואמנם העיד הכתוב עליו כי הקריב האיל תחת בנו שלא הי' בעיניו שום חילוק והי' זה תחת זה כאולי הי' שניהים אילים וזה שאמר לו המלאך ה' יען אשר עשית את הדבר הזה דהיינו ששחטת את האיל ולא חשכת את בנך וגו' דהיינו גם בשעה שחשכת ומנעת לשחוט לא הי' בלבך שום שמחה שנשאר לך בנך רק היית כ"כ בהתלהבות אהבתו שנדמה לך שאיל אתה שוחט ואיל נשאר לך ולכן ברך אברכך והרבה ארבה את זרעיך:

ובזאת יובן מאמר הש"ס אמר הקב"ה תקעו לפני בשופר של איל כדי שאזכור לכם עקידת יצחק בן אברהם ולכאורה מה ענין זכרון קרן איל לעקידת יצחק דהרי מה שרצה לשחוט את יצחק הי' קודם לאיל ואפי' לא הי' שוחט את האיל ג"כ הי' ראוי לזכור עקידת יצחק אבל בדברינו א"ש דעיקר הי' ניכר בשחיטת האיל שהי' נדמה לו כאיל הי' איל ולגודל צדקתו וזה תעמוד לנו זכותו עד עולם ובזה נבין פי' המדרש הנ"ל יש אחד זה אברהם ואין שני שאין לו בן זוגו שאין דוגמתו בעולם והטעם כי בשעה שנאמר לו קח את בנך לא ראה כלל שיש לו בן מגודל אהבתו בה' לא ראה שום דבר וכן כאשר נאמר לו לך לך מארצך לא ראה שיש לו אח וא"ש:

איתי' במדרש בשעת עקידת יצחק ביקש אברהם אבינו לפני הקב"ה תן לבני עשי"ת ויש להבין מנא לן זה והיכן איתא כן בתורה עוד אמרו דרשו ה' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב ואימתו ה' ית"ש נמצא וקרוב בעשרת ימי תשובה ויש להבין הלא מלא כל הארץ כבודו ואיך שייך בהשי"ת קרוב ורחוק אבל יראה עפ"י מש"כ בס' פלא יועץ כי האדם דומה בזה העולם למי שעיניו סגורות ויושב בבית חשוך ואם מביא בבית אור כל זמן שלא נפתח עיניו לא יראה אבל לפי פתיחת עיניו יראה האור אם מעט מעט ואם הרבה הרבה כן האדם דומה בכל השנה כאדם סגור עינים שאין עיניו אלא על תאוות וגם עולם חשוך ואמנם בימים האלה בכל שנה ושנה נותן הקב"ה שפע יראה ואהבה ותשובה ושערים האלו נפתחים רק תלוי בפתיחות עינים והכנה לכך בוודאי אין ישראל בעולם אשר לא ירגיש במורא ופחד ה' בעשי"ת ומה נועלו האנשים אשר גם בימים הקדושים האילו ג"כ סיגר עיניהם והולכין בחשך דומים לילד אשר הורגל רק בחלב אמו וכמו שפרשנו לעיל הפ' כגמול עלי אמו אך אם אנו רוצים לשוב אז ה' קרוב כי הוא מאיר לנו ונותן לנו כח לשוב לפניו ויראה דזהו הפי' במאמר הנ"ל דבעשי"ת קרוב ה' ומאיר

לנו כדי שאם נפתח עינינו ואיפשר לומר דזה הפי' הפסוק ויקרא ה' אל אברהם שנית אשר יאמר היום בהר יראה ירצה דהדורות הבאים יאמרו כי היום ה' יראה שכל איש ירגיש הדר גאון פחדו וישוב לה' ובזה יובן המדרש בשעת עקידה ביקש אברהם שיהי עשרת ימי תשובה שהימים יהי' מיוחדים אם ירצה לפתוח עיניו יראה מיד פחד ה' וישוב בתשובה שלימה אמן:

פרשת האזינו

הלא הוא אביך קניך הוא עשך ויכוננך יראה הפועלים והמהווים הדברים בעולם הזה המה שני מינים מין הא' הוא האב המהוה את בנו והחורש וזורע באדמה שמהוה את התבואה, מין הב' הוא האומן העושה את הכלי כמו החייט את הבגד וכדומה והחילוק בין שני המינים דמין הא' אינו עושה רק ההתחלה כמו החורש והזורע אבל הגידול והתואר והתבנית נעשית בטבע אבל המין הב' הוא להיפך אינו עושה רק הגמר דהיינו התבנית והדמות הכלי אבל ההתחלה דהיינו הבגד והחוטין כבר עשויין כי הצמר והמשי נעשית כבר בטבע עכ"פ יש לשני מינים חסרון במעשים ועוד יש להם חסרון דהשני מינים עושים לטובת עצמן כי האב נהנה והחיינו לא יעשה פעולתו רק לאיזה ריווח ישולם שכר אבל הבורא יתברך יתרומם ויתנשא שאין לדמות מעשיו ובריאת עולמו לכל המעשים הנ"ל כי לא ברא העולם ח"ו לצורכו כי אם יצדק מה תתן לו גם הוא משולל מחסרונת הנזכרים כי הוא התחיל בבריאת העולם וברא אותו יש מאין גם גמרו בכל ענין שיוכל להיות נגמר וכמו שאמרו חכמז"ל כל מעשה בראשית בצביונן ובקומתו נבראו ונמצא הוא המתחיל והוא הגומר הבריאה וזהו פי' הפסוק הלא הוא אביך אמנם משולל מכל החסרונת שיש לאב בהוליד בנו הראשון אמר קניך דהיינו כמו הקונה דבר בעד מיטב כספו שאין לו בעצם שום ריוח בקנותו ואינו כמו מתנה שיש ריוח בקבלתו וכמו אב שיש לו הנאה ממלאות תאותו ורצונו ושוב אמר הוא עשך גם התחלה הי' מן השי"ת ולא כמעשה החייט שאין לו חלק בהתחלה גם ויכוננך גם הגמר הוא מאתו לא כמו האב שאין לו חלק בהגמר ונכון:

פרשת וזאת הברכה

וזאת הברכה אשר בירך משה איש האלהים את בני ישראל לפני מותו דיש לדקדק מאמר שהתחיל וזאת הברכה וגו' מדוע לא אמר הברכה מיד רק פתח ה' מסיני בא שאינו מענין הברכה ובדברינו נאמר שעיקר כללת הברכה נאמר בפסוק הנ"ל והוא דיוצא

מדברינו הנ"ל מבואר דכל עיקר שלימות ותכלית איש הישראלי הוא שישיג בעולמו שלימות הגוף וכל טובותיו ושלימות הנפש והוא להיות באמת איש האלהים איש מחמת שלימות גופו והצלחתו ואלהים מצד בהירות נפשו ושלימות רוחניותו וזה יהי' בחיי האדם ונמצא כן רק בישראל מחמת תפלת משה רבינו ע"ה ונפלינו אני ועמך שביקש שלא יהי' הנבואה שורה רק בישראל ולא ישיג אדם בעודו חי רוח הקודש רק ישראל כי באמת ג"כ מצינו לאחר מותם שאמרו חסידי אומת העולם יש להם חלק לעוה"ב אבל לא בחיותם לא כן ישראל כי גם בחייהם המה זוכים לראות פני השכינה כל איש לפי מדרגתו וזוכים בחייהם לראות שני עולמות וזה הכ' וזאת הברכה אשר בירך משה באמת פה יוצג הברכה שבירך משה כי הברכה היא איש האלהים את בני ישראל שהי' בני ישראל זוכים להיות איש ואלהים יחד לנחול בעוה"ז ועוה"ב לשמוח שמחת הגוף ונפש יחד בלי שום מניעה אמנם לא כאומות העולם שחסידיהם זוכים ג"כ לאחר מותם לאיזה מדריגה אלא בעודם בחיים זכו ישראל כן וזה את בני ישראל דייקא לפני מותו שבחייהם יזכו ישראל להיות איש האלהים וזה באמת תכלית כל השלימות אשר כל נפש איש נכספה לכך בב"א:

תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב אמרו חכמז"ל אל תקרא מורשה אלא מאורסה יש לפרש עפ"י דמיון לאיש עשיר אשר חפץ נפשו ואהב בתולה ענייי' בת טובים אשר אחי' וקרוביה המה עניים וישרי לבב והתקשר עמה והנה החתן זה מרצה דבריו בנועם אמריו לגלות לבבו לכלה שלו איך הוא אוהב אותה מאוד ואהבתו אליה גדלה יותר בכמות ובאיכות משאר אהבת חתן לכלה ומחבב אותה בחיבוק ונישוק וגם תולה בצווארה מרגליות ואבנים טובים הכל לגלות אהבתו אליה אך לגודל תמיהתו הוא רואה שהכלה אינה אוהבת אותו כ"כ ויאמר אליה מדוע אהבתיך באהבה עזה מאוד ואתה לא כן עמדי ותשב לו ותאמר איך יוכל שתאהב אותי באמת הלא אחי ואחותי וקרובי כולם עניים הם ומדוע לא נתת להם שום דבר להראות סימני שרק אז ניכר אהבתיך לי אם תתן להם מתנות אבל כסף וזהב שאתה נותן לי אין זה מחשב מאומה כלל כיון שגם אני וגם הכסף וזהב חוזר כי כל מה שקנתה אשה קנה בעלה אך אם אתה אוהב אותי באמת אז הענק תענק לאחיי ולקרוביי אז תהי' לראי' על אהבה אמתית. והנה התורה הקדושה נחשב למאורסה לנו ואנחנו נאהוב אותה כחתן לכלה ולזאת אנו מנשקים ומחבבים אותה ומעטרים אותה בכלי קודש כסף וזהב אך התורה הקדושה הכלה מושיבת אותנו אם תרצו שאני אאהוב ג"כ אתכם אז צריכים אתם גם להעניק קרובי' ואחי' ומי המה הלא הם הת"ח העניים וכמאמר הש"ס אמרה תורה רבונו של עולם מפני מה בני עניים

כי רק אז ניכר שאהבתם אלי אמת אבל במה שמעטרים אותי בכסף וזהב אין זה די באר והנה בחינת יעקב הוא דל ועני וזה מאמר הכ' תורה צוה לנו משה מורשה דהיינו שנאהב אותה כחתן לכלה אבל צריכין אנו לידע שיש לכלה שלנו קהלת יעקב היינו קהל לומדים עניים קרובי תורה וכ"ז שאין אנו מספיקים לומדי תורה אין התורה רוצה לאהוב אותנו כלל ואיננו מאורסה לנו כלל ונכון:

סליק ספר דברים דרוש לשבת שחל בראש השנה שנת תרל"ב

באין מליץ יושר מול מגיד פשע תגיד ליעקב דבר חוק ומשפט וצדקינו במשפט המלך המשפט ציווני הבורא ית"ש לתקוע בשופר ביום ראש השנה וכמו שנאמר בתורה יום תרועה יהי' לכם ובאה הקבלה ופירשה לנו הטעם כדי לערבב השטן הוא המקטרג השונא הגדול אשר ניתן לו רשות בהיות מלך יושב על כסא הדין ובריות בו יפקדו להזכירם לחיים ולמות לערוך טענותיו נגדינו בכלל ובפרט ורצונו לעקור חיות ישראל ופרנסתינו ובריאותינו לזאת נתן לנו השם עצה טובה לתקוע בשופר וכמו שנאמר בתורה וכי תבואו מלחמה בארציכם על הצר הצורר אתכם והרעותם וגו' וחייבים אנו להאמין באמונה שלימה שמצות תקיעות שופר יש בה סגולה להבהיל ולהחריד את השטן ויסתתמו טענותיו כמו שיש בתקיעות שופר עוד סגולת גדולות נוראות ויקרות קיבוץ גליות ב"ב יהי' בתקיעות שופר וכמו שכתוב והי' ביום ההוא יתקע בשופר גדול ובאו וגו' תחיית המתים יהי' ע"י תקיעות שופר וכמו שנאמר כל יושבי תבל ושוכני ארץ וגו' וכתקוע שופר תשמעו. נמצא בס' מלחמה בשלום לקרב אל השכל לפני המון העם ענין תחיית המתים איך איפשר שגוף אשר מת אלפים שנה וכבר נתערב עפרו בעפר הארץ איך יקום ויתאספו גרגרי העפר להתאחד יובן עפ"י הנראה לנו בחוש כי ספרו החכמים יש אי אחת בחוף הימים אשר שם הברזל מחמת שלא ימצא שם כלל יקר וחשוב מאוד הרבה יותר מהזהב אצלינו והובא שם ממרחק תיבה אחת עם נסורת הברזל במחיר רב מאוד והיה יקר מאוד בעיני המלך והשרים בארץ ההוא ויקר מקרה כי שברה התיבה ונתפזר הברזל בהר חול אשר שם עד כי נתערב הברזל בחול ויחרד המלך מאוד ובא חכם א' ויאמר אל המלך אל נא יחרד המלך אנכי אלקט לך אחת ואחת מכסורת הברזל עד שלא ישאר אפי' כל שהוא ברזל וישחקו עליו כל השומעים כי דימו שאינם במציאות וילך החכם ויביא דף אחד עשוי ממגנעט ויעבור אותו על החול למעלה ובתוכו ויתקבצו כל הנציצי ברזל וידבקו בהדף ע"כ הרי בעינינו נראה ששם השי"ת באבן המאגנעט סגולה לקבץ כל נציצי ברזל אליו ובאמת כי נלאו כל חכמי הטבע ליתן

טעם ע"ז והוכרח להודת שזו סוד בבריאה והיא סגולה כמו כן בנקל יוכל להיות שנתן ה' ית"ש בתקיעות שופר הגדול כח אלקי סגולת להחיות המתים ולקבץ כל עפרירות של כל אדם ואדם אשר יזכה וכמו כן יש סגולה וכח אלקי קדוש ונורא בתקיעות שופר בר"ה להבעות ולערבב השטן והשכל מחייב ג"כ כיון שבאחרית הימים סופו להיות כלה באשון מחמת תקיעת שופר דקיבוץ גליות ותחיית המתים וכמאמר ותעבור ממשלת זדון מן הארץ בהיל בשמעו תקיעת שופר ונזכר סופו ואחריתו:

ואמנם תכלית היוצא מן התקיעות ומן מה שבהיל ומעורבב השטן הוא שע"י זה נסתם פיו ואינו מקטרג וממילא נסתלק מידת הדין ונהפוך למדת הרחמים וכמו שנאמר עלה ה' בתרועה ה' בקול שופר והנה לקרב אל השכל מה היא מדת הדין ומדת הרחמים לפי פשוטו יראה כי ידוע מבעל העקדה כי משפט הכולל הנעשה ונתיסד עפ"י מחוקקי המדינה הוא כולל לכל אדם מלבד הסיכסוכים שיש בין אב לבניו שבזה לא שייך חוקי משפט כי האב הוא העד והוא הדיין והוא מכלכל אותם כרצונו ואם יחטאו לו אז יענישום בעצמם ואין על זה שום חוק ומשפט קבוע והנה אם יקר מקרה שבן השופט יחטא ויעשה עול אז הדין הניתן להביא משפט זה לפני משפט הקבוע ולדון אותו עפ"י החוק ולא יכול השופט לומר אציל אותו מהדין ואנכי אעניש אותו כמשפט אב על הבן אך כ"ז אם יש תובע על הבן אבל אם אין כאן תובע ולא מקטרג אז יאמר נא האב השופט כיון שאין משפט זה נוגע לשום אדם רק נגדי אין כאן מקומו כי כאשר אבוא לבית מנוחתי שם אעשה כרצוני וכמו כן מדת הדין הוא משפט קבוע לכל באי עולם ואין חילק בזה מי הוא הנתבע אפי' ישראל שנקראים בנים למקום כמאמר בני בכורי ישראל כיון שנידן בדין המשפט הכל שוה אבל יש מדת הרחמים הוא אם אנו חוטאים רק להשי"ת ואין עלינו שום מקטרג אז הוא ית"ש דן אותנו ברחמים כרחם אב על בנו. כל השנה השטן בא ומקטרג על ישראל והיינו המקריבים שנתהוו על עוונות המה תובעים אותנו והקב"ה אומר לו המתן עד ר"ה אז ואשב בדין ואם ביום רה"ש נעלם ונסתם פי השטן מקטרג אז אין כאן תובע על ישראל וממילא אומר השי"ת אין כאן מקום לדין את בני וכשעלה למקום מנוחתו אז אדון אותנו ברחמים כאב את בנו וזה מעשה השופר שגורם שהשטן נסתם פיו ואז הקב"ה מן מקום הדין למקום הרחמים וכמו שנאמר היום יעמוד במשפט וגו' אם כבנים רחמינו כרחם וגו' וזה הכוונה עלה אלהים בתרועה דע"י התרועה עלה מדת הדין ונהפכה למדת הרחמים וזהו ג"כ הפי' אל תבוא במשפט וגו' שלא ידון אותנו במשפט הכולל רק מלפניך משפטינו יצא. אך מה נעשה היום הזה שהוא שבת קודש ואסר לן תקיעת שופר במה נבוא לסלק מדת

הדין ולהעלות למדת הרחמים אך אמרו חכמז"ל במדרש על פסוק ברוב עם הדרת מלך אמר ר' סימון אמר הקב"ה אימתי אני מתעלה בעלמא בשעת שישראל נאספים לבה"כ ובה"מד ונותנין שבח וקילוס ובאותו שעה שהן נאספים ושומעים הגדה מפי חכם אני מתעלה בעולמי ואומר למלאכי שרת בואו וראו עם זו יצרתי לי כמה הן משבחין אותי באותו שעה הן מלבישין אותי הוד והדר עוד אמר במדרש בשעה שחכם יושב ודורש אני מוחל ומכפר על ישראל הנה מצאנו תרופה להשלים החסרון לומר דברי הגדה כדי שיתעלה הקב"ה ויונתק מדת הדין ויכפר עוונותנו וזה איפשר כוונת הפייטן באין מליץ יושר מול מגיד פשע תגיד ליעקב דבר חוק ומשפט וצדקנו במשפט דהנה בשבת קודש שאסר לנו התקיעה שהיא מליץ יושר תמיד מול מגיד פשע שהוא השטן ורק בתקיעת שופר אנו מבהילים אותו ובשבת שאין מליץ יושר אז יש תקוה ותרופה שתגיד ליעקב דבר חוק ומשפט התורה נקרא חוק ומשפט וכמו חוקותיו ומשפטיו ותגיד לשון הגדה והכוונה לומר ליעקב ולישראל דברי הגדה בתורה וע"י זה יתעלה השי"ת וילבישו אותו הוד והדר ואז ימלא עלינו ברחמים ויצדיקנו במשפט וא"ש:

תניא אמרו מלאכי שרת לפני הקב"ה מפני מה אין אומרים ישראל שירה בר"ה ויוהכ"פ דהיינו הלל אמר הקב"ה אפשר מלך יושב על כסא דין וספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפניו וישראל אומרים שירה יש להבין מדוע דוקא הלל לא יאמרו ושאר שבחים ושירות אומרים כמו הלל הגדול ונשמת וכדומה, יראה דהנה אמרו חכמז"ל כל מה שברא הקב"ה בעולמו לא ברא אלא לכבודו ענין הכבוד שבעולם לא יתכן כבוד ואינו חשוב לנכבד רק בהיותו המכבד איש דומה לנכבד עומד בבחירת חפשי ואינו מוכרח כלל לתת כבוד לחברו כשני מלאכים שא' נותן כבוד לחברו אבל כבוד שנותן הבן להאב והעבד לאדונו כיון שהוא מוכרח ואונס על כך אינו נחשב לכלום ומעתה יש להבין איך יבקש השי"ת כבוד מאתנו ומה דמיון יש לנו להבורא ית"ש עד שיבקש ממנו כבוד ואל מי תדמיונו ואשוה יאמר קדוש אבל יראה עפ"י מש"כ בספרי אין כאל ישורין ישראל אומר אין כאל ורוח הקודש אומרת כאל ישורין ישראל אומר מי כמוכה באלים ה' ורוח הקודש אומרת אשריך ישראל מי כמכה ישראל אומרת שמע ישראל ה' אלוהינו ה' אחד ורוה"ק אומרת מי כעמך ישראל גוי אחד והוא פלא דמה כוונתם בזה יראה דיש לנו ישראל עם קדוש דמיון על שלשה אופנים להשי"ת:

אופן הא') עפ"י מה שפרשנו בפסוק אתם ראיתם וגו' ועתה אם שמוע תשמעו בקולי ושמרתם את מצותי והייתם לי סגולה כי לי כל הארץ ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש יש להבין כי לכאורה הי' לו להשי"ת לבטוח אותנו בבטחון חזק ויותר בעושר

וכבוד וכמו שאמר במקום אם בחקתי תלכו וגו' והשיג לכם דיש את בציר ולמה עתה בראשית התקשרות שהי' השי"ת עמנו בחר דוקא בבטחון עז עם סגולה וממלכת כהנים אבל יובן כי אם אמת שימצא בעולם דברים חשובים ויקרים כמו שהיא סגולת מלאכים וכמו שפירש"י סגולה דבר אשר המלאכים גונזים אותו כמו אבן יקר אשר לא נמצא תמורתו בעולם מ"מ אצל השי"ת שהוא בורא כל העולמים ויכול לברוא כהנה וכהנה איזה דבר יהי' יקר אצל השי"ת אבל מ"מ יש דבר חשוב אצל השי"ת והוא הצדיק כיון שהקב"ה גוזר על הטיפה מה יהי' ואלו צדיק ורשע לא קאמר רק האדם עצמו בבחירתו עושה עצמו צדיק הרי זה חשוב אצל השי"ת מאוד כי בבחינה זה שוה לאל ית"ש כמו שהוא בורא ולא נברא אף הצדיק הוא בורא ולא נברא כי הוא עושה את עצמו ובזה יובן דהקב"ה אמר הנה אם שמוע תשמעו בקולי לא אבטיח אתכם בעושר וכבוד כי זה אינו חשוב אצלי כלום רק אומר לכם והייתם לי סגולה וגו' זהו המדריגה היותר גדולה אדם שיוכל להיות נמצא בעולם כי היתכן שיהי' אצלי עוד דבר חשוב בעולם כי לי כל הארץ ירצה הבריאה כולה הנכלל בתיבת הארץ לי הוא ובכוחי בראתי ואוכל לברוא עוד כהנה וכהנה כי היפלא מה' דבר רק הצדיקים יהי' לי סגולה וממלכת כהנים ובן יקיר כמאמר הבן יקיר לי אפרים ואז כיון שהם בני וחשובים ויקרים ממילא כל הברכות מסורין בידכם:

אופן הב') דומין הצדיקים להשי"ת כי כמו שהשי"ת ברא כל הבריאה יש מאין גם הצדיקים הוא בורא יש מאין כי האדם הוא מגוף ונפש והגוף הוא באמת אין כי עפר אתה ואל עפר תשוב אבל הנפש היא היש שהיא חלק אלקי ממעל וכמאמר נר אלהים נשמת אדם אבל כשהיא באה בתוך הגוף איננה רק אור דק מאוד ונתנה בגוף כדי להוסיף שמן ואורה ע"י תורה ומצות כדי שתאיר לעולם ונמצא הצדיק מוסיף תוספת אור בנפש שהוא היש שקיים בנצחיות לעולם וממה עושה הצדיק יש זה מהחומר האין ע"י מעשה הגוף עשיית המצוה ודיבורו בתורה והילוכו בדרכי ישרים הרי הוא בורא יש מאין וגם אמרו בזהר הקדוש על פסוק לאמור לציון עמי אתה אל תקרא עמי אלא עמי אתה כלומר לאמר לאותן הדברים המציונים שאדם מחדש בתורה עמי אתה אומר לו הקב"ה אתה שותף עמי ומה אני בדבר ה' שמים נעשו אף אתה בדיבורך עושה שמים הרי דהצדיק ע"י חידושי תורה עושה שמים הרי דומה להשי"ת שהוא מהוה יש מאין.

אופן הג') וצד נצחיות שלנו אנו דומין לבוראינו וכמו שאמר נעים זמירות בתהילים ק"ב לפנים הארץ יסדת ומעשה ידיך שמים המה יאבדו ואתה תעמוד וכולם כבגד יבלו כלבוש תחליפם ויחלופו ואתה הוא ושנותיך לא יתמו בני עבדיך ישכנו וזרעם לפניך

יכון הרי דאין נצחיות לשום בריית שמיים וארץ רק לנו ישראל הרי ע"י התורה והמצות אנו קיימים לעולמי עד וכמאמר ואתם הדביקים בה' חיים כולכם היום ובזה יובן הספרי הנ"ל הנה אנחנו ישראל אומרים אין כאל ירצה כל המציאות כולם ברואים ונבראים רק השי"ת לבד הוא האל הבורא וע"ז משיב הרוח הקודש כאל ישורין שגם ישראל הצדיק אינו נברא כי הוא ברא א"ע בבחירתו הטוב ובחירתו וצדקתו וכמו שנאמר ויקרא לו אל אלקי ישראל ודרשו חכמז"ל שאלהי ישראל קרא ליעקב אל ה"ק ישראל אומרים מי כמוך באילים יהו"ה השם הוי' מורה על שמהווה את העולם יש מאין ורוה"ק אומרת אשריך ישראל מי כמוך שגם הצדיקים עושה יש מאין ע"י התורה והמצות הוא מוסיף אור בנפש ובורא שמים חדשים וכמו שהיית מחי' מתים אף הצדיקים החיו את המתים כמבואר בפסוק ובגמרא הגי' ישראל אומרים שמע וגו' יהוה אחד על אחדותו לעולם שהוא מורה על נצחית השם גם רוח הקודש משיבה מי כעמך ישראל גוי אחד שגם אנו חשובים אחד לעולם כנ"ל הרי שבג' בחינות אנו עם ישראל חשובים מאוד בעיני השי"ת וממילא בודאי אינו מבקש כבוד והלול רק ממנו ולזאת אנו אומרים הלל כי עיקר ההלל הוא מה שנאמר הללו את ה' כל גוים שבחוהו כל האומים כי גבר עלינו חסדו ואמת ה' לעולם הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו יש לדקדק בתחילה כתיב כי גבר עלינו חסדו ואח"כ אמר לעולם חסדו אבל הוא הדבר אשר דברנו דאצל אומת העולם החסד שעושה עמם השי"ת איננו לעולם מחמת שהמה כלים ומתים ואינם חיים חי' נצחית אבל אצלינו עם ישראל החסד הוא לעולם מחמת שאנו קיימים לעולמי עד וזהו הפי' הללו את ה' כל גוים כי גבר עלינו חסדו דהיינו כ"ז שאנחנו חיים ואמת ה' לעולם אז יהי' ה' רק אמת לעולם אבל לא חסד ואמנם הודו לה' וגו' כי לעולם חסדו יאמר נא ישראל אצלנו גם החסד לעולם יאמרו נא יראי ה' כל"ח:

ובזה יובן עוד הפסוקים שבהלל ה' זכרנו יברך וגו' ברוכים אתם לה' עושה שמים וארץ דכל צבא שמים וארץ אינם ברוכים וחשובים לפני ה' לברך ולהלל אותו רק לנו עם ישראל וזה מחמת שלשה בחינות הנזכרת א' השמים אינם חשובים כי השמים שמים לה' הלא הם אינן עושין ומחדשין כלום רק ה' אשר ברא וחדש אותם וממילא אינם חשובים לומר שירה ומצד בחינה שנית והארץ נתן לבני אדם כל החכמים שבעולם המחדשין לא יוכלו לבראות שום דבר יש מאין רק יש מיש דהיינו מאיזה חומר שנכלל במלת הארץ אבל השי"ת הוא המחדש יש מאין וממילא אינם חשובים וצד בחינה הג' ית"ש חי וקים לעולם אבל הנה צבא שמים וארץ כולם יכלו וזה לא המתים יהללו יה ולא כל יורדי דומה אפשר דקאי על צבא השמים שיהושיע אמר שמש בגבעון דום אבל המה

כולם יכלו ורק ואנחנו דיש בנו כל השלשה בחינות הנ"ל נברך ה' מעתה ועד עולם לנצח נצחים זהו עיקר כוונת הלל אך כ"ז יתכן אצלינו אחר יוה"כ ואנו עושים תשובה ואנו אז בטוחים שאנחנו נכתבים ונחתמין בספר חיים טובים אבל מר"ה עד יו"כ שספרי חיים וספרי מתים פתוחים ויש חיים בגוף ומיתה בגוף ויש חיי' בנפש דהיינו שזוכה אדם ע"י מצותיו שעשה שנכתב בספר החיים והוא תחת השגחת השי"ת והוא המצילו ומשמרו מהשטן ומכל מיני מקטרג וכן להיפוך ח"ו ועדיין אנו צריכין לעשות תשובה ותפילה וצדקה שנזכה לחיי הנפש וחיי הגוף ואין אנו בטוחין לומר לא המתים וגו' ואנחנו נברך יה מעתה ועד עולם וזהו שאמר השי"ת אפשר מלך יושב על כסא הדין וספרי חיים וגו' פתוחין ולכך לא נוכל לומר הלל:

הנה רבותי הגיע העת שכולנו נשוב בתשובה שלימה ונרבה בתשובה תפלה וצדקה מפני שמחויבין אנו לדמות בנפשינו שאנחנו בינונים לא צדיקים גמורים ולא רשעים כי מאחר ששוקלין היום הזה כל מעשי האדם ולא כפי סכום הריבוי ומיעוט מצות ועבירות יחשב אלא לפי שיקול, ושיקול זה הוא בדעת הבורא ית"ש שאל דעות ה' ולו נתכנו עלילות ויש עבירה אחת ששקולה נגד הרבה מצות ויש מצוה אחת ששקולה נגד הרבה עבירות ולפ"ז אפי' מי שנהג כל השנה ביראת ה' ועשה הרבה מצות אולי ח"ו עשה עבירה אחת שהיא שקולה נג כל המצות וכן הרשע יחשב אילו יעשה הרבה מצות תשובה תפלה וצדקה ויהי' מצוה אחת מכריע ונכתב ונחתם לחיים טובים והעיקר שנתפלל היום תפלת מוספים ביראה ובכוונה ובפרט בעת אשר נאמר עלינו לשבח כאשר פירשו רבותינו בספר חיי אדם כי העיקר אמונת ישראל שנאמין שאנחנו מובדלים משאר אומת בד' דברים, הא') העמים ילכו בשם אלקיו ואנחנו בשם ה' אלהינו והוא בכבודו משגיח עלינו, הב') ההנשמה, שנשמה שלנו הוא חלק מאור של הקב"ה וכמש"כ נר אלהים נשמת אדם ואתם קרוים אדם אבל האומת נפשם אצולה משרים שלהם, הג') היא התורה כי כל העמים יש להם חוקים ונמוסים אבל לנו יש תורה מן השמים וכמאמר מגיד דבריו ליעקב חוקיו ומשפטיו לישראל, הד') היא הנחלה כלי נחלתינו היא ארץ ישראל הקדושה ולהם נחלק כל העולם וזהו שאמר בשבח עלינו א' שלא עשנו כגויי הארצות היינו הנשמה כי על הנפש שייך לשון עשיי' וכמו את הנפש אשר עשו בחרן, הב' ולא שמנו כמשפחות שימה שייך על התורה וכמו שנאמר שימה בפיהם וכן שם שם לו חוק ומשפט וזאת התורה אשר שם משה, הג' שלא שם חלקינו הוא הנחלה בא"י, והד' גורלנו הוא נפלנו בגורל של השי"ת כי הוא אלהינו ואם כה נעשה ונרבה תשובה תפלה וצדקה אז נכתב לאלתר לחיים טובים בספר חיים טובים ובספר גאולה וישועה אמן:

דרוש לר"ה שנת תרל"ד

היום הרת עולם היום יעמוד במשפט כל יצורי עולמים כי היום ראש השנה נולד העולם כי האדם שהוא תכלית העולם לתקנו במעשיו הטובים נברא ביום הזה והיום נצטוה אדם הראשון כי אמר לו השי"ת ביום אכלך ממנו מות תמות והיום חטא אדם הראשון ואכל מעץ הדעת וטענו המלאכים שמיד ימות והשי"ת גמל אותו ברחמים כי ביום היינו יומו של הקב"ה וחי תתק"ל שנים ואמר הקב"ה אתה סימן לבניך כשם כשנכנסת היום בדין ויצאת ברחמים כן בניך יכנסו לפני בדין ביום הזה ויצאו ברחמים וזהו כוונת תפלתנו במה שאנו אומרים ודבריך אמת וקיים לעד שאנו מבקשין מהשי"ת שהקב"ה יאות ויקיים דבריו אשר הבטיחנו שבהיום הזה נכנסים לפניו בדין ונצא ברחמים כי קדוש היום לאדונינו היוצא מזה שהקב"ה יחוד היום הזה מכל שאר ימי השנה להיות דן את העולם ושוקלין מעשה האדם מצותיו ועבירות ועפ"י דין ומשפט יוחק היום בספר מי לחיים ולשלום ולפרנסה ולשלום ומי להיפוך וכמו שאנו אומרים ובריאות בו יפקדו לחיים ולמות ויש כאן שאלה גדולה לרבותינו זצ"ל הרי אנו מאמינים בכל לב ובכל נפש כי הכל גלוי וידוע לפניו והכל נסקרים בסקירה אחת ונגלה לפניו כל תעלומת תבל ואין שכחה לפניו והוא זוכר כל הנשכחות הכל ברגע אחת א"כ למה הרעש הזה לפרסם יום הדין לשקול מעשי אדם וכבר כתבו יש מרבותינו שדבר זה היא סתום ונעלם חוק בלי טעם ואמר כי זאת כוונת הכתוב תקעו בחודש שופר להכריז על הדין בכסא ליום חגינו כי באמת חוק הוא לישראל כשאר חוקים בתורה משפט לאלהי יעקב. והנראה לדעתינו עפ"י משל מלך גדול שהי' לו הרבה בנים מהרבה נשים והי' כל מגמתו להדריך בניו ולגדלם על ברכי החכמה ומוסר ויען כי בארצו ובעירו לא הי' ביכולת לנהלם על מבוע החכמה והמוסר מחמת שרירות לבם ורב טובם שלח אותם לארץ אחרת ושלח שמה מורים ומנהלים שיורו אותם וילמדם חכמה ומוסר והנה הגיעו הרבה אנשים וישטינו על הבנים לאמור הנה הרעו מאוד במעשיהם לא ילמדו חכמה ולא מוסר אדרבה המה מוסיפין לעשות הרע גנוב וגזול ונאוף גם פניהם השחת מתואר פני המלך והמה דומים לשחורים עד כי אחת דתו להמית אותם לבל יתחלל כבוד המלך אך באו ג"כ אנשים אחרים מאוהבי בני המלך ויספרו ויהללו מעשי בני המלך שהמה טובים ומשובחים מאוד ולא ידע המלך למי יאמין ויגמר המלך בלבו כי ילך בעצמו למקום הבנים מלובש בפרצוף על פנים כדי שלא יכירו אותו הבנים ולא ידעו מביאתו כלל ויתמהמה שם איזה זמן וכל מה שיראה בעיניו לזה יאמין שאמת מי מבניו שימצא בזמן זה נוהג כשורה ולזה יצליח ולאותו הבנים שירעו דרכם באותו זמן יעניש ביענוים קשים זאת השיב המלך

להמששטוינים ואמנם הי' להמלך אשה אחת אם מקצת הבנים, אהובה לו מאוד אשר לה גילה תמיד כל סודותיו ומסתריו וגילה לה ג"כ זמן המיועד שילך המלך להראות פנים אצל הבנים ותמהר האשה ותודיעה לבניה בנכתבה לאמר כזאת וכזאת יעץ המלך ועתה זאת עשו בניו רחצו הזכו אתכם מכל טינוף וגיעול ולבש בגדי חן ותפארת ותהי' מוכנים ללמוד בהתמדה ביום פלוני כי אזי יבוא המלך בהסתר פנים ואם ימצא אתכם כשורה אז יצליח אתכם ויתר בניו יחרים וכן עשו הבנים ויבוא המלך וקבל נחת מבניו והצליחם בכל טוב ויתר בניו שקלקלו דרכם החרים עד כאן המשל, והנמשל בזה השי"ת שמו הוא המלך והוא ברא כל העולמים וכל אומות העולם ותכלית בריאת האדם הי' למען השלם נפשו בבחור לו דרך הטוב כתיב בהנחל עליון גוים וגו' כי חלק ה' עמו דהאומות המה בבחינות בני פילגשי המלך כי חביבין כל האומות שנברא בצלם אלקים דהיינו בבחירת שלימות נפשם וחביבין ישראל שנקראו בנים כי רק אנחנו נקראים בנים מחמת קדושת התורה והנה ידוע שממעשים שעושין האנשים נבראו מליצים ומקטריגם וכמו שנאמר באין מליץ יושר מול מגיד פשע הרי שיש מלאכים שהמה מליצי יושר מול מגיד פשע וכולם באו לפני השי"ת לקטרג על כל האדם להמית אותם וליטול נפשם וממונם כמו שנאמר קץ כל בשר בא לפני שאותן המגידי פשע ומקטריגים המה נקראו קץ כל בשר מפני שמביא כל אדם לקיצו ולמיתתו והקב"ה משיב להם שהוא בעצמו יבוא ביום אחד בשנה לראות מעשה הבנים וכל מי שאמצא אותו בשעה זאת טוב הוא יקבל טוב וחיים ממנו אבל מי שאמצא אותו רע אשלם לו רע:

והנה התורה הקדושה היא אמנו וכמו שנאמר אל תטוש תורת אמך והיא אהובה וחביבה לפני השי"ת וכמו שנאמר ואהי' אצלו שעשועים יום יום ונתגלה לנו ע"י אמנו התורה הקדושה אהובתו של הקב"ה שיום הדין הוא יום הזה שבו המלך יושב על כסא הדין ונתגלה לנו עפ"י תורתינו הקדושה שאין הקב"ה דן את האדם אלא לפי מעשיו של אותו שעה וכמו שנאמר כי שמע אלקים אל קול הנער באשר הוא שם וכמבואר במס' ר"ה ט"ז ואיתא במדרש שאמרו מלאכי השרת מי שבניו עתידים להמית את בנך בצמא אתה מעלה לו את הבאר אמר באותו שעה צדיק הוא או רשע אמרו צדיק אמר להם באשר הוא שם אין אנו דן את העולם אלא לפי אותה שעה ועכשיו אתם בנים צריכים אתם להכין עצמיכם שתהי' ברורים וטהורים לפניו ומה נעשה על עבירות שעברו עליו כבר אמרי חכמז"ל ד' דברים מקרעין גזר דינו של אדם צדקה צעקה שינוי השם שינוי מעשה יראה שכיון לדברי הפייטן תשובה תפלה וצדקה מעבירין את רוע הגזירה כי צדקה היינו צדקה וצעקה היינו תפלה ותשובה היינו שינוי שם ושינוי מעשה כי לתשובה

צריכין שני דברים חרטה על העבר וקבלת טוב על העתיד וחרטה היינו אותו האיש שעבר הוא הי' איש שוטה וטיפוש ואנכי כעת איש אחר מבין וחכם וזה נקרא שינוי שם ושינוי מעשה הוא להטיב דרכיו מכאן ולהבא ועוד אמרו שם שלשה דברים מזכירין עוונת של אדם קיר כטווי ועיון תפלה ומוסר דין טל חבירו יראה עפ"י שפרשנו האבות הן הן המרכבה כי רבותינו אמרו אף שהעיקרים המנה שלש עשרה מ"מ המה נכללים בשלשה ואילו הן מציאות השם עם פרטיו שאינו גוף והוא קדמון הב' תורה מן השמים ופרטותיה, והשלישי שכר ועונש לפי המשפט וצדק וביאת המשיח ותחיית המתים. והנה כל אחד מהאבות השריש יסוד אחד אברהם אבינו השריש בעולם מציאות הבורא וכמ"ש ויקרא אברם בשם ה' אל עולם כי זולתו לא ידעו כל הדור את ה' והיו אדוקין בעבודות צבא השמים כנודע ומפורסים, יצחק השריש שכר ועונש כידוע שיצחק הוא מדת הדין ורצה לברך את עשיו שהוא הבכור המגיע לו עפ"י דין הבכורה והברכות יעקב אבינו השריש תורה, מן השמים וכמו שנאמר ויעקב איש תם יושב אוהלי' וי"ד שנה נטמן בבית שם ועבר וזהו הכוונה האבות הקדושים המה המרכבה שהמה היסודות שבית ישראל בנוי עליו ואמרו רבותינו שאלו השלשה יסודות אבותינו הקדושה המה נאמרים בשלשה ברכות דמוסף מלכיות המה מציאות הבורא ית"ש זכרונות הווה משפט צדק שכר ועונש שופרת הוא קבלת התורה הקדושה הנתנה לנו בקול שופר וזהו מרמז לנו הש"ס ששלשה דברים המה לנו מוכריחים להאמין כי מי שאינו מאמין בזה אין לו מחילה וכפרה בכלל ישראל, א') קיר נטוי דהיינו אם יסוד הבנין רע ומקולקל אז ממילא כל הבית והקיר נטוי ליפול רמז ליסוד אבן פנה מציאות הבורא ית"ש, וב') עיון תפלה רמז שהתפלה אינו מתקבל מפני שמסיר אזנו משמוע תורה כי מי שיאמין בתורת ה' תפלתו מקובלת עכ"פ רמז לתורה מן השמים, הג') מוסר דין על חברו רמז שיאמין שכל מקרותיו בא מן השמים הן טוב הן רע והכל מפאת שכר ועונש ואל ימסור הדין על חברו כי חברו רק שליח והעיקר מן השמים עוד גילה לנו התורה הקדושה כל שנה שרשה מתחילתו מתעשרת בסופו דהיינו שנתחנן כעניים:

יוצא לנו מדברינו שרק אנחנו נקראים בנים למקום והתורה הקדושה גילתה לן מה לעשות ביום הדין הזה, א') שנאמין שאין הקב"ה רוצה לדון אותנו על העתיד וגם על מה שעבר הלא אפשר בתשובה ג"כ נאמר מלכיות זכרונות שופרות וגם נעשה עצמינו כשרים. והנה רבותיכואם בשאר שנים הוא בקושי לעשות עצמו כרש ובפרט אם ברכו ה' בעושר ובבריאת ובחיים אבל בשנה זו אנו רשים ודלים באמת שאין אנו בטוחים רגע אחת על חיינו על בריאתנו על ממונינו הא כמה אנשים שנטרפו ומתו שלא בקיצם והא

כמה יתומים ויתומת ואלמנות נשארו כמה נגידים ירדו מטה לעניים וכל הנזכר בונתנה תוקף לזאת אין לנו אלא להתחנן ולעשות כל מה שידענו בראש להתודות על העבר בין התקיעת בלחש, הב') להתאמץ בתפלת מוסף ולקבל עלינו שלשה אמונת במלכיות זכרונות שופרות, עוד אמרו חכמז"ל תקעו לפני בשופר של איל כדי שאזכור לכם עקידת יצחק יראה כבר כתבו רבותינו ז"ל שצריך התוקע לכוין סודת המקובלת לן בתקועת שופר אמנם אם אין אנו יודעין לכוין עכ"פ תקובל תקיעתינו ונבוא לכם משל מלך גדול הי' שהי' לו בן יחיד נחמד מושלם בכל המעלות והי' חביב ואהבו לו מאוד ופתאום מת עליו ויבך עליו המלך מאוד ויעצב אל לבו ויהי שם איש חכם ואומן נפלא ויבש לו מן שעוה תמונת בנו מושלם מכל איברים והי דמותו ומראיתו ממש כמו הבן ויביאה לפני המלך וישמח המלך בו מאוד עד כי נשק כל האיברים ותנח רוחו מעצבון שלו וברבות הימים מת האומן ונתקלקל הדמות וישב המלך לעצבונו ויקם אש א' ויעש לו על גליון גדול משוך בששר דמות שהי' ג"כ דומה ממש לבנו וישמח בו המלך ג"כ וברבות הימים נתקלקל גם זה ולא הי' אומן מי שיעשה זאת ויעש לו אחד על קלף קטן בלי צבוע רק דמות קטן ויראהו המלך וישמח בו מאוד, הנמשל הוא אבותינו אברהם יצחק יעקב וכל הנביאים הי' בן המלך ממש אשר המלך שמח עמם כמו שנאמר בני בכורי ישראל ונאמר אלקי אברהם אלקי יצחק אחרי כן הי' הצדיקים בדמות הראשון אשר הי' ג"כ דומים ממש לבן ושוב נתמעט הדור והי' בני ישראל דומים ללוח המשוח בששר ובצבע וכעת אנחנו דומים לנייר קטן עם דמות ואף שרחוק מאוד בין אברהם יצחק יעקב ובין הנייר הקטן הזה עכ"ז אנו דומים ולא אומת אחרים לזה אמר תקעו לפני בשופר של איל אף שאין אתם יודעים הכוונה והסודות רק מה שאתם תוקעים בשופר של איל עכ"ז אני זוכר לכם עקידת יצחק ויכתוב אותנו בספר חיים טובים אמן:

דרוש לר"ה תרל"ג

במדרש רבה בחודש השביעי באחד לחודש הה"ד לעולם ה' דברך נצב בשמים וגו' תני בשם ר"א בכ"ה באלול נברא העולם ואתיא תקיעתא דבי רב כר"א זה היום תחלת מעשיך זכרון ליום ראשון כי חוק לישראל הוא ועל המדינות בו יאמר וגו' יש להבין שייכת הפסוק לעולם ה' וגו' הנ"ל לכאן וגם קשה אם בכ"ה באלול נברא העולם למה אנו אומרים בר"ה זה היום תחלת מעשיך ועוד יש לדקדק למה אמרינן ועל המדינות בו ובריות בו יפקדו לשון נפעל ואמאי לא נאמר ובריות בו יפקוד וכן על המדינות בו יאמר יובן בהקדם דברי הפייט ונתנה תוקף קדושת היום וגו' ומלאכים יחפזון וחיל

ורעדה יאחזון ויאמרו הנה יום הדין לפקוד על כל צבא מרום בדין כי לא יזכה בעיניך בדין ויש להבין מה זה הרעש במלאכים וצבא מרום מאימת הדין והלא אין להם חטאים ועונת לדון אותם אליהם כיון שאין להם יצר הרע אבל יראה עפ"י מה שכתבו רבותינו לפרש מה שאמר השי"ת בבריאות העולם נעשה אדם בצלמינו כדמותינו דבתחילה ברא השי"ת שמים וצבאיה שמים וכל כוכבי שמים והם נבראים על תכלית שלימותן כי אינם מוסיפין שלימות יותר ממה שנבראו לעולם וכמו שנאמר הללו את ה' מן השמים כל מלאכיו וגו' כל צבאיו וגו' כי הוא צוה ונבראו ויעמידם לעד לעולם חק נתן ולא יעבור דהייינו שנשארים לעולם על מאמדם ומד רינתם כמו שנבראו שוב ברא השי"ת הארץ וכל צאצאיה וגם המה מוכריסים בטבעם וגו' אלו איננו תכלית הבריאה שוב אמר השי"ת נעשה אדם צוה השי"ת לכל אלו הנבראים כוחת למעלה וכוחת שלמטה שיתנו כל אחד חלק מכוחו באדם שיהי' האדם כולל כולם וגם השי"ת נפח באפיו נשמת חיים ועל ידי כל אלו יושלם ברואת האדם ואז אם יזכה לשמור תורה ומצות אז יוסיף שלימות לעצמו ויגיע ג"כ שפע שלימותו ותוספת אור וקדושה למלאכים ולצבא שמים ולכל כוחת הארץ וצאצאיה ואז כולם יתנשאו במדריגת למעלה בקודש ואם ח"ו לא יזכה האדם ויסור מדרכי התורה אז לא די שפוגם עצמו אלא שגורם פגם וחסרון לכל העולמת עליונים ותחתונים וכמו שאמר השי"ת לקין אם תטיב שאת דהיינו בהטבתך ובנהגתך בתורה ומצות אז תגרום שאת שכל העולמות יושאו ויעלה בקודש ואם לא תטיב אז תדע כי לפתח חטאת רובץ דהיינו כל לשון חטא הוא חסרון ופגם. כי יגרום האדם במעשיו הרעים אף לעולמות העליונים חסרון ופגם עד שירדו עד לפתח ואפשר זהו הפי' של חלום שנאמר ויחלום והנה סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה ומלאכי אלהים עולים ויורדים בו דהנה אמרו חכמז"ל כל זמן שישראל עושין רצונו של מקום מוסיפין כח בפמלי' של מעלה ולהיפך ח"ו מתישן כח בפעלי' של מעלה והנה רצון של מעלה ומה אשר ה' שואל מאתנו הוא תשובה תפלה וצדקה כי המה מעבירין את הגזירה והנה ידוע תשובה הוא צום ותפלה הוא קול וצדקה הוא ממון וכ' רבותינו ז"ל שסולם בגמטרי' קל"ו כמנין צום קול וממון כולם חשבון אחד להם וזה שראה יעקב אבינו בחלומו ששלימות ישראל תלוי בשלשה דברים שעליהם העולם עומד והמה תורה עבודה גמילת חסדים והן הן שלשה דברים הנזכרים צום הוא תשובה והוא בכלל תורה וכמו שאמרו במדרש שאלה לחכמה חוטא מה ענשה וכו' שאלו לתורה אמרת יעשה תשובה ויתכפר לו שנאמר טוב וישר ה' על כן יורה חטאים בדרך הרי שבכלל תורה הוא תשובה, עבודה הוא תפלה כידוע מאמרם ז"ל איזה עבודה שהוא בלב זו תפלה והוא

הנרמז בתיבת קול וממון זה צדקה וזה גמילות חסדים הרי ששלשה עמודי העולם שהם נכללים בתיבת סולם מוצב ארצה שהמה צריכים למעשה ארציות וגם המה מוסיפין שפע ברכות לארץ וצאצאיה וראשו מגיע השמימה ירצה שכח התורה והעבודה וגמילת חסדים ושלימות ישראל פועלין גם בשמים ולא עוד אפי' מלאכי אלהים עולין ויורדין בו דהיינו לפי המעשה אם הוא טובה אז גם ארץ ושמים ומלאכים עולים ומוסיפין שלימות ואם להיפוך כולם יורדין ממדרגתן וכאלו ח"ו מתישין כח בפמליא של מעלה ובזה א"ש דאחרי שהיום הקדוש הזה הוא יום הדין וישראל נידונין בו ממילא גם צבא מרום ומלכים יחפזון בחיל ורעדה ויאמרו הנה יום הדין הזה פועלת ופורס מצודתו גם עלינו ואף שאנחנו לא חטאנו בעצם מ"מ לא נזכה בעיניך כשאתה בדין כי עלייתם וירידתם יתחלפו לפי ערך הדין אשר יקבע היום:

והנה אמרו חכמז"ל בראשית ברא אלהים וגו' בשביל ישראל שנקראו ראשית ובשביל התורה שנקרא ראשית וכתיב ויהי ערב ויהי בוקר יום הששי בהוספת ה' לומר לך שתנאי התנה הקב"ה עם מעשי בראשית שאם יקבלו ישראל את התורה חמשה חומשי תורה יתקיים העולם ומעתה כל העולם תלוי ועומד בדין ישראל ויש לפרש בזה הפסוקים בתמני' אפי לעולם ה' דבריך נצב בשמים וגו' דדברים הללו המה כמו הקדמה לקושי' הנה בשמים וכל צבאיה אין שום ברי' מי שיעבור ח"ו על דברי השי"ת כי לעולם דבר ה' נצב וקיים שם כי כולם אהובים וכולם קדושים ואין שום חטא ועוון כלל ובודאי לא בשבילם נקבע היום הדין וכן הארץ וצאצאיה ואומות העולם ג"כ לא יצוייר שיהי' בשבילם יום הדין כי האומות יש להם אמונה בה' וכמו שנאמר כי גדול שמי בגוים ותורה ומצות אין להם וגם הארץ ובע"ח לעולם עומדין על מדרגתן ואין בהם חטא ופשע וזה שאמר לדור ודור אמונתך גם אצל אומות וגם כוונת הארץ ותעמוד דהיינו שהארץ וצאצאיה כולם במדריגתן עומדין בלי שינוי ועל כל זאת נפלא שלמשפטיך עומדים היום דהיינו ביום הדין כולם שמים וצבאו וארץ וצאצאיה כולם יזמנו לדין וקשה למה הם יעמדו לדין ועל זה מתרץ הכתוב כי הכל עבדיך ירצה שישראל עבדיך המה כוללם בגופם ונשמתם כל העולם ונמצא בהם חלק מכל צבא השמים ויושבי ארץ עד שישראל כולל הכל ודינם מתפשט הן לטוב והן ח"ו לרע גם על צבא השמים ויושבי ארץ אם יזכה ישראל אז יש מעלה והתנשאות לכל הברואים ואם לאו אז ירדו לרגלם וכל מה שנתחדש בכל דור ודור טובה או פרעניות בעולם הכל לסיבת זכות או חטא ישראל ובזה יובן פירש תפלתינו בר"ה זה היום תחלת מעשיך אף שבכ"ה אלול נברא העולם מ"מ הלא זכרון ליום הראשון שמיד ביום הראשון לבריאה נזכר והותנה כי חק לישראל הוא

שהעולם נברא ע"ת אם יקבלו בני ישראל את התורה הנקראת חוק וכמו שנברא האדם ביום הזה ולכך הוא משפט לאלהי יעקב כמו שנידן אדם הראשון ביום זה ועל המדינות בו יאמר לשון אגב ואיידי דעיקר המשפט והדין הוא בשביל ישראל אך ממילא שופע המשפט גם על המדינות וגם הבריאות בו יפקדון הכל אגב ישראל שינשאו או ירדו לרגל משפט ישראל:

והנה כבר אמרו חכמז"ל העולם נידון אחר רובו אם ישראל צדיקים אז זוכים בדין ומזכין כל העולם ואם ח"ו להיפך אז אינם זוכין בדין ומקלקלין ומעתה כמה וכמה השתדלות צריכין אנו לעשות בהרבות תשובה תפלה וצדקה בימים האלו אולי נזכה להיות זוכה בדין וכל איש ואיש יצוייר בנפשו אולי ישראל חצאי זכאי וחצי אינו זכאי ואם הוא יעשה תשובה יכול להיות שיכריע את הכף לטובה ומזכה כל ישראל וגם את כל העולם לחיים טובים ולשנה טובה ואז ישיג אלפי ברכות ממלאכים וצבא השמים אשר עומדים ומצפים היום להצלחותינו:

זכרינו לחיים מלך חפץ בחיים וכתבינו בספר החיים למענך אלקים חיים. ירצה דהנה דהע"ה אמר לא אמות כי אחי' ואספר מעשי יה וגו' יש לפרש דהנה החיים המה שלשה מינים המין הראשון הוא נקרא חיי הבהמות לאכול ולשתות ולהשיג תאות לבו בכל הצריך אליו בהחיות גופו וזה החיים איננו נקרא חיים בהחלט דהיינו (פאזיטיו) אלא חיים בדרך שלילות דהיינו (נעגעטאיף) דהיינו שאינו מת המין השנית מדריגה למעלה הימינו הוא חיי' הצדיקים שירגל לנפשו תורה ומצות ומעשים טובים כי רק זו הוא החיים האמיתיות וכמו שנאמר ראה נתתי לפניך החיים וע"ז אמרו חכמז"ל יפה שעה אחת מעולם הבא וחיי נצחים מכל חיים העולם הזה. אמנם יש עוד מין חיים למעלה בקודש להחיות את חברו ולהועיל לו הן בצרכי הגוף כצדקה וגמילות חסדים והן בצרכי נפש ללמדו תורה ולחקות תורה ומוסר על לוח לבו לזכות אחרים כל אלה המה שלשה חלקי חיים אשר ישתוקק עליהם כל איש להשיגם ועם כל אלה לא ישום מגמתו בחיים הללו להשיג על ידם שכר עוה"ז ועוה"ב להנאת עצמו אלא שע"י החיים הללו ודרכיו ומעשיו הטוב יגיע נחת רוח להשי"ת כי ישמח ה' במעשיו כי השי"ת ברוב צדקתו צופה ומביט ומחכה לאדם שייטיב דרכו ויזכה מצות ומעשים טובים והרי כל תפלתנו ביום הקדוש הזה ג"כ מועטים המה לצרכי הגוף ועיקר בקשתינו הוא על גלות השכינה תקע בשופר ותן פחדך ומלוך וגו' כדי שיקוים ישמח ה' במעשיו וזה אומר דוד המלך ע"ה כאשר ראה עצמו בגלות וכמו שנאמר כי גרשינו היום מהסתפח בנחלת ה' ולא הי' ביכולתו להשלים בקש מהשי"ת ואמר לא אמות התחנן שלא ימות ופירש מיד דבריו שאין כוונתו

ורצונו רק להחיות וחיי הבהמות שהוא מין הראשון ממיני החיים הנזכר אלא בקשתו כי אחי' דהיינו חיים הצדיקים מין השני מהחיים להרבות תורה ומצות ומע"ט אך גם בזה איננו שוה לי שרצוני ג"כ להשלים אחרים ולזה אמר ואספר מעשי יה לאחרים ולחיות ג"כ במין השלישי ממין החיים הנזכרים אמר עור כמתלונן, יסור שהבאתי עלי יסורין שלא אוכל להשלים אחרים יסרנו יה שגם את עצמי איננו יכול להשלים מחמת יסורי גלותי רק ולמות לא נתנני לא נשאר בי רק מן החיים הראשון שהוא חיי הבהמה א"כ כל זה איננו שוה לי רק אבקש פתחי לי שערי צדק שאוכל להשלים את עצמי בתורה ומצות וממילא תראה נפלאות כי גם את אחרים אשלים כי זה השער לה' צדיקים יבואו בו אם יהי' נפתח על ידי הרבה והרבה צדיקים יבואו בו ואשלימם לצדק וזה פירש תפילתנו בתחלה אנו מבקשים זכרנו לחיים דהיינו שלא נמות ח"ו רק נזכר לחיים ובזה יוכלל ג"כ פרנסה טובה כי מאן דיהיב חיי יהיב מזונו אך לא זה בלבד אני מבקש אלא גם מלך חפץ בחיים דהיינו חיי הצדיקים ממולאים בתורה ומצות שבחיים אלו חפץ ה' וכמו שאמר השי"ת ובקש מאתנו בתורתו הקדושה ובחרת בחיים דהיינו חיי נצחית וגם בזה אין אנו מספיקין אלא נבקש עוד וכתבינו בספר החיים דהיינו שנזכה גם לזכות אחרים בתורה ומצות וכמו שאמרו חכמז"ל ברכות ו' שנים שעוסקין בתורה מכתבן מילייהו בספר הזכרונות וזה שאנו מבקשים לזכות ליכתוב בספר החיים דהיינו לזכות ישראל ואת כל אלה אין אנו מבקשין לטובתינו ולהנות גופנו ונפשינו אלא למענך אלהים חיים כדי שיהי' לך נחת רות מעמך ישראל שתוכל להיטיב עמם ולשמוח בהם:

באין מליץ יושר מול מגיד פשע תגיד ליעקב דבר חיק ומשפט הנה תקיעת שופר יוכל להיות על שני אופנים או עם כוונה הראויה לה ואז השטן מתערבב כמובא בש"ס ופוסקים או שיש לתקיעת שופר סגולה להבעית השטן והוא חוק בלי טעם והנה אם התקיעות המה בכוונה גדולה אז נקראת מליץ יושר שהמלאכים העולים מן התקיעות נקראת מליץ יושר עבור ישראל אך תקיעה בלא כוונה נקרא חוק וסגולה וזה כאמר באין מליץ יושר שאין אנו יודעים בעו"ה לכוין הכוונת מול מגיד פשע לערבב השטן תגיד ליעקב דבר חוק ויחשב תקיעתנו לחוק ולסגולה להבעית את השטן ויכתבנו לחיים טובים:

לר"ה שחל בשבת תרל"ה

באין מליץ יושר מול מגיד פשע תגיד ליעקב דבר חוק ומשפט וצדקינו במשפט המלך המשפט יש לפרש בהקדם מאמר חכמז"ל במס' ר"ה אמר ר' יצחק כל שנה שאין תוקעין

מתחלתן מריעין לה בסופה מ"ט משום דלא איערבב שטן אינו מדבר זה על ר"ה שחל בשבת שלא לתקוע משום שמא יעבירנו ארבע אמות בר"ה כי הם לא הי' גוזרין ומתקנין דבר שיש בו סכנה אלא מיירי שאירע איזה מקרה שאין יכולין עכ"פ מבואר דאם אין תוקעין יש סכנה כיון דלא עירבב השטן וקשה באמת מדוע ליכא סכנה בשבת כיון דאין תוקעין ולא מערבב השטן וגם מדוע בשופר מתערבב השטן הגם שיש רזין דרזין בזה אבל אין לנו עסק בנסתרות ויראה כי הסכימו חכמז"ל דמלכותא דרקיע כעין מלכותא דארעא ואית דיין ודין ומשפט למעלה וספרים נפתחים ויש מליץ טוב ויש קטיגור כעין ב"ד שלמטה וכמו שאמרו על פסוק ויהי היום ויבואו בני אלהים להתיצב על ה' ויבואו גם השטן בתוכם ואמרו ז"ל ויהי היום זה רה"ש ובני אלהים אלו המליצים טובים ויבוא גם השטן זה הקטיגור הוא שטן הוא היצר הרע הוא המלאך המות כי כשבת המלך לדון עמים ומלאכי השרת עומדים לפניו אלו מימין ללמד זכות ואלו משמאל ללמד חובה וכמו שבב"ד שלמטה אין הדין נגמר אלא עפ"י דעת ותבונה וכל מי מן הצדדים שיהי' בו יותר דעת ושכל להעריך טענותיו זכות או חובה דברים נשמעים ביותר ונפסק הדין על פיו כן בב"ד שלמטה ג"כ אין הדין נפסק אלא עפ"י מי שיוכל להוסיף בטענותיו וירחיב הדיבור בחכמה ובתבונה כי אם המליצי יושר יהי' בהם יותר חכמה ותבונה ובעל לשון למודים אז המה יוזכו ואם הקטיגור ירבה ח"ו אז להיפך. אך יש לשאול ע"ז דמניין יתחלפו המלאכים דלמעלה המליצים ומקטרגים בדעת ותבונה שפעם אלו זוכין בדין ופעם אלו הלא אין בהם שינוי ואינו דומה לב"ד שלמטה שהמלמדים זכות וחובה ישתנו דעתם פעם אלו ופעם אלו אבל האמת בזה הסכימו כי אלה המליצי יושר והמקטריגים כולם מעשה בני אדם המה וכמו שאמרו חכמז"ל כל העושה מצוה קנה לו פרקליט אחד והעושה עבירה אחת קונה לו קטיגור אחד כי האדם הישראל נעשה בדמות אלקים בורא בתוך עצמו כל שעה מלאכים טובים או רעים ובעשותו מצות ומעשים טובים נבראים מהם מלאכים אשר המה שלו וקנינו ממש והמה מליצים טובים בעבורו כי לתכלית זה נבראו וכן בעשותו עבירות ח"ו נבראו לו מקטריגים ומשחיתים אשר יקטרגו עליו:

והנה גודל דעתו וחכמתו של המלין הנברא הוא לפי ענין כוונת המצוה שאם קיים המצוה בכל אופנים ביראה ובאהבה ובפרט כי נזהר לקיימו בשלש אופנים שנבאר אז המלאך המליץ הנברא יש לו כח גדול ורב חכמה ותבונה ואלו הם השלשה אופנים עפ"י מה שפרשנו המסורה שלשה פעמים ונשמע כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע ונשמע קולו בבואו אל הקודש ונשמע פתגם המלך דהכוונה שאל יעשה אדם המצוה על דעת שישלם לו ה' שכרו מיד ואם ימנע ממנו שכרו אז יחדול ויאמר ח"ו שוא עבוד אלהים אלא יאמין

אמונה שלימה שנאמן השם לשלם שכרו והיום לעשותם ומחר לקבל שכרם וזה הכונה כל אשר דבר ה' נעשה ואף אם יתמהמה שכרו אפ"ה לא נחדול מעבוד אלקים אלא ונשמע עוד נשמע לקיים מצות אלקינו ובזאת נהי' בטוחים שלא יעול מדבר ה' ארצם וכמו שפרשנו בזה מאמר הכתוב בהעקידה ויקרא מלאך ה' וגו' אל תשלח ידך אל הנער כי עתה ידעתי וגו' ולא חשכת וגו' ממנו יש לדקדק דפה מיותר את יחידך דבשלמא כאשר אמר השי"ת לאברהם קח נא את בנך את יחידך אתי שפיר כמו שפירש"י ששאל אברהם איזה והשב לו את יחידך כדי ליתן לו שכר על כל דיבור ודיבור אבל פה מיותר, אבל יראה דידוע שעיקר הנסיון הי' שהי' שני דיבורים של השי"ת סותרת זו את זו דבתחלה אמר לו השי"ת כי ביצחק יקרא לך זרע ועכשיו אמר לו השי"ת קח את בנך והם שני הפכים ובכל זאת אמר אברהם היפלא מת' דבר וגבהו דרכי ה' ומחשבותיו ושני אלו דיבורים יתאמתו והנה בהיות יצחק חי ומסתמא יהי' לו בנים אז נקרא בשם בן כי בני בנים כבנים ומסתמא הי' כוונתו של השי"ת על כאשר אמר כי ביצחק יקרא לך זרע על צאצאי בניו ולא יתואר לקרותו אז בשם יחידך אך כאשר אמר העלהו לעולה אז נקרא בשם יחידך כי אין לו זרע יותר ממנו וזהו שאמר הכתוב עתה ידעתי כי ירא אלקים אתה כי לא חשכת ולא מנעת מלהאמין כי יתאמתו שני דבורים אלו יחד דהיינו את בנך את יחידך אף שהמה שני הפכים בנושא אחד מ"מ האמנת מטעם שהוא ממנו ולא יפלא מה' דבר, תנאי השני שבהמצוה מחויב האדם לעשות המצוה בצנעה ובהסתר ולא בפרסום ובגלוי כדי שיפארותו ויכבדהו כי אז לא יהי' לרצון לפני אדון כל כי והצנע לכת עם ה' אלהיך כתיב ופרשנו בזה מאמר הכתוב הנ"ל ויקרא מלאך ה' וגו' עתה ידעתי ולא חשכת וגו' ממנו יראה לפרש כי כתיב לעיל וירא את המקום מרחוק ויאמר אל נעריו שבו לכם פה עם החמור וכתבו חכמינו ז"ל הבעה"ק והספורנו כי לכך לא לקח אותם עמם כי הי' ירא לנפשו אברהם אבינו שמא יעכבו על ידו ונראה דוחק קצת שאברהם אבינו יהי' ירא מבן אדם שיעכבו מדבר מצוה גדולה הזאת אבל הנראה כי אברהם לגודל צדקתו לא הי' רוצה לעשות מצוה רבה כזו לפני שים אדם רק לעשות רצון השי"ת בלבד ולא יעשה מעשה צדקתו בפירסום כדי שלא יפארוהו וישבחוהו על כך לא כמנהג הנדיבים אשר עושין צדקה ומצות בפרהסי' שיתפרסם מעשיהם ברבים ולזה אמר לו מלאך ה' עתה ידעתי כי ירא אלהים באמת אתה כי לא חשכת את בנך ורצית לשוחטו לא בשביל שבח שום אדם רק ממנו בלבד כי אין אתנו יודע מדבר זה חוץ ממנו ומצוה זו חשוב בעיני מאוד וזה מרמז המסורה ונשמע קולו בבאו אל הקודש לא יהי' קול ופרסום למצות שעשית בעוה"ז רק בעוה"ב שהיא קודש ועלמא דקשוט אז יהי' נשמע קולו של מעשים

ומצות טובות שלך כי חשוב מאוד אצל השי"ת, תנאי השלישי הוא שבכל מצוה ומצוה שהוא עושה לא יהי' כוונתו רק לעשות רצון השי"ת ואפי' במצוה שיש בו הנאת הגוף יכוין שאינו עושה המצוה בשביל הנאת גופו רק לעשות רצון השי"ת הגם שמצות תענית ביום כפור חשוב מ"מ הוא יותר ולה להתענית יו"כ לשם שמים מלקיים מצות אכילה בערב יו"כ כי לאשר במצות אכילה ושתיה יש הנאת הגוף והתאוה רעה משכיח מן חיוב המצוה וצריך זריזות גדול לאכול לשם מצות הבורא ית"ש וראיתי בזה פי' על הפ' הנ"ל ויקרא מלאך אל אברהם וגו' אל תשלח וגו' כי עתה ידעתי וגו' כי ירא אלהים וגו' ולא חשכת וגו' ממנו דהכוונה בזה דודאי זאת המצוה שציוה השי"ת לאברהם לעקוד את יצחק בנו הי' אברהם מקיים רק ביחוד לעשות רצון השי"ת אבל כשחזר וציוה השי"ת אל תשלח ידך אל הנער הי' לו לאברהם לשמוח בהנאה גופנית שניצל בנו יחידו מהמות אך אברהם לגודל קדושתו גם זאת אשר לא שחט את בנו ג"כ קיים רק לעשות רצון השי"ת ודרך הנאה שלו ברגליו ולא הי' חשוב להנאה כלל נגד קיום המצות בוראו וזה שאמר לו עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה ולא עלה במחשבתך בשעה שחשכת ומנעת מלשחוט אותו כי הוא בנך ויחידך ולשמוח בו הנאת גופניות רק מנעת אותו ממנו מפני ציווי שלי כי גם מצוה שיש בו הנאות הגוף קיימת רק לשם ה' וזה נרמז ג"כ בהוסורה ונשמע פתגם המלך מלכו עולם עי' צל הכסף חמשה עשר:

והנה בהיות אדם מקיים מצוה באלה אופנים אז הוא בורא לו מלאך גדול והוא הנקרא מליץ וכמו שאמרו חכמז"ל על פסוק אם יש עליו מלאך מליץ אחד מני אלף להגיד לאדם ישרו ויחוננו ויאמר פדעהו מרדת שחת ובמדרש אדם שהוא נותן צדקה אפי' היתה בידו עבירה ונחתם גזר דין לאבד וניתנה רשות למלאך הממונה על הפרעניות לילך ולהפרע ממנו, המלאך הממונה על הצדקה אינו מניחו אלא רץ ובא בין מלאכי מרום ומלאכי מרום נותנין לו ריוח ואומר לפני הקב"ה פלוני שנתת רשות לאבדו זכות גדול יש בידו והממונה על הפרענית אומר וכי עבירה אחת בידו בלבד והלא אלף עבירות בידו וכ' בשביל זכות אחד ימחול לו על כל עבירותיו וזה אומר זכות זה שעשה שקולה כנגד הכל צדקה הי' נותן ומאכיל עניים אינו מצות של עמון אלא נפשות קיים ולולי כן מתים היו כדאי הם נפשות שהשיב שימחלו על עוונתיו וזה מאמר הכתוב אם יש עליו מלאך מליץ אפי' אחד מאלף ואלף קיטרוגין יש כח במליץ זה אם נברא ממצוה גדולה להנחילו עוה"ז ועוה"ב אך בתנאי שתהי' המצוה גדולה ועשוי כהלכתא ופירשו בזה ויקרא מלאך ה' וגו' כי ירא וגו' ממנו ירצה דאותו מלאך הוא הנברא ממצות עקידת יצחק והוא

שאמר עתה ידעתי כי ירא אלקים וזאת ידעתי ממנו שאני רואה עצמי קדוש ונורא מאוד וזו עדות על גודל התלהבות וכוונת המצוה שעשית שנבראתי ממנו:

יוצא לנו מכלל דברינו דביום הקדוש הזה המלחמה גדולה מאוד בין המקטריגים אשר נבראו מעבירות ובין המליצים אשר נבראו מהמצות אמנם מלבד אלו יש כאן שטן והוא מלאך נורא מאוד אשר עומד ומשטין והוא נברא ומוכן לכך להשטין ולקטרג על ישראל ומגיד פשעם ולעומת זה צריך שיהי' ג"כ מלאך גדול מאוד אשר יהי' כוחו רב ונשא שיוכל ללחום ולהכניע השטן ולהכין ולברוא מלאך זה ציונו השי"ת לשמוע קול שופר כי רק ממצות תקיעת שופר נברא מלאך מליץ א' גדול מאוד אשר יכניע ויבהל את השטן.

והנה יראה לן טעם על זה חוץ מהרבה טעמים שיש עפ"י סודות התורה יש להבין כבר אמרו חכמז"ל גמירי כל טינא דמדלי אינש אכתפי' תילתא דטעינא היכי דמטעינו אחר ומכ"ש בעשיית מצוה אינו דומה מועטין העושין את המצוה למרובין העושין את המצוה והנה כבר הקדמנו שמכל מצוה נברא מלאך מליץ וכ' ז"ל מאחר שאפי' המלאכים יש להם כמו גוף ונשמה, החיצונית של המלאך הוא כמו גוף ופנימיות הוא כמו נשמה לזה מגוף מעשה או מהדיבור של המצוה נברא גוף המלאך ומהכוונה שמכוין האדם נעשה נשמה של מלאך הנברא ואם עשה אדם מצוה שלא בכוונה אז בורא מלאך בעל חסרון והוא אלם או חרש או עיוור ואינו יכול להמליץ בעבור האדם והנה נחזי אנן כי מצות תקיעת שופר משונה מכל שאר מצוות שציונו השי"ת כי בשאר מצוות כמו תפילין סוכה אתרוג ציצית וכדומה כל אדם מקיים או במעשה או בדיבור ולזאת כל אדם בורא לו מלאך אחד במצותיו ע"י מעשיו או ע"י דיבורו לא כן תקיעת שופר שכל ישראל אינם עושים כלום לא במעשה ולא בדיבור רק בשמועה בעלמא ולזאת לא נברא משמועה זו דאינו רק מחשבה בעלמא שום מלאך דהרי אפי' בבריאת העולם נאמר בדבר ה' שמים נעשו ובעשרה מאמרות נברא העולם אבל בכל זאת כיון ששומעים ומכוונים לקול התקיעה וכל איש מישראל מהרהר בתשובה ומתחרט על חטאיו ובמסתרים תבכה נפשו על אשר בילה ימיו בהבלי זמן ואומר בלבו הלואי יזיכינו השי"ת שאוכל להיטיב דרכי הרי כל הכוונת האלו מתיחדין עם כוונת התוקע ונברא ממעשה התקיעה מלאך עם נשמה גדולה אשר נברא מכוונת אחדות ישראל והוא הנקרא מליץ יושר ועומד נגד השטן ומבהילו עד שע"י כן מתערבב ולזאת נבחרה מצוה זו בראש השנה להבעית השטן מה שאי איפשר במצוה אחרת כי ממצוה אחרת נעשו ונבראו הרבה מלאכים אך אינם עומדים לנגד השטן וצריך לזה מלאך גדול וזהו הפי' בתורה יום תרועה יהי' לכם דהיינו לשון ריעות וכמו ותרועת מלך בו דהיינו שיהי' יום אשר יתאחדו ויתרעעו כל הכוונת

ומחשבת טובות כדי שיהי' נברא ע"י זה מלאך אלהים וזהו עלה אלקים בתרועה דע"י התרועה שהכוונת מתאחדים עלה מלאך אלקים ואז יהי' ה' בקול שופר דהיינו מדת הרחמים יתגבר כי השטן מתערבב ע"י מלאך אלקים ונכון:

אך מה נעשה ביום הזה שהוא שבת קודש ואסר לנו התקיעה ובמה יתערבב השטן העומד לקטרג על ישראל אמנם אמרי' במדרש על פסוק ברוב עם הדרת מלך אמר ר' סימון אימתי אני מתעלה בעולמי בשעה שישראל נאספים לבה"כ ולבתי מדרשים ונותן שבח וקילוס ושומעין הגדה מפי חכם אני מתעלה בעולמי ואומר למלאכי שרת בואו וראו עם זו יצרתי לי כמה הן משבחין אותי ובאותו שעה הן מלבישין הוד והדר ואני מוחל ומכפר על עוונתיהם של ישראל. מצאנו מצוה אחת שהוא דומה למצות תקיעת שופר דכמו שבתקיעת שופר התוקע עושה מעשה המצוה ובורא מלאך והשומעים בכוונתיהם נותנין בה נשמה כמו כן החכם שדורש בורא מלאך מהמצוה של דרוש התורה וכל העם השומעים אם יכוונו לשמוע ומהרהרין בתשובה על חטאותם ומקבלין על עצמן להיטיב מעשיהם הרי במחשבה זו נותנין נשמות וכח להמלאך הנברא ונעשה מליץ יושר עבור ישראל וזה כוונת הפייטן הנ"ל באין מליץ יושר מול מגיד פשע בוודאי יש לנו מליצי יושר אשר נבראו ממצותינו אשר יוכלו לסתום פי המקטריגים אך נגד השטן המלאך הנורא צריך להיות מליץ יושר אשר יוכל לערבב כי השטן נקרא מגיד פשע ואז שואל הפייטן מה לעשות בשבת קודש שאין כאן מליץ יושר אשר יוכל לעמוד נגד השטן מגיד פשע וע"ז השיב תגיד ליעקב דבר חוק ומשפט וכמו שנאמר שם שם לו חוק ומשפט ואם ישמעו ויכוונו לדברי הדורש ויהרהרו בתשובה ויקבלו עליהם עול מלכות שמים ויחזרו בתשובה ויגמרו בדעתם לעשות מצות ומע"ט הרבה אז יהי' נברא מליץ יושר במקום תקיעת שופר אשר יוכל לעמוד נגד מגיד פשע ויהי' השטן מעורבב ואז וצדקינו במשפט המלך המשפט וזהו הכוונה בזכרון תרועה ועיקר תפילתנו יהי' על גלות השכינה שירחם ה' עלינו וישלח לנו משיח צדקינו כאשר הבטיחנו ולא נעשה עיקר בקשתינו על פרנסה כי אז נהי' לחרפה ולבוז בעיני מלאכי מרום לכן נתפלל אנחנו על גלות השכינה ושיבוא לנו משיח צדקינו ויפתח לנו שערי רחמים ושערי גאולה שלימה במהרה אמן.

דרוש לר"ה תרמ"א

ישעי' הנביא אמר אל תירא תולעת יעקב אתי ישראל אני עוזרתיך נאום ה' וגואליך קדוש ישראל כבר דקדקו רבותינו ז"ל למה קרא לאומה הישראלית תולעת דהרי לכאורה הוא גנאי, יובן עפ"י תפילתנו היום הרת דהיינו ביום ראש השנה נברא העולם ואדם

הראשון ואנו מתחילין למנות היום חמשת אלפים ושש מאות ומ"א לבריאה ומקובל לנו מאבותינו שאדם עבר על ציווי ה' ואכל מעץ הדעת אשר נצטווה עליו כי ביום אכלך ממנו מות תמות וטענו השטן והמקטריגים שימות מיד כאשר מחייב הדין הפשוט והשי"ת דן אותו ברחמים ואמר כי ביום היינו ביומו של הקב"ה דהיינו שיכול לחיות עד אלף שנים ואמר הקב"ה אתה סי' לבניך כמו שנכנסת היום בדין ויצאת ברחמים כן יכנסו בניך היום בדין ויצאו ברחמים וזה פירש תפילתנו שאנו אומרים ודברך אמת וקיים לעד שאנו מזכירים שהי"ת יאמת ויקיים הבטחה שידון אותנו ברחמים וזהו הפי' היום יעמיד במשפט כל יצורי עולמים נ' דהסכימו חכמז"ל וקבל דמלכות' דרקיע כעין מלכות' דארעא ואית דיין ואית משפט וזמן מוגבל למעלה בשמים וספרים נפתחים ויש מליץ טוב וסניגור ויש מליץ רע וקטיגור וכמו שאמרו חכמז"ל על פסוקי איוב ויהי היום ויבואו בני אלהים להתיצב על ה' ויבוא גם השטן בתוכם ואמרו חכמז"ל ויהי היום זה ראש השנה ויבואו בני האלקים זה מליצי יושר שכשבת המלך המשפט על כסא דין ויעמדו מליצי יושר ללמד זכות על האדם לבקש עבורו מחילה וסליחה וכפרה וחיים טובים ופרנסה טובה והשטן ומקטריגים עומדים למד חוב על האדם וליטול חייו פרנסתו ובריאתו או בניו ח"ו כי הוא המסית לאדם ועולה ומקטרג ויורד ונוטל נשמה ומזיק ולזאת היום יעמיד במשפט כל יצורי עולמים ולאשר אין אנו יודעין אם המליצי יושר ינצחו ואז אנו חשובים בנים למקום או ח"ו כעבדים ואז להיפוך ח"ו ולזה אנו אומרים אם כבנים רחמנו ואם כעבדים עינינו לך תלוית:

יראה לפרש עפ"י שאמרו חכמז"ל בפסחים אמר הקב"ה להושע בן בארי הנביא בניך חטאו והי' לו לומר בניך הם בני חנוניך הם בני אברהם יצחק ויעקב גלגל רחמיך עליהן לא די שלא אמר כך אלא אמר לפניו רבש"ע כל העולם שלך העבירם באומה אחרת אמר הקב"ה מה אעשה לזקן זה אומר לו לך וקח לך אשה זונה וילדו לך בנים זנונים ואח"כ אומר לו שלחה מעל פניך אם הוא יכול לשלוח גם אני אשלח ישראל וכן הי' שהי"ת צוה שיקח לו אשת זנונים וילדה לו שני בנים ובת אחת ואמר לו הקב"ה הי' ללמוד ממשה רבך שכיון שדברתי עמו פירש מן האשה אף אתה בדול עצמך ממנה אמר לו הושע רבש"ע יש לי בנים ממנה ואין אני יכול להוציאה או לגרשה אמר לו הקב"ה ומה אתה שאשתך ס' זונה ובניך ספיקים ואין אתה יודע אם שלך הם אם של אחרים הן כך ישראל שהן בני בני בחוני בני אברהם יצחק ויעקב אחד מארבעה קנינים שקניתי בעולמי תורה קנין אחת דכתיב ה' קנני ראשית דרכו, שמים וארץ שנאמר קונה שמים וארץ, בית המקדש שנאמר הר זה קנתה ימינו ישראל שנאמר עם זו קניתי ואתה אמרת העבירם שא

ה אחרת כיון שידע שחטא בקש רחמים על ישראל ובטל הגזירות והתחיל לברכהו והי' מספר בני ישראל כחול היום אשר לא ימוד ולא יספר והי' במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם יאמר להם בני אל חי ורוחמת את לא רוחמה ואמרנו ללא עמי עמי אתם ע"כ דברי הגמ'. ויש להבין הושע הנביא הצדיק איך הוציא מפיו דברים אלו להעביר ישראל באומה אחרת וכי לא ידע שהי"ת אמר למשה אכלה ישראל ולעשות אותו לגוי גדול ולא חפץ ומסר נפשו באומרו ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת בעבור ישראל ובעיני הושע הי' קלה להחליפם אבל נראה ללמוד זכות על כוונת הושע כבר נודע שישראל עזין שבאומת שאין אומה ולשון בעולם אשר יוכלו שאת גזירות ושמדות דמים וממון בעבור שמירת הדת כמו ישראל שהמה עזין והרבה אלפים ורבבות אשר מסרו נפשם עבור קדושת השם וזה לנו ח"י מאות שנים אשר נתפזרנו בין האומת ואין לנו לא מושל ולא שומר רק כשה פזורה ועברו עלינו צרות אחר צרות וגם עד היום אין אנו בטוחים על קיומינו ומכ"מ אין אנו מניחים דתנו ואפי' רקנים שבך מלאים מצות כרמון וכך אמר הושע נס נא רבש"ע והחליפם באומה אחרת ותראה אם לא המה גרועין יותר ולא תחפוץ במקח ומיד תחזיק בישראל כאדם הבוחר ברע במיעוטו אבל הקב"ה לא חפץ בטענה זו וחשיב לחוטא משום דהי' משמע דאי הי' נמצא אומה כמו ישראל הי' מחניפם ובאמת המה בני חולכינו בני אברהם וכו' ואינם ניקנין בשום מקח ואיך איפשר להעבירם כי תמה בני אברהם ויש להם זכות אבות וזה שאמר אם כעבדים עינינו לך תליות שאתה ברחמיך הרבים אמרת שדי לן זכות אבות להוציא דינינו ברחמים וזה שאמר הנביא אל תירא תולעת יעקב אעפ"י שתארך ודמותך נגד האבות כמו תולעת נגד האדם מ"מ כיון שאתה ניצוץ מן האבות ותולעת נעשה מן האדם המת די זכות זה להושיעך ולעוזרך ולגואלך ולזה אנו אומרים שהקב"ה זכור לנו עקדת יצחק שאנו מזרעם:

עוד נראה בפי' הפ' אל תירא תולעת יעקב דכמו תולעת זו אעפ"י שחלושה מאוד מ"מ יש כח בפיה לבלות ולקלקל ארזים גבוהים אף ישראל יש כח בפיהם ע"י תפילתם לכלות ולנצח שונאיהם המריעים להם ולאשר אנו צריכים היום להתאמץ לסתום פי המקטריגים ולכלות כל שונאינו המקטריגין צריכין אנו להתפלל בכוונה מלכיות זכרונות שופרות והעיקר הגדול שנהי' נכנעים מאוד ועומדים באימה וביראה ונזכר כי היום הזה הוא נורא ואיום ומלאכים יחפזון והטעם בזה כי האדם הוא סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה ומלאכי אלקים עולים ויורדין בו והטעם בזה כמו שפירשו רבותינו ז"ל כי השי"ת אמר נעשה אדם הוא עפ"י מה שידוע שבתחילה ברא ה' שמים וכל צבאיה וכל מלאכים והמה נבראים על תכלית שלימותן ואינם מוסיפין שלימות יותר על תכונת

מה שהי' בעת שנבראו וכמו שנאמר הללו ה' מן השמים וגו' ויעמידם לעד לעולם חק נתן ולא יעבור דהיינו שנשארים על מדריגתם כבעת שנבראו שוב ברא השי"ת הארץ וכל צאצאיה וכל החיות וכל אשר רוח חיים וגם המה אינם מוספין שלימות לעולם יותר ממה שנבראו וכמה דכתיב וארץ לעולם עומדת באופן אחת שוב אמר השי"ת נעשה אדם ולקח כח מכל הכוחות הברואים מכחת שלמעלה וכחת שלמטה מצבא השמים ומצבא הארץ וברא אדם שיהי' כולל כל הכוחות וגם נפח באפיו נשמת חיים וברא בו יצ"ט ויצר הרע כדי שאם יזכה ויקיים מצות השי"ת אז לא בלבד שישלים עצמו רק כי גם יוסיף שפע ברכה ותוספת אור שמחה וששון למלאכים ולצבא שמים ולכל ברואי ארץ וכולם יתעלו במדרגתם למעלה בקודש ואם ח"ו לא יזכה האדם ויסור מדרכי התורה אז יגיע הפגם לא לעצמו בלבד רק כי יפגם בכל כוחות שלמעלה ושלמטה וכולם ירדו לשפל המדריגה וזה שאמר השי"ת לקין אם תיטיב ותהלך בדרך התורה ותשלים עצמך אז שאת מלשון התנשאות שכל העולמות יעלו מעלה בקודש ותוסף להם אורה לשמחה ואם לאו תדע כי לפתח חטאת דהיינו הפגם שנקרא חטא יורד עד לפתח וכל העולמות יהי' בצער וחשך ופגם ולזאת אמרתי שהאדם בנהגותיו דומה לסולם מוצב ארצה שפיעלתו פועל עושה רושם לעולם התחתון שנקרא ארץ וראשו בשמים שעושה רושם בשמים עד שאפי' מלאכי אלקים עולים ויורדים בו שבהיות אדם צדיק המה עולין ולהיפך ח"ו יורדין ולזאת בהגיע יום הדין גם מלאכים יחפזון ורועדים מיום הדין כי על פי הדין מגיע מעלתם וחסרונם ולזאת יכנע האדם הרבה בתפלתו ולזאת נמשלה ישראל לתולעת שיש כח בפיהם לכלות המקטריגים בתפילתם בתנאי שיהי' כל איש בעיניו כתולעת ואז אני עוזר לך:

שלישית יש לפרש דהנה הרמב"ם כ' אעפ"י שתקיעת שופר מ"ע היא מ"מ רמז יש בה לומר עורו הישינים והקיצו הנרדעים המה אנשים אשר השוגים כל שנתם בהבל וריק עורו וחזרו בתשובה והטיבו דרכיכם ומעלליכם יראה כי מדרכי המנהיג אנשי הצבא כאשר יחנו וישנו כל החיל בלילה על משכביהם ובבוא השונא פתאום בלילה אז ילוה המנהיג לתקוע במהרה (שטורם) כדי שיאיצו אנשי חיל לצאת למלחמה ומי שיתמהמה ולא יקום אז יפול ביד השונא כן הדבר הזה כי היות שברה"ש המקטריגים המה השונאים יעמדו על חיותינו מצוה השי"ת לתקוע בשופר וזה היתקע שופר בעיר והעם לא יחרדו לזאת מחויב כל איש להקיץ משנתו ולעורר לבבו ולשוב אל ה' כשמוע קול שופר והנה כמו שתולעת המשי לא יוצא מפיו רק כמו קור עכביש ובכל זאת בהרבה ממנו נוכל לעשות בגד וחבל עב כ"כ אם משים כל איש לבבו לשוב בשעת תקיעת שופר אז נעשה

מזה בגד עב וראוי לסתום פי המקטריגים ולזה נקרא תולעת יעקב שהמה כמו תולעת יעקב המשי אשר בפיהם ומחשבתם אפי' רק יהי' כקורי עכביש מ"מ יצטרך לבגד יקר ויכול לסתום פי המקטריגים הרי ששם תולעת מורה לנו שלשה דברים הנצריכין לן א' זכות אבות שני התפלה בדמע והכנעה שלישית קול שופר ומחשבת הרהורי תשובה וכן נעשה ונכתב לחיים טובים:

לר"ה לפני תק"ש

אמר מיכה מי אל כמוך נושא עון ועובר על פשע לשארית נחלתו לא החזיק לעד אפו כי חפץ חסד הוא ישוב ירחמינו ויכבוש עוונותנו ותשליך במצולות ים כל חטאתם תתן אמת ליעקב חסד לאברהם אשר נשבעת לאבותינו מימי קדם. יש לדקדק על כפל הדברים נושא ועובר ולא יחזיק וגם יכבוש וכו' ולמה דוקא במצולת ים ולא במדבר:

ובב"ב ע"ג אמר רבב"ח אישתאי לי נחותי דימא וכו' זמנא חדא הוי אזלינן באורחא ורמי לי' גלא קלא לחברתי' ואמרה מי שבקת מידי בעלמא דלא שטפתא וניתי אנא ונחרבה אמרה לה פוק חזי גבורתא דידך אפי' כמלא חוטא דחלא ליתא דעברי שנאמר האותי לא תוראו נאום ה' אם מפני לא תחילו אשר שמתי חול לגבול ים חק עולם לא יעבירנו וידוע דמאמר זה צריך פירש:

כבר ידוע דעת אנשים טועים שאמרו שאין השכל מחייב שיהני תשובה ואיך יבנה אדם בדיבורו מה שהרס בנין גדול שסובל אחוש ואיך יהי' אדם שנאי ומשוקץ ומתועב לפני המקום וברגע א' נעשה אוהב וידיד אמנם יובן הענין ע"פ השכל עפ"י מה שפי' המאיר איוב על המדרש ד' תשוקת הן אין תשוקת אשה אלא לבעלה שנאמר ואל אישך תשוקתך אין תשוקת הגשמים אלא לארץ שנאמר פקדת ארץ ותשוקקה אין תשוקת הקב"ה אלא לישראל שנאמר ועלי תשוקתך אין תשוקת יצה"ר אלא לקין ולחביריו שנאמר ואליך תשוקתו ופי' הנ"ל עפ"י מה שביארו המחקרים שכל הדברים בצאתם ממקומם וממדריגתם הטבעים ישתוקקו לחזור למקומם הראשון כמו הנר דולק ואף אם נטה אותו לאיזה צד שירצה הלהב עולה למעלה כי פנה אל יסוד האש שהוא למעלה והאבן נופל למטה לארץ כי נמשכה ליסוד הארץ שהוא למטה וכן כולם והנה אנו רואים שאלו הד' דברים הנזכרים יוצאים ממקומם הטבעים א' הגשם הלא ידוע דבראשית הבריאה הי' המים על הארץ וכמו דכתוב על הרים יעמדו מים עד אשר אמר השי"ת יקווה המים וגו' ותראה הידשה הכריח השי"ת את יסוד המים ע"כ לקוות אל מקום א' למען תראה היבשה ונטו ומלאו ממקום טבעם ע"כ ישתוקקו המים תמיד לכסות ארץ

כי יהמו יחמרו מימי גלי הים לכסות פני ארץ לשוב למקומם הראשון אשר נבראו בטבע וכן הרשעים ישתוקקו אל הרע מצד טבע חומרם והוא היצר הרע אחרי אשר מלך על האדם עד כלות לו שלש עשרה שנים ולזאת כל ימי חייו ישתוקקו לשוב לממלכתו וזהו אומרו אין תשוקת היצר אלא לקין ולחבריו הרשעים וכן האשה להיות עצם מעצמי בעלה ויצאה מובדל משורשה תמיד משתוקק לשוב אליו ואין תשוקת הקב"ה אלא לישראל היא הנפש חלק אלהי ממעל אשר תשתוקק למקורה כי הקב"ה נפח באפיו נשמת חיים והרוח תשוב אל אלהים נמצא א"כ באדם שתי תשוקת מתנגדות הא' מצד החומר והיצר הרע משתוקק על טבעו והשני הנפש מחלק אלהי משתוקק אל מקורה וטבעו אל אלהים אשר נתנה. והנה עיקר התשובה לא רחוקה היא ממנו להבין כי אחרי אשר הנניית הנשמה אל אלקים והוא היצר הטוב בא לאדם אחרי נטיית החומר אל יצרו כי היצר הרע מולך י"ג שנים אדם נמצא לש"ז מאדם מוכרח קצת בטבע לחטוא ולכן יקבל השי"ת בשובו מדרכיו את תשובתו ואמנם אם אמת יש לאדם התנצלות על החטא מפאת המושך אחרי חומרו אבל אין לו התנצלות על אשר לא שב בתשובה שלימה כי טבע השני מכריח אותו להשיב הנפש אל מקורה ויש לזה דמיון נפלא הים הגדול אף כי המו ירעשו גליו למשוך אחר טבעו ומקורו הראשון לכסות ארץ ודר"ה מ"ע ינוחו שם גליו ולא יעבורו כי עומדים ושומרים לציווי השי"ת שאומר לים עד פה תבא והוא דמיון נפלא לאדם בחטאו שיראה לשוב מדרכו והוא מאמר הנביא ירמי' ה' שמעו נא זאת עם סכל האותי לא תיראו נאום ה' אם מפני לא תחילו אשר שעתי חול לגבול ים חק עולם ולא יעבירנהו ויתגעשו ולא יוכלו וגו' ולהעם הזה הי' לב סורר ועורה סרו וילכו ירצה היה לכם ללמוד ולהביא ראי' על תועלת התשובה מהים הגדול אף שמצד טבעו יתגעשו גליו ויהמו מימיו לכסות ארץ ובכל זאת אחרי אשר יתגעשו יהמו גליו ישובו ויחזרו ולא יצא חוץ לגבולם בציווי ה' יתברך כן אתם בית ישראל אף שהחטא שלכם הוא מצד נטיי' הטבעית מ"מ אחר החטא הי' לכם לשוב ולחזור בתשובה כמו סערת הים ואמנם אתם לא כן כי לא די שהי' לכם לב סורר ומורה כי אם סרו וילכו ירצה אף אחר החטא ועוון אינם חוזרים כי אם הולכים עוד בשרירות לבם וע"ז אתם עם סכל וגו' וזהו הכוונה במאמר רבב"ח כשירד בים לרום סגל ירצה שירד לשוטט בדעת הרשעים אשר כבר עברו כמה עבירות כי גלי הים כינוי ליצר הרע כי שניהם ירעשו עבור טבעם שהי' מקדם מושלים ושמע טענת היצר ודברי פתוי לאמור האם כבר שבקת מידי דלא שטפת וניתי אנא ואחריבנה ירצה לאחר שידוע שהאדם נקרא עולם קטן ואחר שכבר פגם האדם בכל הגוף ונפש שהוא קרבן עולם קטן ואיך יוכל להיות שיהני תשובה ע"ז

הלא טוב להחריב אותה יותר וילך האדם יותר אחרי תאוות לבו ואמנם השיבו ע"ז פוק חזי גבורתא דמרך ירצה אדרבה יש להביא ראי' מגבול הים אף שיתגעשו יהמו מימיו מוכרח עפ"י טבעו בכל זאת לא יעבירנהו לגמרי אלא לסוף עומד בציווי השי"ת וכן יהי' רשע הבעל תשובה אף שיהמו מיעיו בפיתות היצר מצד טבעו להרשיע בכל זאת יעשה תשובה לסוף לקיים רצון השי"ת ואז מקובל תשובתו וא"ש:

ונקדים עוד מאמר הש"ס ת"ר שלשה ספרים נפתחים בר"ה צדיקים נכתבין ונחתמין לאלתר לחיים רשעים לאלתר למיתה בינונים תלוים ועומדים וב"ה אומרים ונטה כלפי חסד ופריך והיכי עביד ר' אלעזר אומר נושא שנאמר נושא עוון וריב"ח אומר כובש ופירש"י נושא הקב"ה מגביה כף המזנים של עוון כדי שתכביד כף זכות ומ"ד כובש את כף המזנים של זכות ומכריע ויש לדקדק מאי נ"מ אי כובש או נושא ולמה אמר דוקא מטה כלפי חסד ולא אמר עושה חסד. ונראה דהנה המשפט שיש לנו יציר' תבל אצל הבורא יתברך ביום הדין יוכל להיות ע"פ ב' בחינת בחינה הא' אם נעריך החטא ועוון נגד מי היתה ואת מי הכעיס האדם בעולמו באוולתו הלא הי' ראוי שיקבל עונש בלי תכלית כי העונש לפי הפגם והפוגם בכבוד בלתי בעל תכלית גם עונשו ראוי שיהי' מבלי תכלית וקץ כי אין קץ לפגם חטאו והבחינה הב' לפי המבייש אם נערוך החטא לפי ערך אדם שהוא ילוד אשה קצר ימים שבע רוגז אז גם העונש ירד לפי מדתו ולפי ערכו ומדתו יקבל עונשו ומעתה נתבונן בדרכי ה' יתברך ולשפטו דהצדיקים אשר יש להן רוב זכיות ומיעט עוונת נכתבים לאלתר לחיים טובים כי פשיטא שאין הקב"ה דן אותו לפי ערכו הבב"ת וכבחינה א' דא"כ גם העונש הי' ראי' לשלם מבלי תכלית וזה אי אפשר כי אין אדם צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא והוא מוכרח על החטא מפאת חומרו וכמאמר זכור כי עפר אנחנו ויפורש בזה הכתובים אל תבוא במשפט את עבדך כי לא יצדק לפניך כל חי מלפניך משפטינו יצא עיניך תחזינה מישרים וקשה דהא היא סתירה מני' ובי' כי אם בקש בראשונה שאל יביא במשפט איך אמר מלפניך משפטינו יצא ואמנם בדברינו יובן דבראשון בקש שהקב"ה בל יערוך עצמו הבב"ת שיבוא במשפט עמדי שיהי' המשפט והחטא בערכו כי אז לא יצדק לפניך כל חי אפי' מי שרובו זכיות ואין לו רק חטא א' אשר כמעט מוכרח להיות בכל איש אלא מלפניך משפטי יצא שיהי' המשפט מלפניך חוץ ממך ורק בערך בל סכלית וילוד אשה אז עיניך תחזינה מישרים תוכל להפוך בזכותו:

וזה הי' א' מטענות איוב שאמר אדם ילוד אשה קצר ימים שבע רוגז אף על זה פקחת עיניך ואותי תביא במשפט עמך אחר שפקחת עיניך עלי ואדם מוכרח מצד שהוא קצר

ימים שבע רוגז לחטוא ואיך תרצה ליסרנו ולהביא אותי במשפט עמך ירצה לערוך משפטי ודיני כאילו הי' נגד ערכך הבלתי בל תכלית כי מי יתן טהור מטמא לא אחד ירצה הלא גם א' בעולם לא ימצא אשר יהי' צדיק כי מוכרח מצד חומרי' ומי יתן טהור מטמא ולכן ע"כ השי"ת מוחל לצדיקים ונכתבים לאלתר לחיים טובים ואמנם בבינונים שמחצה זכיות ומחצה עבירות הי' מן הדין שיקבלו עונשם על עבירות לפי ערכם ואח"כ ישולם שכרם הטוב על המצות ואמנם צדיק ה' וישר ומטה כלפי חסד יבואר דאמרי' בשעה שברא הקב"ה את האדם נעשו מלאכים כתות כתות אמת אמר אל יברא חסד אמר יברא שלום אמר אל יברא וצדק אמר יברא מה עשה הקב"ה השליך אמת ארצה ירצה דכיון שהי' הסברות שקולים נתן הקב"ה מדת האמת לארץ שוודאי יהי' קיים על האמת ועל הדין כי כל העולם יהי' יידון בדין ומעתה במשפט הבינונים הקב"ה מעריך החטא לפי ערכו הבלתי בע"ת וממילא הי' מן החיוב לענוש בעונש בלתי ב"ת ואמנם כיון שמחצה זכיות א"כ הרי לא יוכלו לקבל שכרם והדר הוי לי' סברת שקולת ולכן הקב"ה מטה כלפי חסד כדי שיהי' פטורין ואמנם אם הי' הי"ת מעריך החטא לפי אדם בבינונים אז לא הי' מקום לפטור אותם שהי' מן הדין שיקבלו עונשם על החטאים לפי ערכם ושוב יקבלו שכר זכיותם וזה מאמר הש"ס וב"ה אומרים מטה כלפי חסד ופריך והיכי עביד בשלמא בתחילת הבריאה הי' שפיר להטות כלפי חסד כיון דאין ברירה באופן ואחר אבל העולם הזה הרי יש מקום לענוש אותם וע"ז משני הש"ס נושא ירצה הקב"ה נושא העוון מעריך לפי ערכו בב"ת וממילא יש שני בחינות שקולות או להעניש בלי תכלית או לשלם שכר המצות ולכך השי"ת מטה כלפי חסד כמו בתחילת הבריאה:

ובזה אנו מפרשים דברי הפייטן בליל כל נדרי הנה כחומר ביד היוצר ברצותו מרחיב וברצותו מקצר כן אנחנו בידך חסד נוצר לברית הבט ואל תפן ליצר דהדברים אינם מובנים דמאי קאמר ואמנם לדברינו יובן היטב דיש ב' בחינות אם לערוך החטא לפי ערכו הבב"ת ואז עכ"פ מחיוב אנו לפטור מן העונש וע"ז נאמר אם עוונת תשמר אדני מי יעמוד ירצה אם תשגיח בעוונינו כי לנגדך אנו חטאנו אז מי יעמיד והלא העונש יהי' בלי תכלית ח"ו וע"כ מחיוב לפטור אותנו להבחינה ב' לפי ערך האדם ואז יוכל לענוש אותנו וזה אומרו כי הנה כחומר ביד היוצר כמו שהיוצר בידו להרחיב או לקצר הכלי והחומר כן אנחנו בידך אם להגדיל החטא כדי לפטור ואם לחייב ולהקטין ולקצר ואמנם הלא אנחנו חסד נוצר גם בתחילת הבריאה הטית למדת החסד ואנחנו חסד נוצר ואף עכשיו לברית הבט עשה עמנו בשביל הברית אברהם ואל תפן ליצר הרוצה שתענוש אותנו אלא תגדל חטאותנו ופטרנו מן העונש ואמנם כ"ז בבינונים אבל ברשעים אין שום תקנה כי

הכל הולך אחרי הרוב ורובן עוונת ע"כ המה צריכים לתשובה ואמנם איך יהני התשובה אם נערוך החטא לפי ערכו הבב"ת ית"ש א"כ יהי' צריכים לסגופים ועונשים בלי תכלית ולכן השי"ת נהפך השיטה ומעריך החטא גבי רשעים לפי ערך האדם ולפי ערך כח העושה והחוטא יתקן גם תשובתו ונסלח לו וזה דעת המ"ד כובש ירצה שהשי"ת כובש העוון ומעריך אותו לפי ערך האדם כדי שיהני תשובה והנה כבר כתבנו הטעם שמהני תשובה הוא משום שהוא קצת מוכרח אל החטא מצד שהחלק משתוקק אל השורש וימי הנערות הוא נטבע בלב אדם והוא כמו רעש המיית הים שמצד טבעו יתגעשו והמו מימיו ואח"כ חוזר לאחוריו בציווי השי"ת כ"כ יעשה אדם וישוב מחטאו ומרעיש גליו וממילא יובן כוונת כתובים שהתחלנו אמר מי אל כמוך נושא עון ועובר וגו' לשארית נחלתו ירצה הבינונים אשר נשארו תלוים ועומדים בדין ואלו נקראים שארית נחלתו כי נשארו מהכתות בר"ה ואלו השי"ת נושא העוון שלהם ומעריך העוון לפי ערכו הבב"ת וע"כ עובר על פשע כי אי איפשר להענישם מצד שמחצה זכיות וצריכים לקבל שכר ואם העונש יהי' ח"ו לבלי תכלית אז יצאו חנם בלא שכר וא"ת כיון שצדדי הפטור והחיוב שקולים מ"ט מטה הקב"ה לפטור וע"ז אמר כי חפץ חסד הוא השי"ת חפץ חסד וכן מראשית הבריאה הטה השי"ת כלפי חסד ועולם חסד יבנה ישוב. ואמנם ברשעים אין תקנה רק שישובו בתשובה שלימה וא"ת איך יהנו תשובה על חטא בלתי תכלית וע"ז ירחמנו, הקב"ה ירחם ויהפוך השטה ויכבוש עוונותינו אז יקטין החטא לפי ערך האדם כדי שיהני תשובה לפי ערך וכח האדם ואמנם באיזה דרך יקבל תשובתו וע"ז משיב ותשליך בעצולת ים כל חטאתם דכמו שהים עוד עודינו ירעשו מימיו ויהמו גליו מצד טבעו כ"כ האדם יחטוא מצד טבעו ולכן השי"ת מקבל תשובתו אשר יתחרט בסופו ודומה לים וגליו הנ"ל וא"ש:

בר"ה תרמ"ב

באין מליץ יושר וגו'. יראה דהנה כתיב אם יש עליו מליץ אחד עיני אלף להגיד לאדם ישרו ויחונני וגו' דקשה מאי הרעש כל כך דהרי בלי ספק יש לנו מליץ אחד נגד תתקצ"ט מלמדי חובה אבל הענין כי ידוע דבמצות אדם בורא מלאכים טובים ובעבירות אדם בורא מלמדי חובה והמלאכים אלו נעשו לפי הערך כוונת העושה דאם עושה אדם מצוה לשמה בשמחה רבה כתקנו בורא מלאך שכוחו גדול מאוד אבל אם המצוה אינה כתיקונה אז מלאך הנברא ממצוה זו פיסח או סומא וחלוש כח וכן בעבירות הוא להיפוך ולכן בעוה"ר המקטריגים יש להם כח יותר ולכן אמר הכתוב מלאך מליץ להיות שצריך

יהי' נברא בשלימות ממצוה הגונה ונעשית כהוגן אך יש תקנה לזה עפ"י מש"כ בשערי אורה דהתפלות נבדקת אם הם כהוגן ואם אינם הגונת נדחין לחוץ אבל מ"מ אינם נאבדין ח"ו ויש שם חדר שמופקדין בו כל התפלות עד שאם יתפלל תפלה אחת הגונה אז נכנסת התפלה ומתאחדת עם יתר התפלות ויתקבלו כולם ע"ש שהאריך וכ' שדבר זה נעשה בספירת אל חי וידוע שם שמדת אל חי נקראת חוק וזה שאמר באין מליץ יושר שהמליצים אין בהם כח לבד לעמוד נגד מגידי פשע אז תגיד ליעקב דבר חוק שהתפלות הפסולת יתיחד עם התפלה שאנו מתפללין בר"ה שהוא הגונה ואז יהי' להם כח וצדקנו במשפט וא"ש:

ליל כל נדרי תרל"ה

כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו עפ"י משל הי' איש אחד אשר הי' אומן גדול להוציא כתמים מבגדים הטובים וללבן אותם לעשות מבגדים ישנים חדשים ממש ויהי בבואו לתוך עיי והקול נשמע לבני העיר וישמחו מאוד לקראתו כי הי' בגדיהם רובם ככולם מוכתמים מאוד ויתאספו אליו אנשים ונשים וטף ויביאו בגדיהם לפניו לתקנם ויאמר אליהם האיש הצובע אמת שאני אומן גדול אך דעו כי שכרי עבור זה איננו ליקח לא ממון ולא נכסים רק את אשר אני אוהב אני מבקש בשכרי והוא כלים שבורים ופגומים הנה העניים שמחו מאוד לקול השמועה כי דרכו של עני להשתמש בכלים שבורים ופגומים אך העשירים אשר דרכם תמיד להשתמש בכלים שלימים אנים על כרחכם לקחו מכליהם ושברו אותם למען יוכל תת להאומן בשכרו ויביאו הנשים ונשים את הכלים שבורים ויאמר להם האומן כאשר ראה כליהים אמת שאני רוצה במקחי ואוהב אני את הכלים השבורים אך בתנאי שלא יהי' הכלים מטונפים ומגואלים לזאת רחצו והזכו את הכלים השבורים תחילה ושוב ונעשה המקח שאני מסיר כתמי הבגדים ואקח הכלים מכם, הנמשל מלך מלכי המלכים הוא אשר אמר אם יהי' חטאיכם כשנים כשלג ילבינו ואמר וזרקתי עליכם מים טהורים וכו' וכהנה מורה לן שהוא המסיר כתמי הבגדים דהיינו חטאי הנפש ומש"כ בספר תומר דבורה וז"ל ומה הוא הסליחה שהוא ישתבח שמו רוחץ העוון כדכתיב ישעי' ד' אם רחץ ה' את צואת בנות ציון עכ"ל והנה אנחנו נשינו טפינו נתאספנו פה בבית מקדש מעט לפני השי"ת ביום הכפורים זה שיסלח ויסיר כתמי יחטא נפשינו אמנם השי"ת לא יקח שוחד בשביל העוונת רק שבורי לבבות ורוחם נדכאים כי זה אהוב לו מאוד וכמו דכתיב זבחי אלהים רוח נשברה לב נשבר ונדכה וגו' והנה המדוכאים שבנו ישמחו בזה כי מזומנים לבותם

להיות שבורים ופגומים מחמת רוב הצרות אך אפי' העשירים שבנו ע"כ ישברו לבבם וידכאו רוחם כיון שאין להשיג סליחה לעוונתם רק באופן זה ונעשו גם המה ונבוא כולנו את שברון לבבינו לפני השי"ת אך השי"ת השיב אותנו אמת כי אנכי אנכי מוחה פשעיך אך בתנאי שתרחץ הלבבות תחילה בדמעות מן הטנופי העולם והבלים אשר הלבבות מלא מהם תמיד הסירו תחילה ע"י הבכיות הטינופים והגעילום עד שתהי' לבבכם מוכן ומזמן לקבל הטהרה ואז אסור כתמיכים ויה' בגדיכם ונפשיכם נפש חדש ולב חדש וכמו שאמר דע"ה לב טהור ברא לי אלהים וגו' וזהו שאמר הכתוב כי ביום הזה יכפר השי"ת את חטאינו ויטהר את כתמי שברון לבבינו אך בתנאי שלפני ה' תטהרו אתם בעצמיכם תתחילו לרחוץ בדמעות עיניכם את שבורי לבבכם ותטהרו ואז אני אכפר עליכם לטהר מכל חטאתיכם ונכון:

כל נדרי תרכ"ו

כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטואותיכם לפני ה' תטהרו אמרו חכמז"ל בשבת כל מי שדן את חברו לכף זכות דנין אותו בשמים ג"כ לזכות וכתבו ז"ל דאפי' נרשמים ונכתבים עליו למעלה בשמים הרבה עוונת שעשה באין מליצי יושר הרבה ודנין אותו לכף זכות ואין כח בשום מקטרג לקטרג ע"ש. והנה לאשר ביום הקדוש הזה הוא גמר חתימה טובה ואנחנו רוצים שיפתחו לנו שערי רחמים וירבו מליצי יושר להמליץ טוב בעדינו אין טובה גדולה יותר לפנינו מאשר נלמד זכות על כלל ישראל כדי שירבו מליצי יושר בעדינו ויסתמו פי מקטריגנו, כתיב ונסלח לכל עדת בני ישראל ולגר הגר בתוכם כי לכל העם בשגגה הנה אתה בחרתנו מכל העמים ורצית בנו ורוממתנו מכל הלשונות וגו' יבואו כל האומות ויעידו כי לא בחנם הי' אהבתך לנו ולא טעות ח"ו כי קרבתני כי הנשמע כזאת בכל העולם מקצה הארץ ועד קצהו שאומה שלימה ימסרו נפשם להיות בעינוי וצום כ"ה שעות לא מאה ולא אלף ולא רבבה אנשים אך כמה מילאנען נפשות ובתוכם חולים וחלושים מעוברת ומניקות ילדים וילדות כולם מעונים וצועקים ומתחנן ומי כעמך ישראל אשר יעשו עוד כמותם אברהם אבינו עקד את בנו ע"ג המזבח ונשבעת לו להיות תמיד לזכרון זכור נא כמה אלפים ליטורת חלב וחביות דם אשר שופכין וחסרין על קדוש שמך הלא זה בלבד די שתרחם עליהם ותסלח לכל חטאתם כרחם אב על בניו האהובים אמת שיש לנו חטאים ועוונת אך לא ברצונינו ובחירתנו עשינו זאת רק אנוסים אנחנו הרי זה שמונה עשר מאות שנים אשר גלינו מארצינו גולים ומטולטלים כגרים בין האומות וכל מחייתנו ניקח מהם ועל ידם ואין

לנו בית שדה וכרם אשר קבלנו ירושה מאבותינו והעניות וכובד הפרנסה מכריח אותנו להתערב עם האומות ולישא וליתן עמם ויתערבו בגוים וילמדו ממעשיהם ומה יעשו בנים שלא יחטאו כי האומות מסיתן אותן פעם באונס פעם ברצון להשוות עמם וחוץ לזה היצר הרע השונא גדול יושב בתוך הלב להסיתו לעבור עבירות כי האומת אין להם מצות ולא עבירות ואין להם יצר הרע כי למה יסיתם אך רק בבני ישראל יתקומם להחטיאם ולהסיתם ויצרו של אדם מתחדש עליו בכל יום ולזה אנו דומין כאנשים אשר קמו עליהם שונאים מלפניהם ומלאחריהם כי צריך חיזוק גדול שלא יאבדו כן אנחנו מסובבים משונאים פנים ואחור ואנחנו אנוסים על מעשינו ואונס רחמנא פטרי' קיימ"ל הלכה פסוקה, נוסף על זה האדם מיום עמדו על דעתו נפשו ישים בכפו להביא לחמו וכרחם אב על הבנים תמיד דואג במה יתקיימו בניו ומה פרנסה יהי' להם בציק העתים הללו ע"כ מוכרח ללמדו חכמות זרות או אומנת וע"י זה אין בהילד כח ובינה לשמוע דברי תורה ואינו יודע ענין המצות והעבירות ואם יודע העבירה אינו יודע גודל העונש והרי כולם שוגגים בחטאם כי לא ידעו איסורו ועונשו כלל היוצא מדברינו שיש לנו בני ישראל התנצלות גדול על חטאינו ופשעינו כי אנחנו אנוסים וגם שוגגים ומסירת נפש שיש לנו בצום הקדוש הזה די לכפר על חטאתינו וזה פי' הפסוק בראש נאמר ונסלח ראוי הוא שיהי' נסלח עוון וחטאה לכל עדת בני ישראל לכל הוא מלשון וכלתה נפשי וכלו עינו שהוא לשון כילוי הנפש ומסירתו לאחר שעדת ישראל ימסרו עצמם בכליות נפש לצום יוה"כ כולם יחד זה המצוה בלבד כדאי שיהי' עוונתיו נסלח ועוד ראוי שיהי' עוונתינו נסלח משום שאנחנו אנוסים שאנו בגלות וזה:

ולגר שאנו גרים בארץ הזאת ואנו מטולטלים וכל מחייתינו וכל עסקינו הכל מאומות ויתערבו בגוים ועוד נוסף הגר בתוכם השטן המסית הגר לשון גירוי שמגרה רק בישראל והוא יורד ומסטין ואנו מסובבים בשונאים מלפנים ולאחור השטן משטין והאומות מסיתם אותנו ואנו כאנוסים וראוי להיות ונסלח ועוד מחמת שלא למדנו בנעורינו מחמת דאגת פרנסה ולא ידענו מה החטא ומה העונש ולא חטאנו במזיד ורק כי לכל העם בשגגה ונכון. וזהו הפי' בפסוק הנ"ל כי ביום הזה יכפר עליכם שכדאי היום הזה ועיבויו וחלב ודם הנמעט ונקרב למען קדושת השי"ת לכפר עליכם ועוד לטהר אתכם מחמת שאנו אנוסים הרי אנו טהורים כי אונס רחמנא פטרי' וגם מכל חטאתיכם דהיינו מטעם שאנו שוגגים וכל העבירות אינו אלא חטא ושוגג לפני ה' תטהרו לא נשאר לנו אלא לומר הוידוי עשרה פעמים ביום כפורים בעמידה ובשחי' כמו במודים ובכוונה רבה כאילו עומד לפני ה' וזהו לפני ה' תטהרו ואל יחסר אדם הוידוי אפי' פעם אחת כי כן שיערו

חכמז"ל ומשלו הדבר לריר משי היוצא מפי התולעת אף שהריר בעצם חלוש מאוד אך בהכפיל אותו כמה וכמה פעמים נעשה חזק כעבותת העגלה כמו כן אף עבירה היותר קלה בהיות האדם כופל ועושה אותה הרבה פעמים נעשה עבה וחזקה וכמו כן צריך לכפול הווידוי עשרה פעמים בתפלה בלחש ובתפלה בקול עוד לא נשכח ולשוב מכל חטאתיכם לפני ה' דהיינו עבירות שבין האדם לחבירו כהשגת גבול ומוסר ממון של ישראל ביד גוי וכדומה ע"ז אין יו"כ מכפר רק תטהרו ונכון:

ליל כל נדרי תרמ"א

כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו דהנה יש להתבונן למה זה בראש השנה שהוא עת כתובה מי לחיים ומי למות והאדם נידן על כל מעשיו לא מצינו בכל תפילתנו ובקשתנו שום הזכרה לווידוי על שום חטא שבעולם אדרבה אנו מוזהרין מתי חכמז"ל שלא להזכיר שום חטא כלל ועל מה שאומרים אבינו מלכינו חטאנו לפניך גמגמו בה הרבה עד שפי' חטאנו לפניך היינו אבותינו חטאו אבל אנו אין אנו מלך אלא אתה ועכשיו ביו"כ אנו מצווים בכל תפלה שני פעמים לומר הווידוי ודבר זה טעמא בעי אבל יובן עפ"י משל מלך אחד ששלח בניו למדינת הים ללמוד תכסיסי מלוכה וכל דברים הנצרכים ויהיי כאשר עברו שנים ויצו המלך שיבואו לביתו הבנים וגם המורים אותם יבואו עמם למען יוכל לחקור טיבן של הבנים אם נהגו עצמן כשורה וכן הי' שבאו כולם לבית המלך. ואמנם כאשר נשמע בעיר שבאו הבני מלאכים לביתם ויבואו נסיכי המדינה ג"כ לכבוד האורחים ויתיעצו המורים יחד לאמור אם ישאל לנו המלך אודת תהלוכתם ונגיד לו מעשיהם הרעים יבוש המלך בפני האורחים ויבוא לידי כעס ויוכל להיות שגם האורחים השונאים לבני המלך ג"כ יטה לב המלך להרע להם ויוכל להפסיד חיותם אבל כה נעשה שבעוד שהאורחים יושבין פה לא נגיד שום דבר מעשה רע אדרבה נחפש אחרי דברים טובים שיש בהם ונספר ונשבח אותן אבל גם זאת אין אנו יכולין להסתיר מעשיהם הרעים לגמרי פן יקצף המלך כאשר יהי' נודע לו לכן אם ילכו מפה האורחים אז לא יהי' אתנו שום איש זר אז נגיד לפני המלך אתה אב הרחמן בניך כזאת וכזאת עשו וכן עשו וכאשר שמע המלך שבניו לא עשו כשורה אמר האב רחמן לא אבקש יותר רק שכל אחד מהן יגיד מעשה הרעים ויקבל על עצמו שלא ישוב עוד לכסלה ובזה ארחם עליהם כי הם בניו החביבים וכן עשו הבנים, הנמשל המלך זה מלך מלכי המלכים הקב"ה ואנחנו עם ישראל המה בניו וכמו שנאמר בנים אתם לה' ושלח אותנו השי"ת למרחקים בגלות כדי להשלים אותנו במצות ומעשים

טובים ויקרא המלך אותנו לעמוד לפניו ביום ר"ה שהוא יום הדין לחקור מה מעשינו והמורי דרך נקראים ג"כ המה החכמים והרבנים אך ביום ראש השנה באו ג"כ האורחים המה השטן והמקטריגם וכמו שנאמר ויהי היום זה ר"ה ויבוא בני אלהים להתיצב על ה' אלו מלמדי זכות ויבוא גם השטן בתוכם אלו מלמדי חובה ויסכימו חכמז"ל שלא להזכיר שום מעשה רע וחטא ועוון של ישראל כדי שלא יהי' בושה לאבינו המלך בפני האורחים וגם שלא יוכלו להשטין ולקטרג אדרבה נראה לשבחם ולפארם רק כאשר ילכו האורחים ואז לא נשאר שום נכרי דהיינו ביום כפור שאז אין רשות לשטן לקטרג וכמו שאמרו השטן בגימ' שס"ד והשנה שס"ה ימים יום א' הוא יו"כ אין רשות לשטן וחייליו להשטין אז נוכל להגיד להאב חטא בניו שאז ימלא רחמים עליהם:

הנה רבותי כן עשיתי בר"ה לא זכרנו שום חטא ועון אדרבה היינו מלמד זכות על כלל ישראל ואמרנו אפי' רקנים שבך מלאים מצות כרימון ואנו בני אברהם וגו' ואמרנו שישראל מוסרים ממונם בשביל הדת אבל עכשיו שנסתם פה השטן ואין כאן רק אנו ואבינו הרחמן אין השי"ת מבקש מאתנו רק שנודה על פשעינו ונאמר חטאנו אבל נקבל עלינו שלא נעשה עוד וכן אמרו חכמז"ל מדת ב"ד הצדק לא כבתי דינים וכו' ומדת ב"ד הצדק אם יכפור אוי לו ואוי לנפשו ואם הוא מודה ועוזב אתה מרחמהו ובהיות כן על נא נישן העת הזאת ונודה על פשעינו ונקבל עלנו שלא לעשות עוד וזה כוונת הכתוב כי ביום הזה יכפר עליכם וטעם כי לפני ה' תטהרו דייקא לפני ה' בלבד תטהרו ואין כאן שום קיטרוג ונכון:

ליל כל נדרי תרל"א

כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו. הנה נודע כי ברה"ש כל באי עולם יעברון לפניו כבני מרון כל מעשה איש זכיות ועוונתיו נשקלין לפי דעת המלך מאהקב"ה ואז יגזר על האדם מי יחי' ומי ימות וכל הפגעים אשר יפגעו באדם כל השנה הכל נגזר מאז אך אינו רק כתובה ואנחנו תלוים ועומדים עד יום הקדוש הזה וברוב רחמיו וחסדיו נתן לנו היום הקדוש כדי לחזור בו בתשובה ולהתענות בו והתענית הוא כמו קרבן וכמו בקרבן הי' עיקר הכוונה שהמקריב חשוב בנפשו שמה שעושין בקרבן הי' ראוי לעשות עצמו כמו לעקדו ולשחטו ולהקריב חלבו ודמו ועי"ז נשבר לבו ונכנע וזה שאמר הכתוב זבחי אלקים הוא הרוח הנשברה ועל הכוונה זו חשיב התענית ג"כ כקרבן אך בתנאי שיהי לנו לב נשבר ונדכה ויכניע עצמו לפני השי"ת המבקש ממנו מחילה וסליחה על העבר, והנה נחזי, אנן דומין לאיש אשר הוא בע"ח גדול אשר חייב

על חוב ישן הרבה ולא פרע לזמן אשר הבטיח וגם מחדש לקח הרבה סחורה ואין לו מה לשלם וגם לעתיד אין לו במה להחיות נפשו והנושה בא לקחת אשר לו בוודאי מוכרח האיש הזה להכניע עצמו ולהשתטח לפני הנושה בתחילה מתנפל לפניו על חוב החדש אשר זמנו היום שיעבור אותו מנגד עיניו וימתין לו עד שיוכל לשלם שנית מבקש אשר כל החובות ישינים ימחוק לגמרי לא יזכרו שלישית מבקש שיקיף לו עוד ויהי' לו לעזר לשלם את אשר חייב לו עתה וכן אשר יקיף ובוודאי לבקשה רבה כזו צריך הכנעה יתירה כן אנחנו השי"ת הקיף לנו בשנים הקדמונים חיים ובריאות ופרנסה וכל דבר הנצרך ואשתקד ביום הקדוש כבר היינו חייב זכיות ומעשים טובים אך ניתן לנו זמן עד יו"כ זה לשלם חובות ישינים וגם מאז הקיף לנו השי"ת מחדש חיים ובריאות ונסים בכל יום והזמן המוגבל הוא היום ואנחנו אין לנו לשלם לא הישינות ולא החדשות וגם אין לנו במה להחיות נפשינו על העתיד א"כ יש לנו שלש בקשות לפני השי"ת בתחילה אנו נבקש מנחה והעבר פשעינו מנגד עניך דהיינו החוב של שנה זו אשר עתה הטערמין זה תמתין לנו דהיינו שתעברו את הוועקסיל מנגד עיניך ותמחה הזמן ועל החובות הישנים אשר אנחנו חייבים משנים הקדמונים מחוק ברחמיך הרבים כל שטרי חובותינו מחוק אותם לגמרי כי רחום וחנון אתה ואח"כ אנו מבקשין שאתה החזירינו בתשובה שתעזרנו שנוכל לשלם לך ובמה ברפואה שלימה רפואת הנפש ורפואת הגוף ואח"כ קרע רוע גזר דינינו כל עניני הפסד ופגעים רעים ואח"כ זכרנו כתבנו בספר חיים טובים גאולה וישועה ופרנס טובה:

ועתה אחינו מי זה האיש אשר לא יכניע וישבור לבבו לבקש על עצמו שלש בקשות גדולות והעיקר חוץ מק"ש ומתפלה הוא אמירת ווידוי בכפיפת ראש ועשרה פעמים יאמרו הווידוי ויאמרו עם הש"ץ מלה במלה ולא כמו שנהגו לחטוף לפני הש"ץ ולא יהי' לאדם טורח לאמור כל הווידים כי בכל מלה מתקן הרבה ויתן אדם אל לבו אולי הי' לו בת נחמדה מאוד מושלמת במעלות טובות והאב נשתכר ובתוך שכרות הכה בחשך את בתו מכת אכזריות ויהי כאשר יצא השכרות מלבו כמה הי' מתמרמר על בתו והי' בודק כל הפצעים לרככו בשמן וברפואות כדי שלא ישאר שום רושם מכה כן הנשמה הקדושה היא בת החביבה ואדם מתוך תאוותו המשכרת אותו עושה בה פצעים המה העבירות וכהיום שבאנו לכלל דעת צריכין אנו לרפאותה ובכל תיבה ותיבה שאנו אומרים אנו מרפאין פצע וחבורה ובכל תיבה נמחל עוון ולזאת ראוי לאמרו במתון וגם צריכין אנו להודות לפני השי"ת שחטאנו ונאמין אמונה שלימה שישמע לתפלתנו וירחם עלינו כי קרבן צריך נסכים והדמעות שנשפך יהי' לנו במקום הנסכים ואז נהי' בטוחין על מחיות

פשעינו דהרי אמרו כל השערים ננעלו חוץ משערי דמעה ובזוהר הקדוש איתא כל בר נש דאושיד דמעין קמי' קב"ה לית לך תרעה דלא עיילין ואע"ג דאתגזר עליו עונשא איתקרע: **אחינו** בית ישראל אנחנו צריכים בשנה זו לבקש ולהתחנן יותר ביום הקדוש הזה מאשתקד ואמשול לכם משל מלך גדול אשר לו הון רב וקבע מועד להזמין כל שרי מלוכה להראות עשירתו וציוה לבני פלטרין שלו שהוא נותן לכל א' בגד חשוב מאוד ויתן להם אבנים טובות שבכל יום ויום ירקם כל א' בבגדו אבנים טובות עד שבע שבועות שאז יהי' הבית מועד להראות עשירות ויהי' ניכרים בני פלטרין בבגדיהם אשר הולכין בהן תמיד אך הזהיר אותם שבכל שבוע יבדוק את הבגדים אם לא נמצא בהם כתם ובשבוע הראשונה מצא כתם גדול בבגדים והעניש אותם ובשני' מצא כתם קטן והעניש אותם ביותר כן כל שבוע הי' הכתם קטן והמלך העניש ביותר וישאלו על זה למה עושה אדון כן בהיות הכתם גדול הי' העונש מועט ובכתם קטן העונש מרובה ויען להם המלך בוערים ושוטים אין אתם מבינים כי בעוד שהי' בבגד מיעוט אבנים טובות והי' הבגד שויה ד' מאות זהו' הי' הכתם גדול מפסיד בדמי הבגד רביעית והי' ההיזק מאה זהו' אבל בשבוע שני' מחמת שהוסיפו עליו אבנים טובות הרבה הבגד שוה אלף זהו' והחסרון אינו מזיק רק חמישית בבגד מ"מ עולה ההפסד לשני מאות זהו' ומגיע להם עונש יותר הנמשל הוא המלך ממ"ה הקב"ה ישראל בני פלטרין שלו ולעתיד רוצה להראות להעולם ושרים ומלאכים את רב גדולתו שיש לו עם קדוש ונתן לנו נשמה קדושה ונתן לנו מצות לעשות והמה כמו אבנים טובים והנשמה הוא חלוקא דרבנן וטלית נאה לעוה"ב וציווה אותנו שבכל יום נשמר ציצית ותפלין ושבת וכל א' מהמצות הוא אבן טוב ואם אנו טח עינינו לראות אותם אך הקב"ה רואה את הנשמה והמצות מאירים כספירים אך נצטווינו שלא לטנף את הבגדים והנה אשתקד כ"ז שהי' לנו מצות מועטים לא הי' הפסד כל כך ולא ניכר כ"כ החסרון כמו עתה שהוספנו מצות לכן מחויבים אנחנו בכל יו"כ להוסיף תשובה והכנעה וזה הפי' בפסוק כי ביום הזה דייקא בכל יום כיפורים צריך כפרה אחרת והיינו לפני ה' תטהרו שה' יודע גודל החסרון וצרכין אנו לתקן ואז יפתחו לנו שערי רחמים אמן:

לכל נדרי תרל"ב

כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאותיכם לפני ה' תטהרו. יראה לפרש כי נודע כי בר"ה יכתבון וביום כפור יחתמון מי יחי' ומי ימות ועל הבריאות והפרנסה וכל המקרים ופגעים. והנה יום הקדוש הזה הוא יום מחילה וסליחה והקב"ה שומע

תפלת כל איש ונחזי אנו מי שיש לו איזה בקשה מהמלך ובקש פעם אחת או שתיים ולא ניתן לו בקשתו אז בלי ספק כי ילאה לבקש עוד כי יאמר בלבו מה בצע בקשתי לחנם מחמת שהמלך אזנו אטומה ואינו רוצה אבל אצל הקב"ה אינו כן אלא אפי' אם התפלל אדם כמה פעמים ולא נענה אמרו חכמז"ל יחזור ויתפלל אפי' חרב חדה מונח על צווארו אל ימנע עצמו מהרחמים והטעם לזה כי כבר ידוע מעוונת של אדם נבראו משטינים ומקטריגים שמעכבין את התפלה מלבוא לפני השי"ת ולפיכך נשארה הבקשה ריקם ואינה מתמלאות וכמו שאנו מבקשין תבוא לפניך תפילתינו שלא יהי' לתפלה שום מעכב ומטעם זה כיון שכל שכל שעה ושעה משתנה אדם ויוכל להיות שבקשה שעכשיו מבקש תהי' יותר בכוונה ויכול להיות ג"כ שעשה איזה מצוה שנברא ממנו סנגורא גדול אשר כוחו גדול לגרש המקריגים וכמש"כ אם יש עליו מליץ אחד וגו' ויאמר פדעהו וגו' ואז התפלה בא לפני השי"ת ואז בוודאי נתקבל והקב"ה ברוב רחמיו ימלא משאלות כל איש ואיש וזהו שאמר הכתוב זה וודאי כי ביום הזה יכפר עליכם כי הוא שעת הרחמים אבל עלינו לגרש כל המקטריגים והמשטינים אשר עומדים בינינו ובין השי"ת וזה רק לפני ה' תטהרו החיוב עלינו בכל כוחינו לטהר המקטריגים ועתה רבותי הנה העת ששערי רחמים פתוחים והוא בטוחה שכל תפלה שיגיע לפני השי"ת בודאי מקובלת אך כל טרחינו שנגרש המעכבים לזאת לא יהי' עלינו לטורח להתוודות עשרה פעמים כי בווידוי ובדמעות אנו מגרשים הקליפות ואנו צריכים לרחמים גדולים לרפואה שלימה לפרנסה טובה עלינו להרבות תפלה לפני השי"ת שיכתבינו לחיים טובים ובתוך בקשתינו נזהר שלא נשכח לבקש על גלות השכינה שכל עיר על תלה דכוי' ועיר האלהים מושפלת עד שאול תחתיה שיקוץ ה' אותנו ברחמיו ויראה לנו עוד המקדש בנוי ועשרה נסים שנעשו שם ובפרט ביום הקדוש הזה פני הכהן הגדול כמראה אש כמראה בזק עומדים צפופים ומשתחוים רווחים וחוט השני נעשו לבן ועין מי לא תדמע על אשר אבדנו כל אלה אם אשכחך ירושלים תשכח ימינו ואם לא נבקש על בנין בהמ"ק יש לחוש שלא תקובל גם יתר תפלתינו כלל ואמרנו להמתיק הדבר עפ"י משל מלך א' גדול הי' לו בן יפה עינים ונחמד מאוד אך לא אבה לשמוע בלימוד תכסיס מלכות ולא רצה להתנהג עצמו כדרך בני מלכים רק הי' תמיד תעוותו לרכוב על סוסים והי' המלך מתבייש מאוד עמו ולא ידע מה לעשות עמו ושלח אותו לכפר אחד אצל משרת וציוה את המשרת לנהוג עמו ככפרי ומנהיג הסוסים כי אמר המלך בלבו מחמת שיש לו כל טוב בבית המלך ע"כ לא רצה ללמוד תכסיסי מלוכה אך יבוא עליו צער ויגון אז יזכיר כי בן מלך הוא ואולי ישיב והמלך המתין שנה אחת לראות מה יאמר הבן ופקד המלך על

שריו שאם יאמר הבן שרוצה לשוב אז ישיבו אותו אליו ובתנאי שיבקש מהמלך מחילה והנה השרים שראו צערו של המלך על בנו הלכו אצל הבן ופיתו אותו שיבקש פני המלך ואז ישיבינו אליו וכן הי' וכאשר בא הבן לפני אביו אמר לו מה אתה אבקש בני והי' רוצה שהבן שישיבנו אותו אביו אליו לביתו שיהי' בן המלך בכבודו כראוי אבל בן המלך הסכל לא ביקש כי אם סוס א' ושוטו הנקרא (ביינושל) שיהי' לו לרכוב עליו ויתמרמר המלך מאוד עליו ועל בקשתו ואמר לו שוטה הלא בעבור זה שלחתיך ואיך אתה תרצה להשיג מבוקשך בלתי רצוני הנמשל מובן מאוד כי השי"ת הגלה אותנו לאשר כל זמן שהיינו בארצנו וישמן ישורון וגו' ולא היינו נוהג בדת תוה"ק אמר בצר לך ומצאוך וגו' ושבת וגו' והנה אם אנחנו אין מבקשים אלא פרנסה ודברי הבלים ומניחין את העיקר מלהתפלל כתבינו בס' גאולה וישועה והרם קרן ישראל אז ח"ו יתעורר עלינו מדת הדין וזה הפי' לפני ה' תטהרו דהיינו בתחילה נבקש על גלות השכינה וא"ש:

לר"ה שנת תרכ"ב

במס' ראש השנה י"ז אמר הקב"ה אמרו לפני בראש השנה מלכיות זכרונות ושופרות מלכיות שתמליכני עליכם זכרונות כדי שתעלה זכרונם לפני לטובה ובמה בשופר תקעו לפני בשופר וגו' כדי שאזכור עקידת יצחק וגו' ומעלה אני עליכם כאלו עקדתם עצמיכם לפני יש להבין וכי מפני אמירת מלכיות וכו' יהי' חשוב כאילו עקדנו עצמנו לפני השי"ת אתמהה, גם ענין נסיון העקדה שזכותה גדלה כ"כ עד שבכל שנה ושנה כל בית ישראל נשענין עלי' יש להבין הלא בלי ספק כל אחד ואחד מישראל אשר ישמע ליווי השי"ת אלא להעלות עצמו ובניו על המזבח אין ספק כי יעשו זאת בלב שמח ונפש חפצה ומה רבותא דאברהם אבינו:

ונראה להבין הדבר עפ"י הא דתנינן בירושלמי דתענית דף ו' אמר אברהם לפני הקב"ה רבון העולמים גלוי וידוע לפניך רבון העולמים שבשעה שאמרת לי להעלות את יצחק בני הי' לי מה להשיב ולומר לפניך אתמול אמרת לי כי ביצחק יקרא לך זרע ועכשיו אתה אומר לי והעלהו לעולה ח"ו לא עשיתי כן אלא כבשתי את יצרי ועשיתי רצונך כן יהי' רצון ופי' המפרש ועשיתי רצונך כי אמרתי נסתרה דרכי מה' וגבהו מחשבותיו ממחשבתינו ע"כ ויש להתבונן בזה ענין נפלא כי אברהם אבינו כבר השיג בשכלו ובנבואה מה שלא השיג לפניו שום ברי' מאחדות שם השם יתב"ש ועיכולתו ואמיתתו עד שהושלך לאור כשדים וסבל כל הנסיונות עבור קדושת שמו ית"ת והא זה כבר נתגלה ונודע לכל שכל הנסיונת שבעולם וכל מיני רוחות שבעולם לא יזיזו את אבינו מאמונתו

כי הי' אמונתו בהיר וברור בעיניו והבטחת השי"ת אשר הבטיחו כי ביצחק יקרא לך זרע הי' כל כך גלוי וברור בעיניו כאילו כבר יצא מכח אל הפועל וכאילו הי' לפניו זרעו של יצחק וכל זאת הי' לו לחוזק אמונתו בדברי ה' כי לא יפול מדבר ה' ארצה ולא איש אל ויכזב אפס כאשר דבר אליו ה' ויעלהו לעולה הי' השכל אנושי מחיוב לסרב מקבלת דבר זה כדי לחזק אמונה תקוע בלבבו שלא יתנחם ה' כבן אדם או עכ"פ להשיב הודיענו נא את דרכיך כי לאשר כל עבודתי הי' עד הנה להשריש אמונת ה' בלב העולם ולפרסם אלהותו ואמיתתו כי ההוא אמר ולא יעשה ואיך עתה יסתרו דברי השי"ת בעצמו את יסודו ואמונתו:

ואמנם אברהם לגודל צדקתו השליך כל הספיקות מלפניו בתירץ אחת כי נסתרה דרכי ה' וכנ"ל. והנה מצינו כי גם תולדות השכל ודעות אשר יוליד אדם בנים יקראו וכמו שנאמר ובידי נכרים יספיקו דהכוונה על דעות זרות וכן פי' הבעק"ד על פסוק כי אבי ואמי יעזבוני דהכוונה על הקדמות אשר יולד האדם מהם דעות נמצא כי מה שאדם חוקר ודורש בשכלו ענין ומישרו בדעתו נקרא בן ואם האדם אשר כבר נקבע בלבו איזה דעה מיוסד במסמורת וסובר בדעתו שכבר הגיע לתכלית אמיתתו ושוב משליכה מנגדו לעשות רצון הית"ש ואומר כי גבהו מחשבותיו הרי עוקד הבן השכלי להדעה המיוסד בלבבו ולפי דברינו הי' אצל אברהם שני עקידות כי הראשון הוא היותר נפלא הי' עקדת בן השכלי שהוא התולדה אשר עלה לו מחוזק אמונתו ובטחונו בדברי השי"ת כי ביצחק יקרא לך זרע ועתה אמר לו והעלהו לעולה שאין ספק שמכל הפליאות והספיקות אשר ישנו במציאות בעולם ואשר הי' ואשר עתידין להיות לא הי' פליאות דעת וקושי' חזקה גדולה כקושי' שהי' לו לאברהם אבינו להקשות כי לאשר לא הי' בעולם שום אדם כאבינו אשר הכיר באמיתת בוראו וסבל כ"כ נסיונות עבור אמונתו עד שרק הוא בלבד נקרא אברהם אוהבי ולפי רבות האמונה אשר הי' בו יתרבה הקושי' והפליאה ובכל זאת השליך מנגדו הקושי' בצדקתו כי נסתר דרכי ה' הרי עקד את בנו השכל והכניע שכלו וידיעתו וחכמתו תחת יראת ה' וזהו הי' העקידה הראשונה הנפלאה אשר בזכותה אנו חוסים ושוה הי' העקידה השנייה אשר עקד את יצחק בנו ונקרא אצלו קלה כי לאחר שכבר נתברר אצלו הציווי מאת ה' בבירור הוא דבר קל מאוד למסור נפשו ובנו עבור קדושת שמו ית"ש:

והנה נודע ומבואר כי כל החטאים שבעולם המה מחמת שלשה סיבות ושלשה המה נפלאו ממנו הסבה הראשונה כי כת אנשים חכמים בדעתם מחמת שעושק וגזל יראו בעולם והנהגת העולם נדמה בעיניהם כאילו הי' ח"ו במקרה ולכן מכחישין במציאות

הבורא ית"ש ואמר נבל בלבו אין אלהים ח"ו, סיבה השנייה שכמה אנשים יאמינו במציאות הבורא ית"ש ואמנם מכחישין ההשגחה באמרם לא יראה יה ולא יבין אלקי יעקב וכל זאת באה להם מחמת שקשה להם קושית צדיק ורע לו רשע וטוב לו ועי"ז מכחישים בשכר ועונש, הסיבה הג' הכופרים בתורת משה ואומרים אין תורה מן השמים ואין חילוק אם יכפרו בתורה שבכתב או שבע"פ והנה כל אלה באה להם מחמת קושית ופליאות אשר נולד להם בשכלם נגד הנהגה ונגד תורת ה':

ואמנם כל איש ישראל צריך להשליך מנגדו כל הקושית הזאת והפליאות אשר ידמה לו בשכלו נגד הנהגת העולם ויאמין אמונה שלימה כי נסתרה דרכי ה' וכמו שעשה אברהם אבינו. והנה ידוע כי מלכיות היא קבלת מציאת ה' ואלהותו, זכרונות היא קבלת אמונת השגחה מן השמים ושכר ועונש, ושופרות היא אמונת התורה הקדושה בכל אופנים ובזה נבוא אל המכוון אמר השי"ת בראש השנה שהיא ראשית הפקידה לכל באי עולם להעבירם במשפט אמרו לפני מלכיות כדי שתמליכני וזכרונות ושופרות קבלו עליכם עתה שלש אמונת שבהעדרם ח"ו יבואו סיבת כל החטאים והפשעים וכאשר תאמצו ותקבלו עליכם וכל הקושית והפליאות שהמה סבת סתירת האמונת הללו תשליכו מלפניכם ותעשו כמו שעשה אברהם אז אני זוכר עקידת יצחק הראשונה ומעלה אני עליכם כאילו עקדתם עצמיכם כמו שעיקר חשיבות הזכות של אברהם הי' העקידה הראשונה מה שהשליך ועקד את שכלו להכניע כל ספיקותו וקשיותיו לעשות רצון ה' יתב"ש ככה יחשב לכם בקבלת שלש אמונת הללו ותכניע כל הסתירות והקושיות המתנגדים תחת יראת ה' כאילו עקדתם עצמיכם לפני כי באמת עקדת הגוף ממילא קלה ונמשך מעקידה הראשונה ואם באמת אתם מקבלים עליכם שלש אמונת הללו אז אני בטוח כי גם גופם ימסרו בעבור קדושת ה' וא"ש:

לשבת תשובה תרמ"ב

איתא במדרש בשעה שאמר יעקב וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך אמר הקב"ה חייך שאני נותן לבנך עשרת ימי תשובה והוא תמוה דמה ענין עשרת י"ת למעשר. יש לפרש דהנה אמרי' במדרש על פסוק כי בתחבולת תעשה לך מלחמה אם עשית חבילות של עבירות עשה כנגדן חבילות של מצות עיניים רמות זהיר לטוטפות בין עיניך לשון שקר ולמדתם ידים שופכות דם וכו' והקשו בזה שהרי כתיב אשר לא ישא פנים ולא יקח שוחד ואמרו חכמז"ל כשאדם עשה תשובה מאהבה זדונות נעשה כזכיות ואיך איפשר שיתהפכו עוונת לזכיות ועוד אמרו במדרש שהקב"ה עומד מכסא דין ויושב על כסא

רחמים והופך מדת הדין לרחמים וקשה להבין. ויראה להסביר הדבר עפ"י דמיון שכ' קצת בס' עמוד העבודה הנה אם יש לפנינו קדירה מלאה דבש ונשפך לתוכה מדה קטנה של מרה הנה כל טועם ממנו אף שטועם מתיקות מדבש מכ"מ הוא מעורב בטעם מר ונתקלקל הדבש ואם אנו רוצים לתקן הדבש יש לנו שני דרכים להוציא המרה זאת מתוך הדבש על ידי חכמת המעמיק כידוע והוא בטורח גדול ויגיעה רבה אבל יש עוד דרך לתקן הדבש ע"י שאנו מוסיפין עליהם דבש הרבה עד שיבטל טעם המרה ויאבד ויתהפך לדבש ואז אנו רואים בחוש שלמשל אם שמנו בכלי מאה מדות דבש ונמצא עתה מאה ואחד נמצא המדה היתרה הוא מפני שנתהפך המרה לדבש והנה כמו כן נדמה בעינינו שהתורה והמצות שאדם לומד ועושה המה וכמאמר הכתוב ומתוקים מדבש ומנופת צופים ואמנם העבירות שאדם עושה המה מרים כמרה תיסרך רעתך וכו' ודעו וראו כי רע ומר עזבו ה' כי אין שום עבירה קלה או חמורה שאדם עושה בעולם שלא יהי' נענש בעולם הזה או בעוה"ב וכמאמר של האומר הקב"ה וותרן יוותרו מעי' ואין מצוה בעולם או דבר טוב שבעולם שאדם עושה שלא יהי' מקבל שכר עליו ואפי' על שיחה קלה וכמו שאמרו בנזיר בשכר שקראה הצעירה עמון קבלה שכר ונזהרו ישראל שלא לצער אותם אמנם כ"ז שהעוונת מעורבים בזכיות הלא הוא כמרה ולענה מעורב בדבש שהאדם אינו יכול לקבל שכר המצוה בשלימות כי מדת הדין המה מרה כלענה מעכבת את מדת החסד ויש לזה ג"כ שתי תקנות או לברר העונש מתוך הזכיות ולהפסיד מדת הדין ממדת הרחמים והיינו ע"י יסורים קשים בעוה"ז בעניות וצרות ופגעים רבים או בעוה"ב גהינם ושאול תחתית וכף הקלע וגילגול ר"ל ובזה שיורד מדת הדין על האדם נתברר מדת הרחמים ויוכל לקבל אחרי כן ג"ע ושכר עוה"ב בשלימות או יש דרך אחר שאדם עושה חבילות מצות ובכל אבר ואבר שחטא עושה הרבה מצות ומתחרט על העבירות הרי הוא מוסיף זכיות ומצות כאילו הוסיף דבש הרבה עד שננתק העבירה ונעשה ממנו זכיות וכהיפך המרה לדבש כן תתהפך מדת הדין לרחמים ונמצא מתהפך הזדונות לרחמים:

ובזה יש לפרש הפסוק ראה נתתי לפניך את החיים ואת המות ובחרת בחיים דהנה המעשים נקראים זרעים כש"כ הזורעים בדמעה ברנה יקצורו דהיינו מה שאדם עושה מצוה בגלות לעתיד אנו מקבלין שכר וכן העבירות שהאדם עושה נקרא ג"כ זריעה וזה שאמר הכתוב דבעשיית תשובה אני נותן לכם שתי דרכים דהיינו החיים מה שהאדם עושה מצות ומע"ט כי היא חיות הנפש ואת המות דהיינו יסורים ופגעים ובחרת בחיים אני נותן לך עצה טובה שתבחר בתשובת חיים דהיינו שתעשו הרבה מצות ומע"ט למען תחי' אתה וזרעיך שגם הזרע שלך דהיינו המעשים רעים שעשית ג"כ יתהפכו לטובה

וחיים אבל אם תעשה תשובה מיראה אז אפי' אם אתה תחי' אבל המעשים רעים לא יחי' כיון שתענש עליהם ובזה יש להבין המדרש על פסוק ברוב עם וגו' אמר הקב"ה אימתי אני מתעלה בעולמי בשעה שישראל נאספים לבה"כ ולב"מ ונותנין שבח וקילוס ושומעין הגדה מפי חכם אז אני מתעלה בעולמי ואומר למלאכי שרת בואי וראו עם זו יצרתי לי כמה הן משבחין אותי ובאותו שעה הן מלבישין אותי הוד והדר ואני מוחל ומכפר עוונתיהם של ישראל ויש להבין איך יש ענין מתעלה אצל השי"ת והלא אין שם מעלה ומטה ויראה לפרש עפ"י מה שכתבו רבותינו השל"ה והעמוד עבודה על פסוק ארדה נא ואראה דהתמי קיימת וכי לא ידע הקב"ה ולמה צריך ירידה ועוד האיך שייך ירידה והלא מלא כל הארץ כבודו וכתבו ז"ל דיש שני מיני ירידה ועלי' הנה העולה בסולם ויורד בו מיקרי עלי' וירידה וכן אם איש אחד אשר הי' שר קטן ונעשה מלך או מלך שנעשה הדיוט מיקרי ג"כ עלי' וירידה אבל החילוק בין שני עליות וירידות הוא שבבחינה הראשונה נשתנה העצם והגוף שעמד למטה עלה למעלה או ירד ממעלה למטה אבל בבחינה שנייה העצם לא נשתנה כלל רק המעלה והמדריגה שהי' לו בתחילה נשתנה וזה הוא ענין הירידה שמצינו אצל השי"ת לא שינוי עצם חלילה אלא שינוי מדריגה וזה שהי"ת הוא במדריגה העליונה מלך מלא רחמים וחסדים. כי עולם חסד יבנה ומגמתו תמיד להיטיב לבני אדם בכל מיני טובות רק חטא האנשים אשר מגברין מדת הדין המה מעכבין וצריך השי"ת לצמצם מדת טובו וחסדו אשר בו ניכר אלהותו ויכולתו ויגיע מזה לחסרון לעולם בחיים ופרנסה ונראה ח"ו כאילו לא הי' ביכולתו להטיב והוא יורד ממדרגתו הגדולה לקטנה ממנו ושפיר אמר הכ' ארדה נא דהיינו ע"י חטאת סדום ע"כ אני יורד ממדרגתו ובזה מובנים דברי המדרש שאמר השי"ת אימתי אני מתעלה בעולמי שאני משיג מעלה ומדריגה גבוה עד שאוכל להיות טוב ומטיב לכל העולם בשעה שבני ישראל מתאספין להתפלל ולשמוע תורה אז אמר למלאכי שרת עם זו יצרתי לי דהיינו להנאתו שכל המלאכים והנבראים אינם עושים שום התפעלות שיהי' לי נחת ואתעלה על ידן כיון שאין להם בחורה אבל ע"י ישראל שהמה לי עם סגולה שאני חפץ בהן וע"י תורתם ותפלתם אני מתעלה מעלה גבוה שאני יכול למחול עוונתיהם של ישראל מטעם שיתהפכו זדונות לזכיות והמר למתוק ומדה"ד למדה"ר וזהו ג"כ הכוונה במאמר עלה אלהים בתרועה שע"י התרועה ויבבא וכמו שתרגם והתשובה ע"י עלה מדת הדין במדריגה גבוה ונעלה ה' בקול שופר ואמנם אימתי זמן זה הוא בעשי"ת כי אז מתעלה ומוחל עוונת ופרשתי בזה המדרש דכל השנה השטן מקטרג והקב"ה דוחה אותו ליום הדין והנה ידוע כי א' מתנאי המצוה שיהי' נעשה רק לשם ה' בלבד וכמו שפשרתי

בפסוק כי עתה ידעתי ופרשתי ג"כ המשנה אור לארבעה עשר הכל מבואר לעיל בספר, עכ"פ המפרסם צדקתו הוא עבירה ואפ"ה כ' האר"י ז"ל דמצוה לנדור נדר וצדקה ולשלם ואף שהוא עבירה מ"מ הוא מכוון לזכות אחרים כדי שגם אחרים יעשו כונותו ופי' בזה הפסוק נדרו ושלמו לה' כל סביביו יובילו שי למורא ובזה מתישב המדרש הנ"ל יען שיעקב אבינו הי' יכול לקיים מצות מעשר בלי שיאמר כן וכל אשר תתן לי ואדרבה זה קצת עבירה ומפסיד מחלקו מ"ע לא חש לכך כדי לזכות אחרים כדי שגם אחרים יעשו כמותו וכן הוא בבחינת צדיק וחסיד שאינו חש על עצמו ואפי' יפסיד שכרו לא איכפת לי' וזה הי' מדרגת אברהם אבינו וכאשר פרשנו בפתיח' לאומר לציון ובשכר זה אמר הקב"ה אין לבניך עשרת ימי תשובה שתזכו שמעבירות נעשו זכיות וזה דומה ממש כמו שיעקב אבינו היפך הרע לטוב כן נהפוך עוונתינו לזכיות ויחדש עלינו שנה טובה שנת גאולה וישועה ופרנסה טובה אמן (עי' תולדות אהרון):

לר"ה שנת תר"ן

אל תירא תולעת יעקב נראה שלשה טעמים על מה נקראו ישראל בשם תולעת ומרומז בהם שלשה דברים הנצרכים לנו ביום הדין והם תשובה תפלה צדקה בראש נעתיק דברי הרמב"ם אעפ"י שתק"ש גזירת הכתוב הוא רמז יש בו כלומר עורו ישינים משינתכם ונרדמים הקיצו מתרדומתכם וחפשו מעשיכם וחזרו בתשובה וזכרו בוראכם אלו השוכחים את האמת בהבלי זמן ושובים כל שנתם בהבל וריק אשר לא יועיל ולא יציל הביטו לנפשותיכם והטיבו דרכיכם ומעלליכם יעזוב כל אחד דרכו הרעה ומחשבתו אשר לא טובה ע"כ, יש להמתיק הענין על דמיון מדרכי שיירא מלחמה הלוחמת עם השונא כל זמן שהשונא רחוק מהם המה נרדמים וישינים על ערסותם אשר בתוך המחנה ואין מחרידו אך אם פתאום בא השונא אז מדרך ראש המלחמה לתקוע (שטורם) לסימן ואות שכל אחד יקיץ משנתו ויתקן לו כלי מלחמתו במהירות כי אם יתעצלו על משכבם והשונא יפגע בם אז כל הרעה הבאה להם מאת השונא הכל הם בעצמם חייבו בו מחמת שלא היו זריזים:

והנה לאשר נודע כי ביום הקדוש הזה המלחמה רבה מאוד ושונאנו המה המקטריגים והמשטינים רוצים ליטול חיינו ומאודנו לזאת ציווה השי"ת לתקוע כדי להחריד לב השומעים כי יקומו משנתם דהיינו מהבלי עולם ויחוסו לנפשם להזדרז בכל מלחמה לעמוד נגד השונא וזה שאמר הכתוב אם יתקע שופר בעיר והעם לא יחרדו ויתעצל מלשוב בתשובה אז אם תהי' רעה בעיר אז וה' לא צוה כי הוא בעצמו חייב על שהתעצל

מלשוב ולעמוד נגד המסטין עוד אני מכוין לעורר זכות אבות ותקיעה מזכיר זכות אברהם אבינו ושברים זכות יצחק תרועה זכות דוד המלך ע"ה תקיעה זכות יעקב וכן כולם:

עוד צריכין אנו לכוין כמש"כ השל"ה הק' איש מיום לידתו נקי מכל עבירה והוא איש פשוט רמז לתקיעה ראשונה שהוא פשוטה וכמש"כ האלקים עשה אדם ישר ואח"כ כשעובר עבירות אז משבר איברי הנשמה רמז לשברים ושוב כשחוזר בתשובה והוא בוכה ומילל רמז לתרועה ואז הקב"ה מקבל תשובתו וחוזר כראשונה וזהו תקיעה אחרונה עוד מחיוב כל אדם להתוודות בין התקיעות ויודע כל איש בלחש החטא שעשה ובלבו ובשפתיו יתחרט אל ה' וירחמהו ואל יפלא לכם שתהי' כוונת הלב בתקיעות ובווידוי שבין התקיעות לסתום פי המקטרגין המלמדין חובה עלינו לזה קרא אותנו השי"ת תולעת יעקב כי נמצא סגולה התולעת המשי שלא נמצא בפיו רק כמו קורי (עכביש) שממית דבר שאין בו ממשות ובכל זאת כמה אלפים בגדי משי וחבלים חזקים נעשו ממנו כ"כ בכוונת לבנו ובוידוי בלחש עם שפתים נעות עושה הקב"ה בגדים לסתום פי המקטריגים וכמו שאנו מבקשים א"מ סתום פיות מסטינינו ומקטריגנו ובשום דבר לא נוכל לסתום פיהן רק מבגד הנעשה מכוונת הלב ובדברי לחש הווידוי שבשעת ת"ש ולזאת נקראים אנחנו תולעת להורות על ווידוי ותשובה שנעשה בפינו זאת התחלה התשובה ובעשי"ת אנו גומרים ע"י צדקה ומעשים טובים:

עוד טעם אחר שאנו נקראים תולעת יעקב מפני שאנו רואים שיש כח בפיו התולעת להרס ולשרש אבנים אשר בלבנון והיא פליאה במעשה נובע שאיך יוכל בריה שפלה כתולעת לכלות ולעקור אילן גדול ועב מאוד וכ"כ יש כח בפי ישראל המתפלל לכלות כל המסטינים וכמ"ש כלה כל צר ומסטין מעלינו ואמנם צריך שיהי' התפלה בכוונה גדולה ואז יצטרפו כל התפלות ע"י תפלה זו שאמר בכוונה וכמוש"כ בשערי אורה דמיון לזה כל (כולל) היא לא דבר וכן שנים אפי' מאה אך אם נשים אחד בצידו יעלה לסכום רב כן כל התפלות אשר לא בכוונה המה נדחין אבל אם יש תפלה אחת יעלו כלן לסך רב ופירשנו בזה הפיוט באין מליץ יושר לעיל בר"ה תרמ"ב עי"ש עכ"פ נקרא תולעת רומז על התפלה. עוד טעם שנקראין תולעת ישראל לאשר ידוע כי היום כל באי עולם עוברין לפני השי"ת לידן ואין איש צדיק בארץ וכו' הרי אנו דומים לאדם שהוא בע"ח גדול והנושים רוצים לקחת כל רכושו ואז נתפס כל אשר לו (בסעקווסטור) עד אשר יצא לדין כן אנחנו כי רבו עלינו המסטינים ומלמדן חוב וכל אשר לנו כמו החיים וכבריאות גופנו נשינו וילדינו כל רכושינו המה בסעקווסטור מפני חטאינו ואין אנו בטוחים על זכיותינו אך אנו באנו היום כעני העומד על הפתח מבקש בתורת נדבה חיים ובריאת

ופרנסה ואנחנו חלושים כתולעת אמנם יש לחוש שישאל אותנו איך אתם נהגתם עם עני הבא לבקש מכם נדבה אם קבלתם אותו בסבר פנים יפות אם נתתם לו באשר יכולתכם ופירשנו בזה מה שאנו אומרים אנא תבוא לפניך תפלתינו ואל תתעלם מתחינתנו כי לשון זה בלתי מובן כי למה יתעלם השי"ת מתפלה אבל הנראה כי מדרכי בני אדם כבוא אליהם עני ואינם רוצים להנות אותם אחת משתיים עושים או שיצוו למשרתם שיסגרו הפתח ולא יניחו העני לבוא או יש אופן שהבע"ב יסגיר עצמו בתוך חדר אחת שלא יראה אותו ויצוו שיאמר לעני שאין הבע"ד בביתו אמנם אנחנו כעני עומד על פתח השי"ת אנו מבקשים שלא יעשה השי"ת עם תפלתנו כדרך שאנו עושים ולכן אנו מבקשים תבוא לפניך תפלתנו שלא יצווה להסגיר השער וכן אנו מבקשים שאל יתעלם מתחנתינו כמו שאנו עושים דהרי אתה מלך מלא רחמים ולזאת אנו נקבל עלינו טרם התפלה שאנחנו נשא פני דל ונרבה בצדקה כפי כחנו:

לר"ה שנת תרנ"א שנה שנסתלק

לשם יחוד קב"ה ושכנתי' הרי אנו באנו לקיים מצות עשה שציוונו השי"ת בתורתו הקדושה יום תרועה יהי' לכם ואמרו חכמז"ל למה תוקעין וחוזרין ותוקעין לערבב השטן ופי' בירושלמי כדי שיהי' השטן בהיל. ויש להבין למה השטן בהיל ולא אחר וגם מדוע בהיל הלא כל השנה אנו תוקעין מטעם המצוה ולמה בהיל:

אמנם הנראה כבר נודע מפי חכמז"ל שמלכותא דרקיע כעין מלכותא דארעא ואיכא ברקיע דיין ודין ומשפט וזמן מוגבל למשפט וסניגור וקטיגור מליץ טוב ומליץ רע והספרים נפתחין וכמו שכתבו חכמז"ל על פסוק ויהי היום ויבוא בני האלהים להתיצב על ה' ויבוא גם השטן בתוכם ואמרו חכמז"ל ויהי היום זה ר"ה ויבואו בני האלקים אלו מליצי יושר כאשר יושב המלך על כסא דין לדון את האדם ויראו בני אלקים מליצי יושר ללמוד זכות על האדם לבקש עבורו מחילה סליחה כפרה חיים טובים ופרנסה טובה אך השטן מלמד חובה על האדם ורצה ליטל חייו פרנסתו ובריאתו אשתו ובניו הוא המסית לאדם לחטוא והוא עולה ומקטרג ויורד ונוטל נשמה ולזאת ציוונו השי"ת להבעית ולערבב השטן כדי שלא יקטרג עלינו וצריכין אנו להאמין באמונה שלימה כי מלבד שיש בתקיעת שופר סודות נפלאות אשר בכח הכוונה אנו מערבבין אותו מלבד זה יש בתקיעת שופר סגולה נפלאה שמערבב השטן ומבהיל אותו ומסתתמו טענותיו וכמו שמצינו עוד סגולה לקבץ הגליות וכמו שאמר הנביא ביום ההוא יתקע בשופר גדול ובאו האובדים בארץ אשור והנדחים בארץ מצרים והשתחוו בהר הקודש בירושלים

דקאי על קיבוץ גליות וכמו שכ' רבינו סעדי' גאון. ויש לפרש מדוע נקט דוקא בארץ אשור ומצרים הלא מכל העולם יתקבצו אבל נראה כי שני מיני אנשים המה אשר המה כמעט נאבד מישראל המה העשירים גדולים אשר זהב כסלם והמה המעט נשכחו מדת ישראל וכן העניים מחמת צרות המה כמעט מתיאשים מהגאולה ולזה מודיע אותנו הנביא כי גם האובדים בארץ אשור לשון עושר וכן הנדחים בארץ מצרים שהוא מצירים אפי' אותן אנשים שמוצלחין ואותן האביונים שמדרכם להיות נאבד מדת משה וישראל וכמו שפירשנו אשרי איש שלא ישכחך ובן אדם יתאמץ בך העשיר מכונה בשם איש לשין גדולה וכמו ששנינו אישי כהן גדול אך בן אדם הוא העני אשר מחמת פחיתת דרכו לא יקרא בשמו כלל וזה הכוונה אשרי איש העשיר אשר לא ישככחך כי הוא הנותן לו הצלחה וכח לעשות חיל ובן אדם עני אשר זוכר ה' בלבו יתאמץ בך (עי' צל הכסף פ' י"א) עכ"פ התקיעת שופר יש לו סגולה לקבץ הגליות וכבר הראנו השי"ת דבר לעינינו שאנו רואים בעיננו אדם זורע בשדהו כור חיטים והמה נרקבו בקרקע ולא הי' אדם מעולם מאמין שעפר זה יצמיח חיטים יפים כראשונים והשי"ת נותן בהם כח שיצמיחו כראשונים וכמאמר הכתוב כי כארץ תוציא צמחה וכגנה זרועיה תצמיח כן ה' יצמיח צדקה:

עוד יש סגולה בתקיעת שופר להחיות המתים וכמו שאמר הנביא כל יושבי תבל ושוכני ארץ כנשוא כס הרים תראו וכתקוע שופר תשמעו דקאי על תחיית המתים וכרבינו סעדי' גם לזה הראה אותנו הבית"ש דוגמא לעינינו שהנה אם יתפזר לאיש א' מדה אחת פירורי ברזל אשר קטנה מאוד בחול רב אין שום אדם יכול להאמין שנוכל ללקוט הנציצי ברזל מתוך החול לרוב התערבות וברא ה' מאגנעט שנוכל לקבץ על ידו כל הניצוצת ברזל ולא נשאר בו אפי' אחד ונלאו כל חכמי לב לתת סבה לזה רק שהוא סגולה מזה נוכל לקרב אל השכל שאפי' אדם שמת לפני שלוש אלפים שנה ואין נשאר ממנו רק מלא תרווד עפר בכל זאת יתן השי"ת כח בשופר לקבץ עפר כל האדם אשר יזכה להעמידו על נכון כמו כן יש סגולה בתקיעת שופר להבעית ולבהל את השטן כיון שסופו להיות כלה ונאבד ע"י תקיעת שופר וכמו שנאמר וה' אלקים בשופר יתקע והלך בסערת תימן שהוא עשיו ויצא כברק חצו תימן זה אדום ושרו הוא השטן וענין בהילתו יש להבין בדמיון זה כבר אנו יודעים כולנו שסוף האדם למות ובכל זאת אין אדם זוכר מזכירה זו ויש לו לב שמח להתענג בתענוגים אך כשיראה איש א' מת פתאום הוא מתבהל ואז זוכר שהוא ג"כ ימות כן הדבר זה כיון שיודע משטן שסופו להיות כלה ונאבד על ידי תקיעת שופר כיון ששמוע תקיעת שופר הוא מתבהל וממילא הוא נאלם ואינו יוכל לקטרג ועל זה אנו

מתפללים א"מ כלה כל צר ומסטין וסתום פיות מסטינינו וכיון שנאלם השטן נסתלק מדת הדין ואין כאן אלא מדת הרחמים וזהו שנאמר עלה אלקים בתרועה שנסתלק מדת הדין ע"י השופר רק ה' מדת הרחמים בקול שופר ויש לבאר קצת מה מדת הדין עפ"י דברי העקידה ז"ל היום הרת עולם וגו' דהמשפט הקבוע ע"י המחוקקים אינו אלא בין אדם לחבירו אבל האב עם ילדיו או הרב עם עבדיו האב בעצמו השופט והוא עד והוא מעניש לפי דעתו ויוכל למחול להם וזה שאמר היום הרת וגו' היום יעמוד במשפט כל יצורי העולמים זה משפט קבוע לכל העולם אבל אנחנו אם כבנים רחמינו ואם כעבדים עיננו לך תלוית אבל עכ"פ אם אירע שהשופט יש לו בן ובת והבן הרע לאחותו ויש ספק אם משפט זה שייך למשפט הכללו או שייך משפט זה לשופט האב עם בני ביתו אבל הסברא מחייבת אם יש קטיגור אשר מבקש דין אז הוכרח הדבר לשפוט ע"י משפט הכללי אבל אם אם אין קטיגור אז אין זה שייך למשפט הכללי רק האב בעצמו עשה משפט ברחמים כרחם אב על בנו והנה דמיון זה יאיר לנו להבין ענין הדין והרחמים כי האב זה מלך מלכי המלאכים ואנו בני ישראל נקראו בנים למקום כמו שנאמר בנים אתם לה' והבת זו התורה הקדושה ואם מפירין מצותיה אז הוי כאילו אנו מריען לה ויש ספק על משפט זה אם הוא שייך למשפט הכללי או לא ואומר השי"ת אם יש מקטרג אז שייך למשפט הכללי וזה הדין והשטן הוא המקטרג על כן ציווה אותנו השי"ת לתקוע בשופר כדי להבהילו ואינו יכול לקטרג ואז השי"ת מסלק את הדין הכללי ויושב על כסא הרחמים וא"ש:

לפורים

מדרש אמרו חכמים בשעה שבא המן להכין העץ קרא הקב"ה לכל עצי בראשית מי יתן עצמו שיתלה רשע זה עליו תאנה אמרה אני נותן עצמי שממנו מביאין ביכורים גפן אמרה אני שישראל נמשלה לגפן רמון אגוז אתרוג באותו שעה אמר אמר קוץ רבש"ע אני אין לי על מה לתלות אתן את עצמי ויתלה טמא זה עלי שאני נקרא קוץ מכאוב נאה לקוץ שיתלה על קוץ מצאו ממנו עשאו עכ"ל. יש להבין מה הי' סברת אילני מאכל שדחקו עצמן שיתלה המן עליהם ולמה זכתה קוץ בזה יראה ע"פ מה שאמרו חכמז"ל כל תענית ותפלות שאין בו מפושעי ישראל אינו תענית וכ' הבגדי ישע בהגהת מרדכי בסוף יומא וז"ל נ"ל הטעם משום דאי לא הי' כאן פושעי ישראל אפשר כשהי' מדקדקין למעלה במעשה הצדיקים לא נחשב צדקתם לכלום ולא הי' תפלתם מקובלת אבל כשיש ג"כ פושעי ישראל אז כשרואין מעשה צדיקים נגד מעשה רשעים נחשבים

צדיקים גמורים כאילו לא חטאו כלל כענין שאמרה הצרפתי [לאליהו הנביא באת אלי להזכיר את עווני ופרש"י עד שלא באת אלי הי' שוקלין מעשי ומעשי עירי והייתי ראוי לנס ומשבאת לא נחשבתי לכלום ע"כ דברי הבגדי ישע. והנה לפ"ז יש לרשעים זכות שעל מעשיהם נחשבים הבינונים לצדיקים גמורים ותפלתן מתקבלת אך יראה דזה דוקא בפושעי ישראל אשר לא רצו להרע לישראל אבל רשעים שרוצים לכלות בני ישראל אין סברה לומר לחשב להם זכות ואין הקטיגור אשר רוצה להרע לישראל יהי' סנגור לזכות אותן ואיך יצרף הקב"ה מעשיהם נגד מעשה בינונים שיבוא מזה זכות ולא מטמא טהור והסברא מחייבת שלא יחשב להם זכות כלל ובזה א"ש דהרי המן הרשע גרם לנו בני ישראל זכות גדול ומצות רבות מקרא מגילה תענית אסתר משלוח מנות מתנות לאביונים וא"כ הרי המן יש לו זכות ולזאת כל עצי בראשית דחקו עצמן שיתלה עליהם כיון שיש לו זכות גדול שישראל יעשו מצות הרבה אך הקוץ טען שפיר וודאי אלו לא רצה המן לעקור שורש וודאי הי' לו זכות אבל עכשיו הרי הוא קוץ מכאוב ואין שום זכות לכן ראוי ונכון שיתלה עליו מחמת שאני ג"כ קוץ המכאוב לבריות ונאה לקוץ שיתלה על קוץ וא"ש:

חייב אדם לבסומי בפורי' עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי והוא ענין פלא מה דמיון יש ארור המן לברוך מרדכי. נראה לפרש בהקדים מה שראיתי בספרים לדקדק מדוע בעשרת הדברות הראשונות והאחרונות ביחיד אומר לא תרצח בפתח תחת הצדיק ובצבור אומרים בקמץ תחת הצדיק לפני שאמרו חכמז"ל כי רבים חללים הפילו זה מי שלא הגיע להוראה ומורה הוא פותח פיו בעוד שאינו ראוי על זה נאמר לא תרצח בפתח וכמו דכתיב רבים חללים הפילה והפתח מורה על מי שפותח פיו בעת שאינו ראוי עדיין אך מי שמגיע להוראה ואינו מורה ג"כ רוצח מפני שכתוב ועצומים כל הרוגיה וזה רוצח בקמץ שקומץ פיו ואינו מורה ולהכי נכתב לא תרצח בקמץ והנה ארור המן וברוך מרדכי שווים בניקדתן ואין ביניהם חילוק רק כי בהמן סופו קמץ ומרדכי סופו פתח וקיימ"ל בש"ע לשתות יותר מלימודו אבל לא ישתכר ונמצא שהשותין יין הרבה יסתפקו פעמים בספק אם יוכל לשתות כוס אחד עוד אם לא ישתכרו ממנו ואז יהי' להם ספק אי יפתחו פיהם לשתות או יקמצו פיהם שלא לשתות ואז אם יגיע למדריגה יקיימו המצוה כהלכתא דחייב אדם לבסומי. עד דלא ידע בין ארור המן דהיינו קמץ שלא ישתה עוד או ברוך מרדכי בפתח ויפתח פיו לשתות עוד ובהגיע למדריגה זו קיים המצוה כהלכתה וא"ש ונכון:

לז' אדר

בז' אדר שני תרמ"א בהיותי מוסב על סעודת סיום מסכתא והתחילו הלומדים להתחיל מס' פסחים אמרתי לישב קו' התוס' בדרך מוסר אהא דאמרי' אור לארבעה עשר בודקין את החמץ לאור הנר ופירש"י שלא יעבור על בל יראה ובל ימצא והקשה התוס' דהא מדאורייתא בביטול בעלמא סגי. ונראה דידוע מה שכ' השל"ה הקדוש שיש רמז במתני' דהחמץ] הוא החטא ומעשה רשע וכמו שאמרו שאור שבעיסה מעכב דהוא השטן הוא היצה"ר הבא לאדם בהיותו בן שלש עשרה שנים ויום אחד כי קודם לכן אף שיש לו יצה"ר ג"כ מ"מ קטן פטור מכל המצות ואינו בר עונשין כלל רק עת הגיע להיות בר מצוה אז הוא ג"כ בר עונשין וזאת מרמז לנו התנא אור לארבעה עשר דהיינו בהיות האדם מגיע לתחילת ארבע עשרה שנים אז מחויב לבדוק בחורין ובסדקין אחר חטאים ומעשה נערות שנקראים חמץ דהיינו לאור הנר שהיא התורה הקדושה שנקראת נר ואור כמאמר הכתוב כי נר מצוה ותורה אור ויש בזה קושי' התוס' דהנה קיימ"ל בקדושין האומר לאשה הרי את מקודשת לי ע"מ שאני צדיק אפי' הוא רשע גמור מקודשת שמא הרהר תשובה בלבו הרי דרשע גמור כיון דנתחרט בלבו ושב על עוונתיו בלבו מיד נקרא צדיק גמור א"כ שפיר הקשה תוס' כיון דמדאורייתא בביטול בעלמא בלב סגי דהיינו דמהני תשובה בלב א"כ מאי ענין הטורח בענין הבדיקה כל כך הרי אפי' תשובה בלב מהני אך יש לישב דודאי תשובה בלב מהני אך איכא עבירות שאין מועיל להם תשובה והם בשני אופנים או שהוא שמח בראותו א' עובר עבירה או מבייש חבירו והוא עומד ונהנה מזה הרי זה עבירה גדולה וכמו שכ' שמח לאיד לא ינקה דעל זה לא שייך תשובה ויש עוד אופן באומר אחטא ואשוב ג"כ לא מהני תשובה וזה כוונת רש"י דמ"מ צריך בדיקה אף דודאי תשובה בלב מהני מ"מ כדי שלא יעבור אבל יראה דהיינו מלשון רואה אני דהיינו שלא יראה החטא בעינך ולא תהי' נהנה ושמח בעת ראותך שאחד עובר עבירה כי ע"ז לא שייך תשובה וכן באומר אחטא ואשוב ואז חשוב החטא כדבר הנמצא אחר שנאבד ממנו כמו באומר אחטא ואשוב שתמיד החטא והתשובה היא כמו מציאה וזה צריך שפיר בדיקה שלא יעבור אבל יראה ובל ימצא ומיושב קו' התוס':

לנשואין

אמרי' בעירובין האי עלמא דאזלינן מני' כבי הילולא דמי. יראה עפ"י מה שאמרו חכמז"ל בשבת בשעה שמכניסין אדם לדין שואלין אותו נשאת ונתת באמונת קבעת עתים לתורה עסקת בפרי' ורבי' ציפית לישועה פלפלת בחכמה הבנת דבר מתוך דבר ואפ"ה אי יראת

ה' היא אוצרו אי לאו לאו יש לדקדק מדוע אין שואלין אותו צ"כ אם הוא ירא שמים אי לא כמו ששואלין אותו אינך מילי. יראה לענ"ד דע"ז אמרו חכמז"ל דיש דמיון לבא מן העוה"ז לעוה"ב כמו שבא אדם על החתונה שלו כי יום המיתה נקרא יומא דהילולא כידוע והנה מדרך העולם שואלין האם בא ג"כ מחותן זה כמו אחי החתן או דודו או שאר מחותנים על החתונה אבל מעולם לא נשמע שיהי' שואלין אם בא החתן עצמו על החתונה כי שאלת זאת שאלת שוטים כי ידוע לכל כי בלא החתן אין שום ציור ויכולת שיהי' חתונה אבל בלא המחתונים עכ"פ יש מציאות לשאול אליהם כי איפשר שיהי' החתונה מבלעדיהם ולכן שואלים האם באו אלה ואלה כי יש שמחה בביאתם אבל אף אם לא באו החתונה תהי' ותגמור לטוב ובזה יובן המאמר הנ"ל כשאדם בא אל הדין כי היא יומא דהילולא דידי' שואלין אותו אם הביא המחותנים ואלו המה נשא ונתן באמונה אם קבע עתים לתורה ודאי מי שהביא מחותנים הללו הוא טוב מאוד אבל גם אם לא הביא אלו הדברים עמו עוד יש תקנה שקנה שלימותו בדברים אחרים כי הרבה לנו תורה ומצות כדי לזכות אותנו כמו שאמרו חכמז"ל רצה הקב"ה לזכות את ישראל וכו' אבל אם ישאלו אותו אם הי' ירא שמים זה הי' דומה לשאלה אם בא החתן על החתונה כי כמו שאין ציור לחתונה בלא חתן כמו כן אין שום ציור לשלימות ואין תקוה לעוה"ב בלי יראת שמים וממילא לא הוי יומא דהילולא אלא יום מר ועונש קשה וזה שאמרו חכמז"ל דשואלין אותו נשאת ונתת באמונה וכו' ואידך דהמה רק אחותנים ויוכל לקנות שלימות בלעדיהם אבל בלא יראת שמים הוי כלא בא החתן על החתונה אבל מ"מ אפי' באו המחותנים וכל הנך שאלות איתנייהו בי' כיון שלא הביא יראת שמים עמו לא חשיב כלל יומא דהילולא ולא מהני מידי וא"ש. דהאי עלמא כבי הילולא דמי דאין שואלין על החתן כלל רק על המחותנים וא"ש:

לקוטים

במס' ברכות דרש ר' עווירא וכו' אמרו מלאכי שרת לפני הקב"ה כתבת בתורתך אשר לא ישא פנים ולא יקח שוחד והלא אתה נושא פנים לישראל שנאמר ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום אמר להם השי"ת וכי לא אשא פנים לישראל שכתבתי להם בתורתי ואכלת ושבעת והן מדקדקין על עצמן עד כזית ועד כביצה ע"כ ויש להבין מאי מדה כנגד מדה יש כאן שהשי"ת נושא פנים בשביל שהן מדקדקין וכו'. ונראה בהקדים דברי הגאון מווילנא בפירושי לספר משלי כ"ב פ"ט דיש לדקדק למה אמר בראשון דמדקדקין עד כזית ואח"כ עד כביצה דכיון שמדקדקין לברך ברכת הזימון אחרי כזית כ"ש אחר

כביצה שהוא יותר מכזית ועוד מי איכא ספיקא קמי' שמי' להיות מסופק אי הלכה כר"מ או כר' יהודה דפליגי בדין זה וכ' הגאון זצ"ל דהרי"ף כ' במס' עירובין דשיעור שני סעודת הם י"ח גרוגרת והם ששה ביצים ואיתא בזהר שבשלשה ביצים יש עשרה זיתים שהם ט' גרוגרת ולפ"ז א"ש דהנה שיעור סעודה הוא שלשה ביצים והם עשרה זיתים וכשיש לאדם לסעודתו זה השיעור בלבד והוא אוכלו כולו לבדו חייבו התורה שיברך ה' על מזונו וכמש"כ ואכלת ושבעת וברכת לשון יחיד אבל ישראל עם קדושים יחפשו בחיפוש נירות איך מגדל וירומם את ה' יתברך שמו ביתר שאת ולכן יהדר אחרי עוד תשעה אנשים ויזמינו לסעודתו ואז מגיע לכל א' כזית ויברכו בשם ואם לא ימצא עוד תשעה אנשים אז עכ"ז לא יאכל בעצמו אלא מהדר אחר שני אנשים כדי שיוכלו עכ"פ לזמן ואז מגיע לכל א' כביצה ובזה א"ש דבתחלה מהדר אחר עשרה וממילא מדקדק עד כזית ואם לא ימצא עכ"פ מדקדק אחר שלשה ונמצא לכל א' כביצה ע"כ דברי הגאון ז"ל.

והנה עיקר מצות הזימון היא האחדות והשלום שיש בין המזמנים והם מזמנים מהיות לנפש אחת כדי לברך לאל אחד וכמו דנלמד מקרא גדלו וגו' ונרוממה שמו יחדיו וכבר אמרו גדול השלום שבזמן ששלום בישראל אין השטן שולט בהם מפני שמדת הדין נהפך לרחמים וזה שאמר השי"ת כיון שהמה מדקדקין עד כזית וכו' ומהדרין לזמן יחד אף אני אשא פני להם וכמו שאמר במדרש ישא ה' פניו ישא לשון הסרה כמו ישא פרעה את ראשך לפני הוא פנים של זעם כמו שכ' ונתתי פני באיש דהיינו שהשי"ת יסיר מאתנו פנים של זעם וכעסו לא ישלוט בנו וישים לנו שלום והוא מדה כנגד מדה:

סוכה שהיא גבוהה למעלה מעשרים אמה פסולה ושאינה גבוהה עשרה טפחים ושאין לה שלש דפנות ושחמתה מרובה פסולה. יראה לבאר דבאה המתני' לרמוז לנו תכלית שלימות אמונת איש הישראלי הא' אמונת מציאת הבורא ית"ש והשגחתו תדיר עלינו וכמאמר הכתוב היוצר יחד לבם ומבין אל כל מעשיהם והנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל והנה כבר נתבאר דסוכה מורה על קדושת השם ית"ש כי סוכה בגימ' כמנין השם בקריאתו בכתיבתו ואנו מורים ביושבנו בסוכה שאין אנו בוטחים טל קניני הבית והעשירות רק כי אנו חופפים בצל השי"ת ונתבאר בגמ' שהטעם שסוכה למעלה מעשרים פסול משום דלא שליט בי' עינא וזה שרות לנו התנא מי שמאמין במציאת השם ואינו מאמין בהשגחתו הפרטית עלינו עבודתו פסולה וזהו שאמר סוכה למעלה מעשרים שלא שלט עין השגחתו עליו פסולה כי אמונת השגחה היא ג"כ עיקרת וסוכה שהיא פחותה מעשרה טפחים בא לרמז שאיש הישראלי לא יתכן עבודתו אלא בקבלת עליו כל התורה כולה שנרמזת ונכללת בעשרת הדברות וכל מי שאינו מקבל עליו אף

דבר א' מן התורה אינו בכלל יהודי ולזה סוכה פחותה מעשרה פסולה ושאין לה שלש דפנות באה לרמוז על ענין התפלה וכמו שאמרו דאין אדם יכול להתפלל ולבקש דבר מהשי"ת רק בזכות שלשה אבות הקדושים ועל זה אנו סמוכים בתפלתנו וכמו שכתב הזהר הקדוש על פסוק ואני ברוב חסדך אבוא ביתיך דמרמז על שלשה אבות וזהו שאין לה שלשה דפנות היינו שלשה אבות לסמוך עליהן בתפלתו פסולה ושחמתה מרובה מצילתה פסולה בא לרמז שלעולם יראה אדם א"ע חצי זכאי חצי חייב כדי שיעשה מצוה אחת ויכריע שיהי' לעולם רוב זכיות וזהו שחמתה דהיינו עבירות קרוים חמה מצד התאוה שבאה מצד החימום יהי' לעולם פחותין מהצל דהיינו צל המצות דאי רבו עוונת פסולה וא"ש:

בליל ר"ח מרחשון שנת תרכ"ז אמרתי בחלומי אהא שאמרו חכמז"ל כל פינות שאתה פונה לא יהי' אלא דרך ימין עפ"י מה שאמרו חכמז"ל איזה פרשה קטנה שכל התורה תלוי בה זה בכל דרכיך דעהו והוא יישר אורחתך ואמרו כל מעשיך יהי' לשם שמים שאפי' דברי רשות כאכילה ושתייה יהי' לצורך עבודת ה' או לדברי הגורם עבודת ה' וכמו שכ' באו"ח סי' רל"א. והנה כתוב אורך ימים בימינה ובשמאלו עושר וכבוד ואמרו חכמז"ל למיימינים בה אורך ימים דהיינו עוה"ב למי שעוסקים בתורה לשם שמים ולמשמאילים היינו שעושין שלא לשם שמים עושר וכבוד ולפי זה כל פעולה טובה ומצוה יתירה שיעשה אדם הייני ימין ומה שעושה אדם להנאת גופו בעושר וכבוד היינו שמאל וזה שאמרו חכמז"ל כל פינות שאתה פונה אפי' אם אתה מחזיר אחרי עושר וכבוד ופונה אחרי הנאת גופך נמצא שאתה הולך לשמאל מ"מ לא יהי' אלא כדי להגיע דרך ימין דכל שאתה מחזיר אחרי הכאת גופך יהי' התכלית להביא לעבודת ה' או להגורם וכל מעשיך יהי' לשם שמים וא"ש:

תנן במתני' הי' רוכב על החמור ירד ואם אינו יוכל לירד יחזיר את פניו ואם אינו יכול להחזיר את פניו יכוין את לבי כנגד קדשי קדשים יראה לפרש לענ"ד שהכוונה בתפילה על שלשה אופנים:

אופן הראשון כפי אשר כתבו לנו הראשונים זלל"ה שהי' בכחם להעמיק בכוונתם כ"ב עד שהגיעו להתפשטות הגשמיות והי' כמעט הנשמה נפרדת מן החומר כאילו היתה עולה לשמים והגוף נשאר עומד כאבן דומם ופי' בזה מאמר הש"ס דאמר הצדיק אנא מחזיקנא טיבותא לרישי דכד מטי למודים מגרמי' כרעי וברוך שכוונתי להגאון יעב"ץ בסדורו בזה ואעתיק לשונו הזהב:

הנה עלה ברוב הפלגת עיוני בכוונת סודת התפלה עד גבול שהגיע למדריגת התפשטות הגשמיות וכו' ונדבקה נפשי בעולם העליון עד שלא הי' לי עסק בחושי גופי ולא הי' זוכר להשתחות כשהגיע למודים אם לא מחמת שכבר נתקדש גופו ונזדכך חומריותו שהי' יודע לעשות חובתו בעצמו בלי התעוררת שכלו שהי' טרוד אז בעיונו המופלג עכ"ל. וזה מדריגה היותר גדולה שבתפלה:

המדדיגה שניי' שיהי' לו כוונה בלבו ויתעורר בו בשעת שאומר שירות ותשבחות שמחה גדולה על מה שזכה להיות עבד ה' ולהקדישו בקדושה רבה דומה למלאכים ובשעה שהוא אומר תפלת ותחנונים והי' לבו נכנע לפני ה' כעני המבקש בפתח ויראה אותת מורשי לבבו על פניו כי לרב שמחתו בשירות ותשבחות תאור אור פניו ושעת עטיפת לבו להתחנן זלגו עיניו דמעות לרוב וכ"ז מחמת התעוררת שבלבו הן לשמחת מצוה בעבודתו והן לגודל עוצם תחינתו:

המדריגה השלישית הוא מי שמכוין בלבו מה שאומר אך לא יתפעל ממנו הלב כלל ולא יתעורר לא לשמות בשירות ותשבחות ולא להיות מוכנע ונשבר לב בשעת תחינתו ותפלתו זה המדריגה הפחותה שבתפלת אך מ"מ השי"ת ברוב חסדו מקבל גם תפלה כזו מחמת שהוא אנוס על כך מחמת דאגות ויגונות וכבר אמרו שיכולן לפטור את האדם מתפלה מיום שחרב בהמ"ק וכיון שלבו לשמים נאמר בו ריח ניחוח כקומץ של עני וזה רמז לנו התנא במתק דבריו הי' רוכב על החמור ירד ירצה כי האדם הוא נמשל בנשמתו עם החמור והגוף כאילו אדם רוכב על החמור ולזה אמר כי יראה האיש הצדיק להגיע למדריגה העליונה הנזכרת בעת תפילתו יעלה והתפשטות הגשמיות כאילו נפרד נשמתו מן החומר וזה כוונתו באומר ירד ירצה יפרד נשמתו ויתפשט מגשומיותו אמנם אם אינו יכול לירד כדורות הללו שאין בידינו להגיע למדריגה זו עכ"פ יראה שיגיע למדריגה שניי' שיתפלל בהתעוררת הלב באהבה ושמחה ודמעות נוזלות עד כי ניכר אותות רגשת לבבו על אור פניו וזהו שאמר התנא ואם אינו יכול לירד יחזיר את פניו יעשה תחבולת לעורר לבבו שיוכרו מורשי לבבו על פניו שמחה ובכי אך אם גם זה אינו ביכולתו מחמת דאגות ויגונות עכ"פ יראה שיכיון את לבו נגד קדשי קדשים ויודע בכללות שהוא עומד לפני השי"ת והוא ברוב רחמיו יקבל תפלתו גם באופן זה (צל הכסף פירוש רביעי:

ויש לפרש הפ' כחוט השני שפתותיך ומדברך נאוה. יראה לפרש דלפי דברינו הנ"ל פני המתפלל תשתנה בתפלתו פעם לאודם ופעם ללובן כי בשעה שהוא חושב שהוא עובד למלך מלכי המלכים וזכה לומר שירות ותשבחות יתלהב פניו ויתאדם ובשעה שחושב כי הוא חפה סרוחה מלא מצואת עווניו אז יתבהל וישתנה פניו ללבן מחמת

בושה והרי זה דומה לחוט השני שהי' בבית המקדש ג"כ שהי' אדום מורה על החטא ופעם לבן כשנמחול עוונותיהם נתלבן ואז התפלה נתקבל לפני השי"ת וזה הכוונה אם כחוט השני שפתותיך דהיינו מה שהיא מוציא משפתיו וכמו שאומר ה' שפתי תפתח אז וודאי ומדברך נאוה אז נתקבל התפלה ורצויה לפני השי"ת ונכון:

איתא בגמ' אם פגע בך מנובל זה משכהו לבית המדרש אם אבן הוא נמוח וכו'. נראה איש אשר הי' לו בן יקיר והאיש זה עשיר גדול הי' וכאשר נתגדל הבן אמר לו אביו הגם שאין אתה חסר כל טוב בביתי בכל זאת היא נהמא דכסופא לך, לא כן בני הנני נותן לך אלף זהו' לך וסחור עמם נושא ונותן בהם אולי תוכל להרוויח בהם ופרוטה אחת אשר תרוויח יהי' חשיב בעיניך יותר מאשר יש לך בביתי הלך הבן לשוק פעסט והנה לקראתו איש ערמה ומרמה אשר תמיד עיניו צופות לרמות בני אדם ויהי כאשר ראה את הבן הנ"ל שאל אותו מה אתה עוסק כאן אמר לו באתי על השוק לסחור והשיב לו הלא פנאי גדול למחר כי עיקר השוק יהי' ליום מחר ועד אז נרווה דודים יחד ונשחק בקארטין והנה הנכרי הזה אשר ידע היטיב לשחוק רצה להרויח המעות מבן זה ועשה בערמה ומרמה שבתחילה ירויח הבן איזה פעמים כדי שע"י כן יראה הבן שידוע היטיב לשחוק ואז יפתהו שיניח כנגדו סך גדול ואז ירוויחו ממנו ולבסוף נמצא שאף שהבן הרויח יותר בכמות מהנכרי מ"מ הנכרי הרויח יותר באיכות כי הוא הרויח שני פעמים מאות והוא הרויח חמשה פעמים עשרה זהו' והי' כאשר בא אצל אביו ויכעס עליו אביו ויאמר לו מדוע לא למדת תחילה היטיב מעשה הצחוק כדי שתדע יפה איך להשמר אם תרצה להתעסק בצחוק צריך אתה ללמוד מעשהו ועניניו שלא יוכלו הרמאים לרמות אותך. הנמשל עשיר גדול זה מלך מלכי המלכים הקב"ה הבן זה הנשמה ה קדושה חלק אלקי ממעל הגם שכל טוב אדוניה בידיה ונזונת מזיו השכינה מ"מ אומר לה השי"ת כל מה שיש לך ממנו הוא נהמא דכסיפא כיון דלית לך מגרמי' כלום אבל לך לך לעולם השפל שמה תראה להשיג לך תורה ומצות ויפה שעה אחת בתורה ומעשים טובים מכל חיי עוה"ב אשר לך כעת. והנה אדם מעת בואו לעולם נזדווג לו היצה"ר ויאמר לו עוד היום ליל אחרי התורה ומצות לעת זקנותך עתה שמח בחור בילדותיך בוא עמי להתעסק בהיות עולם לישא וליתן ולרדוף אחרי התענוגים והנה הוא נותן לו עצה לעשות כמה מצות קלות כדי שיהי' נחשב לו כאוהב נאמן ובאמת כי היצה"ר הוא נקרא מנוול מפני שהוא מנוול עצמו הרבה לחשוב עצות ומזימות אפ' כמה מצות מפתה את אדם לעשות והכל בשביל שיהי' לו פתח לעשות עבירה גדולה וכה יאמר הנה אתה באמת ירא אלהים שעשית כמה מצות עתה העת שתעשה ג"כ עבירה אחת כי אין אדם צדיק בארץ אשר

יעשה טוב ולא יחטא אבל אינינו מבין האדם כי העבירה אחת היא גדולה ורבה כ"כ עד שתאבד ותבלה הרבה מצות וכמו דכתיב וחוטא אחת תאבד טובה רבה כי העבירות המה גדולים בעניינים כחילול שבת בפהרסי' ודומה ואדם זה לאשר לא למד תורת ה' אשר בה מבוארין הקלות והחמורות נצוד במצודה רבה ועושה העבירה ואינו יודע כי בנפשו הוא והכל מחמת שלא הורגל בבהמ"ד וזה מאמר הנ"ל אם פגע בך מנוול זה דהיינו שרוצה לנוול עצמו נגדך להניח אותך שתעשה מצות קלות ומבקש ממך עבירות אז משכהו לבית המדרש שתדע מה תעשה וחשוב הפסד מצוה כנגד עונש עבירה ואז תדע מה לעשות ונכון:

שמעון העמסוני הי' דורש כל אתין שבתורה כיון שהגיע לאת ה' אלקיך תירא פירש עד שבא ר"ע ולימד לרבות תלמידי חכמים. ויש להבין הכי שמעון העמסוני לא הי' יכול לדרוש זה הדרש ומדוע דוקא ר"ע דרש ולא תנא אחר. ונראה דשמעון העמסוני ג"כ הי' יודע הדרש אלא שלא רצה לדרוש ג"כ בפני רבים מחמת מורא כי הי' מקשין לו מדוע נקט דוקא תלמידי חכמים ומדוע לא בא לרבות כל יראי השם ואפי' אינם ת"ח רק מקיימין כל המצות בחומרות גדולות וכמו שאנו רואין בעינינו הרבה מתנהגין בחסידות מופלג ואינם ת"ח ולהכי ע"כ צריכין לפרוש כי הי' אומרים לו דכיון שהוא ת"ח לכבוד עצמו הוא דורש אבל ר"ע ידוע שהי' בראש עם הארץ והי' ירא ה' וחסיד נפלא כמבואר בכתובת במעשה דבת כלבא שבוע והי' זייני לתלמידו חכמים וכמ"ש בפסחים כשהייתי ע"ה אמרתי מי יתן לי ת"ח ואשכנו כחמור עי' בספרי אומר לציון בפתיחה אות כ"א אך בסופו כאשר למד אצל ת"ח ונעשה תלמיד חכם אז הבין והכיר בעצמו שבכל יראתו וחסידתו לא הי' עושה כדין וכמו שהעיד על עצמו שסיפר קודם שלמד מצא מת מצוה והוליכו לעיר כמה מילין ואמרו חכמים שחייב מיתה על פסיעה ופסיעה ובזאת הבין שבלי לימוד תורה איפשר יחשוב אדם לעשות מצוה גדולה והוא באמת עושה עבירה ובזה א"ש דרק ר"ע דוקא שהי' ע"ה וירא שמים גדול ואח"כ למד והודה שבלי לימוד התורה לא נחשב היראה לכלום ולזה דוקא ר"ע לימד ודרש ברבים תדעו שאת בא לרבות ת"ח שאני ערב בדבר שאם אין תורה אין יראה וא"ש:

אבהמ"ח ראיתי להעתיק כאן מה שמצאתי בכתבי' כתבי קודש של אאמ"ו הגה"צ זצ"ל וז"ל הנה התורה הקדושה צוה לנו וחי אחיך עמך ודרשו חכמז"ל חייך קודמין לחיי חבירך שאם יש לאדם כדי חיוני אינו צריך ליתנו לאחרים שיחיו שיפסיד לעצמו חיותו אבל מי שיכול לחיות אך הוא רוצה להתעשר ואינו מביט שמזיק לאחרים והוא קונה ביוקר ואז גם אחרים יקנו ביוקר ואין להם ריווח רק ימסרו ממון של ישראל ביד גוי זה

עון פלילי וכבר כ' המרש"ל בים של שלמה ב"ק שאין אנו יודעין מתן שכר ועונשין של מצות ואיפשר עונש גזילה שבין אדם לחבירו חמור מעבירה שיש בו כרת:

ראיתי נדפס בשם הבעש"ט ששאלו אותו למה יכנה את האנשים הסרים למשמעתו בשם חסידים ומדוע לא בשם וותיקים או בשם צדיקים והשיב הבעש"ט עפ"י הגמ' שלשה דברים נאמרו בציפורנים רשע זורקן צדיק קוברן חסיד שורפן וכ' תוס' שורפן דליכא למיחש שמא יתגלו והערוך כ' ששריפת ציפורנים מזקת לאדם וכן כל דבר הבא מן האדם ולכך הוא חסיד שמחמיר לשורפן אעפ"י שמזיק לו נראה מזה שכל עיקרה של חסידות הוא שתהי' אהבת חשש ניזוק מחבירו חשובה יותר מאהבת עצמו כמו הציפורנים שהחשש נזק הוא שמא יתגלו ויזיקו לאשה המעוברת אשר תפסיע עליהם במקומם שהוא חשש רחוק והנזק לעצמו ברורה והמדה הזאת בחרתי לקבוע אותו בלב הסרים למשמעתו ולכן קראתי אותם בשם חסידים ואני אומר שזה מאמר הש"ס ב"ק דף ל' האי מאן דבעי למהוי חסידא לקיים מילי דנזיקין שעיקר החסידות שלא להזיק ולא לצער חבירו וא"ש:

מדרש תמוה מובא בספר נאוה תהלה וז"ל כל ימיו של דוד המלך ע"ה הי' מצטער עד שהגיע לפרק בתולה נשאת ונתקררה דעתו ע"כ. ונלענ"ד לפרש בעזה"י דהנה כבר מבואר במס' שבת דכל האומר דוד חטא אינו אלא טועה משום דבמעשה בת שבע כל היוצא למלחמת בית דוד גט כריתות הי' כותב לאשתו ונמצא דהי' פנוי' ופירש"י שם שכל היוצא למלחמה הי' כותב גט ע"ת אם ימות במלחמה יהי' גט מעכשיו ונמצא כשמת אורי' הי' בת שבע מגורשת למפרע והבא עלי' פטור עי' רש"י גיטין ע"ג ע"ב ד"ה ומשני אמר רבה וכו' ע"ש ומבואר בגיטין כ"ה ע"ב דהך דינא במגרש במעכשיו ולאחר מיתה בתנאי דתלי' בדין יש ברירה או לא דלמ"ד יש ברירה הוברר הדבר דמגורשת למפרע אבל אי אין ברירה הוי מגרשת וכן מביא שם בשם עיר דוד דדין זה דכל היוצא וכו' תלי' בברירה:

והנה יסוד דין דברירה מבואר במתני' דהלוקח יין מבין הכותים דס"ל לר"מ דהלוקח יין מבין הכותים אומר בשבת שני לוגין שאני עתיד להפריש תרומה ועשרה מעשר וכו' ושותה ואמרי' יש ברירה שהוברר הדבר שמה ששתה הי' חולין גמורין אך ר' יהודה ור' יוסי ור' שמעון אוסרין ובטעמיהו דחכמים דאוסרים מבואר בברייתא דחיישינן לשמא יבקע הנוד ונמצא שותה טבל למפרע. והנה בסוכה כ"ד מבואר שם דגם לר"מ לית לי' חשש שמא תמות גבי עשאה בהמה דופן לסוכה וכשירה הסוכה וה"ה דלית לי' לר' יהודה לחוש שמא יבקע הנוד רק דלדבריו דר"מ קאמר לי' וממילא דס"ל דהטעם דאסור

גבי ב' לוגין משום דאין ברירה אבל במס' גיטין דף כ"ו מסיק הש"ס דבין לר"י ובין לר"ש אית להו ברירה רק הטעם דאוסרין משום דחיישי לבקיעת הנוד ואף דלא שכיח עכ"פ יראה דיש בזה ספק אי אית לי' לרבנן דפליגי אר"מ ברירה ורק דאסרו משום דחיישי לבקיעת הנוד אף דלא שכיח וכמו שמסיק הש"ס בגיטין או דלית להו ברירה כלל ורק לטעמיי' דר"מ אמרו דניחוש לשמא יבקע הנוד אבל לר"י ס"ל דלא חיישי' למיתה וגם לשמא יבקע הנוד:

והנה תוס' בסוגי' דשמא יחפה הקשו אהא דאמרי' דר"ל לא אמר כר"י משום דזנות לא שכיח והרי תנן בתולה נשאת וכו' אלמא תקנו תקנה משום דחיישינן לזנות וכ' וז"ל ומסתברא דטפי איכא למיחש לשמא תזנה מלמיחוש לשמא זנתה וכ' המהרש"ל דכוונת התוס' כמו דאמרי' בגיטין דלשמא מת ל"ח ולשמא ימות חיישינן עיי"ש הרי דלשמא תזנה חיישינן וממילא ע"כ לשמא תמות נמי חיישינן והוא כ"ש דהרי מבואר בסוכה הנ"ל דמיתה שכיח וכיון דחיישינן לשמא תזנה ולשמא תמות ממילא חיישינן ג"כ לשמא יבקע הנוד:

ובזה א"ש דכל ימיו של דוד הי' מצער על אותו עון דבת שבע ואף שכל היוצא וכו' גט הי' כותב לאשתו והוי גט על תנאי מ"מ תלי' בברירה ואף שר"מ אית לי' ברירה בלוקח יין וכו' מ"מ הרי רבנן אוסרים שם ואפשר לומר דטעמם משום דלית להו ברירה ואין לומר דטעמם דחייש לבקיעת הנוד דאפשר דלא שכיח ולא חיישינן לכך אבל כיון שהגיע לפרק בתולה נשאת ותקשו קו' התוס' וע"כ צריך לומר דלשמא תזנה חיישי כמו שאמרו לשמא תמות חיישינן וא"כ ממילא חיישינן ג"כ לבק"ה א"כ גם המה מודה דיש ברירה וכשמסיק הש"ס בגיטין וכיון דיש ברירה א"כ לא עבד שום עבירה דהרי למפרע פנוי' היתה ולכן שפיר נתקררה דעתו וא"ש:

השמטה מהדרושים

לכל נדרי תרל"ד

כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו. כתיב מכל משמר נצור לבך כי ממנו תוצאות חיים. הלב היא מקור כל החיים והיא עומדת בתוך הגוף באמצע דומה לבית קדשי קדשים שהיא נקודה אמצעות שבעולם ובית קדשי קדשים נקרא לפני ה' דכתיב בבני אהרן אחרי מות שני בני אהרן בקרבתם לפני ה' וימותו וכמו כן הלב נקרא לפני ה' וכמו שנאמר ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם לא אמר

בתוכו אלא בתוכם דהיינו בתוך לבבם כי לב הצדיקים היא מעון ומשכן לצדיקים. והנה נודע כי קדוש היום לאדונינו והיום שערי רחמים פתוחים והקב"ה הוא משפיע לנו ברוב טובו וחסדו קדושה וטהרה בלבנו כדי שנשוב לפניו וימחול לנו חטאתינו אך אנחנו צריכים לטהר לבנו מכל הבלי העוה"ז כי כל זמן שלבנו מלא מהרהורים רעים ומרים אינו יוכל לקבל שום הרהור תשובה וחרטה דומה לכוס מלא מרה ורוש ולענה שאף אם נשפוך לתוכו כל מיני משקים טובים יהי' נשאר מכה עד שנרוק ממנה המכה ונרחץ אותו היטיב ורק אז יוכל לקבל משקים טובים כמו כן הלב אם נרצה להתעורר בתשובה אנחנו צריכים לבער ולרחוץ לבנו מהבלי העוה"ז וזה מעשה הראשון אשר אנו צריכים לעשות ביום קדושת יו"כ וזה פי' הפסוק כי ביום הזה יכפר עליכם השי"ת נותן בתוך לבנו התעוררת תשובה כדי שעי"ז נשוב אלי' ויטהר אותנו מכל חטאתינו אך בתנאי שלפני ה' תטהרו הלב שנקרא לפני ה' צריכין אנו לטהר מכל הבלי העוה"ז ואז יבוא בלבנו התעוררת התשובה:

ליו"כ תרמ"ב

כי ביום הזה יכפר עליכם וגו' במדרש כחוט השני שפתותיך זה לשון של זהורית ומדברך נאוה זה שעיר המשתלח אמרו ישראל לפני הקב"ה אין לנו לשון של זהורית ושעיר המשתלח אמר להם הקב"ה כחוט השני שפתותיך רחושת שפתיך חביבין עלי כחוט השני של זהורית. יראה להבין כי ביום הקדוש הזה כל פעולתינו לזמר ולשבח בשמחה ולבכות ולאונן ולקונן ויש לבאר שמחה זו מפני שכל איש ישראל ישום עינו על ארבעה דברים שבו תלוי כל יהדותו וכמו שפי' בחיי אדם בשם המקובלים הפי' על עלינו לשבח לאדון הכל וכו' שלא עשנו כגויי וכו' דהנה בד' דברים אנו מובדלים מן האומות א' באלהינו שכל העמים ילכו בשם אלהיו ואנחנו נלך בשם ה' אלקינו כי רק אנו אומרים פעמים בכל יום שמע ישראל וממולדתינו עד רגע אחרונה אנו אומרים ומקיימים פסוק זה. ב) בנפשינו כי נר אלקים נשמת אדם ואתם קרוים אדם היא חלק אלקי ממעל ורק הנפש זה נכוה ע"י אכילות טריפות ומאכלות אסורות וע"י זה הוא ניסמות ואינו יכול להאמין בשום דבר אמונה אבל נפשות שאר אומות אין מזיק לנפשם מאכלות אסורות כלל. ג) אנחנו יש לו תורה מן השמים וזאת התורה אשר שם משה עפ"י ה'. ד) ארצינו ארץ הקדושה ובית המקדש ומשיח שיבוא ב"ב וזה שאמר שלא עשנו עשייה נופל על הנשמה כמאמר ואת הנפש אשר עשו בחרן שלא עשני נכרי עבד ולא שמנו כמשפחת בתורה שייך לשון שימה וזאת התורה אשר שם וגו' שימה בפיהם ולא שם חלקינו כהם

הוא ארץ ישראל ובית המקדש אשר נשבע ה' לתת לאבותינו ואנחנו בניהם וגורלינו כל המונם וכמו שכ' זאת היא השמחה שנשמח בעת שאנו אומרים שירות ותשבחות ואמנם צער לבו מאוד על חטאתינו ופשעינו ואנו בוכים ומתודים על זה. והנה ידוע כי השמחה ניכרת בפנים שהפנים נאדם מחמת חימום הדם אך מן הבכיי' ועצבות נתלבן הפנים וזה שאמר השי"ת חביבין עלי שפתותיך שנשתנו פעם לאודם ופעם ללובן כחוט של זהירות שהי' אדום ונתלבן וחביבין עלי הווידוי לכפר עוונת כשעיר המשתלח וזה כי ביום זה יכפר ובפרט שלפני ה' תטהרו ותשמחו באמונה כנ"ל: